

उपेन्द्रः । रमेशः गङ्गोदकम् उपदेशेजनुनासिकइत् १।
३।२ उपदेशेनुनासिकोऽजित्संज्ञः स्यात् । प्रतिज्ञानुनासि-
क्याः पाणिनियाः । लण्सूत्रस्थावर्णेनसहोच्चार्यमाणोरे-
फोरलयोः संज्ञा उरण्रपरः ।१।१।५१ ऋइतित्रिंशतःसं-
ज्ञेत्युक्तंतःथानेयोण्सरपरःसंनेबप्रवर्त्तते । कृष्णर्द्धिः ।
तवल्कारः लोपः शाकल्यस्य । ८।३।१९ । अवर्णपूर्वयोः
पदान्तयोर्यवयोर्वालोपोशिपरे । पूर्वत्रासिद्धम् । ८।२।१
सपादसप्ताध्यायींप्रति त्रिपाद्यसिध्या त्रिपाद्यामपिपूर्वं-
प्रतिपरंशास्त्रमसिद्धम् । हरइह विष्णइह । हरयिह । विष्ण
विह वृद्धिरादैच् १।१।१ आदैच्चवृद्धिसंज्ञःस्यात् । वृद्धिरेचि
६ १ ८८ आदेचिपरेवृद्धिरेकादेशः । गुणापवादः । कृष्णै
कत्वम् गंगौघः । देवैश्वर्यंकृष्णौत्कण्ठयम् । एत्येधत्यूठ्सु
६ १ ८९। अवर्णादेजाद्योरेत्येधत्योरूठिचपरेवृद्धिरेकादे-
शः स्यात् । पररूपगुणापवादः उपैति । उपैधते प्रष्ठौ-
हः । एजाद्योःकिम् ॥उपेतः माभवान्प्रेदिधत् । स्वादि-
रेरिणोः । स्वैरः । स्वैरी स्वैरीणि । अक्षादुहिन्यामुपसं-
संख्यानम् । अक्षौहिणीसेना । प्रादुहोढोढ्येषैष्येषु । प्रौ
हः प्रौढः । प्रौढिः । प्रैषः । प्रैष्यः । ऋतेचतृतीयासमा
से । सुखेनऋतः । सुखार्त्तः । तृतीयेतिकिम् । परमर्त्तः । प्र-
वत्सतरकंबलवसनार्णदशानामृणे । प्रार्णमित्यादि ६।७अ-
उपसर्गाः क्रियायोगे । १।४।५९ प्रादयः क्रियायोगेतेउ-
पसर्गसंज्ञास्युः । प्र । परा । अप । [illegible]
[illegible] । निर् । दुस् । दुर् । [illegible]क्षितः ॥ लिंगसंख्या-
[illegible] । अति । [illegible]वसर्जना[illegible]

एतेप्रादयः भूवादयोधातवः ।१।३।१। क्रियावाचिनो-
भ्वादयोधातुसंज्ञाःस्युः उपसर्गादृति धातौ ६।१।९१।
अवर्णांतादुपसर्गादृकारादौधातौपरेवृद्धिरेकादेशः स्या-
त्। प्रार्च्छति वासुप्यापिसले: ।६।१।९२ आदुपसर्गा-
दृकारादौसुब्धातौपरे वृद्धिर्वा। आपिशलिग्रहणंपूजार्थम्
अचोरहाभ्यांद्वे ८।४।४। । अचः पराभ्यांरेफहकारा भ्यांप
रस्ययरोद्वे वास्तः। इतिप्राप्ते । शरोचि ।८।४।४९द्वे न
प्रार्षभीयति । प्रर्षभीयति एङिपररूपम् । ।६।१।९४
आदुपसर्गादेङादौधातौपरेपररूपमेकादेशः। प्रेजते ।
उपोषति । अचोन्त्यादिटि । १।१।६४ अचांमध्येयोन्त्यः
सआदिर्यस्यतट्टिसंज्ञःस्यात्सकन्ध्वादिषुपररूपंवाच्यम्
तच्चटेः। शकंधुः। कर्कन्धुः। कुलटा॥ सीमंतः॥
केशवेशे। सीमान्तोन्यः। मनीषा। हलीषा। लांगली
षा। पतञ्जलीः। सारङ्गः पशुपक्षिणोः। सारांगोन्यः।
आकृतिगणोयम्। एवेचानियोगे। क्वेवभोक्षसे। अनि
योगेकिम्। तवैव ओत्वोष्ठयोः समासेवा। स्थूलोतुः
स्थूलौतुः। विंवोष्ठः। विवौष्ठः। समासेकिम्। तवौष्ठः।
ओमाङोश्च ॥६।१।९५॥ ओमीआङिचपरे। शिवायो-
मः। शिवआइहि। इतिस्थिते। शिवएहि। शिवे-
अकः सवर्णेदीर्घः६।१।१०१एकादेशः स्यात् दैत्या-
रीशः विष्णूदयः। होतृकारः। एङःपदांतादति
ङेङातिपरेपूर्वरूपमेकादेशः स्यात्
र्वत्रविभाषागोः ।६।१।१२२लोके
। गोअग्र ।

गोऽग्रम् ॥ एङंतस्यकिम् ॥ चित्रग्वग्रम् ॥पदान्तस्य किम् गोः ॥ अनेकाल् शित् सर्वस्य १।१।५५ ॥ इतिप्राप्ते ङिच्च ।१।१।५३ । ङिदनेकालप्यन्तस्यैव स्यात्।अवङ् स्फोटायनस्य ६।१।१२३। पदांतेएङंतस्यगोरवङ्वास्या दचि ॥ गवाग्रम् ॥ पदांतेकिम् गवि ॥ इन्द्रेच ॥ ६।१ १२४ ॥ गोरवङिन्द्रे ॥ गवेन्द्रः ॥ व्यवस्थितविभाषया ॥ गवाक्षः ॥ दूराद्धूतेच ८।२।८४ दूरात्संबोधनेवाक्यस्यटेः प्लुतोवा ॥ अथप्रकृतिभावः ॥ प्लुतप्रगृह्याअचिनित्यम् ॥ एतेचिप्रकृत्याः स्युः ॥ आगच्छकृष्ण३अत्रगौश्चरति ॥ ह्रस्वंलघु ॥ १।४।१० संयोगेगुरु १।४।११ संयोगेपरेह्रस्वं- गुरुसज्ञंस्यात् ॥ दीर्घंच १।४।१२ गुरुःस्यात् ॥ गुरोरनृ- तानन्त्यस्याप्येकैकस्यप्राचाम् ८।२।८६ प्लुतोवा ॥ दे३ वदत्त ॥ देवद-३त्त ॥ देवदत्तो ३ ॥ गुरोःकिम् ॥ वकारा- दकारस्यमाभूत् ॥ अनृतःकिम् ॥ कृष्ण३एकैकग्रहणंप र्यायार्थम् ॥ ईदूदेद्द्विवचनंप्रगृह्यम् ॥ १।१।११ ईदूदे दंन्त प्रगृह्यंस्यात् हरीएतौ ॥ विष्णूइमौ॥गंगेअमू॥मणी वोष्ट्रस्यतितुइवार्थेव-शब्दोवाशब्दोऽत्रबोध्यः अदसो मात् ॥ १॥१॥१२ अस्मात्परावीदूतौप्रगृह्यौस्तःअमी- ईशाः ॥ रामकृष्णावमूआसाते॥मात्किम् ॥ अमुकेऽत्र॥अ- सतिमाद्ग्रहणेएकारोऽप्यनुवर्त्तेत॥चादयोऽसत्त्वे॥१।४।५७अ- द्रव्यार्थाश्चादयोनिपातसंज्ञास्युः॥प्रादयः॥१॥४॥५८एतेपि त[illegible]वस्तूपलक्षणंयत्रसर्वनामप्रयुज्यते [illegible] दो[illegible]च्यतेसोऽर्थोभेद्यत्वेनविवक्षितः ॥ लिंगसंख्या- । इतिह[illegible]व्यम[illegible]वसर्जन[illegible]काजनाद [illegible]

ज् निपातआङ्वर्जः प्रगृह्यः ॥ इइन्द्रः ॥ उउमेशः ॥ वाक्यस्मरणयोरङित् ॥ आएवंनुमन्न्यसे ॥ आएवंकिलतत् ॥ अन्यत्रङित् ॥ ईषदुष्णम् ॥ ओष्णम् ॥ ओत् ॥ १।१।१५ ओदन्तोनिपातःप्रगृह्यः ॥ अहोईशाः ॥ संबुद्धौशाकल्यस्येतावनार्षे ॥ १।१।१६ संबुद्धिनिमित्तकओकारोवाप्रगृह्यो वैदिकेइतौपरे ॥ विष्णोइति ॥ विष्णविति ॥ विष्णइति ॥ मयउञोवोवा ॥ ८।३।३३ मयःपरस्यउञोवोवास्यादचि ॥ किमुउक्तम् । किम्वुक्तम् । इकोऽसवर्णेशाकल्यस्यह्रस्वश्च । ६।१।१२६ पदांताइकोह्रस्वावास्युरसवर्णेचि ह्रस्वविधिसामर्थ्यान्नस्वरसन्धिः ॥ चक्रिअत्र चक्र्यत्र ॥ पदान्ताः किम् ॥ गौर्यौ ॥ नसमासे ॥ वाप्यश्वः ॥ ऋत्यकः ॥ ६।१।१२८ ऋतिपरेपदान्ताअकःप्राग्वत्वा ॥ ब्रह्मऋषिः ॥ ब्रह्मर्षिः ॥ पदान्ताः किम् । आर्च्छत् । इतिस्वरसन्धिः । स्तोःश्चुनाश्चुः । ८।४।४० स्तोः सकारतवर्गयोः शकारचवर्गाभ्यांयोगेशकारचवर्गौ स्तः ॥ हरिश्शेते । रामश्चिनोति । सच्चित् । शार्ङ्गिञ्जय । शात् ८।४।४४ शात्परस्योक्तंनस्यात् विश्नः । प्रश्नः । ष्टुनाष्टुः ।८।४।४१ स्तोष्टुनायोगेष्टुः । रामष्षीकते । पेष्टा । तट्टीका । चक्रिण्ढौकसे।नपदान्ताट्टोरनाम् ८ ४ ४२पदान्ताट्टवर्गात्परस्यस्तोष्टु न । षट्सन्तः । षट्ते । पदान्तात्किम् ईट्टे । टोः किम् । सर्पिष्टमम् । अनाम्नवतिनगरीणामुपसंख्यानम् ॥ षण्णाम षण्णवतिः [illegible] नगरी [illegible] ३ नष्टुत्वम् [illegible] लोके [illegible] गोऽग [illegible]

॥ पदान्तेझलांजशःस्युः ॥ वा गीशः ॥ चिद्रूपम् ॥ यरोनुनासिकेनुनासिकोवा ॥ ८।४।४५ यरःपदान्तस्याऽनुनासिकेपरेऽनुनासिकोवा ॥ एतन्मुरारिः एतद्मुरारिः॥ स्थानप्रयत्नाभ्यामंतरतमेस्पर्शेचरि तार्थोविधिरयंरेफेन प्रवर्त्तते॥चतुर्मुखः॥प्रत्ययेभाषायांनित्यम्॥ तन्मात्रम् ॥ चिन्मयम् ॥ तोर्लि ॥ ८।४।६० परसवर्णः ॥तल्लयः॥ विद्वाँल्लिखति ॥ नस्याऽनुनासिकोलः॥उदःस्थास्तंभोः पूर्वस्य ८।४।६१ ॥ उदः परयोः स्थास्तम्भोः पूर्वसवर्णः॥तस्मादित्युत्तरस्य॥ पञ्चमीनिर्देशेनक्रियमाणङ्कार्यं वर्णान्तरेणाव्यवहितस्यपरस्यज्ञेयम् ॥ आदेःपरस्य ॥ १।१।५४ परस्ययद्विहितं तत्तस्यादेर्बोध्यम् ॥अघोषस्यमहाप्राणस्यविवारस्य श्वासस्यसस्यताहृशएवथकारः झरोझरिसवर्णे ८।४।६५हलःपरस्यझरोलोपोवासवर्णेझरि ॥खरिच॥८।४।४५ झलांचरः स्युः॥इत्युदोदस्यतः ॥ उत्थानम् ॥ उत्तंभनम् ॥ झयोहोन्यतरस्याम् ।८।४। ६२ झयः परस्यहस्यवापूर्वसवर्णः ।संवारस्य नादस्यघोषस्यमहाप्राणस्यहस्यतादृशो वर्गचतुर्थः ॥ वाग्घरिः वाग्हरिः॥ शश्छोटि । ८। ४।६३।पदान्ताझयः परस्यशस्य छोवास्यादटि तच्छिवः । तच्शिवः । पदान्तात्किम् । विरप्शम् । छत्वममीति वाच्यम् । तच्छ्लोकेन । मोनुस्वारः ।८।३।२३ मान्तस्यपदस्यानुस्वारोहलि हरिंवंदे । पदस्यकिं तुकूच्छ म्यते । नश्चापदान्तस्यझलि । ८।३।२४ दाघात्पदान्ताक्कृतुतस्यझल्यनुस्वारः।यशांसि । आक्रं- । इतिहलसन्धिः । विसर्जनसनुस्वा रस्ययमि [illegible]र्णः

८।४।५८। शान्तः । अङ्कितः । वापदान्तस्य । ८।४।५९ त्वङ्करोषि । त्वंकरोषि । मोराजिसमःक्वौ । ८।३।२६ क्विवन्तेराजतौपरेसमोमस्यमएवस्यात् । सम्राट् । हेमपरेवा । ८।३।२६ मपरेहकारेमस्यमोवा । किम्ह्मलयति । किंह्मलयति । यवलपरेयवलावा । किंह्यः किँह्यः । किँह्वलयति । किंह्वलयति । किँह्लादयति । किंह्लादयति नपरेनः । ८।३।२० नपरेहकारेमस्यनोवा । किँन्ह्नुते । किंन्ह्नुते । डः सिधुट् । ८।३।२९ डात्परस्यसस्यधुड्वा आद्यन्तौटकितौ १।१।४६। टित्कितौयस्योक्तौतस्यक्रमादाद्यन्तावयवौस्तः । षट्त्सन्तः । षट्सन्तः । ङ्णोः कुक्टुक्शरि । ८३२८ वास्तः । प्राङ्क्षष्ठः । प्राङ्क्षष्ठः । सुगण्ट्षष्ठः । सुगण्षष्ठः । नश्च । ८।३।३० नान्तात्परस्यसस्यधुड्वा । सन्त्सः सन्सः । शितुक् । ८।३।३१ नस्यपदान्तस्यशेतुक्वा सञ्छंभुः । सञ्च्छम्भुः । सञ्च्शंभुः । शञ्शंभुः । ञछौञचछाञचशाञशावितिचतुष्टयम् । रूपाणामिहतुक्छत्वचलोपानांविकल्पनात् । ङमोह्रस्वादचिङमुण्नित्यम् । ८।३।३२ ह्रस्वात्परोयोङंतदन्तंयत्पदंतस्मात्परस्याचोनित्यंङमुट् । प्रत्यङ्ङात्मा । सुगण्णीशः । सन्नच्युतः ॥ समःसुटि ॥ ८।३।५ समोरुः सुटि ॥ अत्राऽनुनासिकः पूर्वस्यतुवा ८।३।२। अत्ररुप्रकरणेरोः पूर्वस्यानुनासिकोवा ॥ अनुनासिकात्परोनुस्वारः ॥ ८।३।४ अनुनासिकम्विहायरोः पूर्वस्मात्परोनुस्वारागमः ... नयोर्विसर्जनीयः ८।३।१५ खरिअवसानेवाति... अवसा- [illegible] संपुंकानांसोवक्तव्यः ... [illegible]

परे ॥८।३।६अम्परेखयिपुमोरुः॥पुँस्कोकिलः॥पुंस्कोकिलः नछव्यप्रशान् ॥ ८।३।७ अम्परे छविनांतस्यपदस्यरूः विसर्जनीयस्यसः ॥ ८।३।३४ खरि ॥ चक्रीँस्त्रायस्व ॥चक्रींस्त्रायस्व॥अप्रशान्किम्॥प्रशान्तनेोति ॥पदस्यकिम् ॥हन्ति॥अम्परे किम् ॥ सन्त्सरूः॥खड्गमुष्टिः॥न्हृन्पे ॥८।३।१० न्हृनित्यस्यरूर्वापे ॥ कुप्वो≍क≍पौ च ॥ ८।३।३७ कवर्गेपवर्गेचपरे विसर्गस्य ≍क≍ पौस्तः चाद्विसर्गः ॥ न्हँ ≍ पाहि ॥ न्हं≍ पाहिः ॥ न्हँःपाहि ॥ न्हंःपाहि ॥ न्हृन्पाहि ॥ सोपदादौ ॥ ८।३।३८ विसर्गस्यसः स्यादपदाद्योः कुप्वोः ॥ पयस्पासम् ॥ पयस्कल्पम् ॥ यशस्कम् ॥ यशस्काम्यति ॥अनव्ययस्येतिवाच्यम् । प्रातः कल्पम् । काम्ये रोरेवे तिवाच्यम् । नेह गोः काम्यति । इणःषः ।८।३।३९ इणः परस्यविसर्गस्य षस्यात्पूर्वविषये।सर्पिष्पाशम्।सर्पिष्कल्पम्।सर्पिष्कम्। सर्पिस्काम्यति।करकादिषुच।८।३।४१एष्विणउत्तरस्यविसर्गस्यष :स्यादन्यस्यतुसः । कस्कः।कौतस्कुतः । सर्पिष्कुण्डिका । धनुष्कपालमित्यादि।आकृतिगणोयम्।तस्यपरमाम्रेडितम्।८।१।२द्विरुक्तस्यपरमाम्रेडितंस्यात्।कानाम्रेडिते।८।३।१२।कान्नकारस्यरूराम्रेडिते।काँस्कान्।कांस्कान्।छेचा६।१।७३।ह्रस्वस्यछेतुक्।अच्छ।आङ्माङोश्च। ६।१।७४ तुक्छे । आच्छादयति । माच्छिदत् । दीर्घात्। ६।१।७५ तुक्छे । म्लेच्छतिः । पदान्ताद्वा । ६।१।७६ दीर्घात्पदान्ताच्छेतुग्वा । लक्ष्मीच्छाया । लक्ष्मीछाया । इतिहलसन्धिः । विसर्जनीयस्यसः । ८।३।३४ खरि ।

विष्णुस्त्राता । शर्परेविसर्जनीयः । ८।३।३५ शर्परेखरि-
विसर्गस्यविसर्गोनत्वन्यत् । कः त्सरुः । घनाघनः क्षो-
भणः । वाशरि । ८।३।३६ शरिविसर्गस्यविसर्गोवा ।
हरिः शेते । हरिश्शेते । खर्परेशरिविसर्गस्यलोपोवाव-
क्तव्यः।हरिस्फुरति।हरिःस्फुरति।ससजुषोरुः ८।२।६६पदा
न्तस्यसस्यसजुष्शब्दस्यचरुः स्यात्।अतोरोरप्लुतादप्लु
ते ६।१।११३ अप्लुतादतः परस्यरोरुःस्यादप्लुतेति । शि
वोऽर्च्यः अतः किम् । देवाअत्र । अतीतिकिम् ।श्वआ-
गन्ता । अप्लुतात्किम् । ऐहिसुस्रोत ३ अत्रस्नाहि।प्लु
तस्याऽसिद्धत्वादतः परोऽयम् ।अप्लुतादितिविशेषणेतुत-
त्सामर्थ्यान्नासिद्धत्वम् । तपरकरणस्यतुनसामर्थ्यम्।दी-
र्घनिवृत्याचरितार्थत्वात् । अप्लुतेतिकिम् । तिष्ठतु
पयअ ३ ग्निदत्त । हशिच । ६।१।११४। तथा।शिवोव
न्द्यः। भोभगोअघोअपूर्वस्ययोऽशि ॥ ८।३।१७ एतत्पूर्व-
स्यरोर्यादेशोऽशि।देवाइह। देवायिह।भोस्भगोस्अघोस्
इतिसान्तानिपाताः तेषांरुत्वेयत्वेकृते॥ व्योर्लघुप्रयत्न
तरः शाकटायनस्य ८।२।१८॥ अशिपदान्ते ॥ ओतो-
गार्ग्यस्य ८।३।२० ओकारात्परस्यपदान्तस्याऽलघुप्रयत्न
स्ययस्यनित्यंलोपः॥ भोअच्युतलघुप्रयत्नपक्षे॥भोयच्युत
पदान्तस्यकिम् ॥तोयम् हलिसर्वेषाम् ८।३।२२। भोभगो
अघोअपूर्वस्ययस्यनित्यं लोपः स्याद्धलि।भोदेवाः॥भगोन
मस्ते।अघोयाहि।देवायान्ति ॥ रोऽसुपि ॥८।२।६९।अह्नो रे
फादेशोनतुसुपि ॥अहरहः अहर्गणः।असुपिकिम्।अहोभ्या
[illegible]त्राहान्नितिरुत्वम् । रूपरात्रिरथन्तरेषुरुत्वंवाच्यम्

अहोरूपम् ॥ गतमहोरात्रिरेषा ॥ एकदेशविकृतन्या-
येनाहोरात्रः ॥ अहोरथन्तरम् ॥ अहरादिनांपत्योदि-
षुवारेफः ॥ विसर्गापवादः ॥ अहर्पतिः ॥ गीर्पतिः ॥
धूर्पतिः ॥ पक्षेविसर्गोपध्मानीयौ ॥ रोरि ॥ ८।३।१४।
रेफस्यरेफेपरेलोपः ॥ ढ्रलोपेपूर्वस्यदीर्घोणः ॥ ६।३।१११।
ढरेफयोर्लोपनिमित्तयोः पूर्वस्याणोदीर्घः ॥ पुनारमते
हरीरम्यः ॥ शंभूराजते ॥ ढोढेलोपः ॥ ८।२।१३ लीढः ।
अणः किम् ॥ तृढः ॥ वृढः ॥ मनस् रथइत्यत्ररुत्वेकृ-
तेहशिचेत्युत्वे रोरितिलोपेचप्राप्ते ॥ विप्रतिषेधेपरंका-
र्यम् ॥ १।४।२। तुल्य वलविरोधेपरंकार्यंस्यात् ॥ इति-
लोपेप्राप्ते ॥ पूर्वत्रासिद्धमितिरोरित्यस्यासिद्धत्वादुत्व-
मेव ॥ मनोरथः ॥ एतत्तदोः सुलोपोकोरनञ्समासेह-
लि ६।१।११३। ॥ अककारयोरेतत्तदोर्यः सुस्तस्यलोपो
हलिनतुनञ्समासे ॥ एषविष्णुः ॥ सशंभुः ॥ अकोःकि
म् ॥ एषकोरुद्रः ॥ अनञ्समासेकिम् ॥ असः शिवः ॥
हलिकिम् ॥ एषोत्र ॥ सोचिलोपेचेत्पादपूर्णम् ६।१।१३२
इत्यस्यसोलोपः स्यादचिपादश्चेल्लोपेसत्येवपूर्येत ।
सेमामविढिप्रभृतिम् ॥ सैषदासरथीरामः ॥ ४ ॥ इति
विसर्गसन्धिः ॥ अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् ।
१।२।४५ धातुंप्रत्ययंप्रत्ययान्तंचवर्जयित्वाअर्थवच्छब्दस्व
रूपंप्रातिपदिकसंज्ञंस्यात् ॥ कृत्तद्धितसमासाश्च ॥ १।२।
४६ कृत्तद्धितान्तौसमासाश्चतथास्युः ॥स्वौजसमौट्छष्टाभ्यां
भिस्ङेभ्यांभ्यस्ङसिभ्यांभ्यस्ङसोसांड्योस्सुप् ॥ ४।१।२।
सुऔजसितिप्रथमा ॥ अमौट्शसूद्वितीया ॥ भ्यां

भिस् तृतीया ॥ ङेभ्यांभ्यस् चतुर्थी ॥ ङसिभ्यांभ्यस् पंचमी ॥ ङसोसाम्षष्ठी ॥ ड्योस्सुप्सप्तमी ॥ ङ्याप्प्रातिपदिकात् ॥ ४।१।१। ङ्यन्तादावन्तात्प्रातिपदिकाच्चपरे स्वादयः प्रत्ययास्युः ॥ सुपः ॥ १।४।१०३। सुपस्त्रीणित्रीणिवचनान्येकशएकवचनद्विवचनवहुवचनसंज्ञानिस्युः । द्व्येकयोर्द्विवचनैकवचने ॥ १।४।२२। द्वित्वैकत्वयोरेतेस्तः विरामोवसानम् ॥ १।४।११० वर्णानामभावोवसानसंज्ञंस्यात् ॥ रुत्वविसर्गौ ॥ रामः ॥ अयोगवाहानामस्योपरिशर्षुचेतिवाच्यम् ॥ यमानुस्वारविसर्गजिह्वामूलीयोपध्मानीयाअयोगवाहाः ॥ तेनेहविसर्गस्यय त्वान्द्यानचिचेतिद्वित्वपक्षेरामः:॥ सरूपाणामेकशेषएकविभक्तौ १।२।६४ एकविभक्तौयानिसरूपाण्येवदृष्टानितेषामेकएवशिष्यते ॥ प्रथमयोः पूर्वसवर्णः॥६।१।१०२।अकः प्रथमाद्वितीययोरचिपरे पूर्वसवर्णदीर्घएकादेशः स्यात् ॥ इतिप्राप्ते ॥ नादिचि ॥ ६।१।१०४। आदिचिनपूर्वसवर्णदीर्घः ॥ वृद्धिरेचि ॥ रामौ ॥ वहुषुवहुवचनम् १।४।२२। चुटू॥ १।३।७ प्रत्ययाद्यौचुटूइतौस्तः । विभक्तिश्च । १।४।१०४। सुप्तिङौविभक्तिसंज्ञौस्तः । नविभक्तौतुस्माः १।३।४।विभक्तिस्थास्तुसमानेतः।इतिसस्यनेत्वम् ।रामाःएकवचनंसम्बुद्धिः। २।३।४९सम्बोधनेप्रथमायाएकवचनंसम्बुद्धिसंज्ञःस्यात् यस्मात्प्रत्ययविधिस्तदादिप्रत्ययेङ्गम् १।४।१३।यःप्रत्ययोयस्मात्क्रियतेतदादिशब्दस्वरूपंतस्मिन्नङ्गं स्यात्॥एङ्ह्रस्वात्सम्बुद्धेः॥६।१।६९। एङन्ताद्ध्रस्वान्ताच्च[illegible]लुप्यतेसम्बुद्धेश्चेत् ॥ हेराम ॥हेरामौ ॥ हेरा

माः ॥ अमिपूर्वः ॥ ७६।१।१०७। अकोम्यचिपूर्वरूपमेकादेशः स्यात् ॥ रामम् ॥ रामौ ॥ लशक्वतद्धिते ॥ १।३।८। तद्धितवर्जप्रत्ययाद्यालशकवर्गाइतस्युः तस्माच्छसोनः-पुंसि ॥ ६।१।११३। पूर्वसवर्णदीर्घात्परोयः शसः सस्तस्यनःस्यात्पुंसि ॥ अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेपि॥ ८।४।२।अट्कवर्गपवर्गआङ्नुं एतैर्व्यस्तैर्यथासंभवमिलितैश्चव्यवधानेपिरषाभ्यांपरस्यनस्यणःस्यात्समानपदे ॥ इतिप्राप्ते ॥ पदान्तस्य । ८।४।१३७नस्यणोन । रामान् । टाङसिङसामिनात्स्याः । ७।१।१२। अदन्ताट्टादीनामिनादयःस्युः। णत्वं । रामेण । सुपिच । ७।३।१०२। यञादौसुप्यतोङ्गस्य दीर्घः । रामाभ्याम् ॥ अतोभिसऐस् ॥ ७।१।९। अनेकाल्शित्सर्वस्य ॥ रामैः ॥ ङेर्यः ॥ ७।१।१३। अतोङ्गात्परस्यङेर्यादेशःस्यात्॥स्थानिवदादेशोनल्विधौ।१॥१।५६आदेशःस्थानिवत्स्यान्नतुस्थान्यलाश्रयविधौ ॥ इतिस्थानिवत्वात्सुपिचेतिदीर्घः ॥ रामाय ॥रामाभ्याम्॥वहुवचनेझल्येत् ७।३।१०३।झलादौवहुवचनेसुप्यतोङ्गस्यैकारः॥रामेभ्यः।वावसाने ८ ४॥५६ अवसानेझलांचरोवा रामात् रामाद्॥रामाभ्यां॥रामेभ्यः॥रामस्य।ओसिच ७।३।१०४ ॥ अतोङ्गस्यैकारः।रामयोः॥ह्रस्वनद्यापोनुट्।७।१५४। ह्रस्वान्तान्नद्यन्तादावन्ताच्चाङ्गात्परस्यामोनुडागमः ॥ नामि ६।४।३।अजन्ताङ्गस्यदीर्घः॥रामाणाम्॥रामे ॥ रामयोः ॥ एत्वेकृते।आदेशप्रत्यययोः ।८।३।५९ इण्कुभ्यांपरस्यापदान्तस्य।देशः प्रत्ययावयवश्चयः सस्तस्यमूर्द्धन्यादेशः॥ ईषद्विवृतस्यसस्यतादृशएवषः ॥ रामेषु ॥ एवंकृष्ण

न्दादयः ॥ सर्वादीनिसर्वनामानिः ॥ १।१।२७ सर्वादीनि शब्दरूपाणिसर्वनामसंज्ञानिस्युः ॥ सर्व । विश्व । उभ । उभय ।डतर । डतम । अन्य । अन्यतर । इतर । त्वत् । त्व । नेम । सम । सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणिव्यवस्थायामसंज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अंतरंवहिर्योगोपसंव्यानयोः । त्यद् । तद् एतद् । इदम् । अदस् । एक । द्वि । युष्मद् । अस्मद् । भवतु । किम्।एतेपंचत्रिंशच्छब्दाःशर्वादयः ।जसश्शीः ७।१।१७अदन्तात्सर्वनाम्नोजसःशीस्यात् ॥अनेकाल्त्वात्सर्वादेशः।सर्वे।सर्वनाम्नःस्मै । ७।१।१४ अतः सर्वनाम्नोङेस्स्मै । ङसिङ्योः स्मात्स्मिनौ । ७।१।१५ अतः सर्वनाम्नएतयोरेतौस्तः । सर्वस्मात् । सर्वस्माद् । आमिसर्वनाम्नःसुट् ।७।१।५२ अवर्णान्तात्परस्यसर्वनाम्नोविहितस्याम :सुडागम :स्यात् । एत्वे षत्वे । सर्वेषाम् । सर्वस्मिन् ॥ शेषंरामवत् ॥एवंविश्वपादयोप्यदन्ताः ॥ उभशब्दोनित्यंद्विवचनान्तः ॥ उभौ २ ॥ उभाभ्याम्३। उभयोः २। तस्येहपाठोऽकजर्थः । डतरडतमौप्रत्ययौ।प्रत्ययग्रहणेतदन्तग्रहणमितितदंताग्राह्याः। नेमइत्यर्द्धे समःसर्वपर्यायः तुल्यपर्य्यायस्तुन ॥ समानामितिज्ञापकात् ॥ पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणिव्यवस्थायामसंज्ञायाम् १।१।३४ एषांव्यवस्थायामसंज्ञायांसर्वनामसंज्ञागणसूत्रात्सर्वत्रयाप्राप्तासाजसिवास्यात्॥पूर्वे पूर्वाः स्वाभिधेयापेक्षावधिनियमोव्यवस्था ॥ व्यवस्थायांकिम् दक्षिणागाथका :कुशलाइत्यर्थः

असंज्ञायांकिम् । उत्तराः कुरवः । स्वमज्ञातिधनाख्या याम् । १।१।३५ ज्ञातिधनान्यवाचिनः स्वशब्दस्यप्राप्ता-संज्ञाजसिवा । स्वे । स्वाः ॥ आत्मीयाआत्मानइतिवा॥ ज्ञातिधनवाचिनस्तुस्वाः । ज्ञातयोर्थावा । अन्तरम्बहि-र्योगोपसंव्यानयोः । १।१।३६ वाह्येपरिधानीयेचार्थे ऽन्तरशब्दस्यप्राप्तासंज्ञाजसिवा । अन्तरे अन्तरावागृहाः वाह्याइत्यर्थः । अंतरेअन्तरावाशाटकाः परिधानी-याइत्यर्थः । पूर्वादिभ्योनवभ्योवा । ७।१।१६ एभ्योङ सिङ्योःस्मात्स्मिनौवास्तः । पूर्वस्मात् २पूर्वात् २पूर्व-स्मिन् । पूर्वे । एवं परादीनामपि । शेषंसर्ववत् । संज्ञोपसर्जनीभूतास्तुनसर्वादयः । सर्वोनामकश्चित्तस्मै-सर्वायदेहि । अतिक्रान्तः सर्वमतिसर्वस्तस्मैअतिसर्वा य । अंतरमितिगणसूत्रे पुरीतिवक्तव्यम् । अन्तरायां पुरि॥तृतीयासमासे । १।१।३० सर्वनामतान। मासपूर्वा य । * तृतीयासमासार्थवाक्ये पिन । मासेनपूर्वाय । द्वन्द्वे च । १।१।३१ उक्तासंज्ञान । वर्णाश्रमेतराणाम् विभाषाजसि । १।१।३२। वर्णाश्रमेतरे ।वर्णाश्रमेतराः । प्रथमचरमतयाल्पार्द्धकतिपयनेमाश्च । १।१।३३ एतेज-स्युक्तसंज्ञावास्युः । प्रथमे । प्रथमाः । तयप्रत्ययः । द्वितये । द्वितयाः । शेषंरामवत् । नेमे । नेमाः । शेषं-सर्ववत् । तीयस्यङित्सुवा । द्वितीयस्मै । द्वितीयाये-त्यादि । एवं तृतीयः । निर्जरः । जरायाजरसन्यतरस्या म् । ७।२।१०१ जरायाजरस्वाऽजादौविभक्तौ ।पदाङ्ग।

*विभाषादिक्समासइत्यतःसमासपदानुवृत्त्यासिद्धे पुनःसमासग्रहणमधिकम धिकार्थमितिविधयात्ततीयासमासार्थबोधकवाक्यपरमित्याशयः ॥

धिकारैतस्यतदन्तस्यच। निर्दिश्यमानस्यादेशाभवन्ति॥ एकदेशविकृतस्यानन्यत्वाज्जरशब्दस्यजरस्। निर्जरसौ। निर्जरसः। उपजीव्यविरोधान्नजरस्। निर्जरैः। पक्षेहलादौचरामवत्। पद्दन्नोमास्हृन्निशसन्यूषन्दोषन्यकञ्छकन्नुदन्नासञ्छस्प्रभृतिषु। ६।१।६३ पाददन्तनासिकामासहृदय निशाअसृज्यूष्दोष्यकृच्छकृदुदकआस्यएषांपदादयआदेशाः स्युः शसादौवा। यत्तुआसनशब्दस्यासन्नादेशइतिकाशिकायामुक्तम् * तत्प्रामादिकमेव।पादः।पादौ। पादाः पादम्।पादौ।पदः पादान्। पदा। पादेनइत्यादि। विश्वपाः। दीर्घाज्जसिच। ६।१।१०५ दीर्घाज्जसिइचिचनपूर्वसवर्णदीर्घः। वृद्धिः।विश्वपौ।विश्वपाः।हेविश्वपाः हेविश्वपौ।हेविश्वपाः। सुडनपुंसकस्य।१।१।४३ स्वादिपञ्चवचनानिसर्वनामस्थानसंज्ञानिस्युरक्लीवस्य। स्वादिष्वसर्वनामस्थाने। १।४।१७कप्प्रत्ययावधिषुस्वादिष्वसर्वनामस्थानेषुपरतः पूर्वपदंस्यात्। यचिभम्। १।४।१८ यकारादिष्वजादिषुचकप्प्रत्ययावधिषुस्वादिष्वसर्वनामस्थानेषुपूर्वंभंस्यात्।आकडारादेकासंज्ञा।१।४।१।इतऊर्द्ध्वं कडाराःकर्मधारयइत्यतः प्रागेकस्यैकैवसंज्ञाज्ञेया। यापरानवकाशाच। तेनशसादावचिभसंज्ञैवनपदत्वम्॥ आतोधातोः॥ ६।४।१४७ आकारान्तोयोधातुस्तदन्तस्यभस्याङ्गस्यलोपः॥ अलोन्त्यस्य विश्वपः॥विश्वपा॥विश्वपाभ्यामित्यादि॥एवं शंखध्मादयः॥ धातोः किम्॥ हाहान्॥ आतइतियो

*आस्नोवृकस्यवर्त्तिकामितिमन्त्रभाष्ये आस्नइत्यस्य मुखादित्यर्थंकरणादासन्नादेशस्थानीआस्यएवभवतीतिकाशिकोक्तं प्रामादिकम् * * * * *

गविभागादधातोरपिक्वचित् ॥ रक:॥ ग्न: ॥ हरि:॥ हरी
जसिच ॥ ७।३।१०९ ह्रस्वान्तस्यांगस्यगुण: ॥ हरय: ॥
ह्रस्वस्यगुण: ॥ ७।३।१०८ सम्बुद्धौ ॥ हेहरे ॥ हरिम् ॥
हरीन् ॥ ॥ शेषोघ्यसखि ॥ १।४।७शेषइतिस्पष्टार्थम् ॥
अनदिसंज्ञौ ह्रस्वौयाविदुतौतदन्तंसखिवर्जंघिसंज्ञंस्यात्
आङोनाऽस्त्रियाम् ॥ ७।३।१२० घे:परस्याङोनास्यादस्त्रि-
याम् ॥ आङितिटासंज्ञाप्राचाम् ॥ हरिणा ॥ हरिभ्या-
म् ३॥हरिभि:।घेर्ङिति॥७।३।१११घिसंज्ञस्यङितिसुपिगुण:
हरये ॥ हरिभ्य: २ । गुणेकृते । ङसिङसोश्च। ६।१।११०
एङोङसिङसोरतिपरेपूर्वरुपमेकादेश:॥हरे:॥हर्यो: । ह
रिणाम् ।* अच्चघे: ।७।३।११९इदुद्भ्यांपरस्यङेरौत्घेरत्
हरौ । हरिषु । एवंकव्यादय: । अनङ्सौ । १।१।९३
सख्युरङ्गस्यानङादेशोऽसंबुद्धौसौ । । अलोन्त्यात्पूर्वउप
धा । १।१।६५ अन्त्यादल: पूर्वोवर्णउपधासंज्ञास्यात् ।
सर्वनामस्थानेचासम्बुद्धौ ॥ ६।४।८ नान्तस्योपधायादी-
र्घोसंबुद्धौसर्वनामस्थाने ॥ अपृक्तएकाल्प्रत्यय:१।२।४१।
॥ हल्ङ्याब्भ्योदीर्घात्सुतिस्यपृक्तंहल् ॥६।१।६८हलंतात्परं
दीर्घौयौङ्यापौतदन्ताच्चपरंसुतिसीत्येतदपृक्तंहल्लुप्य
ते॥प्रत्ययलोपेप्रत्ययलक्षणम् १।१।६२।प्रत्ययेलुप्तेपित-
दाश्रितंकार्यंस्यात्॥नलोप: प्रातिपदिकान्तस्य ॥ ८।२।७
प्रातिपदिकसंज्ञकंयत्पदंतदन्तस्यनस्यलोप:॥ सखा ॥ स-
ख्युरसम्बुद्धौ ॥ ७।१।९२ सख्युरङ्गात्परंसंबुद्धिवर्जंसर्वना
मस्थानंणिद्वत्स्यात् ॥ अचोञ्णिति ॥ ७।२।११५ अजं-

*वेडाविति निसूत्रितमूविंशतिग०इतिविंशतेर्डिः तीतितिलोपः : ॥ * ॥ * ॥

ताङ्गस्यवृद्धिर्जितिणितिच ॥ सखायौ ॥ सखायः हेस खे॥ सखायौ सखायं॥ सखीन्॥ सख्या॥ सखिभ्याम्॥ सखिभिः । सख्यै । ख्यत्यात्परस्य । ६।१।११२ खितिशब्दाभ्यांखीतीशब्दाभ्यांकृतयणादेशाभ्यांपरस्यङसिङसोरत उः॥सख्युः २ औत् १।३।११८ इतःपरस्यङेरौत्।सख्यौ ॥ शेषंहरिवत्।पतिःसमासएव।१।४।८।घिसंज्ञः।पत्या।पत्युः२। पत्यौ।शेषं हरिवत्॥समासेतुभूपतये।कतिशब्दोनित्यंवहु वचनान्तः।वहुगणवतुडतिसंख्या ।१।१।२३डतिच।१।१।२२ ।डत्यन्तासंख्याषट्संज्ञास्यात् । षड्भ्योलुक् ।७।१।२५ जश्शसोः प्रत्ययस्यलुकश्लुलुपः। १।१।६१ लुकश्लुलुप् शब्दैःकृतंप्रत्ययादर्शनंक्रमात्तत्तत्संज्ञंस्यात्।जसिचेतिगुणेप्राप्ते।नलुमताङ्गस्य।१।१६३ लुमताशब्देनलुप्ते तन्निमित्तमंगकार्य्यंनस्यात् । कति २ । कतिभिः । कतिभ्यः । कतिभ्यः । कतीनाम् । कतिषु ॥ अस्मद्युष्मत्षट्संज्ञकास्त्रिषुसरूपाः। *त्रिशब्दोनित्यंवहुवचनान्तः । त्रयः । त्रीन् । त्रिभिः । त्रिभ्यः ॥ त्रेस्त्रय । ७।१।५३ आमि । त्रयाणाम् ॥ त्रिषु । गौणत्वेपि । प्रियत्रयाणाम् । द्विशब्दोनित्यंद्विवचनान्तः । त्यदादीनामः । ७।२।१०२ एषामकारोविभक्तौ ॥ द्विपर्यंतानामेवेष्टिः ॥ द्वौ २ ॥ द्वाभ्याम् ३ ॥ द्वयोः २ ॥ द्विपर्यंतानाम किम्॥ भवान् ॥ भवन्तौ । पातिलोकमितिपपीःसूर्यः।पप्यौ ।पप्यः॥ हेपपीः पपीम् । पपीन् । पप्या । पपीभ्याम् ३ । पपीभिः । पप्ये। पपिभ्यः २।पप्यः ।पप्योः पप्याम् ।पपी।प

*त्रित्वसंख्याविशिष्टेर्थेएकत्वद्वित्वयोरतन्वयादनन्वितार्थकविभक्तिकल्पनापिच याऽनुवादविभक्तिकल्पनस्यलाघवाद्बहुवचनमेवेतिभावः॥ * ॥ * ॥ * ॥ * ॥

पीषु । एवंवातप्रम्यादयः । वहुवः श्रेयस्योयस्यसवहु-
श्रेयसी । यूस्त्र्याख्यौनदी । १।४।३ ईदूदन्तौनित्यस्त्री
लिङ्गौनदीसंज्ञौस्तः । प्रथमलिङ्गग्रहणंच पूर्वस्त्र्याख्यस्यो
पसर्जनत्वेपिनदीत्वंवक्तव्यमित्यर्थः अंवार्थ नद्योर्ह्रस्वः ।
७।३।१०७ अम्बार्थानांनद्यंतानांचह्रस्वःस्यात्संवुद्धौ ।
*हेवहुश्रेयसि॥ आण्नद्याः ॥ ७।३।११२ नद्यन्तात्परेषां
ङितामाडागमः ॥ आटश्च ॥ ६।१।९० आटीचिपरेवृद्धि-
रेकादेशः स्यात् ॥ वहुश्रेयस्यै ॥ वहुश्रेयस्याः ॥ वहु-
श्रेयसीनाम् ङेराम्नद्याम्नीभ्यः ७।३।११६ नद्यन्तादावन्तान्नी
शब्दाच्चपरस्यङेरामादेशः स्यात् ॥ इहपरत्वादाटानुट्-
वाध्यते ॥ वहुश्रेयस्याम् ॥ शेषंपपीवत् ॥ अतिलक्ष्मीः ।
शेषंवहुश्रेयसीवत् ॥ प्रधीः ॥ अचिश्नुधातुभ्रुवांय्वोरिय-
ङुवङौ ॥ ६।४।७७ श्नुप्रत्ययान्तस्येवर्णोवर्णान्तस्यधातोर्भ्रू
इत्येतस्यचांगस्येयङुवङौस्तोऽजादौप्रत्ययेपरे ॥ इतिप्रा
प्ते ॥ एरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य ॥ ६।४।८२ धात्ववयव
संयोगपूर्वोनभवतियइवर्णस्तदन्तोयोधातुस्तदन्तस्याऽ
नेकाचोङ्गस्ययण ऽजादौप्रत्ययेपरे ॥ प्रध्यौ ॥ प्रध्यः ।
प्रध्यम् ॥ प्रध्यः ॥ प्रध्यि ॥ शेषंपपीवत् ॥ एवंग्रामणी ।
ङौतुग्रामण्याम् ॥ गतिश्च ॥ १।४।६० प्रादयःक्रियायो-
गेगतिसंज्ञास्यात् गतिकारकेतरपूर्वपदस्ययणनेष्यते ॥
॥ शुद्धधियौ ॥ शुद्धधियः ॥ नभूसुधियोः ॥ ६।४।८५ ए
तयोरचिसुपियणन ॥ सुधीः ॥ सुधियौ ॥ सुधियः ॥
इत्यादि ॥ सुखमिच्छतीतिसुखीः ॥ सुतीः ॥ सुत्युः २।

*अंवार्थानांह्रस्वः ह्रस्वनद्योर्गुणइतिन्यासेनसिद्धे नद्यन्तस्यह्रस्वविधानसाम
र्थ्यान्नगुणः सन्निपातपरिभाषायाअनित्यत्वात्संवुद्धिलोपः ॥ * ॥ * ॥ * ॥ *

सुख्युः २ ॥ शेषंप्रधीवत् ॥ शंभुर्हरिवत् ॥ एवंभान्वा-दयः ॥ तृज्वत्क्रोष्टुः ॥ ७।१।९५ असंबुद्धौसर्वनामस्थाने ॥ क्रोष्टु इत्यस्य क्रोष्टृप्रयोक्तव्यइत्यर्थः ॥ ऋतोङिसर्व-नामस्थानयोः ॥ ७।३।११० गुणः ॥ इतिप्राप्ते ॥ ऋदुशन-स्पुरुदंसोनेहसाञ्च ॥ ७।१।९४। ऋदन्तानामुशनसादीनां चानङ्स्यादसंबुद्धौसौ ॥ अप्तृन्तृच्स्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृ-क्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तॄणाम् ॥ ६।४।११। अवादिनामुप-धायादीर्घोसंबुद्धौसर्वनामस्थाने ॥ क्रोष्टा ॥ क्रोष्टारौ। क्रोष्टारः ॥ क्रोष्टारम् ॥ क्रोष्टारौ ॥ क्रोष्टून् ॥ विभा षातृतीयादिष्वचि ॥७।१।९७। तृतीयादिष्वजादिषुक्रोष्टु र्वातृज्वत् ।क्रोष्टा क्रोष्टुनाक्रोष्ट्रे क्रौष्टवे ऋतउत् ६।१।१११ ऋतोङसिङसोरातिपरेपूर्वपरयोरुदेकादेशः रपरः ॥ रा-त्सस्य ॥ ८।२।२४। रेफात्संयोगांतस्यसस्यैवलोपोनान्य-स्य ॥ रेफस्यविसर्गः ॥ क्रोष्टुः २ ॥ क्रोष्टोः २ क्रोष्ट्रोः । नुमचिरतृज्वद्भावेभ्योनुट्पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ क्रोष्टूनाम् क्रोष्टरि पक्षेहलादौचशंभूवत् हूहूः ॥ हूह्वावित्यादि ॥ अतिचमूशब्दे तुनदीकार्यंविशेषः ॥ हेअतिचमु ॥ अति चम्वै ॥ अतिचम्वाः२॥ अतिचमूनाम् ॥ अतिचम्वाम् । खलपूः ॥ ओःसुपि ॥ ६।४।८३। धात्ववयवसंयोगपूर्वो-नभवतियउवर्णस्तदन्तोयोधातुस्तदन्तस्यानेकाचोङ्गस्यय णूस्यादचिसुपि ॥ खलप्वौ ॥ खलप्वः ॥ एवंसुल्वादयः । स्वयंभूः ॥ स्वयंभुवौ । स्वयंभुवः ॥ एवंस्वभूः ॥ वर्षा-भूः ॥ वर्षाभ्वश्च ६।४।८४। अस्ययणूस्यादचिसुपि ॥ व-र्षाभ्वावित्यादि॥ दृन्भूः ॥ दृन्करपुनः पूर्वस्यभुवोयणूव

क्तव्यः ॥ दृन्भ्वौ ॥दृन्भ्वः॥ एवंकरभू पुनर्भूः दृग्भूकारा भूशब्देस्वयंभूवत् ॥ धाता ॥ धातारौ ॥ धातार ॥ हेधा- तः ॥ ऋवर्णान्नस्यणत्वंवाच्यं । धातॄणां । एवंनप्त्रादय नप्त्रादिग्रहणंव्युत्पत्तिपक्षेनियमार्थम् । तेनेहनः । पिता। पितरौ । पितरः । पितरम् । शेषंधातृवत् । एवंजामात्रा दयः । ना । नरौ । नरः नृचा६।४।६ अस्यनामिवादीर्घः नृ- णाम् । नृणाम् । गोतोणित् ७।१।९० । ओकाराद्विहितं- सर्वनामस्थानंणिद्वत् । गौः । गावौ । गावः । औतोम्शसोः ६।१।९३ ओकारादंशसोरचिआकारएकादेशः । गाम् । गावौ । गाः । गवा । गवे । गोः २ । रायोहलि । ७। २।८५। रैशब्दस्याकारादेशोहलिविभक्तौ । राः । रायौ । रायः । राभ्यामित्यादि । ग्लौः । ग्लावौ । ग्लावः ॥ ग्लौभ्यामित्यादि । * । * । इत्यजन्ताः पुल्लिङ्गाः । * रमा । औङआपः । ७।१।१८ आबन्तादङः शीस्यात् । औङित्यौकारविभक्तेःसंज्ञा । रमे । रमाः । सम्बुद्धौच । ७।३।१०६। आपएकारः । हेरमे । हेरमे । हेरमाः । र- मां । रमाः । आङिचापः ॥ ७।३।१०५। आङिओसिचाप एकारः । रमया । रमाभ्यां । रमाभिः । याडापः ॥ ७।३। ११३ ॥ आपोङितोयाट् । वृद्धिः । रमायै । रमाभ्यः । रमायाः । रमयोः रमाणाम् रमायाम् ॥ रमासु । एवं दुर्गादयः ॥ सर्वनाम्नः स्याड्ढस्वश्च ॥ ७।३।११४। आ बन्तात्सर्वनाम्नोङितःस्याडापश्चह्रस्वः । सर्वस्यै २ ॥ सर्वासां । सर्वस्याम् । शेषंरमावत् । एवं विश्वादय आप न्ताः । विभाषा दिक्समासेबहुव्रीहौ १।१।२८ ॥

ताद्वास्यात् उत्तरपूर्वस्यै उत्तरपूर्वायै । इत्यादि । अ
न्तरस्यै । शालायै । अपूरीत्युक्तेर्नेह अन्तरायैनगर्य्यै ।
तीयस्येतिवा । द्वितीयस्यै । द्वितीयायै । एवं तृतीया ।
अंबार्थनद्योर्ह्रस्वः । हेअम्ब । हेअक्क । हेअल्ल । असं-
युक्तायेडलकास्तद्वतांह्रस्वोन हेअम्बाडे । हेअंबाले ।
हेअंबिके । जरा । जरसौ । जरे । इत्यादि । पक्षेहला
दौचरमावत् । गोपाविश्वपावत् । मतीः । मत्या ।
ङितिह्रस्वश्च ।१।४।६। ॥ इयङुवङ्स्थानौस्त्रीशब्दभिन्नौ-
नित्यस्त्रीलिङ्गावीदूतौह्रस्वौचइउवर्णौ स्त्रीयांवानदीसं
ज्ञौस्तोङिति । मत्यै । मतये मत्याः । मतेः परत्वात्औत्-
इतिप्राप्ते । इदुद्भ्याम् ॥ ७।३।११७ ॥ न दीसंज्ञ काभ्याभि
दुद्भ्यांपरस्यङेराम् । मत्यांमतौ । शेषंहरिवत् ॥ एवं बुद्ध्या
दयः ॥ त्रिचतुरोःस्त्रियांतिसृचतसृ । ७।२।९९। स्त्रिलिंगयोरेतौ
स्तोविभक्तौ । अचिरऋतः ॥ ७।२।१००। तिसृ चतसृऋृ-
तो रादेशोचि । गुणदीर्घोत्वानामपवादः ॥ तिस्रः २।
तिसृभिः तिसृभ्यः । आमिनुट् । नतिसृच तसृ ॥ ६।४।४॥
एतयोर्नामिदीर्घोन ॥ तिसृणां तिसृषु । द्वे २। द्वाभ्याम्
३॥ द्वयोः २॥ गौरी ॥ गौर्य्यौ । गौर्यः हेगौरिम् गौर्यावित्या
दि एवं नद्यादयः । लक्ष्मीः । शेषंगौरिवत् एवंतरितं
त्र्यादयः । स्त्री । हेस्त्रि । स्त्रीयाः ६।४।७९ अस्येय ङजादौ
प्रत्यये । स्त्रियौ । स्त्रियः । वाम्शसोः । ६।४।८० अमि
[illegible]स्त्रियाइयङ्वा । स्त्रियम् स्त्रीम् । स्त्रियः स्त्रीः
स्त्रिया । स्त्रियै । स्त्रियाः २॥ परत्वान्नुट् स्त्रीणाम् । स्त्रीयाम्
[illegible]वेत्यादि ॥ [illegible]
[illegible]श्रीः । श्रियौ । श्रियः । नेयङुवङ्स्थानावस्त्री १।४।४

इयङुवङोःस्थितिर्ययोस्तावीदूतौनदीसंज्ञौनस्तोनतुस्त्री
हेस्त्रीः स्त्रियै । स्त्रिये स्त्रियाः २ ॥ स्त्रियः२ ॥ वा-
मि २।१।५ इयङुवङ्स्थानौस्त्र्याख्यौयूआमिवानदीसं
ज्ञौस्तोनतुस्त्री । स्त्रीणां॥ स्त्रियाम्२। स्त्रियि। धेनुर्मतिवत्
स्त्रियांच७।१।२६स्त्रीवाचिक्रोष्टुशब्दस्तृजन्तवद्रूपंलभते॥
ऋन्नेभ्योङीप् ४।१।५।ऋदंतेभ्योनान्तेभ्यश्चस्त्रियांङीप्।
क्रोष्ट्री।गौरीवत् । वधूः । शेषंनदीवत् । भ्रूः स्त्रीवत् ॥
स्वयंभूः पुंवत्॥नषट्स्वस्रादिभ्यः।४।१।१२एभ्योङीप्टापौ
नस्तः।स्वसातिस्रश्चतस्रश्चननान्दादुहितातथा । याता-
मातेतिसप्तैतेस्वस्रादयउदाहृताः । स्वसा । स्वसारौ ।
मातापितृवत् । शसिमातॄः । द्यौर्गोवत् । राः पुंवत् ।
नौर्ग्लौवत्।इत्यजन्ताःस्त्रीलिङ्गाः। अतोम्।७।१।२४ अतो-
ङ्गात्क्लीबात्स्वमोरम् ।ज्ञानं ।एङ्ह्रस्वादितिसम्बुद्धिलो
पः।हेज्ञान।नपुंसकाच्च७।१।१९।क्लीबादौङःशी ।भसंज्ञाया
म् ।यस्येतिच ६।१।१४८ ईकारेतद्धितेचपरेभस्येवर्णावर्णयो
र्लोपः । इत्यकारलोपेप्राप्ते। औङः श्यांप्रतिषेधः।ज्ञाने ॥
जश्शसोः शिः । ७।१।२० क्लीबात् । शिसर्वनामस्थानम्
। १।१।४२।नपुंसकस्यझलचः । ७।१।७२। झलन्तस्याजंत
स्यचक्लीबस्यनुमागमः स्यात्सर्वनामस्थाने।मिदचोन्त्यात्प
रः १।१।४७।अचांमध्येयोन्त्यस्तस्मात्परस्तस्यैवान्तावय-
वोमित्स्यात् ।उपधादीर्घः।ज्ञानानि । पुनस्तद्वत् ।शेषं
पुंवत् । एवंधनवनफलादयः ।अड्डुतरादिभ्यःपञ्चभ्यः
७।१।२५ एभ्यःक्लीबेभ्यः स्वमोरद्डादेशः । टेः ।६।४।
१४३ डितिभस्यलोपः । कतरत् । कतरद् । कतरे ॥

कतराणि । हेकतरत् । शेषंपुंवत् । कतमद् । इतरत् । अन्यत् २ । अन्यतरत् २ ॥अन्यतमशब्दस्यतुअन्यतममित्येव । एकतरात्प्रतिषेधः ॥ एकतरम् । ह्रस्वोनपुंसकेप्रातिपदिकस्य । १।२।४७ अजंतस्येत्येव । श्रीपज्ञानवत् । स्वमोर्नपुंसकात् । ७।१।२३ लुक् । वारि । इकोचिविभक्तौ । ७।१।७३ इगंतस्यक्लीवस्यनुमचिविभक्तौ वारिणी । वारीणि । नलुमतेत्यस्यानित्यत्वात्पक्षेसंबुद्धिनिमित्तोगुणः । हेवारे । हेवारि । घेर्ङितीतिगुणेप्राप्ते । वृद्ध्यौत्वतृज्वद्भावगुणेभ्योनुम् पूर्व विप्रतिषेधेन । वारिणे । वारिणः ॥ वारिणोः ॥ नुमचिरेतिनुट् । वारीणाम् । वारिणि ॥ हलादौहरिवत् ॥ तृतियादिषुभाषितपुंस्कंपुंवद्गालवस्य ॥ ७।१।७५ प्रवृत्तिनिमित्तैक्येभाषितपुंस्कमिगंतंक्लीवंपुंवद्वाटादावचि ॥ अनादये ॥ अनादिनेइत्यादि शेषंवारिवत् ॥ यन्निमित्तमुपादायपुंसिशब्दः प्रवर्त्तते ॥ क्लीववृत्तिस्तदेवस्यादुक्तपुंस्कंतदुच्यते ॥ पीलुर्वृक्षस्तत्फलंपीलु पीलुनेनहिपीलवे॥ वृक्षेनिमित्तं पीलुत्वंतज्जत्वंतत्फलेपुनः॥ तस्मैपीलुने ॥ नपुंवत् ॥ प्रवृत्तिनिमित्तभेदात् ॥ अस्थिदधिसक्थ्यक्ष्णामनङुदात्तः ७।१।७५॥टादावचि॥अल्लोपोनः॥६।४।१३४अंगावयवोऽसर्वनामस्थानयजादिस्वादिप्रत्ययपरोयोन्तस्याकारस्यलोपः॥ दध्ना ॥ दध्ने ॥ दध्नः २ ॥ दध्नोः २ ॥ विभाषाङिश्योः ॥ ६।४।१३५ अंगावयवोऽसर्वनामस्थानयजादिस्वादिप्रत्ययपरोयोन्तस्याकारस्यलोपोवाङिश्योः॥दध्नि॥ दधनि॥शेषंवारिवत् ॥ एवमस्थिसक्थ्यक्षि

सुधि ॥ सुधिनी ॥ सुधीनि॥हेसुधे॥हेसुधि॥सुधिने॥इत्यादि । मधु । मधुनी । मधूनि । हेमधो । हेमधु । एवमम्वादयः।सुलु ।सुलुनी । सुलुने । इत्यादि।धातृ । धातृणी । धातॄणि । हेधातः । हेधातृ। धातॄणाम् ॥ एवंज्ञातृकर्त्रादयः । एचइग्घ्रस्वादेशे । १।१।४८ आदिश्यमानेषुह्रस्वेषुमद्ध्येएचइगेवस्यात् प्रद्यु ॥ प्रद्युनी ॥ प्रद्यूनि । प्रद्युना । इत्यादि ॥ प्ररि ॥ प्ररिणी ॥प्ररीणि॥ प्ररिणा ॥ एकदेशविकृतमनन्यवत् ॥ प्रराभ्यां ॥ प्ररीणाम् ॥ सुनु ॥ सुनुनि ॥ सुनूनी ॥ सुनुने त्यादि ॥इत्यजंताःनपुंसकलिंगाः ॥ होढः ॥ ८।२।३१ झलिपदान्तेच ॥ लिट् ॥ लिड् ॥ लिहौ २ ॥ लिहः ॥ लिड्भ्याम् ॥ लिट्सु ॥ लिट्त्सु॥दादे र्धातोर्घः ॥ ८।२।३२ ॥ झलिपदांतेचोपदेशदादेर्धातोर्हस्यघः ॥ एकाचो वशोभष्झषंतस्यस्ध्वोः॥ ८।२।३७॥ धात्ववयवस्यैकाचोझषंतस्यवशोभष्सेध्वे पदांतेच ॥ इहव्यपदेशिवद्भावेनधात्ववयवत्वाद्भष्भावः ॥ धुक् ॥ धुग् ॥ दुहौ ॥ दुहः दुहा ॥धुग्भ्यां ॥ धुक्षु ॥ वाद्रुहमुहष्णुहष्णिहाम्८।३।३३॥एषांहस्यवाघोझलिपदान्तेच ॥ध्रुक् ॥ध्रुग्॥ ध्रुट् । ध्रुड् । द्रुहौः । द्रुहः । ध्रुग्भ्यां ध्रुड्भ्यां । ध्रुक्षु । ध्रुट्सु ध्रुट्त्सु १ एवंमुहः।धात्वादेषः सः६।१ ६४।ष्णुक् ष्णुग् । ष्णुट् । २ । एवंष्णिहः। इग्यणः संप्रसारणं। १।१।४५ यणःस्थानेप्रयुज्यमानोयइक्ससंप्रसारणसंज्ञः स्यात् । वाहऊठ् । ६।४।१३२ भस्यवाहःसंप्रसारणमूठ् संप्रसारणाच्च। ६।१।१०८ संप्रसारणादचिपूर्वरूपमेकादेशः

वृद्धिः । चिस्रौहः । इत्यादि ।चतुरनडुहोरामुदात्तः।७।१।९८ सर्वनामस्थाने । सावनडुहः । ७।१।८२ नुम् । श्राच्छिनद्यो रितिसूत्रादादित्यधिकारादवर्णात्परो यनुम्।अतोविशेषविहितेनापिनुमाआम्नवाध्यते।अमाचनुम्न-वाध्यते । सुलोपः । संयोगांतलोपः। नुंविधिसामर्थ्या-द्वसुस्रंस्वितिदत्वंन।संयोगान्तलोपस्यासिद्धत्वान्नलोपोन । अनड्वान् ॥ अम्सवुद्धौ । ७।१।९९ चतुरनडुहोः ॥ हेश्रनड्वन् । अनड्वाहौ । अनडुहः ।वसुस्रंसुध्वंस्वनडुहांदः । ८।२।७२ सांतवस्वंतस्रंसादेश्चदःस्यात्पदांते । श्रनडुद्भ्यामित्यादि । पदांतेकिम् ॥ स्रस्तम् ।ध्वस्तम्॥ सहेःसाडःसः ।८।३।५६ साड्रूपस्यसहेःसस्यमूर्द्धन्यादेशः॥ तुराषाट् । तुराषाड् । तुरासाहौ । तुराषाड्भ्यामित्यादिवश्रौत् । ७।१।८४ दिवितिप्रातिपदिकस्यौत्स्यात्सौ ॥ सुद्यौः । सुदिवौ॥दिवउत् । ६।१।८४ पदान्ते ।सुद्युभ्यामित्यादि।चत्वारः । चतुरः । चतुर्भिः । चतुर्भ्यः २ ॥ षड्चतुर्भ्यश्च । ७।१।५५ एभ्यआमोनुडागमः स्यात् । रषाभ्यांनोणः समानपदे ८।४।१ ॥ चतुर्णाम् । रोः सुपि । ८।३।१६ रोरेवविसर्जनीयःसुपि ।चतुर्षु ।मोनोधातोः । ८।२।६४ पदान्ते । प्रशान् । प्रशामौ । किमः कः । ७।२।१०३ विभक्तौ ।कः कौ । के । इत्यादि । इदमोमः । ७।२।१०८ सौ । त्यदाद्यत्वापवादः । इदोय्पुंसि । ७।२।१११ इदमइदोय्सौपुंसि । श्रयं । त्यदाद्यत्वे । श्रतोगुणे ६।१।९७ श्रपदांतादतोगुणेपररूपमेकादेशः । दश्च । ७।२।१०९ इदमोदस्यमः स्याद्विभक्तौ । इमौ । इमे

॥ त्यदादेः संबोधनंनास्तीत्युत्सर्गः । अनाप्यकः । ७।
२।११२ अककारस्यइदमइदोनापिविभक्तौ । स्रावितिप्र-
त्याहारः। अनेन हलिलोपः७।२।११३ अककारस्यइदमइदो
लोपश्रापिहलादौ नानर्थकेलोन्त्यबिधिरनभ्यासविकारे।
आद्यंतवदेकस्मिन् । १।१।२१ एकस्मिन्क्रियमाणंकार्यमा
दाविवांतइवस्यात् । सुपिचेतिदीर्घः । आभ्याम् । नेद
मदसोरकोः । ७।२।११अककारयोरिदमदसोर्भिसऐस्न-
स्यात् । एभिः ॥ अस्मै । एभ्यः २ ॥ अस्मात्२। अस्य ।
अनयोः । एषां । अस्मिन् । एषु । द्वितीयाटौस्वेनः ॥
२।४।३४ इदमेतदोरन्वादेशे । किंचित्कार्यंविधातुमुपात्त
स्यकार्य्यान्तरंविधातु पुनरुपादानमन्वादेशः यथानेन-
व्याकरणमधीतंएनंछंदोध्यापयेति ।अनयोः पवित्रंकुलं
एनयोः प्रभूतंस्वमिति । एनम् एनौ ।॥एनान्। एनेन ।
एनयोः२। राजा । नङिसंबुद्ध्योः । ८।२।८ नस्यलोपोन
ङौसंबुद्धौच । हेराजन् । ङावुत्तरपदेप्रतिषेधः। ब्रह्मनि-
ष्ठः । राजानौ । राजानः । राजानं । राजानौ । जज्ञो
र्ज्ञः ॥ राज्ञः ॥ नलोपःसुप्स्वरसंज्ञातुग्विधिषुकृति ८।२।२
सुब्विधौस्वरविधौसंज्ञाविधौकृतितुग्विधौचनलोपोऽसिद्धो
नान्यत्र ॥ राजाश्वइत्यादौ ॥ इत्यसिद्धत्वादात्वमेत्वमै-
स्त्वञ्चन राजभ्याम् ॥ राजभिः ॥ राजभ्यः ॥ राज्ञि ॥
राजनि ॥ यज्वा ॥ यज्वानौ ॥ यज्वानः ॥ नसंयोगा-
द्वमंतात् । ६।४।१३७ वमांतसंयोगादनोकारस्यलोपोन ।
यज्वनः । यज्वना । यज्वभ्याम् । ब्रह्मणः । इन्हन्पू-
षार्यम्णां शौ । ६।४।१२ एषांशावेवोपधायादीर्घः। सो-

च ॥ ६।४।१३ इन्नादीनामुपधायादीर्घः सं वुद्धौसौ ॥ वृत्रहा ॥ हेवृत्रहन् ॥ एकाजुत्तरपदेणः ॥ ८।४।१८ एकाजुत्तरपदं यस्यतस्मिन्समासेपूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यप्रातिपदिकांतनुम्‌विभक्तिस्थस्यनस्यणत्वंस्यात् ॥ वृत्रहणौ ॥वृत्रहणः ॥ होहन्तेर्ञ्णिन्नेषु ॥ ७।३।५४ ञितिणिति प्रत्ययेनेचपरेहन्तेर्हस्यकुत्वंस्यात्॥हन्तेः८ ४ २२उपसर्गस्थान्निमित्ताद्धंतेर्नस्यणः॥प्रहण्यात्॥अत्पूर्वस्य॥८।४।२२ हंतेरत्पूर्वस्यैवनस्यणोनान्यस्य ॥ प्रघ्नंति ॥ योगविभागसामर्थ्यादनंतरस्यविधिर्वाभवतिप्रतिषेधोवेतिन्यायंबाधित्वाकुमतिचेतिणोपिन्निवर्त्यते ॥ वृत्रघ्नः ॥ इत्यादि ॥ एवंशार्ङ्गिन्यशस्विन्अर्यमन्पूषन् ॥ मघवावहुलं॥ ६।४।१२८ मघवन्शब्दस्यवातृइत्यन्तादेशः ॥ ऋइत् ॥ उगिदचांसर्वनामस्थानेऽधातोः॥७।१।७० अधातोरुगितोनलोपिनोंचतेश्चनुम्‌स्यात्सर्वनामस्थाने ॥ मघवान् ॥ इहउपधादीर्घंकर्त्तव्येसंयोगांतलोपस्यासिद्धत्वंनवति ॥ ॥ वहुलग्रहणांतृमघवन्तौ ॥ मघवतः ॥ मघवता ॥ तृत्वाभावेसुटिराजवत् ॥ श्वयुवमघोनामतद्धिते ॥ ६।४।१३३ अन्नन्तानामेषामतद्धितेपरेसंप्रसारणंस्यात् ॥ मघोनः । मघवभ्यामित्यादि एवंश्वन्युवन् नसंप्रसारणेसंप्रसारणम् । १।३७। यूनः । युवभ्यामित्यादि ॥ अर्वा । हेअर्वन् । अर्वणस्त्रसावनञः । ६।४।१२७ नञारहितस्यार्वन्नित्यस्यतृइत्यंतादेशोनतुसौ । अर्वंतौ ॥ अर्वतः । अर्वद्भ्याम् पथिमथ्यृभुक्षामात् ७।१।८५ सौ इतोऽत्सर्वनामस्थाने७।१।८६पथ्यादेः। थोन्थः । ७।१।८७

पथिमथोरुथस्यन्थादेशः सर्वनामस्थाने। पन्थाः। हेपन्थाः पंथानौ। पन्थानः। भस्यटेर्लोपः। ७।१।११ पथ्या देः पथः। पथिभ्याम्। पथिभ्यः। एवम्मन्थाः। ऋभुक्षाः ष्णान्ताःषट् १।१।२४ ष्णान्तानान्ताचसंख्याषट्संज्ञास्यात्। पञ्च २। पञ्चभिः। पञ्चभ्यः २। षट्चतुर्भ्यश्चेतिनुट्। नोपधायाः। ६।४।७ नान्तस्योपधायादीर्घोनामि। पञ्चानां। पञ्चसु। अष्टनआविभक्तौ। ७।२।८४ हलादौवास्यात्। अष्टाभ्यऔश्। ७।१।२१ कृताकारादष्टनोजश्शसोरौश्। अष्टभ्यइतिवक्तव्येकृतात्वनिर्देशोजश्शसोर्विषयेआत्वंज्ञापयति। अष्टौ २ अष्टाभिः। अष्टाभ्यः २॥ अष्टानां। अष्टासु॥ आत्वाभावेअष्टपंचवत्। ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगुष्णिगंचुयुजिक्रुंचांच॥ ३।२।५९ एभ्यः क्विन्। अंचेःसुप्युपपदे॥ युजिक्रुञ्चोःकेवलयोः। क्रुञ्चेर्नलोपाभावश्चनिपात्यते कनावितौ कृदतिङ् ३।१।९३ अत्रधात्वधिकारेतिङ्भिन्नप्रत्ययः कृत्संज्ञः वेरपृक्तस्य६।१।६७ लोपः। क्विन्प्रत्ययस्यकुः। ८।२।६२ क्विन्प्रत्ययोयस्मात्तस्यकवर्गोन्तादेशःपदान्ते। ऋत्विक्। ऋत्विग्। ऋत्विग्भ्याम्। युजेरसमासे। ७।१।७१ सर्वनामस्थाने नुम्। सुलोपः संयोगान्तस्यलोपः कुत्वेननस्यङः युङ् युञ्जौ युञ्जः युग्भ्याम् असमासेकिम् सुयुग् चोः कुः ८।२।३० चवर्गस्यकवर्गः स्याज्झलिपदान्ते सुयुक् सुयुजौ। सुयुजः सुयुग्भ्यां खन् खञ्जौ खञ्ज। खन्भ्याम्। व्रश्चभ्रस्ज सृज मृजयजराजभ्राजच्छशांषः झलिपदान्तेच जस्त्वचर्त्वे राट् राड् राजौ राजः राड्भ्याम् विभ्राट् देवेट् विश्व-

सृट् । परिमृट् । परौव्रजेषं पदान्ते । परा-
वुपपदेव्रजेः क्विप्दीर्घश्चपदांतेषत्वमपि । परित्यज्यसर्वंव्र
जतीतिपरिव्राट् । परिव्राजौ ॥ विश्वस्यवसुराटोः ६।३।
१२८ विश्वस्यदीर्घंस्याद्वसौराट्शब्देचपरे ॥ राडितिपदां
तोपलक्षणार्थम् । विश्वाराट् । विश्वराजौ । विश्वाराड्-
भ्याम् । स्कोः संयोगाद्योरंतेच । ८।२।२९ पदांतेझलि
चपरेयः संयोगस्तदाद्योः सकारककारयोर्लोपः । भृट्
२ । सस्यचुत्वेनशः । झलांजशूझशीतिशस्यजः ॥ भृज्जौ ।
भृज्जः । भृड्भ्याम् त्यदाद्यत्वंपररूपत्वम् । तदोःसः सावन
त्ययोः ७।२।१०६ त्यदादीनांतकारदकारयोःस : स्यात्सौ ।
स्यः । त्यौ । त्ये । सः । तौ।ते । यः । यौ । ये । ए-
षः । एतौ । एते । एनं । एनौ । एनान् । एनेन । ए
नयोः । ङेप्रथमयोरम् । ७।१।२८ युष्मदस्मद्भ्यांपरस्यङे
इत्येतस्यप्रथमाद्वितीययोश्चामादेशः । त्वाहौसौ । ७।
२।९४ अनयोर्मपर्य्यंतस्य । शेषेलोपः ७।२।९० अनयोष्टिलो
पः । त्वं । अहम् । युवावौद्विवचने । ७।२।९२ द्वयोरुक्ता
वनयोर्मपर्यंतस्ययुवावौस्तोविभक्तौ ॥ प्रथमायाश्चद्विवच
नेभाषायाम् ॥ ७।२।८८ औङ्येतयोरात्वंलोके युवा-
म् । आवाम् । यूयवयौजसि । ७।२।९३ अनयोर्मपर्यंत-
स्य । यूयम् । वयम् । त्वमावेकवचने । ७।२।९७ ए-
कस्योक्तावनयोर्मपर्यंतस्यत्वमौस्तोविभक्तौ । द्वितीया-
यांच । ७।२।८७ अनयोरात्स्यात् । त्वाम् । माम् । श
सोनः । ७।१।२९ आभ्यांशसोनः । अयोपवादः । आदेः
परस्य । संयोगान्तलोपः । युष्मान् । अस्मान् । यो-

चि ७।२।८९ अनयोर्यादेशोनादेशो जादौविभक्तौ । त्वया । मया । युष्मदस्मदोरनादेशे७।२।८३ अनयोरात्स्यादनादेशेहलादौविभक्तौ । युवाभ्याम् । आवाभ्याम् । युष्माभिः । अस्माभिः । तुभ्यमह्यौङयि । ७।२।९५ अनयोर्मपर्य्यंतस्य । टिलोपः । तुभ्यम् । मह्यम् । भ्यसोऽभ्यम् । ७।१।३० आभ्यांपरस्य । युष्मभ्यम् । अस्मभ्यम् । एकवचनस्यच । ७।१।३२ आभ्यांङसेरत् । त्वत् । मत् । पंचम्याअत् ।७।१।३१आभ्यांभ्यसः । युष्मत् । अस्मत् । तवममौङसि । ७।२।९६ अनयोर्मपर्यन्तस्य ॥ युष्मदस्मद्भ्यांङसोऽश् ।७।२।९६ तव । मम । युवयोः २ आवयोः । सामआकं । ७।२।३३ आभ्यांसामआकं । युष्माकम् । अस्माकम् । त्वयि । मयि युष्मासु । अस्मासु । युष्मदस्मदोः षष्ठीचतुर्थीद्वितीयास्थयोर्वान्नावौ । ८।१।२० पदात्परयोरपादादौस्थितयोः षष्ठयादिविशिष्टयोर्वान्नावौ । वहुवचनस्यवस्नसौ । ८।१।२१ उक्तविधयोरनयोः षष्ठयादिवहुवचनान्तयोर्वस्नसौस्तः । तेमयावेकवचनस्य । ८।१।२२ उक्तविधयोरनयोः षष्ठीचतुर्थ्येकवचनान्तयोस्तेमेएतौस्तः । त्वामौद्वितीयायाः । ८।१।२३ उक्तविधयोर्द्वितीयैकवचनान्तयोस्त्वामौस्तः । श्रीशस्त्वावतुमापीहदत्तात्तेमेपिशर्मसः । स्वामीतेमेपिसहरिःपातुवामपिनौविभुः सुखंवा नौददात्वीशः पतिर्वामपिनोहरिः । सोव्याद्वोनः शिवंवोनोदघात्सेव्योऽत्र वः सनः । २ । एकवाक्येनिघातयुष्मदस्मदादेशावक्तव्याः । एकतिङ्वाक्यम् । तेनेहन । ओदनंपचतवभ

विष्यति । इहतुसपादेवशालीनांतेओदनं दास्यामि ए-
तेवान्नावादयआदेशाअनन्वादेशेवावक्तव्याः । अन्वादे-
शेतुनित्यंस्युः । धातातेभक्तोस्ति । तवभक्तोस्तीति-
वा । तस्मैतेनमइत्येव । नचवाहाहैवयुक्ते ८।१।२४
। चादिपंचकयोगेनैतेआदेशास्युः । हरिस्त्वांमांचरक्षतु
। कथंत्वांमांवानरक्षेदित्यादि । पश्यार्थैश्चानालोचने
।८।१।२५ अचाक्षुषज्ञानार्थैर्धातुभिर्योगेनैतेआदेशाः स्युः।
चेतसात्वांसमीक्षते । आलोचनेतुभक्तस्त्वापश्यतिचक्षु-
षा । सपूर्वायाः प्रथमायाविभाषा। ८।१।२६ विद्यमान
पूर्वात्प्रथमान्तादन्वादेशेप्येतेआदेशास्युः।भक्तस्त्वमप्यहं-
तेनहरिस्त्वांत्रायतेसमां । त्वामेतिवा । सामंत्रितम् । २।
३।४८ संबोधनेयाप्रथमातदंतमामंत्रितसंज्ञंस्यात् ॥
आमंत्रितंपूर्वमविद्यमानवत् ८।१।२४॥ अग्ने तव ॥
देवास्मान्पाहि ॥ नामंत्रितेसमानाधिकरणेसामान्यव-
चनम् ८।१।७३ विशेष्यंसमानाधिकरणेविशेषणेआमंत्रि
तेपरेनाविद्यमानवत् ॥ हेहरेदयालोनःपाहि ॥ सुपात् ॥
सुपाद् ॥ सुपादौ ॥ पादःपत् ॥ ६।४।१३० । पाच्छब्दां
तंयदंगंभंतदवयवस्यपाच्छब्दस्यपदादेशः । सुपदः । सु
पाद्भ्याम् । अग्निमत् ।अग्निमद् ।अग्निमथौ ।अग्निमद्भ्या
म् ।अनिदितांहलउपधायाः क्ङिति ६।४।२४हलन्तानामनि
दितामङ्गानामुपधायानस्यलोपः क्ङितिङितिच उगिदचा
मितिनुम् संयोगांतस्यलोपः। नस्यकुत्वेनङः।प्राङ्।प्राञ्चौ।
प्राञ्चः अचः।६।४।१३८लुप्तनकारस्यांचतेभस्याकारस्यलो
पः। चौ । ६।३।१३८ लुप्ताकारनकारेञ्चतौपरेपूर्वस्याणो

दीर्घः । प्राचः । प्राचा । प्राग्भ्याम् । प्रत्यङ् । प्रत्यञ्चौ । प्रतीचः । प्रत्यग्भ्याम् । उदङ् । उदञ्चौ । उदईत् ६।४।१२१ उच्छब्दात्परस्यलुप्तनकारस्याञ्चतेर्भस्याकारस्यईत् । उदीचः । उदीचा । उदग्भ्याम् । समः समिः । ६।३।९६ वप्रत्ययाते ञ्चतौपरे । सम्यङ् । सम्यञ्चौ । समीचः । सम्यग्भ्याम् । सहस्यसध्रिः । ६।३।९५ तथा । सध्र्यङ् । सध्र्यञ्चौ । सध्रीचः । सध्र्यग्भ्याम् । तिरसस्तिर्यलोपे । ६।३।९४ अलुप्ताकारेञ्चतौवप्रत्ययांतेतिरसस्तिर्यादेशः । तिर्यङ् । तिर्यञ्चौ । तिरश्चः ॥ तिरश्चा ॥ तिर्यग्भ्याम् । ना ञ्चेःपूजायाम् । ६।४।३० पूजार्थस्याञ्चतेरुपधायानस्यलोपोन । प्राङ् । प्राञ्चौ । नलोपाभावादल्लोपोन ॥ प्राञ्चः ॥ प्राङ्भ्याम् । प्राङ्क्षु ॥ प्राङ्षु ॥ एवंपूजार्थे प्रत्यङादयः । क्रुङ् । क्रुञ्चौ ॥ क्रुञ्चः ॥ क्रुङ्भ्याम् । पयोमुक् ॥ पयोमुग् । पयोमुचौ । पयोमुचः ॥ पयोमुग्भ्याम् ॥ महपूजायाम् वर्त्तमानेपृषन्महद्बृहज्जगच्छतृवच्च।एतेनिपात्यंते शतृवच्चैषांकार्यंस्यात् ॥ उगित्वान्नुम् ॥ सान्तमहतः संयोगस्य ॥ ६।४।१० सांतसंयोगस्यमहतश्चयोनकारस्तस्योपधायादीर्घोऽसंबुद्धौसर्वनामस्थाने ॥ महान् । महान्तौ ॥ महान्तः ॥ हेमहन् ॥ महतः ॥ महद्भ्याम् ॥ अत्वसंतस्यचाधातोः । अत्वंतस्योपधायादीर्घोधातुभिन्नासन्तस्यचासंबुद्धौसौ ॥ धीमान् ॥ धीमन्तौ ॥ धीमन्तः । हेधीमन् ॥ शसादौमहद्वत् ॥ भातेर्डवतुः ॥ डित्वसामर्थ्यादभस्यापिटेर्लोपः ॥ भवान् ॥ भवन्तौ ॥ शत्रंतस्य

तुभवन् ॥ उभेअभ्यस्तम् ॥ ६।१।५ षाष्टद्वित्वप्रकरणेयेद्वे विहितेतेउभेसमुदितेअभ्यस्तसंज्ञेस्तः । नाभ्यस्ताच्छतुः॥ ७।१।७८ नुम्न ॥ ददत् ॥ ददतौ । जक्षित्यादयः षट् । ६।१।६ षड्धातवोन्येजक्षितिश्चसप्तमएतेऽभ्यस्तसंज्ञास्युः ॥ जक्षत् ॥ जक्षतौ ॥ जक्षतः ॥ एवंजाग्रत् । दरिद्रत् ॥ शासत् । चकासत् ॥ दीधीङ्दीप्तिदेवनयोः । । वेविङ्वेतिनातुल्ये ॥ एतौछांदसौ । दिध्यत् । वेव्यत् । जक्षिजागृदरिद्राशास्दिधिङ्वेविङ्चकास्तास्था ॥ अभ्यस्तसंज्ञाविज्ञेयाधातवोमुनिभाषिताः ॥ १॥ गुप् ।गुब् । गुपौ ।।गुपः गुब्भ्याम् त्यदादिषुदृशोनालोचनेकञ्च ३।२।६० त्यदादिषूपपदेष्वज्ञानार्थाद्दृशेर्धातोः कञ्स्यात्चात्क्विन् आसर्वनाम्नः ६।३।९१दृग्दृशवतुषु तादृक्तादृशौ तादृशः तादृग्भ्याम् व्रश्चेतिषः जस्त्वचर्त्वे विट्२।विशौ।विशः । विड्भ्याम् । नशेर्वाः ८।२।६३।नशेः कवर्गोन्तादेशोवापदांतेनक्२नशौ।नशःनड्भ्याम् नग्भ्याम् स्पृशोनुदकेक्विन् ।३।२।५८ अनुदकेसुप्युपपदे स्पृशेः क्विन् । घृतस्पृक् २ घृतस्पृशौ घृतस्पृशः दधृक् २ दधृषौ।दधृषः दधृग्भ्याम्रत्नमुट् २ रत्नमुषौ।रत्नमुषः रत्नमुड्भ्याम् षट्।२।षड्भिःषड्भ्यःषण्णाम् षट्त्सु।षट्सु यत्तु प्राचाषण्णांषड्णामित्युदाहृतंतत्प्रामादिकमेव। प्रत्ययेनित्यवचनात्।र्वोरुपधायादीर्घइकः।८।२।७६। रेफवांतस्यधातोरुपधायाइकोदीर्घःपदान्ते।पिपठीः।पिपठिषौ।पिपठिषः पिपठीर्भ्याम् नुम्विसर्जनीयशर्व्यवायेपि।८।३।५८।एतैःप्रत्येकंव्यवधानेपीण्कुभ्याम् परस्यसस्यमूर्द्धन्यादेशः

न्पूर्वस्यच॥पिपटीष्षु॥ पिपटीःषु चिकीः॥चिकीर्षौ॥चिकी
र्षु॥विद्वान्॥विद्वान्सौहे विद्वन्॥वस्नाःस प्रसारणम्॥६।४।१३१व
स्वन्तस्यभस्यसंप्रसारणम्॥विदुषःवसुस्रंस्वितिदत्वम्॥वि
द्वद्भ्याम्॥पुंसोऽसुङ्॥७।१।८९॥सर्वनामस्थाने॥पुमान्॥हेपुम
न्॥पुमान्सौ॥पुंसः॥पुंभ्याम्॥पुंसु॥ ऋदुशनेत्यनङ्॥उशना
उशनसौ अस्यसंबुद्धौवाऽनङ्नलोपश्चवावाच्यः हेउशन।
हेशनन् हेउशनःउशनोभ्याम् अनेहा अनेहसौः अ
नेहसः हेअनेहः वेधाः वेधसौ वेधसः वेधोभ्याम् ॥ अ
दसऔसुलोपश्च। ७।२।१०७॥सौपरे। तदोरितिसः असौ
औत्वप्रतिषेधःसाकच्कस्यवावक्तव्यः सादुत्वंच। असकौ
असुकः त्यदाद्यत्वम्पररूपत्वम्॥वृद्धिःअदसोसेर्दादुदोमः
॥ ८।२।८०। अदसोऽसान्तस्यदात्परस्यउदूतौस्तोदस्यमश्च
आन्तरतम्याद्ध्रस्वस्यउःदीर्घस्यऊः॥अमू जसशीः एतईद्बहु
वचने८।३।८०अदसोदात्परस्यैतईद्धस्यचमोवह्वर्थोक्तौअमी
पूर्वत्रासिद्धमितिविभक्तिकार्यं प्राक्पश्चादुत्वमत्वे अमुं ॥
अमू अमून् मुत्वेकृतेघिसंज्ञायांनाभावः॥नमुने॥८।२।३॥ना
भावेकर्त्तव्येकृतेचमुभावोनासिद्धः अमुनाअमूभ्याम् अ
मीभिः। अमुष्मै। अमीभ्यः॥ अमुष्मात् अमुष्य अमुयोः
अमीषां। अमुष्मिन् अमुयोः। अमीषु ॥इतिहलन्ताःपु
ल्लिङ्गाः ॥ नहोधः ८।२।३४॥ झलिपदांतेच नहिवृतिवृषि
व्यधिरुचिसहितनिषुक्वौ। ॥ ६।३।११६॥ क्विबन्तेषुपू
र्वस्याणोदीर्घः उपानत्॥ उपानहौ॥ उपानहःउपानद्भ्याम्
उपानत्सु क्विन्नन्तत्वात्कुत्वं नहस्यघः उष्णिक् २उष्णिहौ
उष्णिहःउष्णिग्भ्याम् ॥ द्यौःदिवौदिवः द्युभ्याम् गौःगि

रै । गिरः । एवंपूः । चतस्रः । चतसृभिः । चतसृभ्यः । चतसृणाम् । चतसृषु । का । के । काः । सर्वावत् । यः सो । ७।२।११० इदमोदस्य । इदमोमः । इयं । त्यदाद्यत्वं । टाप् । दश्चेतिमः । इमे । इमाः । इमां । इमे । इमाः । अनया । हलिलोपः । आभ्याम् । आभिः । अस्यै । अस्याः २ । अनयोः २ । आसां । अस्यां । आसु स्रक् २ । स्रजौ । स्रजः । स्रग्भ्यां । त्यदाद्यत्वेटाप् ॥ स्या । त्ये । त्याः । एवंतद् । यद् । एतद् । वाक् २ । वाचौ । वाचः । वाग्भ्यां ३। अप्शब्दोनित्यंवहुवचनांतः ।अप्तृन्निति दीर्घः।आपः । अपः। अपोभिः ॥ ७।४।४८ अपस्तकारोभादौप्रत्यये - अद्भिः - अद्भ्यः - अपां - अप्सु - दिक् - दिशौ - दिशः - दिग्भ्यां - त्यदादिष्वितिदृशेः क्विन्विधानादन्यत्रापिकुत्वम् - दृक् - दृशौ - दृशः - दृग्भ्यां - त्विट् - त्विषौ । त्विषः - त्विड्भ्याम् ससजुषोरितिरुत्वं । सजूः - सजुषौ सजूर्भ्यां । आशीः आशिषौ - आशीर्भ्यामे - असौ । उत्वमत्वं । अमू । अमूः । अमुया । अमूभ्याम् । अमूभिः ॥ अमुष्यै ॥ अमूभ्यः ॥ अमुष्याः २॥ अमुयोः ॥२ ॥ अमूषाम् ॥ अमुष्यां ॥ अमूषु- ॥ स्त्री ॥ इतिहलन्ताः स्त्रीलिंगाः । स्त्रीः ॥ स्वमोर्लुक् ॥ दत्वम् । स्वनडुत् ॥ स्वनडुही । चतुरनडुहोरित्याम्।स्वनड्वांहि॥पुनस्तद्वत।शेषंपुंवत्। वाः वारी ॥ वारि । वारा ॥ वार्भ्याम् ॥ चत्वारी ॥ किं ॥ के ॥ कानि ॥ इदं ॥ इमे । इमानि - अन्वादेशेनपुंसकेएनद्वक्तव्यः - एनत् - एने ॥ एनानि - एनेन । एन

योः -२- व्योम - व्योम्नी ॥ व्योमनी - व्योमानि ॥ ब्र
ह्म - संबुद्धौनपुंसकानांनलोपोवावाच्यःपि - हेब्रह्म-हेब्र
ह्मन् ॥ हे ब्रह्मणी - हेब्रह्माणि - रोःसुपि - अहः ॥ वि
भाषाङिश्योः - अह्नी - अहनी - अहानि ॥ अहन्
८।२। अहन्नित्यस्यरुः पदान्ते ॥ अहोभ्याम् - दण्डि
दण्डिनी - दण्डीनि - सुपथिटिलोपः ॥ सुपथी - सुपं
थानि ॥ ऊर्क् - ऊर्जी ऊर्न्जि ॥ नरजानांसंयोगः ।
त्यत् ॥ त्ये - त्यानि ॥ तत् । ते - तानि - यत् - ये
यानि । एतत - एते - एतानि । अवङ् स्फोटायन
स्येतिअवङ् । गवाक्शब्दस्यरूपाणिक्लीबेऽर्चागतिभेद
तः । असंध्यवङ्पूर्वरूपैनवाधिकशतंमतम् - ॥ स्वम्सु
सु नवषड्भादौषट्केस्युस्त्रीणिजश्शसोः ॥ चत्वारिंशे
षेद्शकेरूपाणीतिविभावय । २।१०९ । गवाक् -२- गो
ची गवाञ्चि - पुनस्तद्वत् - गोचा ॥ गवाग्भ्यां । शकृ
त् ॥ शकृती शकृंन्ती॥शकृद्भ्यां॥ददत् - ददती ॥ वानपुं
सकस्य - ७।१।७९ अभ्यस्तात्परोयः शतुरवयवस्तदंत
स्यक्लीबस्यनुम्वास्यात्सर्वनामस्थाने । ददंति ॥ ददति ।
तुदत् - आच्छीनद्योर्नुम् ७॥१८० अवर्णान्तादंगात्परो
यः शतुरवयवस्तदंतस्यनुं वाशीनद्योः ॥ तुदंती - तु
दती - भात् - भांती ॥ भाती । भांति ॥ पचत् - श
प्श्यनोर्नित्यम् ७।२।८१ शप्श्यनोरात्परोयः शतुरवय
वस्तदंतस्यनुं शिनद्योः पचंती-पचंति।दीव्यत् ।दीव्यंती॥ध
नुः।धनुषीसांतेतिदीर्घःनुं विसर्ज्जनीयेतिषः।धनूंषि।धनुर्भ्यां
एवंचक्षुर्हविरादयः पयः पयसी पयांसि॥पयोभ्याम्॥सु

पुन् ॥ सुपुंसी ॥ सुपुमांसि ॥ अदः विभक्तिकार्यं ॥ उ-
त्वमत्वे ॥अमू॥अमू निशेषंपुम्वत् ॥ग्रौ॥इतिहलंताःनपुंस
कलिंगाः॥स्वरादिनिपातमव्ययम्।७।१।३७॥स्वर्।अन्तर्॥
प्रातर्।पुनर् सनुतर्।उच्चैस्।नीचैस्। शनैस्। ऋधक्।
ऋते। युगपत्॥ आरात्॥ पृथक्। ह्यस्। श्वस्
दिवा। रात्रौ। सायं। चिरं॥ मनाक्। ईषत्।
जोषं। तूष्णीं। बहिस्। अवस्। समया॥ निकषा
स्वयं।वृथा। नक्तं। नञ् हेतौ। इद्धा। अद्धा। सामि।
वत्॥ ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् सना॥ उपधा॥ सनत्
सनात् तिरस् अंतरा॥ अंतरेण। ज्योक्। कं। शं
सहसा। विना। नाना स्वस्ति स्वाहा॥ स्वधा अलं।
वषट् श्रौषट् वौषट्। अन्यत्। अस्ति। उपां
शु क्षमा। विहायसा। दोषा॥ मृषा। मिथ्या।
मुधा।पुरा।मिथो मिथस् प्रायस् मुहुस्। प्रवाहुकं।
प्रवाहिका। आर्यहलं। अभीक्ष्णं। साकं। सार्द्धं नम
स्। हिरुक्। धिक् अथ। अम्। आम्॥ प्रतान्।
प्रशान्॥ मा॥ माङ्। आकृतिगणोयम्॥ च॥ वा।
ह। अह एव एवं। नूनं शश्वत्। युगपत्॥ भू
यस्। कूपत् कुवित्। नेत् चेत् चण् यत्र कच्चित्
नह। हंत माकिः माकीं नकिः। नकीं आकीं। माङ्।
नञ्। यावत्। तावत्। त्वै।द्वै न्वै।रै श्रौषट्।
वौषट् स्वाहा स्वधा अलं षट् तुं तथा
हि। खलु। किल। अथ। सुष्टु स्म। आदह उप
सर्गविभक्तिस्वरप्रतिरूपकाश्च। अवदत्तं। अहंयुः। अ

स्ति क्षीरा । अ । आ । इ । ई । उ । ऊ । ए । ऐ । ओ । औ । पशु । शुकम् । यथा । कथाच । पाट्प्याट् । अंग । है । हे । भो । अये द्य । विषु । एकपदे । युत । आतः । चादिरप्याकृतिगणः । तद्धितश्चासर्वविभक्तिः । १।१।३८ यस्मात्सर्वाविभक्तिर्नोत्पद्यतेसतद्धितांतोऽव्ययंस्यात । परिगणनंकर्त्तव्यं । तसिलादयः प्राक्पाशपः । शस्प्रभृतयः प्राक्समासांतेभ्यः। अम् ।आं ॥ कृत्वार्थाः । तसिवती । नाना ञौ । इति । एतदंतमव्ययम् । अत इत्यादि ॥ कृन्मेजंतः । १।१।३९ कृद्योमांतएजन्तश्चतदंतमव्ययम् । स्मारमं स्मारम् । जीवसे पिवध्यै । क्त्वातोसुन्कसुन ॥१।१।४० एतदंतमव्ययम् ॥ कृत्वा उदेतोः॥ विसृपः।अव्ययीभावश्च१।१।४१अधिहरि । अव्ययादाप्सुपः२।४।८२। अव्ययाद्विहितस्यापःसुपश्चलुक्। तत्रशालायाम्।अथविहितविशेषणान्नेह । अत्युच्चैसौ। अव्ययसंज्ञायांयद्यपिनदंतविधिरस्तितथापिनगौणे। आपूग्रहणंव्यर्थम्॥ अव्ययस्यालिंगत्वात् ॥ तथाचश्रुतिः । सदृशंत्रिषुलिङ्गेषुसर्वासुचविभक्तिषु । वचनेषुचसर्वेषुयन्नव्येतितदव्ययम् १ । वष्टिभागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः । आपंचैवहलंतानांयथावाचांनिशादिशा । २ । अवगाहः। वगाहः।अपिधानम्।पिधानम्॥इत्यव्ययानि। इतिसुबंतासमाप्तम्॥६३॥श्रीगणेशायनमः॥लट्-लिट्-लुट् लृट् । लेट् । लोट् लङ् । लिङ् । लुङ् । लृङ् एषुपंचमोलकारश्छन्दोमात्रगोचरः लः कर्मणिचभावेचाकर्मकेभ्यः ३।४।६९। लकाराः सकर्मकेभ्यः कर्मणिकर्त्तरिचस्युरकर्मके

न्योभावेकर्त्तरिच - वर्त्तमानेलट् - ३।२।१२३। वर्त्तमान
क्रियावृत्तेर्धातोर्लट्स्यात् अटावितौ उच्चारणसामर्थ्या
ल्लस्यनेत्वम् भूसत्तायाम् कर्तृविवक्षायांभूलृइतिस्थिते।
तिप्तस्झिसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासाथांध्वमिड्-
वहिमहिङ् ३।४।७८॥ एतेष्टादशलादेशांस्युः लःपरस्मैपद
म्। १।४।९९। लादेशाःपरस्मैपदसंज्ञाःस्युः तङानावात्म
नेपदम १।४।१०० तङ्प्रत्याहारः शानच्कानचौचैतत्सं
ज्ञाःस्युः पूर्वसंज्ञापवादः अनुदात्तङित आत्मनेपदम्
१।३।१२। अनुदात्तेतउपदेशेयोङित्तदन्ताच्चधातोलस्य
स्थानेआत्मनेपदंस्यात् स्वरितञितः कर्त्रभिप्रायेक्रिया
फले १।३।७२। स्वरितेतोञितश्चधातोरात्मनेपदंस्यात्।
कर्तृगामिनिक्रियाफले। शेषात्कर्त्तरिपरस्मैपदं १।३।
७८। आत्मनेपदनिमित्तहिनाद्धातोः कर्त्तरिलस्यपरस्मै
पदंस्यात् तिङस्त्रीणित्रीणिप्रथममध्यमोत्तमाः। १।४।
१०१ तिङउभयोःपदयोस्त्रयस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञास्युः।
तान्येकवचनद्विवचनवहुवचनान्येकशः १।४।१०२ ल-
ब्धप्रथमादिसंज्ञानितिङस्त्रीणित्री - णिप्रत्येकमेकवच
नादिसंज्ञानिस्युः युष्मद्युपपदेसमानाधिकरणेस्थानिन्य
पिमध्यमः १।४।१०५ तिङ्वाच्यकारकवाचिनियुष्मदि
प्रयुज्यमानेऽप्रयुज्यमानेचमध्यमः अस्मद्युत्तमः १।४।१०
७ तथाभूतेस्मद्युत्तमः शेषेप्रथमः १।४।१०८। मध्यमोत्तम
योरविषयेप्रथमः स्यात् भूति। इतिजाते-। तिङ्
शित्सार्वधातुकम्। १।४।११३। तिङःशितश्चधात्वधिका
रोक्ताएतत्संज्ञास्युः कर्त्तरिशप्। ३।१।६८।कर्त्रर्थेसार्वधा

तुकेपरेधातोः शप् - सार्वधातुकार्द्धधातुकयोः ७।३।८४
अनयोः परयोरिगंताङ्गस्यगुणःस्यात् । अवादेशः भवति
भवतः झोन्तः ७।१।३। प्रत्ययावयवस्यझस्यान्तादेशः
अतोगुणे- भवन्ति - भवसि । भवथः भवथ - अतो
दीर्घोयञि - ७।३।१०१ अतोङ्ग स्यदीर्घोयञादौसार्व
धातुके - भवामि - भवावः : भवामः सभवति - तौभ
वतः तेभवन्ति - त्वंभवसि - युवांभवथः यूयंभवथ ॥
अहंभवामि - आवांभवावः वयंभवामः शेषेविभाषा ।
कखादावषान्तउपदेशे । १।४।१८ उपदेशेकादिखादिषा
न्तवर्जे गदनदादेरन्यस्मिं धातावुपसर्गस्थान्निमित्तात्पर
स्यनेर्णत्वंवास्यात् - प्रणिभवति - प्रनिभवति-परोक्षेलि
ट् - ३।४।११५ भूतानद्यतनपरोक्षार्थवृत्तेर्धातोर्लिट्स्या
त् - लस्यतिवादयः । परस्मैपदानांणल तुसुस्थलथुस
णल्वमाः ३।४।८२। लिटस्तिवादीनांणलादयःस्युः भुअइ
तिस्थिते- भुवोवुग्लुङ्लिटोः ६।४।८८। भुवोवुगागमः
स्यात्लुङ्लिटोरचि । लिटिधातोरनभ्यासस्य६।१।८
लिठिपरे। नभ्यासस्यधात्ववयवस्यैकाचः प्रथमस्य
द्वेस्तआदिभूतादचः परस्यतुद्वितीयस्य - भूव्भूव्अइति
जाते - पूर्वोभ्यासः ६।१।४। अत्रयेद्वे तयोः हलादिःशेषः ॥
७।४।६० अभ्यासस्यादिर्हल्शिष्यते। न्येहलोलुप्यन्ते
ह्रस्वः७।४।५९।अभ्यासस्याचः भवतेरः ७।४।७३ भवतेरभ्या
सोकारस्यअः स्याल्लिटि - अभ्यासेचर्च्च । ८।४।५४। अ
भ्यासेझलांचरःस्युः जशश्च । झशांजशः खयांचरइतिवि
वेकः वभूव । वभूवतुः वभूवुः लिङ्च - ३।४।११५ लिडा

देशस्तिङार्द्धधातुकसंज्ञः स्यात् आर्द्धधातुकस्येड्वलादेः ७।२।३५। वभूविथ- वभूवथुः वभूव - वभूव - वभूविव - वभूविम - अनद्यतनेलुट् - ३।३।१५ भविष्यत्यनद्यतनेर्थे धातोर्लुट् - स्यतासीलृलुटोः ३।१।३३ धातोरेतौस्तोलृलुटोःपरतः शवाद्यपवादः लृइतिलृङ्लृटोर्ग्रहणं - आर्द्धधातुकंशेषः ३।४।११४। तिङ्शिद्भ्यान्योधातोरितिविहितः प्रत्ययएतत्संज्ञः स्यात् - इट् - लुटः प्रथमस्यडारौरसः२।४।८५ डित्वसामर्थ्यादभस्यापिटेर्लोपः भविता - तासस्त्योर्लोपः ७।४।५०। सादौप्रत्यये। रिच७।४।५१रादौप्रत्ययेनथा।भवितारौ-भवितारःभवितासि भवितास्थःभवितास्थ-भवितास्मि- भवितास्वः भवितास्मः लृट् शेषेच३।३।१३भविष्यदर्थाद्धातोर्लृट् क्रियार्थायांक्रियायां सत्यामसत्याचलृट्भविष्यति-भविष्यतःभविष्यंति-भविष्यसि-भविष्यथः भविष्यथ-भविष्यामि- भविष्यावःभविष्यामः।लोट्च३।३।१६२विध्यादिष्वर्थेषुधातोर्लोट्-आशिषिलिङ्लोटौ-।३।३।१७३।एरुः।३।४।८।६ लोटइकारस्यउःभवतुरतातङ्वातुह्योस्तातङाशिष्यन्यतरस्याम्-७।१।३५आशिषितुह्योपरत्वात्सर्वादेशःननुङिच्चेत्यस्यक्वावकाशइतिचेच्छृणुअनन्यार्थङकारयुक्तानङादिष्वितिगृहाणःभवतात् लोटोलङ्वत्१।४।८५ - लोटस्तामादयः सलोपश्च तस्थस्थमिपातान्तन्तामः ३।४।१०१। ङितश्चतुर्णां तामादयस्थुः भवताम् भवन्तु सेह्यपिच्च ३।४।८७। लोटः सेर्हिःसोपिच्च अतोहेः ६।४।१०५ लुक् भव भवतात् भवत भवत मेर्निः ३।४।८२ लोटःआडुत्तमस्यापिच्च ३।४।९२

त्तमस्याट्सपिच्च हिन्योरुन्न इकारोच्चारणसामर्थ्यात् भवानि।तेप्राग्धातोः १।४।८० तेगत्युपसर्गञ्ज्ञकाःधातोःप्रागे वप्रयोक्तव्याः।आनिलोट् ८।४।१६उपसर्गस्थान्निमित्तात्पर-स्यलोडादेशस्यानीत्यस्यनस्यणःस्यात्।प्रभवाणि।दुरःषत्वण त्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधोवक्तव्यः॥ दुःस्थितिः।दुर्भवानि।अ न्तःशब्दस्याङ्किविधिणत्वेषूपसर्गत्व वाच्यम् अन्तर्भवाणि नित्यङ्ङितः ३।४।९९। सकारान्तस्यङिदुत्तमस्यनित्यंलोपः। अलोऽन्त्यस्येतिसलोपः भ वाव भवाम अनद्यतनेलङ् ३।२।१११। अनद्यतनभूतार्थवृत्तेर्धातोर्लङ् लुङ्लङ्लृङ् क्ष्वडुदात्तः ३।४।७१। एष्वंगस्याट् - इतश्च। ३।४।१०० ङि तोलस्यपरस्मैपदमिकारान्तंयत्तस्यलोपः अभवत् - अ भवतां। अभवन्। अभवः अभवतं॥ अभवत। अभ वम्।अभवाव।अभवाम। विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्र श्नप्रार्थनेषुलिङ् ३।३।१६१एष्वर्थेषुधातोलिंङ् यासुट्पर-स्मैपदेषूदात्तोङिच्च- ३।४।१०३।लिङः परस्मैपदानांयासुडा गमोङिच्च । ङित्वाक्तेर्ज्ञायतेक्वचिदनुबन्धकार्येष्वनल् विधाविति प्रतिषेधइति - तेनवक्ष्यमाणेत्यत्रङिम्न लि ङः सलोपोनन्त्यस्य । ७।२।७९। सार्वधातुकलिङोनन्त्य स्यसस्यलोपः इतिप्राप्ते - अतोयेयः ७।२।८० अतः प रस्यसार्वधातुकावयवस्ययासइत्यस्यइय् - गुणः लोपे व्योर्वलि - भवेत्। भवेतां - झेर्जुस् ३।४।१०८लिङः भवे युः भवेः भवेतम् - भवेत - भवेयम् - भवेव - भवेम। लिङाशिषि। ३।४।११६। आशिषिलिङस्तिङार्द्धधातुकस ञ्ज्ञःस्यात् - किदाशिषि - ३।४।१०४। आशिषिलिङायासु

टूकित् ॥सकारिरितिसलोपः क्ङितिच ॥ १।१।५। गित्कित् ङि न्निमित्ते इग्लक्षणंगुणवृद्धीनस्तः भूयात् - भूयास्तां - भूयासुः भूयाः भूयास्तं - भूयास्त - भूयासं - भूयास्व। भूयास्म - लुङ् - ३।२।११०। भूतार्थेधातोर्लुङ् माङिलुङ् - ३।२।१७५। सर्वलकारा पवादः स्मोत्तरलङ्च ३।३।१७६ स्मोत्तरमाङिलङ्स्याल्लुङ्च च्लिलुङि३।१।४३। शवाद्यपवादः च्लेःसिच् गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु लुक् गापाविहेणादेशपिबतीगृह्येते भूसुवोस्तिङि ७।३।८८। भूसूएतयोः सार्वधातुकेति ङिगुणोन - अभूत् - अभूतांम् - अभूवन् - अभूः अभूत - अभूत - अभूवम् अभूव अभूम नमाङ्योगे ६।४।७४। अडाटौनस्तः। माभवान्भूत् मास्मभवत् मास्मभूत् लिङ्निमित्ते लृङ्क्रियातिपत्तौ ॥ ३।३।१३९। हेतुहेतुमद्भावादिलिङ् निमित्तं तत्रभविष्यदर्थाद्धातोर्लृङ् क्रियायाअनिष्पत्तौगम्यमानायां। अभविष्यत् अभविष्यताम्। अभविष्यन् अभविष्यः अभविष्यतम् - अभविष्यत - अभविष्यम् -अ भविष्याव। अभविष्याम सुवृष्टिश्चेदभविष्यत्तदासुभिक्षमभविष्यत् - इत्यादिज्ञेयम् - प्रभवतीत्यादौउपसर्गाणामसमस्तत्वेपिसंहिता नित्या॥तदुक्तं-संहितैकपदेनित्यानित्याधातूपसर्गयोः नित्यासमासेवाक्ये तुसाविवक्षामपेक्षते इति सत्ताद्यर्थनिर्देशश्चोपलक्षणम् - यागात्स्वर्गोभवतीत्यादौउत्पद्यते इत्याद्यर्थात् उपसर्गास्त्वर्थविशेषस्यद्योतकाःप्रभवति - पराभवति संभवति - अनुभवति - अभि

भवति - उद्भवति - परिभवती । इतीत्यादौ विलक्षणा
र्थावगतेः - उक्तं च - उपसर्गेणधात्वर्थोबलादन्यत्रनी
यते - प्रहाराहारसंहारविहारपरिहारवत् - इति - अ
अतथत्यगमने - अतति - अततः अतन्ति - अतसि -
तसातः अतथ - अतामि - अतावः अतामः अतआदेः
७।४।७० अभ्यासस्यादेरतोदीर्घः स्यात् पररूपापवादः
आत - आततुः आतुः आतिथ - आतथुः - आत -
आत - आतिव - आतिम - आतिता - आतिष्यति -
अततु - आडजादिनां - ३।४।९३ अजादेरंगस्याङ् लुङ्
लङ् लृङ् क्षु - आतत् - अतेत् अत्यात् - लुङिसि
चिइडागमेकृते - अस्तिस्तिचोऽपृक्ते ७।६।९६ विद्यमाना
त्सिचोस्तेश्चपरस्यापृक्तस्यहलईडागमः ।इटईटि। ८।२।२८
इटः परस्यसस्यलोपःस्यादीटि सिज्लोप
एकादेशेसिद्धोवाच्यः - आतित - आतिष्टाम् - सिजभ्य
स्तविदिभ्यश्च । ३।४।१०९ सिजोभ्यस्ताद्विदेश्चपरस्याङि
त्संज्ञधिनोर्झेर्जुस - आतिषुः आतीः - आतिष्ट- आति
ष्ट - आतिष आतिष्व - आतिष्म - आतिष्यत एवम
वरक्षणगतिकान्तिप्रीतितृप्त्यवगमप्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थ्य
याचनक्रियेच्छादीप्त्यवाप्त्यालिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु
अवतीत्यादि । षिधगत्यां । पुगन्तलघूपधस्यच ॥ ७।३
८६ पुगन्तस्यलघूपधस्यचाङ्गस्येकोगुणः सार्वधातुकार्द्ध
धातुकयोः धात्वादेरितिसः सेधति । षत्व ॥ सिषेध ।
सेकसृप्सृस्तृसृजस्तृ स्त्यान्येदन्त्याजन्तसादयः एका
चः षोपदेशाः स्युः ष्वष्कस्विद्स्वद्स्वज्स्वपृस्मिङः द

न्त्यः केवलदन्त्यः नतु दन्त्योष्ठजोपि । ष्वष्कादीनांपृथ
गूग्रहणात् । असंयोगाल्लिट्कित् । १।२।४५ असंयोगात्प
रोऽपित्लिट्कित्स्यात् सिषिधतुः सिषिधुः सिषेधिथ।
सिषिधथुः सिषिध। सिषेध।सिषिधिव । सिषिधिम ॥ से
धिता ॥ सेधिष्यति ॥ सेधतु असेधत ॥ सेधेत ।
सिध्यात् ।असेधित।असेधिष्यत्। सात्पदाद्योः ८।३।२१
सातः पदादेश्चसस्यषोन - इतिनिषेधेप्राप्ते - उपसर्गा
त्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतिस्थासेनयसेधसिचसं
जस्वंजाम्८।३।६५उपसर्गस्थान्निमित्तादेषांसस्यषः।सदिरप्रतेः
८।३।६६प्रतिभिन्नादुपसर्गात्सदेःसस्यषः।स्तंभेः८।३।६७सौ
त्रस्यसस्यषः।अवाच्चालंवनाविदूर्ययोः८।३।६८।अवात्स्त
म्भेरेतयोरर्थयोः सस्यषः वेश्चस्वनोभोजने - ८।३।६९।
व्यत्राभ्यांस्वनतेः सस्यषः परिनिविभ्यःसेवसितसयसि
वुसहसुट्स्तुस्वंजाम्।८।३।७०।परिनिविभ्यःपरेषामेषांसस्यषः
निषेधति प्राक्सितादड्व्यवायेपि ८।३।६३। सेवसितेत्य
त्रसितशब्दात् प्राग्येसुनोत्यादयस्तेषामड्व्यवायेपिसस्य
षः।न्यषेधत्।न्यषेधीत्।न्यषेधिष्यत्।स्थादिष्वभ्य।सेनचाभ्य
सस्य ।८।३।६४। प्राक्सितात्स्थादिष्वभ्यासेनव्यवायेपिष
त्वं स्यात् । एषामेवचाभ्यासस्यनतुसुनोत्यादीनाम् ।
निषिषेध । निषिषिधतुः । सेधतेर्गतौ ८।३।११३ । ग
त्यर्थस्यसेधतेः सस्यषोन - गं गाविसेधति । एवंचि
तीसंज्ञाने । शुचशो के। गदव्यक्तायांवाचि । गदति।
नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहंतियातिवातिद्रातिप्सातिव
पतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषुच ॥ ८।३।१७ उपस

र्गस्थान्निमितात्परस्यनेर्णत्वंस्यात् गदनदादिषुपरेषु ॥ प्रणिगदति । कुहोश्चुः ७।४।६२। अभ्यासकवर्गहकारयो श्चवर्गादेशः अतउपधायाः ७।२।११६ वृद्धिः स्यात् । ञि तिणितिचप्रत्यये । जगाद - जगदतुः जगदुः जगदिथ। जगदथुः जगद । णलुत्तमोवा । ७।१।९१। णित्स्यात् । जगाद । जगद । गदिता । गदिष्यति । गदतु । अगद त् । गदेत् । गद्यात् । अतोहलादेर्लघोः ७।२।७। हलादे र्लघोरतोवृद्धिर्वेडादौसिचिपरस्मैपदेषु । अगादीत् । अ गदीत् । अगदिष्यत् ।णदअव्यक्तेशब्दे ।णोनः६।१।६५धा त्वादेर्णस्यनः ६।१।६५। णोपदेशास्त्वनर्दनाटिनाथनाध् नन्दनक्कन्दनृतः उपसर्गादसमासेपिणोपदेशस्य । ८।४। १४। उपर्गस्थान्निमित्तात्परस्यणोपदेशस्यधातोर्नस्यणः स्यात्समासेऽ समासेपि । प्रणदति । नदति । ननाद । अतएकहल्मध्येनादेशादेर्लिटि । ६।४।१२०। लिटिनमित्ता देशादिकंनभवतियदङ्गं तदवयवस्यासंयुक्तहल्मध्यस्थस्या तएत्वमभ्यासलोपश्चकितिलिटि । नेदतुः नेदुः थलिच सेटि । ६।४।१२१। इडतिथलिप्रागुक्तंस्यात् । नेदिथ ॥ नेदथुः नेद । ननाद । ननद । नेदिव । नेदिम । नदि ता । नदिष्यति । नदतु । अनदत् । नदेत् । नद्यात् अनादोत् । अनदीत् । अनदिष्यत् श्च्युतिक्षरणे । इरूइत्संज्ञावाच्याः शर्पूर्वाःखयः। ७।४।६१। शिष्यन्तेऽभ्या सस्य हलादिशेषापवादः चुश्च्योत । इरितोवा । ३ । १।५७। इरितोधातोश्च्लेरङ्वापरस्मैपदेषु अश्चुतत् अशुश्चोतीत् । यकाररहितोप्ययम् । श्चोतति । चुश्चो ।

त । अश्चोतत् अश्चोतीत् । च्युतिर्आसेचने । चयोतति । टुनदिसमृद्धौ । आदिर्ञिटुडवः १।३।५। उपदेशेधातोराद्याएतेइतः स्युः इदितोनुं धातोः ७।१।५८। नन्दति ननन्द । नंदिता । नंदिष्यति । नन्दतु । अनंदत् । नंदेत् इदित्वान्नलोपोन । नंद्यात् । अनंदीत् । अनंदिष्यत् । एवंकुथिपुथिलुथिमथिमन्थहिंसासंक्लेशनयोः विदिअवयवे । विन्दति । भिदीतिपाठान्तरं ॥ भिन्दति । गडिवदनैकदेशे । गण्डति ॥ चदिआह्लादने ॥ चन्दति ॥ त्रदिचेष्टायां ॥ त्रंदति ॥ कदिक्रदिक्लदिआह्वानेरोदनेच ॥ क्लिदिपरिदेवने । तकिकृच्छ्रजीवने ।युगिजुगिवुगिवर्जने।मघिमण्डने॥ शिघिआघ्राणे ॥ मंथविलोडने ॥ मंथति।ममन्थ । कित्वान्नलोपः मथ्यात् । अर्चपूजायां ॥ अर्चति ॥ तस्मान्नुट्द्विहलः ७।४।७१। द्विहलोधातोर्दीर्घीभूतादकारात्परस्यनुट् ॥ आनर्च । आनर्चतुः आनर्चुः अर्चिता ॥ अर्चिष्यति अर्चतु ॥ आर्चत् ॥ अर्चेत् । अर्च्यात् । आर्चीत् ॥ आर्चिष्यत् । एवंअर्दगतौयाचनेच । अतिअदिवन्धने । वनषणसंभक्तौ । वनति । ववान । नशसददवादिगुणानाम् । ६।४।१२४। शसेर्ददेर्वकारादीनांगुणशब्देनभावितोयोऽ त्तस्यचएत्वाभ्यासलोपोन । ववनतुः ववनुः सनति । ससान ॥ सेनतुः सेनुः येविभाषा । ६।४।४३। जनसनखनामात्वंवायादौक्ङिति। सायात् । सन्यात् । वद व्रजगतौ ॥ व्रजति । वव्राज । व्रजिता । व्रजिष्यति । व्रजतु । अव्रजत् ॥ व्रजेत् । व्रज्यात् ॥ वदव्रजहलन्तस्याचः ७।२।३।

एषामचोवृद्धिः परस्मैपदेसिचि । अव्राजीत् । अव्राजिष्य
त् । कटेवर्षावरणयोः कटति ॥ चकाट । कटिता । क
टिष्यति । कटतु । अकटत् । कटेत् कट्यात् । ह्म
न्तक्षणश्वसजागृणिश्व्येदिताम्॥ ७।२।५॥हमयांतस्यक्षणा
देरार्यंतस्यश्वयतेरेदितश्चवृद्धिर्नइडादौसिचि । अकटीत् ।
अकटिष्यत् । गुपूरक्षणे॥ गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्यआ
यः ३।१।२८ स्वार्थे । संनाद्यन्ताधातवः ३।१।३२। सनाद
यःकमेर्णिङन्ताःप्रत्ययाअन्तेयेषान्तेधातुसंज्ञाःस्युः।सन्क्य
च्काम्यच्क्यङ्क्यषोथाचारक्विब्णिज्यङौतथा ॥ यगाय
इयङ् णिङ् चेतिद्वादशामीसनादयः सनाद्यन्ताधातवइ
त्यस्यानन्तरंभूवादयइत्यैवसूत्रयितुंयुक्तम् । धातुत्वाल्ल
डादयः गोपायति । आयादयआर्द्धधातुकेवा । ३।१।३१।
आर्द्धधातुकविवक्षायामायेयङ् णिङोवास्युः कास्यनेका
चोआंवक्तव्योलिटि कासआम्विधानात्मस्यनेत्वम् ।
अतोलोपः ६।४।४१। अर्द्धधातुकोपदेशेयदृदंतंतस्यातो
लोपआर्द्धधातुके ॥ आमः २।४।८१। आमःपरस्यलुक् ।
कृञ्चानुप्रयुज्यतेलिटि॥ ३।१।४० आमन्ताल्लिट्पराः कृ
भ्वस्तयोऽनुप्रयुज्यंते तेषांद्वित्वादि॥उरत् ॥७।४।६६ अ
भ्यासस्यऋतोऽत्स्यात्प्रत्यये॥ वृद्धिः गोपायांचकार । द्वि
त्वात्परत्वाद्यणिप्राप्ते ॥ द्विर्वचनेचि १।१।५९। द्वित्वनि
मित्तेचिपरेअचआदेशोनद्वित्वेकर्त्तव्ये॥ गोपायांचक्रतुः
गोपायांचक्रुः एकाचउपदेशेऽनुदात्तात् ॥ ७।२।१० उ
पदेशेयोधातुरेकाजनुदात्तश्चततः परस्यार्द्धधातुकस्येण्
न ऊदृदन्तैर्यौतिरुक्ष्णुशीस्नुनुक्षुश्विडीङ् श्रीभिः वृङ्

वृञ्याञ्चविनैकाचोजन्तेषुनिहताः स्मृताः १ कान्तेषु शक्लंकः चान्तेषुपच् ॥ मुच् ॥ रिच् ॥ वच् ॥ विच् । सिचः । षट् ।छान्तेषुप्रच्छयेकः जान्तेषु । त्यज् । निजिर् ॥ भज् ॥ भंज् । भुज् ॥ भ्रस्ज् ॥ मस्ज् ॥ यज् युज् रुज् ॥ रंज् ॥ विजिर् ॥ संज् ॥ स्वंज् ॥ सृजः पञ्चदश ॥ दान्तेषु ॥ अद् ॥ क्षद् ॥ खिद् ॥ छिद् ॥ तुद् ॥ नुद् ॥ पद्य ॥ भिद्।विद्य विनद् ॥ विन्द ॥ शद् ॥ सद् ॥ स्विद्य ॥ स्कंद् ॥ हद् ॥ षोडश ॥ धान्तेषु क्रुध् ॥ क्षुध् ॥ वुध्य ॥ वंध् युध् रुध् ॥ राध् ॥ व्यध् शुध् ॥ साध् । सिध्य॥ एकादश । नान्तेषु ॥ मन्यहनौ द्वौ । पान्तेषु । आप् । क्षिप् - छुप् । तप् । तिप् । तृप्य ॥ दृप्य । लिप् । लुप् । वप् । शप् ॥ स्वप् । सृपस्त्रयोदश ॥ भान्तेषु ॥ यभ् ॥ रभ् लभस्त्रयः मान्तेषुगम् । नम् । रम् । यमश्चत्वारः शान्तेषु । क्रुश् ॥ दंश् ॥ दिश् । दृश् ॥ मृश् । रिश् । रुश् । लिश् । विश् ॥ स्पृशो दश ॥ षान्तेषु ॥ कृष् । त्विष् तुष् । द्विष् ॥ दुष् ॥ पुष्य ॥ पिष् ॥ विष् ॥ शिष् ॥ श्लिष्याएकादश ॥ सान्तेषु ॥ घसवसतीद्वौ ॥ हान्तेषु ॥ दह् ॥ दुह् ॥ दिह् ॥ नह् ॥ निह् ॥ रुह लिह ॥ वहोष्टौ ॥ अनुदात्ताहलन्तेषुधातवस्त्र्यधिकशतं ॥ गोपायांचकर्थ २ गोपायांचक्रथुः गोपायांचक्र ॥ गोपायांचकार ॥ गोपयांचकृव गोपायांचकृम ॥ गोपायांवभूव ॥ गोपायामास । जुगोप । जुगुपतुः जुगुपुः स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितोवा ॥ ७।२।४४ स्वरत्यादेरूदितश्चपरस्यवलादेरार्द्धधातुकस्ये

हुत्वा॥ जुगोपिथ ॥ जुगोपथ।गोपायिता गोपिता॥गोप्ता गोपायिष्यति।गोपिष्यति।गोप्स्यति।गोपायतु-अगोपायत्।गोपायेत्।गोपाय्यात्।गुप्यात्।अगोपायीत्।नेटि- ।७।२।४ इडादौसिचिहलन्त लक्षणावृद्धिर्न । अगोपीत्।अगौप्सीत्-झलोझलि-८।२।२६झलःपरस्यसस्यलोपःस्याज्झलि-अगौप्ताम्-अगौप्सुः॥अगौप्सीः॥अगौप्तम्-अगौप्त।अगौप्सं-अगौप्स्व-अगौप्स्म-॥अगोपायिष्यत्- अ-गोपिष्यत् - अगोप्स्यत्-क्षिक्षये-क्षयति-चिक्षाय-चिक्षियतुः चिक्षियुःएकाचइतिनिषेधेप्राप्ते-कृसृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुवोलिटि- ७।२।१३ क्रादिभ्यएवलिटइरानस्यादन्यस्मादनिटोपिस्यात्-अचस्तास्वत्थल्यनिटोनित्यम्।७।२।६१।उपदेशेजन्तोयाधातुस्तासौनित्यानिट्ततः परस्यथलइ-रान-उपदेशेत्वतः ७।२।६२ उपदेशेकारवतस्तासौनित्यानिटः परस्यथल-इरान- ऋतोभारद्वाजस्य - ७।२।६३ तासौनित्यानिट्ऋदन्तादेवथ लोनेट्भारद्वाजस्यमतेन ते नान्यस्यतुस्यादेव-अयमत्रसंग्रहः-अजन्तोकारवान्वायस्तास्यनिट्थलिवेडयम्॥ऋदन्तइदृङ्नित्यानिट्क्राद्यन्न्योलिटिसेड्भवेत् - चिक्षयिथ चिक्षेथ - चिक्षियथुःचिक्षिय चिक्षाय। चिक्षय- चिक्षयिथ - चिक्षियिम - क्षेता- क्षेस्यति- क्षयतु- अक्षयत्-क्षयेत्- अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः ७।४।२५ अजन्ताङ्गस्यदीर्घः स्याद्यादौप्रत्ययेनतुकृत्सार्वधातुकयोः क्षीयात् - सिचिवृद्धिः परस्मैपदेषु- इगन्तांगस्यवृद्धिःपरस्मैपदपरेसिचि- अक्षैषीत्॥अक्षेष्यत्-तपसन्तापे- तपति- ततापे- तेपतुः तेपुः तेपिथ ततप्थ

तप्ता- तपस्यति- तपतु- अतपत्- तपेत्- तप्यात्- अ-
ताप्सीत्- अताप्ताम् अतप्स्यत्- निसस्तंपतावनासेव
ने-८।३।१०२ष:स्यात्-आसेवनं पौन:पुन्यंततोन्यस्मि-
न्विषये-निष्टपति-क्रमुपादविक्षेपे ।भ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमु-
क्लमुत्रसित्रुटिलष: ३।१।७०। एभ्य:श्यन्वा।कर्तरिसार्व
धातुके- पक्षेशप् क्रम:परस्मैपदेषु७।३।७८क्रमे:र्दीर्घ: पर
स्मैपदेशिति- क्राम्यति- क्रामति- चक्राम स्नुक्रमोरना
त्मनेपदनिमित्ते-७।२।३६अत्रैवेट्-क्रमिता क्रमिष्यति-
क्राम्यतु-क्रामतु-अक्राम्यत्-अक्रामत्-क्राम्येत् । क्रा
मेत् । क्रम्यात् । अक्रमीत् । अक्रमिष्यत्
चमुछमुजमुझमुअदने । ष्ठिवुक्लमुचमांशिति । ७।३।७५
अचोदीर्घ: आङिचमइतिवक्तव्यम् । आचामति । आ
ङिकिम् । चमति । विचमति । अचमीत् । स्खलसं
चलने । स्खलति । चस्खाल । अतोलान्तस्य । ७।२।२।
अत: समीपीयौलौतदन्तस्यांगस्यातोवृद्धि: परस्मैपदे
सिचि । अस्खालीत् । अस्खलिष्यत् ।त्सरछद्मगतौ ।
अत्सारीत् ।पापाने पाघ्राध्मास्थाम्नादाणदृश्यर्त्ति
सर्त्तिश दसदांपिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशी
यसीदा: ७।३।७८। पादीनांपिबादयस्पुरित्संज्ञ कशादौप्र
त्यये । पिबादेशोऽदन्तस्तेननगुण: पिबति। आतऔ।ण
ल: । ७।१।३४ पपौ। आतोलोपइटिच । ६।४। अजाद्यो।
राद्धधातुकयो: क्ङिदिटो: परयोरातोलोप:पपतु: प
पु: पपिथ । पपाथ । पपथु: पप । पपौ । पपिव ।
पपिम । पाता ।पास्यति । पिबतु । अपिबत् । पिबे

त् । एर्लिङि ६।४।६७ घुसंज्ञा नांमास्थागैपिबतिजहा
तिस्यतीनांचातएत्वमार्द्धधातुकेकितिलिङि पेयात् ।
गातिस्थेतिसिचोलुक् । अपात् अपाताम्॥आतः।३।४।
११० सिच्लुकि आदन्तादेवझेर्जुस् । उस्यपदान्तात्
६।१।९६।अपदान्तादवर्णादुसिपररूपमेकादेशः अपुः॥अ-
पास्यत् ।ग्लैम्लैहर्षक्षये ग्लायति । आदेचउपदेशेशिति
६।१।४५ उपदेशेएजन्तस्यधातोरात्वंनतुशिति । जग्लौ ।
ग्लाता । ग्लास्यति । ग्लायतु । अग्लायत् । ग्लायेत् वान्य
स्यसंयोगादेः । ६।४।६८ घुमास्थादेरन्यस्यसंयोगादेर्धा
तोरातएत्वं वाआर्द्धधातुकेकितिलिङि ग्लेयात् ग्लायात्
यमरमनमातांसक्च । ७।२।७३।एषांसक्स्यादेभ्यः सिचइ
ट्परस्मैपदेषु । अग्लासीत् । अग्लास्यत् । एवंम्लायति ।
धेट्पाने । धयति दधौ।दाधाघ्वदाप् ।१।१।२०।दारूपाधा
रूपाश्चधातवोघुसंज्ञास्युर्दाप्दैपौविना ।धेयात् । वि
भाषाधेट्श्व्योः ३।१।४९आभ्यांच्लेश्चङ्वा । चङि६।१।११।
अनभ्यासस्यधात्ववयवस्यप्रथमस्यैकाचोद्वेस्तोजादेर्द्वि
तीयस्य । अदधत अदधताम्। विभाषाघ्राधेट्शाच्छासः
२।४।७८ एभ्यः सिचोलुग्वापरस्मैपदेषु । अधात् अधा
ताम्।अधुःपक्षेइट्सकौ।अधासीत्॥अधासिष्टाम्।अधासि
षुः ॥ द्रैन्यक्करणेद्रायति द्रैस्वप्ने।द्रायति। ध्रैतृप्तौ।
ध्रायति।ध्यैचिन्तायाम्।ध्यायति॥रैशब्दे।रायति।स्त्यैष्ट्यै
शब्दसंघातयोः।स्त्यायति।षोपदेशस्यापिसत्वेकृतेरूपंतुल्य
म्॥षोपदेशफलंतुतिष्ठयासती स्दै।भविष्यति ।खैखदने।
खायति । क्षै जैषैक्षये । क्षायति । जायति । सायति ।

घुमास्थेत्यत्रविभाषाघ्राधेट् इत्यत्रचस्यतेरेवग्रहणंनत्व
स्य । तेनएत्वसिज्लुकौन । सायात् । असासीत् । कै
गैशब्दे । शैश्रैपाके । पैओवैशोषणे । पायात् । अ
पासीत् । घुमास्थेतीत्वं तदपवाद एर्लिङीत्येत्वंगाति
स्थेतिसिज्लुकौन । लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्त
स्यैवग्रहणमितिपारूपस्यालाक्षणिकत्वात् । ष्टैवेष्टने ।
स्तायति । स्नैवेष्टने शोभायांचेत्येके । स्नायति । दैप्
शोधने । दायति अघुत्वादेत्वसिज्लुकौन । दायात्
अदासीत्- घ्रागंधोपादाने- जिघ्रति । घ्रायात् । घ्रे
यात् । अघ्रात् । अघ्रासीत् । अघ्रास्यत् । ध्माशब्दा
ग्निसंयोगयोः धमति । ष्ठागतिनिवृत्तौ । तिष्ठति ।
स्थादिष्वितिषत्वम् । अधितष्ठौ । उपसर्गाद्धितिषत्व
म् । अधिष्ठाता । स्थेयात् । सत्वेकृते प्रकृतिस्त
वर्गः स्यात् । नकारजावनुस्वारपञ्चमौझलिधातुषु ।
सकारजःशकारश्चेषाट्टवर्गस्तवर्गजः गातिस्थेतिसिचोलु
क् । अस्थात् । म्नाअभ्यासे । मनति । दाण्दाने । प्रणियच्छति
ह्वृकौटिल्ये । ह्वरति । ऋतश्चसंयोगादेर्गुणः ७।४।१० ऋद
न्तस्यसंयोगादेरंगस्यगुणोलिटि । उपधायावृद्धिः जह्वा
र जह्वरतुः जह्वरुः जह्वर्थ । जह्वरथुः जह्वर । जह्वार ।
जह्वर । जह्वरिव । जह्वरिम । ह्वर्ता ऋद्धनोस्ये ७।२।७०
ऋतोहन्तेश्चस्यइट् । ह्वरिष्यति ह्वरतु । अह्वरत् ।
ह्वरेत् । गुणोर्तिसंयोगाद्योः ७।४।२९ अर्तेःसंयोगादे
ऋदन्तस्यचगुणोयकियाशीर्लिङिच - ह्वर्यात्
अह्वार्षीत् । अह्वरिष्यत् । स्वृशब्दोपतापयोः स्वरति ।

स्वरतीतिवेट्। सस्वरिथ। सस्वर्थ। वमयोस्तुस्वरत्यादि विकल्पं वाधित्वाषुरस्ताप्रतिषेधकारादारंभसामर्थ्याच्छ्रयुकः कितीतिनिषेधेप्राप्ते क्रादिनियमान्नित्यमिट्। सस्वरिव। सस्वरिम।परत्वादृद्धुनोरितिनित्यमिट्।स्वरिष्यति।स्मृ चिन्तायां। स्मरति। ह्वृ संवरणे। ह्वरति। सृगतौ। क्रादित्वान्नेट्। ससर्थ। ससृव। ससृम। रिङ्शयग्लिङ्क्षु ७।४।२८ शेयक्रियादावार्द्धधातुकेलिङिच ऋतोरिङ्। रीङ्प्रकृतेरिङ्विधिसामर्थ्यान्नदीर्घः स्त्रियात्। प्रसार्षीत् शिघ्रगतौतुपाघ्रं तिशितिधौरादेशः धावति।गृघृसेचने।ध्वृ हूर्छने। ध्वरति। दृशिर्प्रेक्षणे। पश्यति।विभाष।सृजि दृशोः ७।१।१६ आभ्यांथलइड्वा सृजिदृशोर्झल्यमकिति अनयोरमागमः स्याज्झलादावकिति। ददृष्ट। ददर्शिथ। ददृष्ठ। षढोः कःसि।८।२।४१ द्रक्ष्यति दृश्यात्। इरित्वादङ् वा। ऋदृशोऽङि गुणः ७।४।१६। अदर्शत् न दृशः ३।१।४७ च्लेर्वक्ष्यमाणःक्सोन अद्राक्षीत् अद्रक्ष्यत्। श्रुश्रवणे। श्रुवःशृच३।१।७४ श्रुवःश्रादेशः श्नुप्रत्ययश्चकर्त्तरिसार्वधातुके। शृणोति। सार्वधातुकमपित्१।२।४ अपित्सार्वधातुकंङिद्वत्स्यात् शृणुतः हुश्नुवोः सार्वधातुके६।४।८७। जुहोतेः श्नुप्रत्ययान्तस्यानेकाचोङ्गस्या संयोगपूर्वस्योवर्णस्ययणस्यादचिसार्वधातुके। शृण्वन्ति। शृणोति। शृणुथः शृणोमि। लोपश्चास्यान्यतरस्याम्वोः ६।४।१०७ असंयोगपूर्वस्यप्रत्ययोकारस्यलोपोवाम्वोपरयोः शृण्वः शृण्मः शृणुवः शृणुमः शुश्राव। शुश्रुवतुः शुश्रुवुः शुश्रोथ।शुश्रुविथ। शुश्रुवथुः

शुश्रुव । शुश्राव । शुश्रव शुश्रुव । शुश्रुम । श्रोता । श्रोष्यति शृणोतु । शृणुतात् शृणुताम् शृण्वन्तु उत श्चप्रत्ययादसंयोगपूर्वात् ॥ असंयोगपूर्वात्प्रत्ययोहेर्लुक् शृणु।शृणुतं शृणुत।गुणावादेशौ।शृणवानि शृणवाव ।शृण वाम । अशृणोत् अशृणुताम् । अशृण्वन् अशृणोः अ शृणुतं अशृणुत । अशृणवम् अशृण्व । अशृणुव । अशृण्म । अशृणुम । शृणुयात्।शृणुयातां। उस्य पदा न्तात् । शृणुयुः शृणुयाःशृणुयातं । शृणुयात । शृणुयाम् । शृणुयाव । शृणुयाम । श्रूयात् । अ- श्रौषीत्। अश्रोष्यत् । गम्लृसृप्लृगतौ । इषगमियमां छः ७।३।७७ शिति। गच्छति । जगाम । गमहनजन खनघसांलोपः क्ङित्यनङि ६।४।९८। एषामुपधायालोपः स्यादजादौक्ङितिनत्वङि ॥ जग्मतुःजग्मुःजगमिथ । जगंथ । जग्मथुः जग्म । जगाम । जगम । जग्मिव जग्मिम।गंता।गमेरिट्परस्मैपदेषु।७।२।५८।गमेःसादेरा र्द्धधातुकस्येट्परस्मैपदेषु। गमिष्यति । गच्छतु अगच्छत् । गम्यात् । पुषादिद्युताद्यॢदितः परस्मैप देषु ।३।१।५५। श्यन्विकरणपुषादेर्द्युतादेॢदितश्चपरस्य च्लेरङ्परस्मैपदेषु । अगमत् । अगमिष्यत् । सर्पति। अनुदात्तस्यचर्दुपधस्यान्यतरस्याम् ६।१।५९। उपदेशेनु दात्तोयत्रऋदुपधस्तस्यांवाझलादावकिति । स्रप्ता । सर्प्ता असृपत् । ञिक्ष्विदाअव्यक्ते शब्दे ।क्ष्वेदति । यभमैथु ने । यभति वेट् । येभिथ । झषस्तथोर्धोधः ८।२।४०। झषः परयोस्तथयोर्द्धःस्यानतुदधातेः ययब्ध यब्धा ण

मप्रह्वत्वेशब्दे नेमिथ । ननंथ । नंता नंष्यति । अन सीत् । अन सिष्टां । त्यजहानौ । त्यजति । तत्याज । तत्यजिथ । तत्यक्थ । त्यक्ता । अत्याक्षीत् ॥ अत्याक्ताम् । अत्यक्ष्यत् अक्षव्याप्तौ । अक्षोन्यतरस्याम्। ३।१।७५। श्नुर्वास्यात्कर्त्तरिसार्वधातुके । पक्षेशप् । अक्ष्णोति । अक्षति । आनक्ष ।आनक्षिथ। आनष्ठ । अक्षिता । अष्टा । अक्षिष्यति।स्कोरितिकलोपः । षढोः कःसिः८।२।४१अक्ष्यति । अक्ष्णोतु । अक्ष्णुहि अक्ष्णवानि । आक्ष्णोत् । आक्ष्णवम् । अक्ष्णुयात्।अक्ष्णुयाताम् अक्ष्णुयुःअक्ष्यात्।आक्षीत्।आक्षीष्टां। तक्षूत्वक्षूतनूकरणे। तनूकरणे तक्षः श्नुर्वाशब्दविषये। तक्ष्णोति । तक्षतिवाकाष्ठम् । ततक्ष । ततक्षिथ । ततष्ठ । अतक्षीत् । अतक्षिष्टा । अताक्षीत् । अताष्ठां तनूकरणे किम् वाग्भिःसंतक्षति । भत्संयतीत्त्यर्थः रक्ष पालने । रक्षति । णिक्षचुम्बने । प्रणिक्षति । वक्षरोषसंघातइत्येके । वक्षति । मृक्षसंघाते । मक्षइत्येके । तक्षत्वचने । त्वचनं संवरणम् । त्वचोग्रहणं च । पक्ष परिग्रहइत्येके । सूर्क्षआदरे । सुसूर्क्ष । काक्षिवाक्षिमाक्षिकांक्षायाम् । द्राक्षिध्राक्षिध्वाक्षिघोरवासितेच। चूष पाने। तूषतुष्ठौ । पूषवृद्धौ । मूषस्तेये । लूषरूषभूषायाम् । शूषप्रसवे । यूषहिंसायाम् । जूषच । भूषअलंकारे । जिजये । जयति । संल्लिटोर्जेः ७।३।५७। सल्लिटोर्जेरभ्यासात्परस्यजेःकुत्वम् । जिगाय जिग्यतुः जिगयिथ । जीवप्राणधारणे जीवति । पीवमीवतीव

णीवस्थौल्ये । पीवति पिपीव । मुर्वीबन्धने । उप धायांच ८।२।७८। धातोरुपधाभूतयोरेफवकारयोर्हल्प रयोः परतइकोदीर्घःस्यात् । मूर्वति । पूर्वपर्वमर्वपूर णे । पूर्वति । पर्वति । मर्वति चर्वअदने । चर्वति । कषखषशिषजषझषशषवषमषरुषरिषहिंसार्थाः शेषति । शिशेष । शेष्टा । शलइगुपधादनिटः क्सः३ १।४५।इ गुपधोयः शलन्तस्तस्मादनिटश्च्लेः क्सादेशः अ शिक्षत्।तीषसहलुभरुषरिषः ७।२।४८इडुत्यादेःपरस्यतादे रार्द्धधातुकस्येड्वा। रेषिता।रोष्टा। भषभर्त्सने इहभर्त्स नं श्वरवः पुषपुष्टौ । पोषिता । अनुदात्तेषुपुष्ये तिश्यना निर्देशादयमुदात्तःअङ्विधौदैवादिकस्यग्रहणान्नाङ् अ पोषीत्।श्रिषुश्लिषुप्रुषुप्लुषुदाहे।श्रे षति।श्लेषति। प्रो षति।प्लोषति॥ इतिपरस्मैपदप्रक्रिया॥एधवृद्धौ। टितआ त्मनेपदानांटेरे ।३।४।७९ टितोलस्यात्मनेपदानांटेरेत्वम् एधते।आतोङितः७।२।८१।अतःपरस्यङितामातइयस्यात् एधेते।एधन्ते। थासस्से ३।४।८०। टितोलस्य एधसे एधे थे । एधध्वे । एधे । एधावहे । एधामहे । इजादेश्चगु रुमतोनृच्छः ३।१।३६। इजादिर्योधातुर्गुरुमान् ऋच्छत्यन्य स्ततआम्लिटि । आम्प्रत्ययवत्कृञोनुप्रयोगस्य । १ । ३।६३। आम्प्रकृत्यातुल्यमनुप्रयुज्यमानात्कृञोप्यात्मने पदं स्यात् । लिटस्तझयोरेशिरेच् ३।४।८१। एकारोच्चा रणंज्ञापकम् । तङादेशानांटेरेत्वन्नेति । तेनडारौरसा न्न । एधांचक्रे । एधांचक्राते । एधांचक्रिरे । एधांचकृ षे । एधांचक्राथे । इणःषीध्वंलुङ्लिटांधोऽङ्गात् । ८।३।७८।

इणन्तादंगात्परषांषीधं लुङ्लिटांधस्यढः एधांचकृढ्वे ।एधांचक्रे । एधांचकृवहे । एधांचकृमहे । एधांबभूव । एधामास अनुप्रयोगसामर्थ्यादस्तेर्भूभावोन। अन्यथाहि कृञ्चानुप्रयुज्यतइतिकृभ्वितिवाब्रूयात्।एधिता । एधितारौ । एधितारः एधितासे । एधितासाथे।धिच ।८।२।२५ धादौप्रत्ययेसलोपः।एधिताध्वे हएति ७।४।५२तासस्त्योः सस्यहःस्यात् । एधिताहे । एधितास्वहे । एधितास्महे ।एधिष्यते ।एधिष्येते । एधिष्यन्ते । एधिष्यसे । एधिष्येथे । एधिष्यध्वे । एधिष्ये । एधिष्यावहे। एधिष्यामहे।आमेतः३।४।९०।लोटएतआम्।एधताम् । एधेताम् । एधन्ताम् । सवाभ्यांवामौ।३।४।२१।सवाभ्यांपरस्यलोडेतः क्रमाद्वामौस्तः एधस्व । ऐधेथाम् । येधध्वं । एतऐ । ३।४।९३।लोडुत्तमस्स्य । ऐधै । ऐधावहै । ऐधामहै । आटश्च । ऐधत । ऐधेताम् । ऐधन्त । ऐधथाः ऐधेथाम् । धध्वम् ऐधे । ऐधावहि । ऐधामहि लिङःसोयुट्।३।४।१०२लिङःसलोपोनन्त्यस्येतिसलोपः लोपोव्योर्वलि । ३।४।१२०। एधेत । एधेयाताम् । झस्यरन् ३।४।१०५।लिङः एधेरन् एधेथाः एधेयाथाम् । एधेध्वम् इटोऽत् ३।४।१०६।लिङादेशस्य । एधेय । एधेवहि । एधेमहि । सुट्तिथोः३।४।१०७।लिङस्तथोः सुट्यलोपः एधिषीष्ट। एधिषीयास्ताम्। एधिषीरन्।एधिषीष्ठाः एधिषीयास्थाम् । एधिषीध्वम् । एधिषीय । एधिषीवहि ।एधिषीमहि । एधिष्ट । एधिषाताम् । आत्मनेपदेष्वनतः।७।१।५। अनकारात्परस्यात्मनेपदेषुझस्यअत्स्यात् एधिषत॥ एधि

ष्ठाः। ऐधिषाथाम्। ऐधिषम्। ऐधिषि। ऐधिषुहि। ऐधिस्महि। ऐधिष्यत। ऐधिष्येताम्। ऐधिष्यन्त ऐधिष्यथाः ऐधिष्येथां। ऐधिष्यध्वम्। ऐधिष्ये। ऐधिष्यावहि। ऐधिष्यामहि। कमुकान्तौ। कमेर्णिङ् ३।१।३०। स्वार्थे। कामयते। अयामन्ताल्वाय्येत्निष्णुषु६।४।५५ एषुणेरय्। कामयाञ्चक्रे आयादयेतिवा चकमे। चकमाते। चकमिरे। चकमिषे। चकमाथे। चकमिध्वे चकमे। चकमिवहे। चकमिमहे कामयिता। कमिता। कामयिष्यते। कमिष्यते। कामयताम्। अकामयत। कामयेत। कामयिषीष्ट। कमिषीष्ट। णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्त्तरिचङ्८।१।४८। ण्यन्तात् श्र्यादिभ्यश्चच्लेश्चङ् कर्त्रर्थे लुङि कामइअतइतिस्थिते णेरनिटि ६।४।५१। अनिटादावार्द्धधातुकेपरेणेर्लोपः णौचङ्युपधायाह्रस्वः। ७।४।१। चङ्परेणौयदंगंतस्योपधायाह्रस्वः सन्वल्लघुनिचङ्परेनग्लोपे ७।४।९३। चङ्परेणौयदङ्गतस्ययोऽभ्यासोलघुपरस्तस्यसनीवकार्यंस्यात्णावग्लोपेसति। सन्यतः ७।४।७९। अभ्यासस्यातइत्स्यात्सनि। दीर्घोलघोः ७।४।९४। लघोरभ्यासस्यदीर्घःसन्वद्भावविषये। अचीकमत। णिङभावपक्षे। कमेश्च्लेश्चङ्वाच्यः अचकमत। अकामयिष्यत। अकमिष्यत। भामक्रोधे। भामते बभामे। क्षमूषसहने। क्षमते। चक्षमे। चक्षमिषे चक्षंसे। चक्षमिवहे। चक्षमिमहे। म्वोश्च ८।२।६५। मान्तस्यधातोर्मस्यनःस्यान्म्वोःपरयोः चक्षण्वहे चक्षंस्महे गाधृप्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थेच गाधते। बाधृलोडने। लोडनंप्रति

घातः वाधते नाथृनाधृयाच्ञोपतापैश्व र्याशिषुः आ शिषिनाथइतिवाच्यम् अस्याशिष्येवात्मनेपदंस्यात् । नाथते । अन्यत्रनाथति । नाथते । दधधारणे । दधते । स्कुदिआप्रवणे आप्रवणंउत्प्लवनमुद्धरणंच । स्कुन्दते । चुस्कुन्दे॥श्विदिश्वैत्ये । श्विन्दते । शिश्विन्दे । वदिअभिवादनस्तुत्योः वन्दते । ववन्दे । भदिकल्याणेसुखेच । भन्दते । वभन्दे । मदिस्तुतिमोदमदस्वप्नकांतिगतिषु । मन्दते । स्यदिकिञ्चिच्चलने । स्यन्दते पस्यन्दे । मुदहर्षे । मोदते । मुमुदे । उर्दमाने क्रीडायांच । ऊर्दते । ऊर्दाञ्चक्रे । कुर्दखुर्दगुर्दगुदक्रीडायामेव । कूर्दते । खूर्दते । गूर्दते । गोदते । जुगुदे । सूदक्षरणे । सूदते । सूषूदे । ह्रादअव्यक्तेशब्दे । ह्रादते । जह्रादे । ल्हादीसुखेच । ह्लादते । चादव्यक्तेशब्दे । स्वादआस्वादे । स्वादते । पर्दकुत्सितेशब्दे । गुदरवइत्यर्थः पर्दते । पपर्दे । यतीप्रयत्ने । यतते । येते । श्रथिशैथिल्ये । श्रन्थते । ग्रथिकौटिल्ये । ग्रन्थते । कत्थश्लाघायाम् । कत्थते । चकत्थे । श्लोकृसंघाते । संघातोग्रथः सचेहग्रथ्यमानस्यव्यापारोग्रथतुर्वा । आद्येकर्मकाद्वितीयेसकर्मकः । श्लोकते । शुश्लोके । शकिशंकायां । शंकते । शशंके । अकिलक्षणे । अंकते । आनंके । ककिवकिश्वकित्रकिढौकृत्रौकृष्वस्कवस्कमस्कटिकृठीकृतिकृतीकृराघलघिगत्यर्थाः कंकते । वंकते । श्वंकते त्रंकते । ढौकते । डुढौके । त्रौकते । तुत्रौके । सुदधातुष्ठीवुष्वष्कतोनांसत्वनिषेधः ष्वस्कते षष्वस्के । व

स्कते । ववस्के । मस्कते । ममस्के । टेकते । टीकते । तेकते तीकते । रंघते लंघते । श्लाघृकत्थने । श्लाघते । पचिव्यक्तिकरणे । पञ्चते । पपञ्चे । ऋजगतिस्थानार्जनोपार्जनेषु अर्जते नुट्विधौऋकारैकदेशोरेफोहलूत्वेनगृह्यते आनृजे । ऋजिभृजिभर्जने । ऋंजांचक्रेभर्जते ॥ एजृभ्रेजृभ्राजृदिप्तौ ॥ एजते । एजाञ्चक्रे । भ्रेजते । बिभ्रेजे । भ्राजते । वभ्राजे । वेष्टवेष्टने । वेष्टते । विवेष्टे । चेष्टचेष्टायां । चेष्टते । चिचेष्ठ । स्फुटविकसने । स्फोटते । पुस्फुटे । टुवेपृकंपने । वेपते । कपिचलने । कंपते । भिक्षभिक्षायामलाभेलाभेच । भिक्षते । विभिक्षे । दिक्षमौण्डज्योपनयननियमव्रतादेशेषु । दीक्षते । दिदीक्षे । भाषव्यक्तायांवाचि । भाषते वभाषे । वर्षस्नेहने । वर्षते । ववर्षे । ईहचेष्टायां । ईहते । ईहाञ्चक्रे । गर्हगह्लकुत्सायाम् । गर्हते।गह्लते । काशृदिप्तौ । काशते । ऊहवितर्के ऊहते।उहाञ्चक्रे।कथमनुक्तमप्यूहतिपण्डितोजनइति । अनुदात्तत्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् । अनुदात्तेतश्चक्षिङोङित्करणाज्ज्ञापकात् । तेनउदयतियदिभानुः स्फायन्निर्मोक संधिरित्यादिसिद्धमित्याहुः अयगतौ । अयते उपसर्गस्यायतौ।८।२।१९। अयतावुपसर्गरेफस्यलत्वम् । प्लायते । पलायते । दयायासश्च ।३।१।३७ एभ्यआम्लिटि । अयांचक्रे । अयिता । अयिष्यते । अयताम् । आयत । अयेत । अयिषिष्ट विभाषेटः।८।३।७९।इणः परोयइट्ततःपरेषांषीध्वं लुङ्लिटां

नस्या। धस्यवाढः। अयिषीढ्वम्। अयिषीध्वम्। आयिष्ट। आयि
ढ्वम्। आयिध्वम्। आयिष्यत पुषादित्यङ्। द्युतदीप्तौ द्योतते
द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणम् ७।४।६७। अभ्यासस्य। दिद्युते
द्योतिता द्योतिष्यते द्योतताम् अद्योतत द्योतेत द्यो
तिषीष्ट। द्युद्भ्योलुङि १।३।९१। द्युतादिभ्यः परस्मैपदं
वालुङि पुषादीत्यङ् अद्युतत् अद्योतिष्ट अद्योतिष्यत
एवं श्विता वर्णे ञिमिदा स्नेहने ञिष्विदा स्नेहनमोचनयोः
मोहनयोरित्येके रुचदीप्तावभिप्रीतौच घुटपरिवर्त्त
ने। शुभदीप्तौ क्षुभसञ्चलने णभतुभहिंसायां स्रंसु ध्वंसु
भ्रंसु अवस्रंसने ध्वंसुगतौच। श्रंभुविश्वासे वृतुवर्त्तने। व
र्त्तते ऋदुपधेभ्योलिटः कित्वं गुणात्पूर्वविप्रतिषेधेन ववृ
ते वर्त्तिता। वृद्भ्यः स्यसनोः १।३।९२। वृतादिभ्यः पञ्
चभ्योवापरस्मैपदं स्ये सनिच नवृद्भ्यश्चतुर्भ्यः ७।२।५९।
वृत् वृध् शृध् स्यन्दूभ्यः सादेरार्द्धधातुकस्येण्नतङानयोर
भावे वर्त्स्यति वर्त्तिष्यते वर्त्तताम् अवर्त्तत वर्त्तेत
वर्त्तिषीष्ट अवृतत् अवर्तिष्ट अवर्त्स्यत् अवर्त्तिष्यत ए
वं वृधुवृद्धौ शृधुशब्दकुत्सायां स्यन्दूप्रस्रवणे स्यन्दते
सस्यन्दे सस्यन्दिषे। सस्यन्त्से। सस्यन्दिध्वे। सस्यन्ध्वे स्यन्दि
ता। स्यन्त्ता वृद्भ्यः स्यसनोरितिपरस्मैपदे कृते ऊदित्लक्ष
णमन्तरङ्गमपिविकल्पं बाधित्वा चतुर्ग्रहणसामर्थ्यान्नवृद्
भ्यइतिनिषेधः। स्यन्त्स्यति। स्यन्दिष्यते। स्यन्त्स्यते स्यन्देत
स्यन्दिषीष्ट स्यन्त्सीष्ट द्युद्भ्योलुङीतिपरस्मैपदपक्षे
ङ्। नलोपः अस्यदत् अस्यन्दिष्ट अस्यन्त अस्यन्त्साता
म्। अस्यन्त्सत। अस्यन्त्स्यत् अस्यन्दिष्यत अस्यन्त्स्यत अ

नुविपर्यभिनिभ्यःस्यन्दतेरप्राणिषु८।३।८२एभ्यःपरस्याप्राणिकर्तृकस्यस्यन्दतेःसस्यषोवा अनुष्यन्दते अनुस्यन्दते वाजलम् अप्राणिषुकिम् अनुस्यन्दतेहस्ती कृपूसामर्थ्ये कृपोरोलः ८।२।१८ कृपउइतिच्छेदः कृपेरे फस्यलः कृपेर्ॠकारस्यावयवोयोरेफसदृशस्तस्यचलकारसदृशः स्यात् कल्पते चक्लृपे चक्लृपिषे चक्लृप्से इत्यादिस्यन्दिवत् लुटिचकृपः १।३।९३। लुटिस्यसनोश्चकृपःपरस्मैपदंवा तासिचकृपः ७।२।६०। कृपेःपरस्यतासेःसादेरार्द्धधातुकस्येरानतङानयोरभावे कल्प्तासि कल्पितासे कल्प्तासे कल्प्स्यति कल्पिष्यते कल्प्स्यतेकल्पिषीष्ठ लिङ्सिचावात्मनेपदेषु १।२।११ इक्समीपाद्धलः परौझलादीलिङात्मनेपदपरःसिच्चेत्येतौकितौस्तः कृप्सीष्टअकृपत् अकल्पिष्ठ अकॢप्त अकल्प्स्यत् अकल्पिष्यत अकल्प्स्यतइतिद्युतादयः।दददाने ददते। दददे। दददाते दददिरे ददिता ददिष्यते ददताम् अददत ददेत ददिषीष्ट अददिष्ट अददिष्यत त्रपूषलज्जायाम् त्रपते तॄफलभजत्रपश्च ६।४।१२२ एषामतएत्वमभ्यासलोपश्चकितिलिटि सेटिथलिच त्रेपे त्रपिता त्रप्ता त्रपिष्यते त्रप्स्यते त्रपताम् अत्रपत त्रपेत त्रपिषीष्ठ त्रप्सीए अत्रपिष्ठ अत्रप्त अत्रपिष्यत अत्रप्स्यत घटचेष्टायाम् घटते। जघटे व्यथभयसंचलनयोः व्यथे। लिटि ७।४।६८। व्यथेरभ्यासस्यसंप्रसारणंस्याल्लिटि हलादिशेषापवादः विव्यथे प्रथप्रख्याने प्रथते पप्रथे प्रसविस्तारे प्रसते मृदुमर्दने। मर्दते स्खदस्खदने स्खदन विद्रावणे स्खदते क्रप

क्रपते। त्रित्वरासंभ्रमे। त्वरते। टुभ्राजृटुभ्राशृटुभ्लाशृदीप्तौ। भ्राजते। फणाञ्चसप्तानाम् ६।४।१२५। फणराजृभ्राजृभ्राशृभ्लाशृस्यमुस्वनएषांवाएत्वाभ्यासलोपौस्तःकिठिलिटिसेटिथलिच। भ्रेजे वभ्राजे। वाभ्राशेतिश्यन्वा। भ्राश्यते। भ्राशते। भ्रेशे। वभ्राशे भ्लाश्यते भ्लेशे- वभ्लाशे रमक्रीडायाम्- रमते-रेमे।रंता जभीजृभिगात्रविनामे- रधिजभोरचि-- ७।१।६१ नुम्- जंभते- जजंभे- जृंभते- जजृंभे- इत्यात्मनेपदप्रक्रिया श्रिञ्-सेवायाम्- श्रयति- श्रयते- शिश्राय- शिश्रिये- श्रयितासि श्रयितासे- श्रयिष्यति- श्रयिष्यते- श्रयतु- श्रयताम्- अश्रयत्- अश्रयत- श्रयेत्- श्रयेत- श्रीयात्- श्रयिषीष्ट- अशिश्रियत्-अशिश्रियत अश्रयिष्यत्- अश्रयिष्यत भृञ्-भरणे भरति- भरते- वभार- वभ्रतुः वभ्रुः वभर्थ- वभृम- वभ्रे- वभृषे- भर्त्तासि- भर्त्तासे- भरिष्यति- भरिष्यते- भरतु- भरताम्- अभरत्- अभरत- भरेत्- भरेत- भ्रियात्- उश्च- १।२।१३। ऋवर्णात्परौझलादिलिङ्सिचावात्मनेपदपरः सिच्चेत्येतौकितौस्तः।भृषीष्ट-।भृषीयालाम्-।अभार्षित्-।ह्रस्वादंगात्।८।२।२७ सिचोलोपोझलि- अभृत- अभरिष्यत्- अभरिष्यत- हृञ्हरणे- हरति- हरते जहार जह्रतुः जह्रुः जहर्थ जहिव जहिम जह्रे जहिषे हर्त्तासि हर्त्तासे हरिष्यति हरिष्यते धृञ्धारणे धरति धरते णीञ्प्रापणे नयति नयते डुपचष्पाके पचति पचते पपाच पेचिथ पपक्थ पेचे पक्ता पक्ष्यति पक्ष्यते भजसेवायाम् भजति

भजते भेजे भक्तासि भक्तासे भक्ष्यति भक्ष्यते भजतु भजतां अभाक्षीत् अभक्त अभक्षाताम् यजदेवपूजा सङ्गतिकरणदानेषु यजति यजते लिट्यभ्यास स्योभयेषाम् ६।१।१७वच्यादीनांग्रह्यादी नाञ्चाभ्यासस्यसं प्रसारणंस्याल्लिटि इयाज वचिस्वपियजादीनांकिति ६।१।१५ वचिस्वपोर्यजादीनांचसंप्रसारणंकिति यजिर्वपिर्वहिश्चैववसिर्वेञ्व्येञ्इत्यपि हेञ्वदीश्वयतिश्चैवयजाद्याःस्युरिमेनव ईजतुः ईजुः इयजिथ इयष्ठ ईजे यष्टा यक्ष्यति।यक्ष्यते।यजतु यजताम् अयजत् अयजत इज्यात् यक्षीष्ठ अयाक्षित् अयष्ठ वहप्रापणे वहति वहते उवाह ऊहतुः ऊहुः उवहिथ झषस्तथोर्धोधः ढो ढेलोपः ८।३।१३। सहिवहोरोदवर्णस्य।६।३।११२ढलोपे। उवोढ उहे वोढा वक्ष्यति वक्ष्यते वहतु वहताम् उह्यात् वक्षीष्ठ।अवाक्षीत्।अवोढांअवाक्षुःअवाक्षीःअवोढम् अवोढ अवाक्षम् अवाक्ष्व अवाक्ष्म अवोढ अवक्षाताम् अवक्षत अवोढाः अवक्षाथाम् अवोढ्वं अवक्षि अवक्ष्वहि अवक्ष्महि डुवप्बीजसन्ताने बीजसन्तानंक्षेत्रेविकिरणं गर्भाधानंच।अयंछेदनेपि केशान्वपति वपते उवाप ऊपे।वप्ता वप्स्यति वप्स्यते उप्यात् वप्सीष्ठ प्रणयवाप्सीत् अवप्त।वेञ्तन्तुसन्ताने।वाति।वयते वेञोवयिः।२।४।४१।वास्याल्लिटि इकारउच्चारणार्थः।उवाय ग्रहिज्या।वयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनांङितिच ६।१।१६ चाल्लिकितिसंप्रसारणम् इतियस्यप्राप्ते।लिटिवयोयः।६।१३८वयोयस्यसंप्रसारणं

नस्यादित्त्रटि ऊयतुः ऊयुः वश्चास्यान्यतरस्यांकिति।६।१
३।६० वयोयस्यवे।वास्या।त्किलितिलिटि ऊवतुःऊवुः वयस्ता
सावभावात्थलिनित्यमिट् उवयिथ स्था।निवत्त्वेनजित्वात्
तङ् ऊये-ऊवे यथादेशाभावे वेञः ६।१।४० संप्रसारणंन
लिटि ववौ- ववतुः ववुः वविथ- ववाथ- ववे- ववाते
वविरे वाता- ऊयात् वासीष्ट अवासीत् अवासिष्टाम्
अवासिषुः व्येञ्संवरणे व्ययति- व्ययते- नव्योलिटि
६।१।४६ आत्वम्- परमपिहलादिः शेषंवाधित्वायस्यसं
प्रसारणं उभयेषांग्रहणसामर्थ्यात् अन्यथावच्यादीनांग्र
ह्यादीनाञ्चानुवृत्त्यैवसिद्धे किन्तेनविव्याय विव्यतुः वि
व्युः इडत्ययर्त्ति व्ययतीनाम् ७।२।६६ अदऋद्व्येञ् एभ्यस्थ
लोनित्य मिट् विवयिथ विव्यथुः विव्य विवाय विव
य-विव्यिव विव्यिम विव्ये व्याता व्यास्यति वीयात्
व्यासीष्ठ अव्यासीत् अव्यास्त ह्वेञ् स्पर्द्धायांशब्देच
ह्वयति ह्वयते अभ्यस्तस्यच ६।१।३३। अभ्यस्तीभवि
ष्यतीह्वेञः संप्रसारणं जुहाव जुहुवे ह्वाता ह्वास्यति ह्वा
स्यते लिपिसिचिह्वश्च ३।१।५३। च्लेरङ् आत्मनेपदेष्व
न्यतरस्याम् ३।१।५४। अह्वत् अह्वताम् अह्वत अह्वा
स्त राजृदीप्तौ राजति राजते रराज रेजतुः रेजुः रराजुः
रेजे रराजे हिक्क अव्यक्तेशब्दे हिक्कति हिक्कते अञ्चु ग
तौयाचनेच अञ्चति अञ्चते अचइत्यके अचोत्यप
रे टुयाचृयाच्ञायाम् याचति याचते वुधिर् वोधने
वोधति वोधते अवुधत् अवोधीत् अवोधिष्ठ खनु
अवदारणे खनति खनते चखान चख्नतुः चख्नुः चख्न

खायात् खन्यात् चीवृ आदानसंवरणयोः चीवति चीवते चायृ पूजानिशामनयोः चायति चायते व्ययगतौ व्ययति व्ययते दाशृ दाने दाशति दाशते भेषृ भये गतावित्ये के भेषति भेषते असगतिदीप्त्यादानेषु असति असते आस आसे अयं षान्तोऽपि स्पशबाधनस्पर्शनयोः स्पर्शनं ग्रंथनं स्पशति स्पशते लष कान्तौ लष्यति लषति लषते लष्यते चषभक्षणे चषति चषते छष आदानसंवरणयोः छषति छषते दासृ दाने दासति दासते धावु गतिशुध्योः धावति धावते इति भ्वादिः ॥ ऋतेरीयङ् ३।१।२९। स्वार्थे ऋतिः सौत्रः जुगुप्सायामिति बहवः कृपायामित्येके ऋतीयते ऋतीयाञ्चक्रे आयादयेति ईयङ्भावपक्षे शेषत्वात्परस्मैपदम् आनर्त आर्तिता आर्तिष्यतीत्यादि अदभक्षणे अदिप्रभृतिभ्यः शपः २।४।७२ लुक्स्यात् अत्ति अत्तः अदन्ति अत्सि अत्थः अत्थ अद्मि अद्वः अद्मः लिट्यन्यतरस्याम् ।२।४।४०। अदो घस्लृ स्यात् जघास उपधालोपः घस्य चर्त्वं शासिवसिघसीनाञ्च ८।३।६० इण्कुभ्यामेषां सस्य षः जक्षतुः जक्षुः जघसिथ आद आदतुः आदुः आदिथ अत्ता अत्स्यति अत्तु अत्तात् अत्ताम् अदन्तु हुझल्भ्यो हेर्धिः ६।४ अद्धि अत्तात् अत्तम् अत्त अदानि अदाव अदाम अदः सर्वेषां ७।३।१०४ अदो पृक्तस्य सार्वधातुकस्याट् स्यात् आदत् आत्ताम् आदन् आदः आत्तम् आत्त आदम् आद्व आद्म अद्यात् अद्याताम् अद्युः अद्यात् अद्यास्ताम् अद्यासुः लुङ्सनोर्घस्लृ २।४।३७ अदः अघसत्

आत्स्यत् हनहिंसागत्योः अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्या दीनामनुनासिकलोपोझलिक्ङिति ६।४।३७। अनुनासिका न्तानामेषांलोपः यमिरमिनमिगमिहनिमन्यतयोनुदा त्तोपदेशाः तनुक्षणुक्षिणुऋणुतृणुघृणु वनुमनुतनोत्या दयः हतः घ्नन्ति हंसि हथः हथ हंमि- हन्वः हन्मः वमोर्वा ८।४।२३ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य हन्तेर्नस्यणः प्रह ण्मि- प्रहन्मि- प्रहण्वः प्रहन्वः प्रहण्मः प्रहन्मः ज घान- जघ्नतुः जघ्नुः अभ्यासाच्च ७।३।५५। हन्तेर्हस्य कुत्वंस्यात् जघनिथ- जघन्थ- जघ्नथुः जघ्न जघान जघन- जघ्निव- जघ्निम- हन्ता हनिष्यति- हन्तु- ह तात् हताम्- घ्नन्तु हन्तेर्जः ६।४।३६। हौ असिद्धवदत्रा भात्- ६।४।२२। इतऊर्द्धमापादपरिसमाप्तेराभीयंसमा- नाश्रयेतस्मिन्कर्त्तव्येतदसिद्धंस्यात् । इतिजस्यासि- द्धत्वान्नहेर्लुक् । जहि । हतात् । हतम् । हत । हनानि हनाव। हनाम। अहन् । अहताम् । अघ्नन् ।अहन् । अहतम् अहत अहनम् अहन्व अहन्म हन्यात् आ- र्द्धधा २।४८।३५ तुकइत्यधिकृत्य हनोवधलिङि २।४।४२ लुङिच२।४।४३वध्यात् वध्यास्ताम् अवधीत् अहनिष्यत् युमिश्रणामिश्रणयोः उतोवृद्धिर्लुकिहलि ७।३।८९लुकिवि षयेउतोवृद्धिःस्यात्पिर्तिहलादौसार्वधातुकेनत्वभ्यस्त स्य यौति युतः युवन्ति- यौसि- युथः युथ- यौमि युवः युमः युयाव- युयुवतुः युयुवुः युयविथ युयुवथुः युयुव युयाव युयव- युयुविव- युयुविम- यविता यविष्य ति- यौतु- युतात् अयौत् अयुताम् अयुवन्- युया

त् इहवृध्दिर्न भाष्येपित्त्वङ्किन्नङिच्चपिन्नतिव्याख्याना
नात् युताम् यूयुः यूयात्- यूयास्ताम् यूयासुः अयावी
त् अयविष्यत् याप्रापणे- याति यातः यान्ति- ययौ
याता- यास्यति- यातु अयात् अयाताम् लङःशाकटा
यनस्यैव ३।४।१११।आदन्ताल्लङोजुस्वा।अयुः।अयान्
यायात् अयाताम् यायुःयायात्- यायास्तां । यायासुः
अयासीत् अयास्यत् । एवंवागतिगन्धनयोः भादीप्तौ ।
श्नाशौचे-वान्यस्पसंयोगादेरित्येत्वम् श्ने यात् । श्ना
यात् । श्रापाके । द्राकुत्सायांगतौ ॥ प्साभक्षणे । पा
रक्षण रादाने । लाआदाने । दापूवने । ख्याप्रकथने-
अयंसार्वधातुकएवप्रयोक्तव्यः । विदज्ञाने- । विदोल-
टोवा३।४।८३वेत्तेर्लटःपरस्मैपदानांणलादयोवा।वेद विद
तुः । विदुः । वेत्थ- विदथुः विद- । वेद विद्व विद्म
पक्षे वेत्ति वित्तः विदन्ति उषविदजागृभ्योन्यतरस्याम्
एभ्योलिट्यांवा विदेरदन्तत्वप्रतिज्ञानादामिनगुणः ।
विदाञ्चकार- विवेद । वेदिता वेदिष्यति । वि-
दांकुर्वन्त्वित्यन्यतरस्याम्३।१।४१वेत्तेर्लोट्यांगुणाभावोलो
टोलुक्लोडन्तकरोत्यनुप्रयोगश्चवानिपात्यते। पुरुषवच-
नेनविवक्षिते तनादिकृञ्भ्यउः ३।१।७९शपोपवादः वि-
दांकरोतु अतउत्सार्वधातुके६।४।११०उप्रत्ययान्तकृञः।
तउत्सार्वधातुकेक्ङिति । विदांकुरुतात् ।विदांकुरुताम्
विदांकुर्वन्तु । विदांकुरु । विदांकरवाणि ॥ वेत्तु-अ-
वेत् अवित्ताम् ।अविदुः दश्च८।२।७५धातोःपदान्तस्पदस्प
सिप्तिर्वा अवेः अवेत् अवेत् विद्यात् विद्याताम्

विद्युः । विद्यात् । विद्यास्तां । विद्यासुः । अवेदिष्यत् । असभुवि । अस्ति । श्नसोरल्लोपः ६ ४ १११ ॥ श्नस्यास्तेश्चातोलोपःसार्वधातुकेक्ङिति । स्तः । सन्ति असि । स्थः । स्थ । अस्मि । स्वः । स्मः । अस्तेर्भूः आर्द्धधातुके । वभूव । भविता । भविष्यति । अस्तुस्तात् । स्ताम् सन्तु । घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च ६ ४ ११९ ॥ घोरस्तेश्चैत्वंहौ अभ्यासलोपश्च । आभीयत्वाद्धेर्धिः । एधि स्तात् स्तम् स्त असानि असाव असाम आसीत् आस्तां आसन् । स्यात् स्यातां स्युः । भूयात् अभूत् अभविष्यत् ॥ उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्परः ८ ३ ८७ ॥ उपसर्गेणः प्रादुषश्च परस्यास्तेःसस्यषोयकारेचिचपरे निष्यात् प्रादुःष्यात् । निषन्ति प्रादुःषन्ति यच्परेकिम् । अभिस्तः । रुशब्दे ॥ तुरुस्तुशम्यमःसार्वधातुके ७ ३ ९५ ॥ एभ्यः सार्वधातुकस्यहलादेस्तिङईड्वा नाभ्यस्तस्येत्यतोनुवृत्तिसम्भवेपुनःसार्वधातुकग्रहणमापिदर्थम् । रवीति रौति रुवीतः रुतः हलादेः किम् रुवन्ति तिङःकिम् । शाम्यति सार्वधातुकेकिम् । आशिषि रूयात् विध्यादौतु रुयात् रुवीयात् अरावीत् अरविष्यत् । तुइतिसौत्रोधातुः । गतिवृद्धिहिंसासु तवीति तौति तुवीतः तुतः तुवन्ति तुताव तोता तोष्यति णुस्तुतौ नौति नुनाव नविता टुक्षुशब्दे क्षौति चुक्षाव क्षविता । क्ष्णुतेजने क्ष्णौति क्ष्णविता अक्ष्णावीत् ष्णुप्रस्रवणे ष्णौति सुष्णाव ष्णविता । षुप्रसवैश्वर्ययोः प्रसवोऽभ्यनुज्ञानं सौति सुतः सुषाव सोता असौषीत् कुशब्दे । कौति चुकाव कोता । इण्गतौ एति

इतः ॥ इणोयण् ६ ४ ८१ ॥ अजादौप्रत्यये इयङोपवाद: यन्ति ॥ अभ्यासस्यासवर्णे ६ ४ ७८ ॥ अभ्यासस्येवर्णोवर्णयोरियङुवङौस्तोऽसवर्णेचि। इयाय ॥ दीर्घइणः किति ७ ४ ६९ ॥ इणोभ्यासस्यदीर्घः कितिलिटि। ईयतुः ईयुः इययिथ इयेथ एता एष्यति एतु ऐतु ऐताम् आयन्। इयात्। ईयात् ॥ एतेर्लिङि ३ ४ २४ ॥ उपसर्गात्परस्यइणोणोह्रस्वः स्यादार्द्धधातुकेकितिलिङि निरियात् उभयतआश्रयणोनांतादिवत् ॥ अंतादिवच्च ६ १ ८५ ॥ योयमेकादेशः सपूर्वस्यांतवत्परस्यादिवत्स्यात् अभीयात्। अणः किम् समेयात् ॥ इणोगालुङि २ ४ ५१ ॥ गातिस्थेतिसिचोलुक् अगात् अगातां अगुः ऐष्यत् इकूस्मरणे अयमधिपूर्वएव अधीगर्थदयेशाङ्कर्मणीति लिङ्गात् इणवदिकइतिवक्तव्यम् अधियन्ति अध्यगात् केचित्त्वार्द्धधातुकाधिकारोक्तस्यैवातिदेशमाहुः। तन्मतेयणन तथाचभट्टिः ससीतयोराघवयोरधीयन्निति। वीगतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु प्रजनोगर्भग्रहणम् असनंक्षेपणम् वेति वीतः वियन्ति वेषि वीहि अवेत् अवीताम् अवियन् अटिसतिअनेकाच्त्वाद्यणितिकेचित् अव्यन् अत्रईकारोपिधात्वंतरम्प्रश्लिष्यते एति ईतः इयन्ति ईयात् ऐषीत् वचपरिभाषणे वक्ति वक्तः। अयमन्तिपरोनप्रयुज्यते। बहुवचनपरइत्यन्ये झिपरइत्यपरे वक्तु वग्धि वच्यात् उच्यात् अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योङ् ३ ५२ ॥ च्लेः ॥ वचउम् ७ ४ २० ॥ अङि अवोचत् अवक्ष्यत् मृजूशुद्धौ ॥ मृजेर्वृद्धिः ७ २ ११४ ॥

इकोधातुप्रत्ययेपरे मार्ष्टि मृष्टः क्ङित्यजादौवेष्यते मृजन्ति मार्जन्ति ममार्ज ममृजतुः ममार्जिथ ममार्ष्ठ मार्जिता मार्ष्टा मार्ष्टु मृड्ढि अमार्ट् अमार्ड् अमार्जीत् अमार्क्ष्यत् अमार्जिष्यत् रुदिर् अश्रुविमोचने ॥ रुदादिभ्यःसार्वधातुके ७ ३ ७६ ॥ रुद्स्वप्श्वस्अन्जक्षएभ्योवलादेःसार्वधातुकस्येट् रोदिति रुदितःहौपरत्वादिटिधित्वंन रुदिहि ॥ रुदश्चपञ्चभ्यः १ ३ ९७ ॥ हलादेःपितः सार्वधातुकस्यापृक्तस्यईट् ॥ अड्गार्ग्यगालवयोः ७ ३ ९९ ॥ अरोदीत् अरोदत् अरुदितां अरुदन् अरोदीः अरोदः । प्रकृतिप्रत्ययविशेषापेक्षाभ्यामडीड्भ्यामन्तरङ्गत्वाद्यासुट् असिद्धंवहिरंगमंतरंगे रुद्यात् अरुदत् अरोदीत् अरोदिष्यत् ञिष्वप्शये स्वपिति स्वपितः सुष्वाप सुषुपतुः सुष्वपिथ सुष्वप्थ ॥ सुविनिर्दुर्भ्यःसुपिसूतिसमाः ८ ३ ८८ ॥ एभ्यःसुप्यादेःसस्यषःकितिलिटि परत्वात्सम्प्रसारणेषत्वेचकृते द्वित्वम् पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने सुषुषुपतुः सुषुषुपुः अकितितुद्वित्वेऽभ्यासस्यसम्प्रसारणम् षत्वस्यासिद्धत्वात् ततःपूर्वंहलादिःशेषः । नित्यत्वाच्च ततःसुपिरूपाभावान्नषः सुसुष्वाप स्वप्ता अस्वपीत् अस्वपत् स्वप्यात् सुप्यात् सुषुप्यात् अस्वप्स्यत् श्वसप्राणने श्वसिति श्वसितः शश्वास श्वसिता श्वसिष्यति श्वसितु । अश्वसीत् ॥ अश्वसितां । अश्वसत् । श्वस्यात् ह्म्यन्तेतिवृद्धिर्न । अश्वसीत् । अनच । अनिति ॥ आन । अनिता । आनीत् । आनत् ॥ अनितेः ८ ४ १९ ॥ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यानितेर्नस्यणः । प्राणिति ॥

जक्षभक्षहसनयोः । जक्षिति । जक्षितः ॥ अदभ्यस्तात् ७ १ ४ ॥ झस्य । अन्तापवादः । जक्षति । अजक्षीत् । अजक्षत् । अजक्षिताम् ॥ सिजभ्यस्तेतिजुस् ॥ अजक्षुः ॥ जागृनिद्राक्षये । जागर्ति । जागृतः । जाग्रति । जागराञ्चकार । जजागार ॥ जाग्रोविचिण्णल्ङित्सु ७ ३ ८५ ॥ जागर्तेर्गुणःस्याद्विचिण्णल्ङिद्भ्योन्यस्मिन्वृद्धिविषयेप्रतिषेधविषयेच । जजागरतुः । जजागरुः । जागरिता ॥ अजागः । अजागृतां ॥ जुसिच ७ ३ ८३ ॥ अजादौजुसिइगन्ताङ्गस्यगुणः ॥ अजागरुः । अजादौकिम् । जागृयुः । आशिषितु ॥ जागर्यात् । जागर्यास्ताम् । जागर्यासुः । अजागरीत् ॥ दरिद्रादुर्गतौ । दरिद्राति ॥ इद्दरिद्रस्य ६ ४ ११४ ॥ हलादौक्ङितिसार्वधातुके । दरिद्रितः ॥ श्नाभ्यस्तयोरातः ६ ४ ११२ ॥ लोपःक्ङितिसार्वधातुके । दरिद्रति । अनेकाचत्वादाम् ॥ दरिद्राञ्चकार ॥ आतऔणलइत्यत्रओइत्येवसिद्धेऔविधानंदरिद्रातेरालोपेकृतेश्रवणार्थम् ॥ अतएवज्ञापकात्आंनेत्येके । ददरिद्रौ ॥ दरिद्रातेरार्द्धधातुकेविवक्षितेआलोपोवाच्यः ॥ लुङिवा ॥ सनिण्वुलिल्युटिचन । दरिद्रिता । अदरिद्रात् ॥ अदरिद्रितां । अदरिद्रुः । दरिद्रियात् । दरिद्र्यात् । अदरिद्रीत् । इट्सकौ । अदरिद्रासीत् ॥ चकासृदीप्तौ ॥ चकास्ति । चकास्तः । चकासति । चकास्सि । चकासाञ्चकार । चकासिता । चकास्तु । चकाधि ॥ तिप्यनस्तेः ८ ३ ७३ ॥ पदान्तस्यसस्यदः । अचकात् । अ

चकास्तां । अचकासुः ॥ सिपिधातोरुर्वा ८ ३ ७४ ॥ पदांतस्यसस्य ॥ पक्षेदः । अचकाः । अचकात् । शासुअनुशिष्टौ ॥ शास्ति ॥ शासइदङ्हलोः ६ ४ ३४ ॥ शासउपधायाइत्स्यादङिहलादौक्ङितिच ॥ शिष्टः । शासति । शशास । शशासतुः । शास्तु । शिष्टात् ॥ शिष्टाम् ॥ शासतु ॥ शाहौ ६ ४ ३५ ॥ शास्तेः । तस्याभीयत्वेनासिद्धत्वाद्धेर्धिः । शाधि । अशात् । अशिष्टाम् । अशासुः । अशाः । अशात् । शिष्यात् ॥ सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्च ३ १ ५६ ॥ एभ्यश्च्लेरङ्कर्त्तृलुङि । अशिषत् । अशासिष्यत् ॥ इतिपरस्मैपदम् ॥

शीङ्स्वप्ने ॥ शीङःसार्वधातुकेगुणः ७ ४ २१ ॥ शेते । शयाते ॥ शीङोरुट् ७ १ ६ ॥ झादेशस्यातः ॥ शेरते । शेषे । शयाथे । शेध्वे ॥ शये । शेवहे ॥ शेमहे ॥ शिश्ये । शयिता । शयिषिष्ट । अशयिष्ट । अशयिष्यत ॥ इङ्अध्ययने । इङिकावध्युपसर्गतोनव्यभिचरतः । अधीते । अधीयाते । अधीयते ॥ गाङ्लिटि २ ४ ४९ ॥ इङः । अधिजगे । अध्येता ॥ अध्येष्यते । अधीताम् । अधीष्व । अधीयाथां । अधीध्वम् । अध्ययै । अध्ययावहै । अध्ययामहै । अध्यैत । अध्यैयातां । अध्यैयत ॥ अध्यैथाः । अध्यैयाथां । अध्यैध्वम् । अध्यैयि । अध्यैवहि । अध्यैमहि । अधीयीत । अधीयीयातां । अधीयीरन् । अध्येषीष्ट ॥ विभाषालुङ्लृङोः २ ४ ५० ॥ इङोगाङ् ॥ गाङ्कुटादीभ्योऽञ्णिन्ङित् १ २ १ ॥ गाङादेशात्कुटादिभ्यश्चा

ङिणतःप्रत्ययाङितःस्युः ॥ घुमास्थागापाजहातिसांह
लि ६ ४ ६६ ॥ एषामातईत्स्याद्धलादौक्ङित्यार्द्धधा
तुके । अध्यगीष्ट । अध्यैष्ट । अध्यगीष्यत ॥ ईरगतौ
कंपनेच । ईर्त्ते ॥ ईराञ्चक्रे । ईरिता । ईरिष्यते । ई
र्त्ताम् । ईर्ष्व । ईर्ध्वम् ॥ ऐरिष्ट ॥ ईडस्तुतौ । ईट्टे ॥
ईशःसे ७ २ ७७ ॥ ईडजनोर्ध्वेच ७ २ ७८ ॥ ईशीड्
जनांसेध्वेशब्दयोःसार्वधातुकयोरिट्स्यात् ॥ योगविभा
गोवैचित्र्यार्थः । ईडिषे ॥ ईडिध्वे ॥ एकदेशविकृतस्या
नन्यत्वादीडिष्व । ईडिध्वम् ॥ विकृतिग्रहणेनप्रकृतेरग्रह
णात् ॥ ऐड्ढ्वम् ॥ ईशऐश्वर्ये । ईशिषे । ईषिध्वे ॥
आसउपवेसने ॥ आस्ते । दयायासश्चेत्याम् ॥ आसा
ञ्चक्रे । आस्व ॥ आध्वम् । आसिष्ट ॥ आङ्शासुइ
च्छायाम् । आशास्ते ॥ आशासाते ॥ वसआच्छादने ।
वस्ते । वस्से । वध्वे । ववसे । वसिता ॥ णिसिचुं
बने । निंस्ते । णिजिशुद्धौ । निङ्क्ते । निङ्क्षे । निंजि
ता ॥ वृजीवर्जने ॥ वृक्ते । वृजाते ॥ इदिदित्यन्ये ॥ वृ
ङ्क्ते । पृचीसंपर्चने ॥ पृक्ते ॥ षूङ्प्राणिगर्भविमोचने
सूते । सुषुवे । सुषुविषे । सोता ॥ सविता । सुवै ॥
सविषीष्ट । असविष्ट । असोष्ट ॥ चक्षिङ्व्यक्तायांवा
चि । अयंदर्शनेपि । इकारोनुदात्तः ॥ नंतुनअन्त्यइ
दिदितिव्याख्यानात् । चष्टे । चक्षाते ॥ आर्द्धधातुके ॥
चक्षिङःख्याञ् २ ४ ५४ ॥ वालिटि २ ४ ५५ ॥ अ
त्रभाष्येख्शादिरयमादेशः । असिद्धकाण्डेशस्ययोवेति
स्थितम् । ञित्वात्पदद्वयं । चख्यौ । चख्ये । चक्शौ ।

चकृशे । चचक्षे । ख्याता । कृशाता । ख्यास्यति । ख्यास्यते । कृशास्यति । कृशास्यते । चष्टाम् । अचष्ट । चक्षीत । ख्यायात् । ख्येयात् । कृशायात् । कृशेयात् । अस्यतिवक्तीत्यङ् । अख्यत् । अख्यत । अकृशासीत् । अकृशास्त ॥ वर्जनेकृशाञ्नेष्टः । समचाक्षिष्टेत्यादि द्विषअप्रीतौ । द्वेष्टि । द्विष्टे । द्वेक्ष्यति । द्विड्ढि । द्वेषै । अद्वेट् ॥ द्विषश्च ३ ४ ११२ ॥ लङोझेर्जुस्वा । अद्विषुः । अद्विषन् ॥ अद्विक्षत् ॥ दुहप्रपूरणे । दादेर्धातोर्घइतिहस्यघः । दोग्धि । दुग्धः । दुहन्ति ॥ धोक्षि ॥ दुग्धे । दुहाते । दुहते । धुक्षे । दुहाथे । धुग्ध्वे । दुह्वहे । दुह्महे । दुदोह । दुदुहे । दोग्धा । धोक्ष्यति । धोक्ष्यते । दोग्धु । दुग्धात् । दुग्धाम् । दुहंतु दुग्धि । दुग्धात् । दुग्धं । दुग्ध । दोहानि । दुग्धां । दुहातां । दुहतां । धुक्ष्व । दुहाथां । धुग्ध्वम् । दोहावहै ॥ दोहामहै । अधोक् । अदुग्धां । अदुहन् । अदोहम् । अदुग्ध । अदुहातां । अदुहत । अधुग्ध्वं । दुह्यात् । दुहीत । धुक्षीष्ट । अधुक्षत् ॥ लुग्वादुहदिहलिहगुहामात्मनेपदेदन्त्ये ७ ३ ७३ ॥ एषांक्सस्यलुग्वादन्त्येतङि । अधुक्षत । अदुग्ध ॥ क्सस्याचि ७ ३ ७२ ॥ अजादौतङिक्सस्यलोपः । अधुक्षातां । अधुक्षन्त । अधुक्षथाः । अधुग्धाः । अधुक्षातां । अधुक्षध्वं । अधुग्ध्वम् । अधुक्षि । अधुक्षावहि । अदुह्वहि । अधुक्षामहि । अधोक्ष्यत् । अधोक्ष्यत ॥ एवं दिह उपचये ॥ उपचयोवृद्धिः । लिहआस्वादने । लेढि ।

लीढः । लिहन्ति । लेक्षि । लीढे । लीहाते । लिहते । लिक्ष । लिहाथे । लीढ्वे । लेढु । लीढात् । लीढां । लिहन्तु । लीढि । लेहानि । लीढां । अलेट् । अलीढां । ब्रूञ्व्यक्तायांवाचि ॥ ब्रुवःपंचानामादितआहोब्रुवः ३ ४ ८४ ॥ ब्रुवोलटस्तिबादीनांपञ्चानांणलादयःपञ्च वास्युर्ब्रुवश्चाहादेशः । आह । आहतुः । आहुः ॥ आहस्थः ८ २ ३५ ॥ झलि । चर्त्वं । आत्थ । आहथुः ॥ ब्रुवईट् ७ ३ ९३ ॥ ब्रुवोहलादेःपितईट् ॥ ब्रवीति । ब्रूतः । ब्रुवन्ति । ब्रूते । ब्रुवाते । ब्रुवते ॥ ब्रुवोवचिः २ ४ ५३ ॥ आर्द्धधातुके । उवाच । ऊचतुः । ऊचुः उवचिथ । उवक्थ । ऊचे । वक्ता । वक्ष्यति । वक्ष्यते । ब्रवीतु । ब्रूतात् । ब्रूतां । ब्रूहि । ब्रवाणि । ब्रूतां । ब्रवै । अब्रवीत् । अब्रूत । ब्रूयात् । ब्रुवीत । उच्यात् । वक्षिष्ट । अवोचत् । अवोचत । अवक्ष्यत् ॥ चर्करीतञ्च ॥ चर्करीतमितियङ्लुगन्तंतददादौबोध्यम् ऊर्णुञ्आच्छादने । ऊर्णोतेर्विभाषा ७ ३ ९० ॥ वृद्धिर्वाहलादौपितिसार्वधातुके । ऊर्णौति । ऊर्णोति । ऊर्णुतः । ऊर्णुवन्ति । उर्णुते । ऊर्णुवाते । ऊर्णुवते । ऊर्णोतिराम्नेतिवाच्यम् ॥ नन्द्राःसंयोगादयः ६ १ ३ ॥ अचःपराःसंयोगादयोनदराद्विर्नभवन्ति । नुशब्दस्यद्वित्वं । ऊर्णुनाव । ऊर्णुनुवतुः । ऊर्णुनुवुः ॥ विभाषोर्णोः १ २ ३ इडादिप्रत्ययोङिद्वत् । ऊर्णुनुविथ । उर्णुनविथ । ऊर्णुविता उर्णविता । ऊर्णौतु । ऊर्णवानि । ऊर्णवै ॥ गुणोपृक्ते १ ३ ९१ ॥ ऊर्णोतेर्गुणोपृक्तेहलादौपितिसा

र्वधातुके। और्णोत्। और्णोः। और्णुतं। ऊर्णुयात्। ऊर्णुयाताम्। ऊर्णुयात्। ऊर्णुयास्ताम्। ऊर्णविषीष्ट। ऊर्णुविषीष्ट। और्णुवीत्॥ ऊर्णोतेर्विभाषा ७ २ ६॥ इडादौ परस्मैपदेसिचिवृद्धिः। पक्षेगुणः। और्णावीत्। और्णाविष्टां। और्णवीत्। और्णविष्टां। इत्यदादयः॥ हुदानादनयोः। जुहोत्यादिभ्यःश्लुः २ ४ ७५॥ शपः॥ श्लौ ६ १ १०॥ धातोर्द्वित्वं। जुहोति। जुहुतः॥ हुश्नुवोरितियण्। जुह्वति॥ भीह्रीभृहुवांश्लुवच्च ३ १ ३९॥ एभ्योलिट्यां वास्यादामिश्लाविवकार्यंच॥ जुहवांचकार। जुहाव। होता। होष्यति। जुहोतु। जुहुतात्। जुहुतां। जुह्वतु। जुहुधि। जुहवानि। अजुहोत्॥ अजुहुतां। अहवुः। जुहुयात्। हूयात्। अहौषीत्। अहोष्यत्॥ ञिभीभये। बिभेति॥ भियोन्यतरस्याम् ६ ४ ११५ इद्वास्याद्धलादौसार्वधातुकेक्ङिति। बिभितः। बिभीतः बिभ्यति। बिभयाञ्चकार। बिभाय। भेता। भेष्यति बिभेतु। बिभीतात्। बिभितात्। अबिभेत्। बिभियात्। भीयात्। अभैषित्। अभेष्यत्। ह्रीलज्जायां। जिह्रेति। जिह्रीतः। जिह्रियति। जिह्रयाञ्चकार। जिह्राय। ह्रेता। ह्रेष्यति। जिह्रेतु। अजिह्रेत्। जिह्रीयात्। ह्रीयात् अह्रैषीत्। अह्रेष्यत्॥ पॄपालनपूरणयोः॥ अर्त्तिपिपर्त्योश्च ७ ४ ७७॥ अभ्यासस्यइत्स्यात् श्लौ। पिपर्त्ति॥ उदोष्ठ्यपूर्वस्य ७ १ १०२॥ अंगावयवोष्ठ्यपूर्वोयऋृत्तदन्तस्यांगस्यउः॥ हलिच ८ २ ७७॥ रेफवान्तस्यधातोरुपधायाइकोदीर्घोहलि। पि

पूर्त्तः । पिपुरति । पपार । शृदृप्रांह्रस्वोवा ७ ४ १२ किति लिटि । पप्रतुः । पप्रुः ॥ ऋच्छत्यृताम् ७ ४ ११ तौदादिकऋच्छेर्ऋधातोर्ॠतांचगुणोलिटि । पपरतुः । पपरुः ॥ वृतोवा ७ २ ३८ ॥ वृङ्वृञ्भ्यामॄदन्ताच्चेटो दीर्घोवास्यान्नतुलिटि । परिता । परीता । परिष्यति । परीष्यति । पिपर्त्तु । पिपुरतु । अपिपः । अपिपूर्त्तां । अपिपरुः । पिपूर्यात् । पिपूर्युः । पूर्यात् । अपारीत् सिचिचपरस्मैपदेषु ७ २ ४० ॥ अत्रवृतइटोनदीर्घः । अपारिष्टां । अपरिष्यत् ॥ अपरीष्यत् ॥ ओहाक्त्या गे । जहाति ॥ जहातेश्च ६ ४ ११६ ॥ इद्वास्याद्ध लादौक्ङिति । जहीतः ॥ ईहल्यघोः ६ ४ ११३ ॥ श्ना भ्यस्तयोरातईत्स्यात्सार्वधातुकेक्ङितिहलि । जहीतः । जहति । जहौ । हाता । हास्यति । जहातु । जहि तात् । जहीतात् ॥ आचहौ ६ ४ ११७ ॥ जहाते राच्चादिदीतौस्तः । जहाहि । जहिहि । जहीहि । अ जहात् । अजहुः ॥ लोपोयि ६ ४ ११९ ॥ जहातेरा लोपोयादौसार्वधातुके । जह्यात् । एर्लिङीतिएत्वं । हेयात् । अहासीत् । अहास्यत् । ऋगतौ । इयर्त्ति । इयृतः । इय्रति । आर । आरतुः । आरुः ॥ इडत्त्य तीतिनित्यमिट् ॥ आरिथ । अर्त्ता । अरिष्यति । इ यर्त्तु । इयराणि । ऐयः । ऐयृतां । ऐयरुः । इयृयात् अर्यात् । आरत् ॥ आरिष्यत् ॥ माङ्मानेशब्देच ॥ भृञामित् ७ ४ ७५ ॥ भृञ्माङ्ओहाङ्एषामभ्यासस्ये त्स्यात्श्लौ ॥ मिमीते ॥ मिमाते । श्नाभ्यस्तेतिश्ना

तोलोपः। मिमते। ममे। माता। मास्यते। मिमी
तां। अमिमीत। मिमीत। मासीष्ट। अमास्त।
अमास्यत॥ ओहाङ्गतौ। जिहीते। जिहाते। जिहते।
जहे। हाता। हास्यते। जिहीतां। अजिहीत। जि
हीत। हासीष्ट। अहास्त। अहास्यत॥ डुभृञ्धारण
पोषणयोः। बिभर्त्ति॥ बिभृतः। बिभ्रति। बिभृते।
बिभ्राते। बिभ्रते। बिभरांचकार। बभार। बभर्थ।
बभृव। बिभरांचक्रे॥ बभ्रे। भर्त्ता। भरिष्यति। भ
रिष्यते। बिभर्त्तु। बिभराणि। बिभृतां। अबिभः॥
अबिभरुः। अबिभृत। बिभृयात्। बिभ्रीत। भ्रिया
त्। भृषीष्ट। अभार्षीत्। अभृत। अभरिष्यत्। अ
भरिष्यत॥ डुदाञ्दाने॥ ददाति। दत्तः। ददति।
दत्ते। ददाते। ददते। ददौ। ददे। दाता॥ दास्य
ति। दास्यते। ददातु। देहि। दत्तां। अददात्॥
अदत्त। दद्यात्। ददीत। देयात्। दासीष्ट। अदा
त्। अदातां। अदुः॥ स्थाघ्वोरिच्च। १ २ १७॥
अनयोरिदन्तादेशः सिच्चकिदात्मनेपदेषु॥ अदित।
अदास्यत्। अदास्यत॥ डुधाञ्धारणपोषणयोः॥ द
धस्तथोश्च ८ २ ३८॥ द्विरुक्तस्यझषंतस्यधाञोवशो
भष्तथयोःस्ध्वोश्चपरतः। धत्तः। दधाति। दधासि।
धत्थः॥ धत्ते। धत्से। धध्वे। धेहि॥ णिजिर्शौच
पोषणयोः॥ निजांत्रयाणांगुणःश्लौ ७ ४ ७५॥ निज्
विज्विषामभ्यासगुणःस्याच्छ्लौ॥ नेनेक्ति॥ निनेक्तः॥
नेनिजति। नेनिक्ते। निनेज। निनिजे। नेक्ता॥ ने

क्ष्यति । नेक्ष्यते । नेनेक्तु । नेनिग्धि ॥ नाभ्यस्तस्याचिपितिसार्वधातुके ७ ३ ८७ ॥ लघूपधगुणोन ॥ नेनिजानि । नेनिक्तां । अनेनेक् । अनेनिक्तां ॥ अनेनिजुः । अनेनिजं । अनेनिक्त ॥ नेनिज्यात् । नेनिजीत । निज्यात् । निक्षीष्ट । अनिजत् । अनैक्षीत् । अनिक्त । अनेक्ष्यत् । अनेक्ष्यत ॥ एवंविजिरपृथग्भावे । विषॢव्याप्तौ ॥ इतिजुहोत्यादिः ॥ दिवुक्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकांतिगतिषु ॥ दिवादिभ्यःश्यन् ३ १ ६९ ॥ कर्त्तरिसार्वधातुके ॥ शपोपवादः ॥ हलिचेतिदीर्घः ॥ दीव्यति । दिदेव । देविता । देविष्यति । दीव्यतु । अदीव्यत् । दीव्येत् । दीव्यात् । अदेवीत् । अदेविष्यत् । एवंषिवुतंतुसंताने ॥ सिवादीनांवाड्व्यवायेपि १ ३ ७१ ॥ परिनिविभ्यःपरेषां मेषां सस्यषः । पर्यषीव्यत् । पर्यसीव्यत् ॥ नृतीगात्रविक्षेपे । नृत्यति । ननर्त्त । नर्त्तिता ॥ सेसिचिकृतचृतछृदतृदनृतः ७ २ ५७ ॥ एभ्यःसिजिभन्नस्यसादेरार्द्धधातुकस्येड्वा ॥ नर्त्तिष्यति । नर्त्स्यति । नृत्यात् । अनर्त्तीत् ॥ त्रसीउद्वेगे ॥ वाभ्राशेतिश्यन्वा ॥ त्रस्यति । त्रसति । तत्रास ॥ वाजृभ्रमुत्रसाम् ६ ४ १२४ ॥ एषांकितिलिटिसेटिथलिचएत्वाभ्यासलोपौवा ॥ त्रेसतुः । तत्रसतुः । त्रेसिथ । तत्रसिथ । त्रसिता ॥ शोतनूकरणे ॥ ओतःश्यनि ७ ३ ७१ ॥ लोपः ॥ श्यति । श्यतः । श्यन्ति । शशौ । शशतुः । शशुः । शाता । शास्यति । अशात् । अशातां । इट्सकौ । अशासीत् । अशाशिष्टां ॥ छो

छेदने । छ्यति । षोऽन्तकर्मणि । स्यति । ससौ । सेयात् दोअवखण्डने । द्यति । ददौ । देयात् । अदात् ॥ व्यधताडने ॥ विध्यति । विव्याध । विविधतुः । वि व्यद्ध । विव्यधिथ ॥ व्यद्धा । व्यत्स्यति । विध्येत् । विध्यात् । अव्यात्सीत् ॥ पुषपुष्टौ ॥ पुष्यति । पुपो ष । पुपोषिथ । पोष्टा ॥ पोक्ष्यति ॥ पुषादीत्यङ् ॥ आपरस्मैपदात् । अपुषत् ॥ शुषशोषणे ॥ शुष्यति । शुशोष । अशुषत् ॥ णशअदर्शने । नश्यति । ननाश । नेशतुः ॥ रधादिभ्यश्च ७ २ ४५ ॥ रधूनशूतृपूदृपूद्रुहू मुहूष्णुहूष्णिहूएभ्योवलाद्यार्द्धधातुकस्यवेट् । नेशिथ ॥ मस्जिनशोर्झलि ७ ५ ६० ॥ ननंष्ठ । नेशिव । नेश्व । नशिता । नंष्टा । नशिस्यति । नङ्क्ष्यति । नश्येत् । न श्यात् । अनशत् । प्रणश्यति ॥ नशेःषांतस्य ८ ४ ३६ ॥ णत्वंन । प्रनंष्टा ॥ अंतग्रहणंभूतपूर्वप्रतिपत्त्यर्थं । प्रनंक्ष्यति ॥ रधहिंसासंराध्योः ॥ रधिजभोरचि ७ १ ६१ ॥ नुम् । ररन्ध । ररन्धतुः । ररन्धिथ । ररद्ध । ररन्धिव । रेध्व ॥ नेड्यलिटिरधेः ७ १ ६२ ॥ लिड्व र्जेइटिरधेर्नुम्न । रधिता । रद्धा । रधिष्यति । रत्स्य ति ॥ अङिनुम् ॥ अनिदितामितिनलोपः ॥ अरधत् । तृपप्रीणने ॥ तृप्यति । ततर्प्थ । ततर्प्थ । ततर्पिथ तर्पिता । तर्प्ता ॥ त्रप्ता ॥ स्पृशमृशकृषतृपदृपांच्लेःसि ज्वावाच्यः ॥ अतर्पीत् । अतार्प्सीत् । अत्राप्सीत् । अतृपत् ॥ दृपहर्षमोहनयोः । दृप्यति ॥ रधादित्वाद मौवेट्कावमर्थमनुदात्तता ॥ द्रुहजिघांसायां ॥ द्रुह्यति ।

वाद्रुहेतिवाघः॥ पक्षेढः। दुद्रोग्ध। दुद्रोढ। दुद्रोहिथ। द्रोहिता। द्रोग्धा। द्रोढा। अद्रुहत्॥ मुहवैचित्त्ये। वैचित्यमविवेकः। मुह्यति। मुमोहिथ। मुमोग्ध॥ मुमोढ। मोहिता। मोग्धा। मोढा। मोहिष्यति॥ मोक्ष्यति। अमुहत्॥ ष्णुहउद्गिरणे। स्नुह्यति। सुस्नोह। सुस्नोहिथ। सुस्नोग्ध। सुस्नोढ। सुष्णुहिव। सुष्णुह्व। स्नोहिता॥ स्नोग्धा। स्नोढा। स्नोहिष्यति। स्नोक्ष्यति॥ अस्नुहत्॥ ष्णिहप्रीतौ। स्निह्यति। सिस्नेह। स्नेहिता। स्नेग्धा। स्नेढा। अस्निहत्। तुषतुष्टौ। तुष्यति। दुषवैकृत्ये। दुष्यति॥ श्लिषआलिंगने। श्लिष्यति॥ श्लिषआलिंगने ३ १ ४६॥ च्लेःक्सः॥ अश्लिक्षत्कन्यांदेवदत्तः॥ आलिंगनेकिम्। समश्लिषज्जतुकाष्टं। प्रत्यासत्ताविहश्लिषिः। क्रुध क्रोधे। क्रुध्यति। क्षुधबुभुक्षायां। क्षुध्यति। शुधशौचे। शुध्यति षिधुसंराद्धौ। सिध्यति॥ शमुउपशमे॥ शमामष्टानांदीर्घःश्यनि ७ ३ ७४॥ शम्तम्दम्श्रम्भ्रम्क्षम्क्लम्मदामचोदीर्घः॥ प्रणिशाम्यति॥ शेमतुः॥ शेमुः शेमिथ। शमिता। अशमत्॥ तमुकाङ्क्षायाम्। ताम्यति। तमिता। अतमत्। दमुउपशमे। दाम्यति। दमिता। अदमत्। श्रमुतपसिखेदेच। श्राम्यति। अश्रमत्॥ भ्रमुअनवस्थाने॥ वाभ्राशेतिश्यन्वा। भ्राम्यति। भ्रमति। भ्रेमतुः। बभ्रमतुः। अभ्रमत्॥ क्षमूसहने। क्षाम्यति। चक्षमिथ। चक्षंथ। चक्षमिव। चक्षण्व। क्षमिता॥ क्षन्ता। अयंनषित्। भ्वादिस्तु

षित्। अषितःक्षाम्यतेःक्षांतिःक्षमूषःक्षमतेःक्षमा ॥ क्लमुग्लानौ ॥ ष्ठिवुक्लमुचमामितिदीर्घः ॥ क्लाम्यति। क्लमिता। अक्लमत् ॥ मदीहर्षे। माद्यति। अमदत् ॥ असुक्षेपणे। अस्यति। आस। असिता ॥ अस्यतेस्थुक् ७ ४ १७ ॥ अङि। अस्यतीत्यङ्। आस्थत्। यसुप्रयत्ने ॥ यसोऽनुपसर्गात् ३ १ ७१ ॥ संयसश्च ३ १ ७२ श्यन्वा ॥ यस्यति। यसति। संयस्यति। संयसति ॥ अनुपसर्गात्किम्। प्रयस्यति ॥ जसुमोक्षणे ॥ जस्यति तसुउपक्षये ॥ दसुच ॥ तस्यति। अतसत्। दस्यति। अदसत् ॥ वसुस्तंभे ॥ वस्यति ॥ नशसददेतिनिषेधः। ववास। ववसतुः। बशादिरितिमतेतु। बेसतुः। बेसुः। व्युषविभागे। व्युष्यति। विसप्रेरणे। विस्यति। अविसत्। वुसउत्सर्गे। वुस्यति ॥ मुसखंडने ॥ मुस्यति। मसीपरिणामे ॥ परिणामोविकारः ॥ लुटविलोडने। लुट्यति ॥ उचसमवाये। उच्यति। उवोच ॥ ऊचतुः। ऊचुः ॥ भृशुभ्रंशुअधःपतने ॥ भृश्यति। बभर्श। अभृशत्। अनिदितामितिनलोपः ॥ भ्रश्यति ॥ बभ्रंश ॥ अभ्रशत् ॥ कृशतनूकरणे ॥ कृश्यति ॥ जितृषपिपासायां। तृष्यति ॥ हृषतुष्टौ ॥ श्यन्लडौभौवादिकाद्विशेषः ॥ हृष्यति। अहृषत् ॥ रुषरिषहिंसायां ॥ तीषेतिवेट्। रोषिता ॥ रोष्टा। रेषिता ॥ रेष्टा ॥ कुपक्रोधे। कुप्यति ॥ गुपव्याकुलत्वे ॥ लुभगार्ध्ये। गार्ध्यमाकांक्षा। लोभिता। लोब्धा ॥ लोभिष्यति ॥ भ्वादेराकृतिगणत्वाल्लोभतीत्यप्याहुः ॥ क्षुभसंचलने। क्षुभ्यति।

क्लिदूआर्द्रीभावे। क्लिद्यति। चिक्लेदिथ। चिक्लेतूथ। चिक्लिदिव। चिक्लिद्व। चिक्लिदिम। ञिमिदास्नेहने॥ मिदेर्गुणः ७ ३ ८२॥ इकइत्संज्ञकशकारादौप्रत्यये॥ मेद्यति। अमिदत्। ञिक्ष्विदास्नेहनमोचनयोः। क्ष्विद्यति॥ ऋधुवृद्धौ। ऋध्यति। आनर्ध॥ गृधुअभिकांक्षायां॥ गृध्यति। अगृधत्॥ षूङ्प्राणिप्रसवे। सूयते। सुषुवे। क्रादिनियमान्नित्यमिट्॥ सुषुविषे। सुषुविवहे सोता। सविता॥ दूङ्परितापे। दूयते॥ दीङ्क्षये॥ दीङोयुडचिक्ङिति ६ ४ ६३॥ दीङःपरस्याजादेःक्ङितआर्द्धधातुकस्ययुट्। वुग्युटावुवङ्यणोःसिद्धौवक्तव्यौ॥ दिदीये॥ मीनातिमिनोतिदीङांल्यपिच ६ ५ ५०॥ एषामात्वंल्यपिचादशित्येज्निमित्ते॥ दाता दास्यते॥ अदास्त॥ डीङ्विहायसागतौ॥ डीयते॥ पीङ्पाने॥ पीयते॥ माङ्माने॥ मायते। ममे। माता॥ जनीप्रादुर्भावे॥ ज्ञाजनोर्जा ७ ३ ७८॥ शिति। जायते॥ गमहनजनेतिउपधायालोपः। स्तोश्चुनाश्चुः। जज्ञे। जनिता। जनिष्यते॥ दीपजनबुधपूरीतायिप्याथिभ्योऽन्यतरस्याम् ३ १ ६१॥ एभ्यःशूच्लेश्चिणवाएकवचनेतशब्देपरे॥ चिणोलुक् ६ ४ १०४॥ चिणःपरस्यतशब्दस्यलुक्॥ जनिवध्योश्च ७ ३ ३५॥ नवृद्धिश्चिणिञ्णितिकृतिच॥ दीपीदीप्तौ॥ दीप्यते। दिदीपे अदीपि। अदीपिष्ट। पदगतौ। पद्यते। पेदे। पत्ता। पद्येत। पत्सीष्ट॥ चिरातेपदः ३ ५ ६०॥ अपादि। अपत्सातां॥ अपत्सत। विदसत्तायां। विद्यते।

वेत्ता ॥ वुधअवगमने। वुध्यते। वोद्धा ॥ एकाचोवशो भष्झषंतस्येतिभष्भावः। भोत्स्यते। भुत्सीष्ट। अवो धि। अवुद्ध। अभुत्सातां ॥ युधसंप्रहारे। युध्यते। युयुधे। योद्धा। अयुद्ध ॥ सृजविसर्गे ॥ सृज्यते। ससृजे। सृजिदृशोर्झल्यमकितीत्यमागमः ॥ स्रष्टा। स्रक्ष्यते। सृ क्षीष्ट ॥ लिङ्सिचावित्किकित्वम्। असृष्ट। असृक्षातां। मीङ्हिंसायां। मीयते ॥ रीङ्स्रवणे ॥ रीयते। ली ङ्श्लेषणे। लीयते ॥ विभाषालीयतेः। ६ १ ५१ ॥ लीयतेरितियकानिर्देशोनतुश्यना। लीलीङोरात्वंस्यादे ज्विषयेल्यपिच ॥ लेता। लाता। लेष्यते। लास्यते। एजिवषयेकिं। लीयते। लिल्ये ॥ व्रीङ्वृणोत्यर्थे। व्री यते। विव्रिये ॥ मृषतितिक्षायां। मृष्यति। मृष्य ते। ममर्ष। ममर्षिथ। ममृषे। ममृषिषे। मर्षिता सि। मर्षितासे ॥ णहवंधने। नह्यति। नह्यते। ननाह ॥ नहोधइतिधः। ननद्ध ॥ नेहे। नद्धा ॥ न त्स्यति ॥ अनात्सीत्। अनद्ध ॥ रंजरागे। रज्यति ॥ रज्यते। शपआक्रोशे। शप्यति ॥ शप्यते ॥ शकविभा षितोमर्षणे ॥ विभाषितइत्युभयपदीत्यर्थः ॥ शक्यति शक्यतेहरिन्द्रष्टुंभक्तः ॥ शशाक ॥ शेकिथ ॥ शशकथ ॥ शेके ॥ शक्ता ॥ शक्ष्यति। शक्षते ॥ पुषादित्वादङ् ॥ अशकत्। अशक्त ॥ सेट्कोयमित्येके। तन्मतेना ऽनिट्केषुल्तादित्पाठितः ॥ शकिता ॥ शकिष्यति। शकि ष्यते ॥ इतिदिवादिः ॥ षुञ्अभिषवे ॥ स्वादिभ्यःश्नुः ३ १ ७३ ॥ कर्त्तरिसार्वधातुके ॥ शपोपवादः। सुनो

ति । सुनुतः ॥ हुश्नुवोरितियण् ॥ सुन्वंति । लोपश्चा
स्येतिप्रत्ययोतोलोपः ॥ सुन्वः । सुनुवः ॥ सुनुते । सुन्वा
ते । सुन्वते ॥ सुनुषे ॥ सुषाव । सुषुवे ॥ सोता । सु
नवानि । सुनवै । सुनुयात् ॥ स्तुसुधूञ्भ्यःपरस्मैपदेषु
७ २ ७२ ॥ सिचइट् ॥ असावित् ॥ असोष्ट । अभि
षुणोति ॥ अभ्यषुणोत् ॥ सुनोतेःस्यसनोः ८ ३ ११७
सस्यषोन ॥ विसोष्यति ॥ षिञ्बंधने । विसिनोति ॥
चिञ्चयने ॥ चिनोति । चिनुते ॥ विभाषाचेः ७ ३
५८ ॥ अभ्यासाच्चेःकुत्वंवासनिलिटिच । चिकाय । चि
चाय । चिक्ये । चिच्ये । अचैषीत् । अचेष्ट ॥ स्तृञ्
आच्छादने । स्तृणोति । स्तृणुते । तस्तार । तस्तरे ।
गुणोर्तीतिगुणः ॥ स्तर्यात् ॥ ऋतश्चसंयोगादेः ७ २
४३ ॥ ऋदन्तात्संयोगादेर्लिङ्सिचोरिड्वातङि । स्तरि
षीष्ट ॥ स्तृषीष्ट । अस्तरिष्ट । अस्तृत ॥ धुञ्कंपने ॥
धुनोति । धुनुते । दुधाव । दुधुवे । अधौषीत् ॥ अधो
ष्यत् । धूञ्कंपने ॥ धूनोति । धूनुते ॥ स्वरतीतिवेट् ।
दुधविथ । दुधोथ । क्रितिलिटितु ॥ श्र्युकःकिति ७
२ ११ ॥ श्रिञएकाचउगंताच्चगित्कितोरिण्ण ॥ इति
प्राप्ते ॥ क्रादिनियमान्नित्यमिट् ॥ दुधुविव । दुधुविम ।
अधावीत् । अधविष्ट । अधोष्ट ॥ कृञ् हिंसायां ।
कृणोति । कृणुते । चकार । चकर्थ । चक्रे । क्रिया
त् । कृषीष्ट । अकार्षीत् । अकृत ॥ वृञ्वरणे । वृ
णोति । वृणुते ॥ बभूथाततन्थजगृभ्मववर्थेतिनिगमे ७
२ ६४ ॥ एषांवेदइडभावोनिपात्यते ॥ तेनभाषायां

थलीट्। ववरिथ। ववृव। ववृवहे। वरिता। वृतो वा। वरीता॥ वरिता॥ लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु ७ २ ७२ वृङ्वृञ्भ्यामॄदंताच्चपरयोर्लिङ्सिचोरिड्वातङि॥ नलि ङि ७ २ ३९॥ वृतोलिङटोनदीर्घः॥ वरिषीष्ट॥ वृ षीष्ट। अवारीत्। अवरिष्ट। अवरीष्ट। अवृत॥ टुदुउपतापे॥ दुनोति॥ हिगतौवृद्धौच॥ हिनुमिना ८ ४ १५॥ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यैतयोर्नस्यणः॥ प्र हिणोति॥ हेरचङि ७ ३ ५६॥ अभ्यासाद्धिनोतेर्हस्य कुत्वन्नतुचङि॥ जिघाय॥ आप्लृव्याप्तौ॥ आप्नो ति। आप्नुतः। आप्नुवंति। आप्नुवः। आप्नुहि। लृ दित्वादङ्। आपत्। शक्लृशक्तौ। अशकत्॥ राध साधसंसिद्धौ। राध्नोति॥ राधोहिंसायां ६ ४ १२३ एत्वाभ्यासलोपौस्तःकितिलिटिसेटिथलिच। अपरेधतुः। अपरेधुः॥ रेधिथ। राद्धा॥ साध्नोति। ससाध। सा द्धा। असात्सीत्। असाद्धां॥ ञिधृषाप्रागल्भ्ये। धृ ष्णोति। दधर्ष। धर्षिता॥ दंभुदंभने॥ अनिदिता मितिनलोपः। दभ्नोति। ददंभ॥ श्रन्थिग्रन्थिदंभि स्वंजीनांलिटःकित्वंवा॥ कित्वपक्षेनलोपः॥ तस्याभी यत्वादसिद्धत्वेनैत्वाभ्यासलोपयोरप्राप्तौ॥ दंभेश्च॥ ए त्वाभ्यासलोपौस्तः। देभतुः। ददंभतुः। दंभिता। दभ्या त्॥ तृपप्रीणने॥ क्षुभ्नादिषुच ८ ४ ३९॥ नणत्वं। तृप्नोति। ततर्प॥ अशूव्याप्तौसंघातेच। अश्नुते॥ अ श्नोतेश्च ७ ४ ७२॥ दीर्घादभ्यासादवर्णात्परस्यनुट्। आनशे। अशिता। अष्टा। अशिष्यते। अक्ष्यते।

अक्षुवित । अक्षीष्ट । अशिषीष्ट । आशिष्ट । आष्ट । आक्षातां ॥ इतिस्वादिः ॥ तुदव्यथने ॥ तुदादिभ्यःशः ३ १ ७७ ॥ शपोपवादः ॥ तुदति ॥ तुदते । तुतोदिथ । तुतुदे । तोत्ता । अतौत्सीत् ॥ अतुत्त ॥ णुदप्रेरणे । नुदति । नुदते । नुनोद । नुनुदे । नोत्ता ॥ भ्रस्जपाके । ग्रहिज्यावयीतिसंप्रसारणम् । सस्यश्चुत्वम् ॥ तस्यजश्त्वम् भृज्जति । भृज्जते ॥ भ्रस्जोरोपधयोरमन्यतरस्याम् ६ ४ ४७ ॥ भ्रस्जेरेफस्योपधायाश्चस्थानेरमागमोवार्द्धधातुके ॥ मित्वादंत्यादचःपरः ॥ स्थानषष्ठीनिर्देशाद्रोपधयोर्निवृत्तिः । वभर्ज । वभर्जतुः । वभर्जिथ । वभर्ष्ठ । वभ्रज्ज । वभ्रज्जतुः । वभ्रज्जिथ ॥ स्कोरितिसलोपः । वश्चेतिषः । वभ्रष्ठ । वभर्जे । वभ्रज्जे । भर्ष्टा ॥ भ्रष्टा । भर्क्ष्यति । भ्रक्ष्यति । क्ङितिरमागमंवाधित्वासंप्रसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ भृज्ज्यात् । भृज्ज्यास्तां । भृज्ज्यासुः । भर्क्षीष्ट । भ्रक्षीष्ट । अभार्क्षीत् । अभ्राक्षीत् । अभर्ष्ट । अभ्रष्ट । कृषविलेखने । कृषते । चकर्ष । चकर्षे । क्रष्टा । कर्ष्टा । कृक्षीष्ट । अक्राक्षीत् । अकार्क्षीत् । अकृक्षत् । अकृष्ट । अकृक्षातां । अकृक्षत । स्पृशमृशेतिसिज्वा ॥ अकृक्षातां । अकृक्षंत । मिलसंगमने ॥ मिलति । मिलते । मिमेल । मेलिता । अमेलीत् ॥ मुच्लृमोक्षणे ॥ शेमुचादीनाम् ७ १ ५९ ॥ मुचॢलुप्विद्लिप्सिचृकृत्खिद्पिशांनुम् ॥ मुंचति । मुंचते । मोक्ता । मुच्यात् ॥ लिङ्सिचावितिकित् । मुक्षीष्ट । अमुचत् । अमुक्त । अमुक्षातां ॥ लुप्लृछेदने ।

लुपति । लुंपते । लोप्ता । अलुपत् । अलुप्त । विद्लृ लाभे । विन्दति । विन्दते । विवेद । व्याघ्रभूतिमते सेट् । वेदिता । भाष्यमतेऽनिट् । परिवेत्ता । षिचक्ष रणे । सिंचति । सिंचते । असिचत् । असिचत । अ सिक्त । लिपउपदेहे । लिम्पति लिंपते । लेप्ता । लिपि सिचिह्वश्चेत्यङ् । अलिपत् । अलिपत । अलिप्त । कृ तीछेदने । कृन्तति । चकर्त्त । कर्त्तिता ॥ सेसिचीतिवे ट् । कर्त्तिष्यति । कर्त्स्यति । अकर्त्तीत् । खिदपरिघा ते । खिन्दति । चिखेद । खेत्ता । पिशअवयवे । पिं शति । पेशिता ॥ ओव्रश्चूछेदने ॥ वृश्चति । वव्रश्च । वव्रश्चिथ । वव्रष्ठ । व्रश्चिता । व्रष्टा । व्रश्चिष्यति । व्रक्ष्यति । वृश्च्यात् । अव्रश्चीत् । अव्राक्षीत् ॥ व्यच व्याजीकरणे । विचति । विव्याच । विविचतुः । व्य चिता । व्यचिष्यति । विच्यात् । अव्याचीत् । अव्य चीत् ॥ व्यचेःकुटादित्वमनसीतितुनेहप्रवर्त्तते ॥ अन सीतिपर्युदासेनकृन्मात्रविषयत्वात् । उछिउंछे । उन्छः कणशआदानंकणिशाद्यर्जनंशिलमितियादवः । उंछति । उञ्छाञ्चकार ॥ ऋच्छगतीन्द्रियप्रलयमूर्त्तिभावेषु ॥ ऋच्छत्यृतामितिगुणः । द्विहल्ग्रहणस्यानेकहलुपलक्ष णत्वान्नुट् । आनर्च्छ । आनर्च्छतुः । ऋच्छिता ॥ उज्झ उत्सर्गे । उज्झति । उज्झाञ्चकार ॥ लुभविमोहने । लुभति । तीषसहलुभेतिवेट् ॥ लोभिता । लोब्धा । लोभिष्यति ॥ तृपतृंफतृप्तौ ॥ तृपति । ततर्प । तर्पि ता । अतर्पीत् । तृंफति । शेतृंफादीनांनुवाच्यः ॥

आदिशब्दः प्रकारे ॥ तनयेऽत्रनकारानुषक्तास्तेतृम्फादयः । ततृंफ । तुफ्यात् ॥ मृडसुखने । पृडच । मृडति । पृडति । शुनगतौ । शुनति ॥ इषइच्छायां । इषगमीतिछः ॥ इच्छति । तीषेतीवेट् । एषिता । एष्टा । एषिष्यति । इष्यात् । ऐषीत् । कुटकौटिल्ये ॥ गाङ्कुटादीतिङित्वं ॥ चुकुटिथ । चुकोट । चुकुट । कुटिता । पुटसंश्लेषणे । पुटति । पुटिता । स्फुटविकसने । स्फुटति । स्फुरस्फुलसंचलने । स्फुरति । स्फुलति ॥ स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः ८ ३ ७६ ॥ षत्वंवा । निस्फुरति । निष्फुरतीत्यादि । णूस्तवने । परिणूतगुणोदयः । नुवति । नुनाव । नुविता । इतिकुटादयः ॥ टुमस्जोशुद्धौ । मज्जति । ममज्ज ॥ मस्जिनशोरिति नुम् ॥ मस्जेरन्त्यात्पूर्वोनुम्वाच्यः ॥ संयोगादिलोपः ॥ ममङ्क्थ । ममज्जिथ । मङ्क्ता । मङ्क्ष्यति । रुजोभङ्गे ॥ अरौक्षीत् । भुजोकौटिल्ये । रुजिवत् । विशप्रवेशने । विशति । मृशआमर्शने । आमर्शनंस्पर्शः । अम्राक्षीत् । अमार्क्षीत् । अमृक्षत् । स्पृशमृशेति च्लेःसिच् । षद्लृविशरणगत्यवसादनेषु । विशरणंदुःखम् ॥ सीदतीत्यादि ॥ शद्लृशातने । शदेःशितः १ ३ ६० ॥ शिद्भाविनोस्मात्तङानौस्तः ॥ शीयते । शीयतां । अशीयत । शीयेत । शशाद । शत्ता । शत्स्यति । अशदत् । अशत्स्यत् ॥ कृविक्षेपे ॥ ऋतइद्धातोः ७ १ १०० ॥ किरति । इत्वोत्वाभ्यांगुणवृद्धी पूर्वविप्रतिषेधेन ॥ चकार । चकरतुः । चकरुः । करिता ।

करीता। कीर्यात्। अकारीत्॥ किरतौलवने ६ १ १४०॥ उपात्किरतेःसुट्छेदेर्थे। उपस्किरति॥ अड भ्यासव्यवायेपि॥ सुट्कात्पूर्वइतिवक्तव्यं। उपास्कि रत्। उपचस्कार॥ हिंसायाम्प्रतेश्च ६ १ १४॥ उ पात्प्रतेश्चकिरतेःसुट्हिंसायां॥ उपस्किरति। प्रतिस्कि रति। गॄनिगरणे॥ अचिविभाषा ८ २ २१॥ गिर तेरेफस्यलोजादौप्रत्यये॥ गिरति। गिलति। जगार। जगाल। जगरिथ। जगलिथ। गरिता। गरीता। गलिता। गलीता। प्रच्छज्ञीप्सायां॥ ग्रहिज्येतिसंप्र सारणम्। पृच्छति। पप्रच्छ। पप्रच्छतुः। पप्रच्छुः। प्रष्टा। प्रक्ष्यति। अप्राक्षीत्। मृङ्प्राणत्यागे॥ म्रिय तेर्लुङ्लिङोश्च १ ३ ६१॥ लुङ्लिङोःशितश्चप्रकृति भूतान्मृङस्तङानौनान्यत्र। ङित्वंस्वरार्थम्। रिङ्। इयङ्। म्रियते। ममार। ममर्थ। मम्रिम। मर्ता। म रिष्यति। मृषीष्ट। अमृत। पृङ्व्यायामे। प्रायेणायं व्याङ्पूर्वः। व्याप्रियते। व्यापप्रे। व्यापरिष्यते। ह्र स्वादंगादितिसिचूलोपः। व्यापृत। व्यापृषाताम्॥ जु षीप्रीतिसेवनयोः। जुषते। जुजुषे॥ ओविजीभय संचलनयोः। प्रायेणायमुत्पूर्वः। उद्विजते॥ विजइ ट् १ २ २॥ विजेःपरस्यइडादिप्रत्ययोङिद्वत्। उद्वि जिता। उद्विजिष्यते॥ ओलजीओलस्जीव्रीडने॥ ल जते। लेजे। लज्जते। ललज्जे॥ इतितुदादिः॥

रुधिर्आवरणे॥ रुधादिभ्यःश्नम् ३ १ ७८॥ शपोप वादः। रुणद्धि॥ श्नसोरल्लोपः॥ रुंधः। रुंधंति। रु

णत्सि। रुंधः। रुंध० रुणध्मि। रुंध्वः। रुंध्मः। रुंधे। रुंधाते। रुंत्से। रुंधाथे। रुंध्वे। रुंधे। रुंध्वहे। रुंध्महे। रुरोध॥ रुरुधे। रोद्धा। रोत्स्यति। रोत्स्यते। रुणद्धु। रुंधात्। रुंधां। रुंधंतु। रुंधि। रुणधानि॥ रुणधाव। रुणधाम। रुंधां। रुंधातां। रुंधतां। रुंत्स्व। रुणधै। रुणधावहै। रुणधामहै। अरुणत् २। अरुंधां। अरुंधन्। दश्चेतिरुः। अरुणः। अरुणत् २। अरुंधं। अरुंध। अरुंध। अरुंधातां। अरुंधत। रुंध्यात्। रुंधीत। रुध्यात् रुत्सीष्ट। अरुधत्। अरौत्सीत्। अरुद्ध। अरोत्स्यत् अरोत्स्यत। भिदिर्विदारणे। छिदिर्द्वैधीकरणे। युजिर्योगे। रिचिर्विरेचने। रिणक्ति। रिङ्क्ते। रिरेच। रेक्ता। अरिणक्। अरिचत्। अरैक्षीत्। अरिक्त। विचिर्पृथग्भावे। विनक्ति। विङ्क्ते। क्षुदिर्संप्रेषणे। क्षुणत्ति। क्षुंत्ते। क्षोत्ता। अक्षुदत्। अक्षौत्सीत्। अक्षुत्त॥ उच्छृदिर्दीप्तिदेवनयोः। छृणत्ति। छृन्ते। चच्छर्द॥ सेसिचीतिवेट्। चछृदिषे। चछृत्से। छर्दिता। छर्दिष्यति। छर्त्स्यति। अछृदत्। अच्छर्दीत्। अच्छर्दिष्ट॥ उतृदिर्हिंसानादरयोः॥ तृणत्ति॥ तृंत्ते॥ कृतीवेष्टने। कृणत्ति॥ तृहहिंसिहिंसायां॥ तृणह इम् ७ ३ ९२॥ तृहःश्नमिकृतेइमूहलादौपिति। तृणेढि। तृण्ढः। ततर्ह। तर्हिता। अतृणेट्॥ श्नान्नलोपः ६ ४ २३॥ हिनस्ति। जिहिंस। हिंसिता॥ उंदिक्लेदने। उनत्ति॥ उन्त्तः। उन्दांति॥ उंदांचकार॥ औनत्।

औन्तां ॥ औन्दन् । औनः । औनद ॥ अंजूव्यक्तिम्र
क्षणकांतिगतिषु ॥ अनक्ति । अंक्तः ॥ अंजंति । आनं
ज । आनंजिथ ॥ आनङ्क्थ ॥ अंजिता । अंक्ता ॥ अ
ङ्ग्धि ॥ अनजानि । आनक् ॥ अंजेःसिचि ७ २ ७१ ॥
अंजेःसिचोनित्यमिट् ॥ आंजीत् । तंचूसंकोचने । तन
क्ति । तंक्ता ॥ तंचिता ॥ ओविजीभयसंचलनयोः ॥
विनक्ति । विंक्तः ॥ विजइडितिङित्वं ॥ विविजिथ
विजिता । अविनक् । अविजीत् ॥ शिष्लृविशेषणे ।
शिनष्टि । शिष्टः । शिंषंति । शिनक्षि । शिशेष । शिशे
षिथ । शेष्टा । शेक्ष्यति । हेर्धिः । शिंढि । शिनषाणि ।
शिंष्यात् । शिष्यात् । अशिषत् । अशेक्ष्यत् ॥ एवं
पिष्लृसंचूर्णने ॥ भंजोआमर्द्दने । भनक्ति । वभंजिथ ।
वभङ्क्थ । भंक्ता । भुजपालनाऽभ्यवहारयोः । भुनक्ति ।
भोक्ता । भोक्ष्यति । अभुनक् ॥ भुजोनवने १ ३ ६६
तङानौस्तः ॥ ओदनंभुंक्ते । अनवनेकिं । महींभुनक्ति ।
ञिइन्धीदीप्तौ । इन्धे । इन्धाते । इन्धते । इंत्से ।
इन्धांचक्रे । इंधिता । इन्धां । इंधातां । इंधतां । इ
नधै । ऐंध । ऐंधातां । ऐंधत । ऐंधाः । विदविचारणे ।
विंते । वेत्ता ॥ इतिरुधादिः ॥ तनुविस्तारे ॥ तनादि
कृञ्भ्यउः ३ १ ७९ ॥ तनोति । तनुते ॥ ततान । ते
ने । तनिता । तनिष्यति । तनिष्यते । तनोतु ॥ तनु
तां । अतनोत् । अतनुत । तनुयात् । तन्वीत । त
न्यात् । तनिषीष्ट । अतनीत् । अतानीत् ॥ तना
दिभ्यस्तथासोः २ ४ ७९ ॥ तनादेःसिचोवालुक्तथा

सोः ॥ अनुदात्तोपदेशेतिनलोपः । अतत । अतनिष्ठ । अतथाः । अतनिष्टाः । अतनिष्यत् । अतनिष्यत । षणुदाने । सनोति । सनुते ॥ येविभाषेतिआत्वम् । सायात् । सन्यात् ॥ जनसनखनांसंझलोः ६ ४ ४२ ॥ एषामाकारोझलादौसनिझलादौक्ङितिच । असात । असनिष्ट । असाथाः ॥ असनिष्टाः ॥ क्षणुहिंसायां । क्षणोति । क्षणुते । ह्म्यन्तेतिनवृद्धिः । अक्षणीत् । अक्षत । अक्षणिष्ठ । अक्षथाः । अक्षणिष्टाः ॥ क्षिणुच । उप्रत्ययेलघूपधगुणोवा । क्षिणोति । क्षेणोति । क्षेणिता । अक्षेणीत् । अक्षित । अक्षेणिष्ट । तृणुअदने । तृणोति । तर्णोति । तृणुते । तर्णुते ॥ डुकृञ्करणे । करोति ॥ अतउत्सार्वधातुके ॥ कुरुतः ॥ हलिचेतिदीर्घेप्राप्ते ॥ नभकुर्छुराम् ८ ३ ७९ ॥ भस्यकुर्छुरोरुपधायानदीर्घः ॥ कुर्वन्ति ॥ नित्यंकरोतेः ६ ४ १०८ ॥ करोतेःप्रत्ययोकारस्यनित्यंलोपोम्वोः ॥ कुर्वः । कुर्मः । कुरुते । चकार । चकर्थ । चकृव । चक्रे । कर्ता । करिष्यति । करिष्यते । करोतु । कुरुतां । अकरोत् । अकुरुत । येच ६ ४ १०९ ॥ कृञउलोपोयादौप्रत्यये । कुर्यात् । कुर्वीत । क्रियात् । कृषीष्ट । अकार्षीत् । अकृत । अकरिष्यत् । अकरिष्यत ॥ संपरिभ्यांकरोतौभूषणे ६ १ १३७ ॥ समवायेच ६ १ १३८ ॥ संस्करोति । अलंकरोतीत्यर्थः । संस्कुर्वन्ति । संघीभवंतीत्यर्थः । संपूर्वस्यक्वचिदभूषणेपिसुट् ॥ संस्कृतंभक्ष्याइतिज्ञापकात् ॥ उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारेषुच ६ १ १३९

कृञः सुट्। चात्प्रागुक्तयोरर्थयोः। प्रतियत्नोगुणाधानम्। विकृतमेववैकृतंविकारः। वाक्याध्याहारआकांक्षैकदेशपूरणम्॥ उपस्कृताकन्या। उपस्कृताब्राह्मणाः। एधोदकस्योपस्कुरुते। उपस्कृतंभुङ्क्ते। उपस्कृतंब्रूते। वनुयाचने। वनुते। ववने। मनुअवबोधने। मनुते। मेने। मनिता। अमनुत। मन्वीत। मनिषीष्ट॥ इतितनादिः॥ डुक्रीञ्द्रव्यविनिमये॥ क्र्यादिभ्यःश्ना ३।१।८१॥ शपोपवादः॥ क्रीणाति। ईहल्यघोः॥ क्रीणीतः॥ श्नाभ्यस्तयोरातः॥ क्रीणंति। क्रीणासि। क्रीणीथः। क्रीणीथ। क्रीणामि। क्रीणीवः। क्रीणीमः। क्रीणीते। क्रीणाते। क्रीणते। क्रीणीषे। क्रीणाथे। क्रीणीध्वे। क्रीणे। क्रीणीवहे। क्रीणीमहे। चिक्राय। चिक्रीयतुः। चिक्रियुः। चिक्रयिथ। चिक्रेथ। चिक्रिये। क्रेता। क्रेष्यति। क्रेष्यते। क्रीणातु। क्रीणीतात्। क्रीणीतां। क्रीणातां। क्रीणतां। क्रीणीयात्। क्रिणीत। क्रीयात्। क्रेषीष्ट। अक्रैषीत्। अक्रेष्ट। अक्रेष्यत्। अक्रेष्यत। प्रीञ्तर्पणेकांतौच। प्रीणाति। प्रीणीते। श्रीञ्पाके। श्रीणाति। श्रीणीते॥ मीञ्हिंसायां। प्रमीणाति। हिनुमिना। प्रमीणीते। मीनातीत्याम्। ममौ। मिम्यतुः। ममिथ। ममाथ। मिम्ये। माता। मास्यति। मीयात्। मासिष्ट। अमासीत्। अमासिष्टां। अमास्त। षिञ्बंधने। सिनाति। सिनीते। सिषाय। सिष्ये। सेता। स्कुञ्आप्रवणे॥ स्तंभुस्तुंभुस्कंभुस्कुंभुस्कुञ्भ्यश्नुश्च ३।१।८२॥

चातूष्णा । स्कुनोति । स्कुनुते । स्कुनाति । स्कुनीते ।
चुस्काव । चुस्कुवे । स्कोता । अस्कौषीत् । अस्कोष्ट ।
स्तंभ्वादयश्चत्वारः सौत्राः सर्वे रोधनार्थाः परस्मैपादिनः ॥
हलः श्नः शानज्झौ ३ १ ८३ ॥ स्तभान ॥ जृस्तंभुम्रुचु
म्लुचुग्रुचुग्लुचुग्लुञ्चुश्विभ्यश्च ३ १ ५८ ॥ चेरङ्वा ।
व्यष्टभत् । अस्तंभीत् ॥ युञ् बंधने । युनाति । युनीते ।
योता ॥ क्नूञ् शब्दे । क्नूनाति । क्नूनीते । क्नविता ॥
द्रूञ् हिंसायां । द्रूणाति । द्रूणीते ॥ पूञ् पवने ॥ प्वा
दीनांह्रस्वः ७ ३ ८० ॥ पूञ् लूञ् स्तॄञ् कॄञ् वॄञ् धू
ञ् शॄ पॄ वॄ भॄ मॄ दॄ जॄ झॄ धॄ नॄ कॄ ॠ गॄ ज्या री ली क्ली प्ली एषां चतु
र्विंशतेर्ह्रस्वः शिति ॥ पुनाति । पुनीते । पविता । लू
ञ् छेदने । लुनाति । लुनीते ॥ स्तॄञ् आच्छादने ॥ स्तृ
णाति । स्तृणीते । तस्तार । तस्तरतुः । तस्तरे । स्त
रिता । स्तरीता । स्तृणीयात् । स्तृणीत ॥ ॠत इद्धातोः
स्तीर्यात् । स्तरिषीष्ट । स्तीर्षीष्ट ॥ सिचि परस्मैपदेषु ।
अस्तारीत् । अस्तारिष्टां ॥ अस्तारिषुः । अस्तरिष्ट ।
अस्तीर्ष्ट । कॄञ् हिंसायां । कृणाति । कृणीते । चकार ।
चकरे । वॄञ् वरणे । वृणाति । वृणीते । ववार । व
वरे । वरिता । वरीता । उदोष्ठ्यपूर्वस्य । वूर्यात् ।
वरिषीष्ट । वूर्षीष्ट । अवारीत् । अवारिष्टां । अव
रिष्ट । अवरीष्ट । अवूर्ष्ट । धूञ् कंपने । धुनाति ।
धुनीते । दुधविथ । दुधोथ । दुधुविव । धोता । ध
विता ॥ स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु ॥ अधावीत् । अध
विष्ट ॥ ग्रह उपादाने । गृह्णाति । गृह्णीते । जग्राह ।

जगृहे ॥ ग्रहोलिटिदीर्घः ७ २ ३७ ॥ एकाचोग्रहेर्वि हितस्येटोदीर्घोनतुलिटि। ग्रहीता । गृह्णातु । गृहाण । गृह्यात् । ग्रहीषीष्ठ ॥ ह्म्यन्तेतिनवृद्धिः । अग्रहीत् । अग्रहीष्टां । अग्रहीषातां । कुषनिष्कर्षे । कुष्णाति । कोषिता ॥ निरःकुषः ७ २ ४६ ॥ वलादेरार्द्धधातुक स्येड्वा ॥ निष्कोषिता । निष्कोष्टा । निरकोषीत् ॥ शलइगुपधादितिक्सः ॥ निरकुक्षत् । अशभोजने । अ श्नाति । आश । अशिता । अश्नातु । अशान ॥ ज्ञाव बोधने ॥ ज्ञाजनोरितिजादेशः ॥ जानाति । जज्ञौ । पॄपालनपूरणयोः । पृणाति । शॄहिंसायां । शृणाति । शॄदॄप्रांह्रस्वोवेतिपक्षेयण् । शश्रतुः । शशरतुः । दॄवि दारणे । दृणाति । दद्रतुः । ददरतुः । जॄवयोहानौ । जृणाति । मुषस्तेये ॥ मुष्णाति । मोषिता । पुषपुष्टौ । पुष्णाति । पोषिता ॥ बन्धबन्धने ॥ बध्नाति । बबन्ध । बबंधिथ । बंधा ॥ भंत्स्यति ॥ अभान्त्सीत् । अबा न्धाम् । अभान्त्सुः ॥ क्लिशूविबाधने । क्लिश्नाति । क्लेशिता । क्लेष्टा । अक्लेशीत् । अक्लिक्षत् ॥ वृङ्संभ क्तौ । वृणीते । वव्रे । ववृढ्वे । वरिता । वरीता । अ वरिष्ट । अवरीष्ट । अवृत ॥ इतिक्र्यादिः ॥ चुरस्तेये । सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचू र्णचुरादिभ्योणिच् ३ १ २५ ॥ स्वार्थे ॥ पुगंतेतिगुणः । सनाद्यन्ताइतिधातुत्वं ॥ तिपूशवादिगुणायादेशौ ॥ चो रयति । णिचश्च १ ३ ७४ ॥ णिजंतादात्मनेपदंकर्तृ गामिनिक्रियाफले ॥ चोरयते । चोरयामास ॥ चोर

यिता । चोर्यात् । चोरयिषीष्ट ॥ णिश्रीतिचङ् ॥ णौ चङीतिह्रस्वः ॥ चङीतिद्वित्वं ॥ हलादिःशेषः ॥ दीर्घो लघोरित्यभ्यासस्यदीर्घः ॥ अचूचुरत् ॥ चितिस्मृत्यां । चिंतयति । अचिचिंतत् ॥ चिंतेतिपठितव्येइदित्करणंणिचःपाक्षिकत्वेलिंगं ॥ तेनचिंत्यादित्यादौनलोपो न ॥ चिंतति । चिन्तेदित्यादि ॥ यत्रिसंकोचे । यंत्रयति । यंत्रेतिपठितुंशक्यं ॥ यन्तुइदित्करणाद्यंत्रतीति माधवेनोक्तं । तच्चिंत्यं ॥ एवंकुद्रिअनृतभाषणे ॥ तत्रि कुटुंबधारणे ॥ मंत्रिगुप्तपरिभाषणे । तंत्रयते ॥ मंत्रयते । एतौआत्मनेपदिनौ ॥ स्फुडिपरिहासे । स्फुण्डयति । पीडअवगाहे ॥ भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम् ७ ४ ३ ॥ एषामुपधायाह्रस्वोवाचङ्परेणौ ॥ अपीपिडित् । अपिपीडत् । प्रथप्रख्याने । प्राथयति ॥ अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तृस्पशां ७ ४ ९५ ॥ एषामभ्यासस्याकारश्चङ्परेणौ । इत्वापवादः । अपप्रथत् ॥ पृथप्रक्षेपे । पर्थयति ॥ उऋत् ७ ४ ७ ॥ उपधाया ऋवर्णस्यऋद्वाचङ्परेणौ ॥ इररारामपवादः ॥ अपीपृथत् ॥ अपपर्थत् ॥ लुंठस्तेये । लुंठयति । अलुलुंठत् ॥ तडआघाते । ताडयति । अतीतडत् ॥ मडिभूषायांहर्षेच । मण्डयति । अममंडत् ॥ भडिकल्पाणे ॥ भण्डयति । अबभण्डत् ॥ छर्दवमने । छर्दयति । अचछर्दत् ॥ चुदसंचोदने । चोदयति । अचूचुदत् ॥ पालरक्षणे । पालयति । अपीपलत् ॥ पूजपूजायां । पूजयति । अपूपुजत् । कृतसंशब्दने ॥ उपधायाश्च ७ १ १०१ ॥

धातोर्ऋृतइत् । रपरत्वं ॥ उपधायांचेतिदीर्घः । कीर्त्तय
ति । अचीकृतत् । अचिकीर्त्तत् ॥ म्लेच्छअव्यक्तायां
वाचि । म्लेच्छयति । अमिम्लेच्छत् ॥ ईडस्तुतौ । ई
डयति ॥ पिडिसंघाते । पिण्डयति ॥ रुषरोषे । रोष
यति । अरूरुषत् । तुलउन्माने । तोलयति । अतूतु
लत् ॥ शुल्वमाने ॥ शुल्वयति । अशुशुल्वत् । घुषिरु
अविशब्दने । घोषयति । अजूघुषत् ॥ पटपुटलुटतुजि
मिजिपिजिलुजिभजिलंघित्रसिपिसिकुसिदसिकुशिघट
घटिवृहिवर्हवल्हगुपधूपविच्छचीवपुथलोकृलोचृणदकुप
तर्कवृतुवृधुभाषार्थाः ॥ पाटयति । पोटयति । लोट
यति । तुञ्जयति । एवपरेषां । घाटयति । घण्टय
ति ॥ नाग्लोपिशास्वृदिताम् ७ ४ २ ॥ णिच्यग्लोपि
नःशास्तेर्ऋदितांचोपधायाह्रस्वोनचङ्परेणौ ॥ अलुलो
कत् । अलुलोचत् । वर्त्तयति । वर्द्धयति ॥ आधृषा
द्वा ॥ इतऊर्द्ध्वंविभाषितणिचः ॥ धृषधातुमभिव्याप्य ।
युजपृचसंयमने ॥ योजयति । योजति । अयौक्षीत् ॥
पर्चयति । पर्चति ॥ पर्चिता । अपर्चीत् ॥ अर्चपूजा
यां ॥ षहमर्षणे ॥ साहयति ॥ सएवायंनागःसहतिकल
भेभ्यःपरिभवम् ॥ वृञ् वरणे ॥ वारयति । वरति ।
वरते । जॄवयोहानौ । जारयति । जरति ॥ शिषअ
सर्वोपयोगे । शेषयति । शेषति । शेष्टा ॥ अशिक्षत् ।
तपदाहे ॥ तापयति । तपति । तप्ता ॥ तृपतृप्तौ ।
तर्पयति । तर्पति ॥ हिसिहिंसायां । हिंसयति । हिं
सति ॥ अर्हपूजायां । छदअपवारणे । छादयति ।

कुदति। छर्दत॥ धूञ् कंपने॥ धूञ्प्रीञोर्नुक्॥ णौ धूनयति। धवति। धवते॥ प्रीञ् तर्प्पणे। प्रीणयति। प्रयति। प्रयते॥ वचपरिभाषणे। वाचयति। वचति। वक्ता। अवाक्षीत्॥ मानपूजायां। मानयति। मानति। मानिता॥ भूप्राप्तौ। आत्मनेपदी। भावयते। भवते॥ णिच्संनियोगेनैवात्मनेपदमित्येके। भवति॥ मार्गअन्वेषणे॥ धृषप्रसहने। धर्षयति। धर्षति॥ अथादन्ताः॥ कथवाक्यप्रबंधने। अल्लोपः॥ अचःपरस्मिन्पूर्वविधौ १ १ ५७॥ परनिमित्तोजादेशःस्थानिवत्स्यात्स्थानिभूतादचःपूर्वत्वेनदृष्टस्यविधौकर्त्तव्ये। इतिस्थानिवत्वान्नोपधायावृद्धिः। कथयति। अग्लोपित्वादीर्घसन्वद्भावौन। अचकथत्॥ गणसंख्याने। गणयति॥ ईच्चगणः ७ ४ ९७॥ अभ्यासस्यचादच्चङ्परे णौ। अजीगणत्। अजगणत्॥ रचप्रतियत्ने। रचयति। अररचत्॥ कलगतौसंख्यानेच। कलयति। अचकलत्। महपूजायां। महयति॥ सूचपैशून्ये। सूचयति। अषोपदेशत्वान्नषः। असुसूचत्। कुमारक्रीडायां॥ कुमारयति। अचुकुमारत्। ऊनपरिहाणे। ऊनयति। ओःपुयण्जीतिसूत्रेपययोरितिवक्तव्येवर्गप्रत्याहारजग्रहोलिंगम्॥ णिच्यचआदेशोनद्वित्वेकर्त्तव्ये इति। यत्रद्विरुक्तावभ्यासोत्तरखंडस्याद्योच्प्रक्रियायांपरिनिष्ठतरूपेवाअवर्णोलभ्यतेतत्रैवायंनिषेधः॥ ज्ञापकस्यसजातीयापेक्षत्वात्॥ तेनाचिकीर्त्तदित्यादिसिद्धम्॥ प्रकृतेतुनशब्दस्यद्वित्वं। ततउत्तरखण्डेअल्लोपः। औननत्।

ध्वनशब्दने । ध्वनयति । अदध्वनत् ॥ सूत्रवेष्टने । सूत्रयति । मूत्रप्रस्रवणे ॥ मूत्रयति ॥ अदंतत्वसामर्थ्याण्णिजविकल्पः ॥ मूत्रयति । आगर्वादात्मनेपदिनः ॥ पदगतौ । पदयते । अपपदत ॥ गृहग्रहणे ॥ मृगअन्वेषणे । मृगयते ॥ शूरवीरविक्रांतौ । शूरयते । वीरयते ॥ गर्वमाने । गर्वयते ॥ इतिचुरादिः ॥ स्वतंत्रः कर्ता १ ४ ५४ ॥ क्रियायांस्वातंत्र्येणविवक्षितोर्थः कर्तास्यात् ॥ तत्प्रयोजकोहेतुश्च १ ४ ५५ ॥ कर्तृप्रयोजकोहेतुसंज्ञःकर्तृसंज्ञश्च ॥ हेतुमतिच ३ १ २६ ॥ प्रयोजकव्यापारेप्रेरणादौवाच्येधातोर्णिच् ॥ भवन्तंप्रेरयतिभावयति ॥ ओःपुयण्ज्यपरे ७ ४ ८० ॥ सनिपरेयदंगंतदवयवाभ्यासस्तस्योतइत्स्यात्पवर्गयर्णजकारेष्ववर्णपरेषुपरतः । अबीभवत् । अपीपवत् ॥ मूङ्वंधने ॥ अमीमवत् ॥ अयीयवत् ॥ रुशब्दे ॥ अरीरवत् । अलीलवत् । अजीजवत् । पुयण्जीतिकिं । नुनावयिषति । अपरेकिं । बुभूषति ॥ स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनांवा ७ ४ ८१ ॥ एषामभ्यासोकारस्येत्वंवासनिअवर्णपरेधात्वक्षरेपरे ॥ असिस्रवत् । असुस्रवत् । इत्यादि । अवर्णपरेकिं । शुश्रूषते । णिजंताण्णिच् ॥ परत्वाद्वृद्धौप्राप्तायां ॥ णयल्लोपावियङ्यण्गुणवृद्धिदीर्घेभ्यः पूर्वविप्रतिषेधेनेतिणिलोपः ॥ चोरयति ॥ णौचङ्यीतिह्रस्वः ॥ दीर्घोलघोरितिदीर्घः ॥ नचाग्लोपित्वाद्द्वयोरप्यसंभवः । णयाकृतिनिर्देशात् । अचूचुरत् ॥ दुओश्विगतिवृद्ध्योः ॥ णौचसंश्चङोः ३ १ ३१ ॥

सन्यरेचङ्परेचणौश्वयतेःसंप्रारणंवास्यात् । संप्रसारणं तदाश्रयंचकार्यंवलवदितिवचनात्संप्रसारणम् ॥ अशूशवत् । अलघुत्वान्नदीर्घः । अशिश्वयत् ॥ स्तंभुसिवुसहांचङि ८ ३ ११६ ॥ उपसर्गादेषांसस्यषोनस्याच्चङि । अवातस्तंभत् । पर्यसीषिवत् । न्यसीषहत् ॥ स्वापेश्चङि ६ ३ ११८ ॥ णयन्तस्यस्वपेश्चङिसंप्रसारणं । असूषुपत् ॥ हनस्तोऽचिण्णलोः ७ ३ ३२ ॥ चिण्णल्वर्जेञ्णितिणिति । घातयति ॥ अर्त्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातांपुङ्णौ ७ ३ ३६ ॥ स्थापयति ॥ तिष्ठतेरित् ७ ४ ५ ॥ उपधायाश्चङ्परेणौ । अतिष्ठिपत् ॥ जिघ्रतेर्वा ७ ५ ६ ॥ उपधायाइत्वंचङ्परेणौ । अजिघ्रिपत् । अजिघ्रपत् ॥ शाच्छासाह्वाव्यावेपांयुक् ७ ३ ३७ ॥ णौ । शाययति । अशीशयत् । ह्वाययति ॥ ह्वः सम्प्रसारणम् ६ १ ३२ ॥ सन्परेचङ्परेचणौ ॥ काण्यादीनांवा ॥ चङ्परेणौ उपधायाह्रस्वोवा ॥ णयन्ताःकणरणभणश्रणलुपहेटःषड्भाष्ये ॥ ह्वायिवाणिलोटिलोपयश्चत्वारोधिकान्यासे ॥ वाणिलोठीअप्यन्यत्र ॥ इत्यंकाण्यादयोद्वादश ॥ अजूहवत् । अजुहावत् । पाययति ॥ लोपःपिवतेरीच्चाभ्यासस्य ७ ४ ४ ॥ पिवतेरुपधायालोपःस्यादभ्यासस्यईदंतादेशश्चङ्परेणौ ॥ अपीप्यत् ॥ पातेर्णौलुग्वक्तव्यः ॥ पुकोपवादः । पालरक्षणे । पालयति ॥ वोविधूननेनुक् ७ ३ ३८ ॥ णौ । वाजयति । कंपेकिं । केशान्वापयति ॥ शदेरगतौतः ७ ३ ४२ ॥ णौ । शातयति । गतौतु । शादयतिगोविंदः । गमयतीत्यर्थः ॥

रुहःपोन्यतरस्यां ७ ३ ४३ ॥ णौ । रोपयति । रोह
यति ॥ दोषोणौ ६ ४ ९० ॥ दुष्यतेरुपधायाऊत्स्या
त्णौ । दूषयति ॥ वाचित्तविरागे ६ ४ ९१ ॥ विरा
गोप्रीतता । चित्तंदूषयति । दोषयतिवाकामः ॥
उभौसाभ्यासस्य ८ ४ २१ ॥ साभ्यासस्यानितेरु
भौनकारौणत्वंप्राप्नुतोनिमित्तेसति । प्राणिणत् ॥ णौ
गमिरबोधने २ ४ ४६ ॥ इणः । गमयति । बोधने
तु । प्रत्याययति ॥ घटचेष्टायां ॥ घटादयोमितः ॥
जनीजॄष्क्नसुरंजोऽमंताश्च ॥ मितः । ज्वलह्वलह्मलनमाम
नुपसर्गाद्वा ॥ एषांमित्त्वंवा । ग्लास्नावनुवमाञ्च ॥ अ
नुपसर्गादेषांमित्वंवा ॥ नकम्यमिचमां ॥ अमंतत्वात्प्रा
प्तंमित्वमेषांन । यमोऽपरिवेषणे ॥ मित्त्वंन ॥ स्खदि
रवपरिभ्यांच ॥ मिन्न ॥ मितांह्रस्वः ॥ घटादीनांज्ञपादी
नांचणावुपधायाह्रस्वः ॥ घटयति ॥ ज्ञपज्ञानेज्ञापनेच ।
ज्ञपयति । अजीघटत् । अजिज्ञपत् ॥ रभेरशब्लिटोः
७ १ ६३ ॥ नुमचि ॥ लभेश्च ७ १ ६४ ॥ अररंभत् ।
अललंभत् । ईर्ष्ययति । ईर्ष्यतेस्तृतीयस्येतिवक्तव्यम्
तृतीयव्यंजनस्यतृतीयैकाचइतिवार्थः ॥ आद्येषस्यद्वि
त्वंवारयितुमिदम् ॥ द्वितीयेत्वजादेर्द्वितीयस्येत्यस्याप
वादतयासंनंतेप्रवर्त्तते ॥ ऐर्ष्यियत् ॥ द्वितीयव्याख्या
यांणिजंताच्चङिषएवाभ्यासेश्रूयते । हलादिःशेषात्द्वि
त्वंतुद्वितीयस्यैव ॥ तृतीयाभावेनप्रकृतवार्तिकाप्रवृतेः ।
ऐर्षिष्यत् ॥ इतिणिजंतप्रक्रिया ॥ धातोःकर्मणःस
मानकर्तृकादिच्छायांवा ३ १ ७ ॥ इषिकर्मणोधातो

रिषणैककर्त्तृकात्सन्वेच्छायाम् ॥ पठव्यक्तायांवाचि । इट् ॥ सन्यङोः ६ १ ९ ॥ सन्नन्तस्ययङन्तस्यचप्रथमस्यैकाचोद्वेस्तोजादेस्तुद्वितीयस्य ॥ सन्यतः ॥ पठितुमिच्छतिपिपठिषति । कर्मणःकिं । गमनेनेच्छति । समानकर्त्तृकात्किं । शिष्याःपठंत्वितीच्छतिगुरुः । वाग्रहणाद्वाक्यमपि । शैषिकान्मतुवर्थीयाच्छैषिकोमतुवर्थिकः । सरूपःप्रत्ययोनेष्टःसन्नंतान्नसनिष्यते । तेनपिपठिषितुमिच्छतीतिवाक्यमेव ॥ लुङ्सनोर्घस्लृ ॥ सःस्यार्द्धधातुके ७ ४ ४९ ॥ सस्यतःस्यात्सादावार्द्धधातुके ॥ अत्तुमिच्छतिजिघत्सति ॥ एकाचइतिनेट् ॥ अज्झनगमांसनि ६ ४ १६ ॥ अजंतानांहन्तेरजादेशगमेश्चदीर्घोझलादौसनि ॥ इकोझल् १ २ १० ॥ इगंताज्झलादिःसन्कित् । कर्तुमिच्छतिचिकीर्षति । जिघांसति ॥ सनिच २ ४ ४७ ॥ इणोगमिःस्यात्सनिनतुबोधने । जिगमिषति । बोधनेतुप्रतीषिषति ॥ इङश्च २ ४ ४८ ॥ गमिःसनि । अधिजिगांसते ॥ रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छःसंश्च १ २ ८ । एभ्यःसन्क्त्वाचकितौस्तः । रुरुदिदिषति । विविदिषति । मुमुषिषति ॥ सनिग्रहगुहोश्च ७ २ १२ ॥ ग्रहेर्गुहेरुगन्ताच्चसनइण्न । जिघृक्षति । हलंताच्च १ २ १० ॥ इक्समीपाद्धलःपरोझलादिःसन्कित् । गुहूसंवरणे । जुघुक्षति । बुभूषति ॥ किरश्चपञ्चभ्यः ७ २ ७५ ॥ कॄगॄदृधृङ्प्रच्छएभ्यःसनइट् । पिपृच्छिषति । चिकरिषति । जिगरिषति । अत्रेटोदीर्घोनेष्टः ॥ पूर्ववत्सनः १ ३ ६२ ॥ सनःपूर्वोयोधातुस्ते

नतुल्यंसन्नन्तादप्यात्मनेपदंस्यात् । दिदरिषते । दिध रिषते । बुभूषति ॥ सनीवन्तर्द्धभ्रस्जदंभुश्रीस्वृयूर्णुभर ज्ञपिसनाम् ७ २ ४९ ॥ इवन्तेभ्यऋधादिभ्यश्चसनइड्वा ॥ च्छ्वोःशूडनुनासिकेच ६ ४ १९ ॥ सतुक्कस्यछस्यवस्य चक्रमात्शऊठ्एतावादेशौस्तोऽनुनासिकेक्कौझलादौक्ङि तिच । यण् । द्वित्वं । दुद्यूषति । दिदेविषति ॥ स्तौति ण्योरेवषण्यभ्यासात् ८ ३ ६१ ॥ अभ्यासेणःपरस्यस्तौ तिण्यन्तयोरेवसस्यषःषभूतेसनिनान्यस्य । तुष्टूषति । सिसाधयिषति । स्तौतिण्योःकिम् । सुस्यूषति । सि सेविषति ॥ आप्ज्ञप्यृधामीत् ७ ४ ५८ ॥ एषामच ईत्स्यात्सादौसनि ॥ अत्रलोपोभ्यासस्य ७ ४ ५६ ॥ सनिनिमेत्यारभ्ययदुक्तंतत्राभ्यासलोपः ॥ आप्तुमिच्छ तिईप्सति । अर्द्धितुमिच्छतिईर्त्सति । अर्दिधिषति । बिभ्रज्जिषति । बिभर्ज्जिषति । बिभ्रक्षति । बिभर्क्ष ति ॥ दंभइच्च ६ ४ ५६ ॥ दंभेरचइत्स्यादीच्चसादौसनि । हलन्तादित्यत्रहल्ग्रहणंजातिपरं । तेनसनःकित्वान्नलो पः । धिप्सति । धीप्सति । दिदंभिषति । शिश्रीषति । शि श्रयिषति । उदोष्ठ्येत्युत्वम् । सुस्वूर्षति । सिस्वरिषति । युयूषति । यियविषति । विभाषोर्णोइतिङित् । ऊर्णुनु विषति । ऊर्णुनविषति । ऊर्णुनूषति । विभरिषति । बु भूर्षति । जिज्ञपयिषति । ज्ञीप्सति । सिसनिषति । सि षासति । आशंकायांसन्वक्तव्यः । श्वामुमूर्षति । तनि पतिदरिद्रातिभ्यःसनोवेड्वाच्यः । तितनिषति ॥ तनो तेर्विभाषा ६ ४ १ ॥ उपधायादीर्घोझलादौसनि ।

तितांषति । तितंषति । कूलमिपपतिषपि ॥ सनिमी
माघुरभलभशकपतपदामचइस् ७ ४ ५४ ॥ सादौस
नि । अभ्यासलोपः । पित्सति । दिदरिद्रिषति । दि
दरिद्रासति ॥ मुचोऽकर्मकस्यगुणोवा ७ ४ ५७ ॥ सा
दौसनिअभ्यासलोपः । मुमुक्षते । मोक्षतेवावत्सःस्व
यमेव । अकर्मकस्यकिम् । मुमुक्षतिवत्संकृष्णः ॥ इट्
सनिवा ७ २ ४१ ॥ वृङ्वृञ्भ्यामृदन्ताच्चसनइड्वा ॥
विवरिषते । विवरीषते । वुवूर्षते । विवरिषति । ति
तरिषति । तितरीषति । तितीर्षति । स्मिपूङ्रंजवशां
सनि ७ २ २७४ ॥ स्मिपूङ्ऋअंजूअशूएभ्यःसनइ
ट् ॥ सिस्मयिषते । पिपविषते । अरिरिषति । अंजि
जिषति । अशिशिषति । गुपगोपने । तिजनिशाने ।
कितनिवासेरोगापनयनेच । मानपूजायां । वधबन्ध
ने । दानखण्डने । शानतेजने । गुप्तिज्किद्भ्यःसन् ३
१ ५ ॥ मान्बधदान्शान्भ्योदीर्घश्चाभ्यासस्य ३ १ ६
सूत्रद्वयोक्तेभ्यःसन्मानादीनामभ्यासस्येकारस्यदीर्घश्च
गुपेर्निन्दायां । तिजेःक्षमायां । कितेर्व्याधिप्रतीकारे
निग्रहेअपनयनेनाशनेसंशयेच । मानेर्जिज्ञासायां । बधे
श्चित्तविकारे । दानेरार्जवे । शानेर्निशाने । गुपिप्रभृ
तयःकिद्भिन्नानिन्दाद्यर्थकाएवाऽनुदात्तेतः ॥ दानशा
नौतुस्वरितेतौ । एष्वर्थेष्वेतेनित्यसन्नन्ताः । अर्थान्त
रेत्वननुबन्धकाश्चुरादयः । अनुबन्धकस्यकेवलेऽचरिता
र्थत्वात्तसन्नन्तात्पदव्यवस्था । धातोरित्यविहितत्वात्स
नोऽत्रनार्द्धधातुकत्वं । तेनेड्गुणौन । जुगुप्सते । तितिक्षते

चिकित्सति । मीमांसते । बिभत्सते । दीदांसति । दी
दांसते । शीशांसति । शीशांसते । णिचितु । गोपय
ति । गोपयते ॥ इतिसन्नन्तप्रक्रिया ॥ धातोरेकाचो
हलादेःक्रियासमभिहारेयङ् ३ १ २२ ॥ पौनःपुन्ये
भृशार्थेचद्योत्त्येधातोरेकाचोहलादेर्यङ् ॥ गुणोयङ्लु
कोः ७ ४ ८२ ॥ अभ्यासस्य ॥ ङिदंतत्वादात्मनेप
दं । पुनःपुनरतिशयेनवाभवति । वोभूयते । वोभूया
ञ्चक्रे । अवोभूयिष्ट । धातोःकिं । आर्द्धधातुकत्वंयथा
स्यात् । तेनब्रुवोवचिरित्यादि । एकाचःकिं । पुनःपु
नर्जागर्त्ति । हलादेःकिं । भृशमीक्षते ॥ नित्यंकौटिल्ये
गतौ ३ १ २३ ॥ गत्यर्थात्कौटिल्येएवयङ्नतुक्रियास
मभिहारे ॥ दीर्घोऽकितः ७ ४ ८३ ॥ अकितोभ्यास
स्यदीर्घोयङ्लुकोः । कुटिलंव्रजतिवाव्रज्यते । यस्यहलः
६ ४ ४९ ॥ हलःपरस्ययस्यलोपःस्यादार्द्धधातुके । आदेः
परस्य । अतोलोपः ॥ वाव्रजाञ्चक्रे । वाव्रजिता ॥ रीङ्
ऋतः ७ ४ २७ ॥ अकृद्यकारेअसार्वधातुकमकारेच्वौ
चपरेऋदन्ताङ्गस्यरीङादेशः । डुकृञ्करणे ॥ चेक्रीय
ते ॥ रीगृदुपधस्यच ७ ४ ९० ॥ धातोरभ्यासस्यरीगा
गमोयङ्लुकोः ॥ वरीवृत्यते । वरीवृताञ्चक्रे । वरीवृ
तिता । क्षुभ्नादिषुच ॥ नरीनृत्यते । जरीगृह्यते । री
गृत्वतइतिवाच्यम् । वरीवृश्च्यते ॥ लुपसदचरजपजभ
दहदशगृभ्योभावगर्हायाम् ३ १ २४ ॥ एभ्योधात्वर्थग
र्हायामेवयङ् ॥ गर्हितंलुंपतिलोलुप्यते । सासद्यते ॥
चरफलोश्च ७ ४ ८७ ॥ अनयोरभ्यासस्यातोनुक्यङ्

लुकोः॥ नुगित्यनेनानुस्वारोपलक्ष्यते। सचपदान्तवद्वा च्यः॥ वापदान्तस्येतियथास्यात्॥ उत्परस्यातः ७ ४ ८८॥ चरफलोरभ्यासात्परस्यातउत्स्याद्यङ्लुङ्कोः॥ हलिचेतिदीर्घः॥ चञ्चूर्यते। चंचूर्यते। पम्फुल्यते। पंफुल्यते॥ जपजभदहदशभञ्जपशांच ७ ४ ८६॥ एषामभ्यासस्यनुक्यङ्लुकोः॥ गर्हितंजपति। जंजप्य ते॥ इत्यादि॥ ग्रोयङि ८ २ २०॥ गिरतेरेफस्यल त्वंयङि॥ गर्हितंगिलति। जेगिल्यते॥ सूचिसूत्रिमू त्र्यट्यत्यशूर्णोतिभ्योयङ्वाच्यः॥ सोसूच्यते। अटपट गतौ। अटाट्यते। यङिच ७ ४ ३०॥ अर्तेःसंयोगा देश्चऋदंताङ्गस्यगुणोयङि॥ यकारपरस्परेफस्यनद्वि त्वनिषेधः॥ अरार्यते॥ अरारिता। अशाश्यते। ऊ र्णोनूयते॥ सिचोयङि ८ ३ ११२॥ सस्यषोन। नि सेसिच्यते॥ नकवतेर्यङि ७ ४ ६३॥ अभ्यासस्यचु त्वंन। कोकूयते। कौतिकुवत्योस्तु॥ चोकूयते। हं तेर्हिंसायांयङीघ्नीभावोवाच्यः॥ जेघ्नीयते॥ हिंसा यांकिं॥ नुगतोनुनासिकांतस्य ७ ४ ८५॥ अदन्ता भ्यासस्यनुक्यङ्लुकोः॥ जंघन्यते। अयङ्यिक्ङिति ७ ४ २१॥ शीङः। शाशय्यते॥ स्वपिस्यमिव्येञांय ङि ६ १ १९॥ संप्रसारणं॥ सोषुप्यते। सेसिम्यते वेवीयते॥ नवशः ६ १ २०॥ संप्रसारणं। वावश्य ते॥ चायःकी ६ १ २१॥ चेकीयते॥ ईघ्राध्मोः ७ ४ ३१॥ जेघ्रीयते। देध्मीयते॥ नीग्वञ्चुस्रंसुध्वं सुभ्रंसुकसपतपदस्कन्दाम् ७ ४ ८५॥ एषामभ्यास

स्यनीग्यङ्लुकोः ॥ अकितइत्युक्तेर्नदीर्घः । वनीवच्य
ते । सनीस्रस्यते । दनीध्वस्यते । बनीभ्रस्यते । चनी
कस्यते । पनीपत्यते । पनीपद्यते । चनीस्कद्यते ॥ ॥
इतियङंतप्रक्रिया ॥ यङोचिच २ ४ ७४ ॥ यङोचि
प्रत्ययेलुक्स्यात् । चकारात्तंविनापिक्वचित् । अनैमि
त्तिकोयमन्तरंगत्वादादौभवति । ततःप्रत्ययलक्षणेनय
ङन्तत्वाद्द्वित्वं ॥ अभ्यासकार्यं । धातुत्वाल्लडादयः ॥
शेषात्कर्त्तरिपरस्मैपदं । चर्करितंचेत्यदादौपाठाच्छपो
लुक् ॥ यङोवा ७ ३ ९४ ॥ यङंतात्परस्यहलादेःपितः
सार्वधातुकस्यईड्वास्यात् ॥ भूसुवोरितिनिषेधोयङ्लु
किभाषायांन ॥ बोभूतुतेतिक्तेइतिछन्दसिनिपातनात् ।
बोभवीति । बोभोति । बोभूतः । बोभुवति । बोभवी
षि । बोभोषि । बोभूथः । बोभूथ । बोभवीमि । बो
भोमि । बोभूवः । बोभूमः । बोभवाञ्चकार । बोभ
वांबभूव । बोभवामास । बोभविता । बोभविष्यति ।
बोभवीतु । बोभोतु । बोभूतात् । बोभूतां । बोभुवतु ।
बोभूहि । बोभवानि । अबोभवीत् । अबोभोत् ।
अबोभूतां । अबोभवुः । बोभूयात् । बोभूयातां । बो
भूयुः । बोभूयात् । बोभूयास्तां । गातिस्थेतिसिचोलु
क् । यङोवेतीट्पक्षेगुणंबाधित्वान्नित्यत्वाद्वुक् ॥ अबोभू
वीत् । अबोभोत् । अबोभूतां । अबोभूवुः । अबो
भविष्यत् । जंगमिति । जंगंति । अनुदात्तेत्यनुनासि
कलोपः ॥ जङ्गतः । जंग्मति । म्वोश्च ॥ जगन्वः ॥ ति
पाशपानुबन्धेननिर्दिष्टंयद्गणेनच ॥ यत्रैकाजग्रहणंचैव

पञ्चैतानिनयङ्लुकि ॥ १ ॥ इतिवचनान्नइडागमनिषेधः । जंगमिता । अनुनासिकलोपस्याभीयत्वेनासिद्धत्वान्नहेलुक् ॥ जंगहि । मोनोधातोः । अजंगन् । अजंगमीत् । अनुबन्धनिर्देशान्नच्लेरङ् ॥ अजंगमीत् ॥ रुग्रिकौचलुकि ७ ४ ९१ ॥ ऋदुपधस्यधातोरभ्यासस्यरुक्रिक्रीकस्युर्यङ्लुकि ॥ ऋतश्च ७ ४ ९२ ॥ ऋदन्तधातोरपितथा ॥ वर्वृतीति । वरिवृतीति । वरीवृतीति । वर्वर्त्ति । वरिवर्त्ति । वरीवर्त्ति ॥ वर्वृत्तः ३ । वर्वृतति ३ । वर्वर्त्तामास ३ । वर्वर्त्तिता ३ । गणनिर्द्दिष्टत्वान्नवृद्भ्यश्चतुर्भ्यइतिन । वर्वर्तिष्यति ३ । अवर्वृतीत् ३ । अवर्वर्त् ३ । सिपिदस्रोतिरुत्वपक्षेरोरि । अवर्वाः ३ । गणनिर्द्दिष्टत्वादङ्न । अवर्वतीत् ३ । चर्करीति । चरिकरीति । चरीकरीति । चर्कर्ति । चरिकर्त्ति । चरीकर्त्ति । चर्कृतः ३ । चर्क्रति ३ । चर्कराञ्चकार ३ । चर्करिता ३ । अचर्करीत् ३ । अचर्कः ३ । चर्कृयात् ३ । आशिषिरिङ् । चर्क्रियात् ३ । अचर्कारीत् ३ । ऋतश्चेतितपरत्वान्नेह ॥ चाकर्त्ति । चाकरीति । चाकीर्त्तः । चाकिरति । चाकीर्हि । चाकराणि । अचाकरीत् । अचाकः । अचाकीर्त्तां । अचाकरुः । अचाकारीत् । अचाकारिष्टां । तातरीति । तातर्त्तीत्यादि ॥ इतियङ्लुगन्ताः ॥ सुपआत्मनःक्यच् ३ १ ८ ॥ इषिकर्मणएषितुरात्मसंबंधिनःसुबन्तादिच्छायामर्थेक्यज्वा ॥ सुपोधातुप्रातिपदिकयोः २ ४ ७१ ॥ एतयोरवयवस्यसुपांलुक्स्यात् ॥ क्यचिच । ७ ४ ३३ ॥ अवर्णस्यईः ॥ आत्मनःपुत्रमिच्छतिनपुत्रीयति ।

मान्तप्रकृतिकसुवन्तादव्ययाच्चक्यच् ॥ किमिच्छति ॥ इदमिच्छति। स्वरिच्छति ॥ अशनायोदन्यधनायावुभुक्षापिपासागर्द्धेषु ७ ४ ३४ ॥ एतेक्यजन्तानिपात्यंते ॥ अशनायति। उदन्यति। धनायति। वुभुक्षादौकिं ॥ अशनीयति। उदकीयति। धनीयति ॥ अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौक्यचि ७ १ ५१ ॥ एषांक्यच्यसुक्। अश्ववृषयोर्मैथुनेच्छायां ॥ अश्वस्यतिवडवा। वृषस्यतिगौः। क्षीरलवणयोर्लालसायां ॥ क्षीरस्यति। वालः। लवणस्यतिउष्ट्रः। सर्वप्रातिपदिकानांक्यचिलालसायांसुगसुकौ ॥ दधिस्यति। दध्यस्यति। नःक्ये १ ४ १५ ॥ क्यचिक्यङिचनांतमेवपदंनान्यत् ॥ राजीयति। नांतमेवेतिकिं। वाच्यति। हलिच ॥ गीर्यति। पूर्यति। धातोरित्येव। तेनेहन। दिवमिच्छतिदिव्यति ॥ क्यस्यविभाषा ६ ४ ५० ॥ हलःपरयोःक्यच्क्यङोर्लोपोवार्द्धधातुके। आदेःपरस्य ॥ अतोलोपः ॥ तस्यस्थानिवद्भावाल्लोपधायागुणः। समिधिता। समिध्यिता ॥ काम्यच्च ३ १ ९ ॥ उक्तविषयेकाम्यच् ॥ पुत्रमात्मनइच्छतिपुत्रकाम्यति। पुत्रकाम्पिता ॥ उपमानादाचारे ३ १ १० ॥ उपमानात्कर्मणःसुवन्तादाचारेर्थेक्यच् ॥ पुत्रमिवाचरतिपुत्रीयतिछात्रं। विष्णूयतिद्विजं ॥ सर्वप्रातिपदिकेभ्यःक्विब्वावक्तव्यः ॥ अतोगुणे। कृष्णइवाचरति। कृष्णति। स्वइवाचरतिस्वति। सस्वौ ॥ अनुनासिकस्यक्विझलोःक्ङिति ६ ४ १५ अनुनासिकांतस्योपधायादीर्घःक्वौझलादौक्ङितिच।

इदमिवाचरति । इदामति ॥ राजेवाचरति । राजानति इन्हन्निति नियमान्नोहोपधायादीर्घः ॥ पन्था इवाचरति । पथेनति । मथेनति ॥ कर्तुःक्यङ्सलोपश्च ३ १ ११ ॥ उपमानात्कर्त्तुःसुबन्तादाचारेऽर्थेक्यङ्वास्यात्कर्त्तृवाचकस्यलोपोवा ॥ क्यङ्वेत्युक्तेपक्षेवाक्यं । सन्नियोगशिष्टानांसहवाप्रवृत्तिःसहवानिवृत्तिरितिक्यङ्सलोपयोःसहैव प्रवृत्तिः ॥ लोपश्चव्यवस्थितः ॥ ओजसोऽप्सरसोनित्यमितरेषांविभाषया ॥ कृष्णइवाचरतिकृष्णायते । ओजायते । अप्सरायते । यशायते । यशस्यते । विद्वायते । विद्वस्यते । आचारेऽवगल्भक्लीबहोडेभ्यःक्विब्वावक्तव्यः । वाग्रहणाद्वाक्यमपि । अवगल्भादयःपचाद्यजंताः । क्विसन्नियोगेनानुदात्तत्वमनुनासिकत्वंचाचूप्रत्ययस्यप्रतिज्ञायते । तेनतङ् । अवगल्भते । क्लीबते । होडते । भूतपूर्वादप्यनेकाचआम् । एतद्वार्त्तिकारंभसामर्थ्यात् ॥ अवगल्भाञ्चक्रे । क्लीबाञ्चक्रे । होडाञ्चक्रे । उपसर्गसमानाकारंपूर्वपदंधातुसंज्ञाप्रयोजकेप्रत्ययेचिकीर्षितेपृथक्क्रियते । तेनगल्भशब्दात्प्रागट् । अवागल्भत । अवागल्भिष्ट ॥ लोहितादिडाज्भ्यःक्यष् ३ १ १३ ॥ वाक्यषः १ ३ ९० ॥ क्यषन्तात्परस्मैपदम् ॥ अलोहितोलोहितोभवति । लोहितायति । लोहितायते । ननूञ्चारणसामर्थ्यात्काम्यचइवक्यषोपिककारःकुतोनश्रूयते । तस्यभाष्येप्रत्याख्यानात् ॥ पटपटायते । पटपटायते ॥ कष्टायक्रमणे ३ १ १४ ॥ चतुर्थ्यन्तात्कष्टशब्दादुत्साहेऽर्थेक्यङ् ॥ कष्टायक्रमते । कष्टाय

ते। पापंकर्त्तुमुत्सहतइत्यर्थः। सत्रकक्षकष्टकृच्छ्रगह
नेभ्यःकण्वचिकीर्षायां॥ कण्वंपापंचिकीर्षतिसत्रायते।
कक्षायते॥ कर्मणोरोमंथतपोभ्यांवर्त्तिचरोः ३ १ १५॥
कर्मीभूताभ्यांरोमंथतपोभ्यांक्रमेणवर्त्तनायाऽचरणेचार्थेक्य
ङ्स्यात्॥ रोमंथंवर्त्तयतिरोमंथायते। हनुचलनइति
वाच्यं॥ चर्वितस्याकृष्यपुनश्चर्वणमित्यर्थः। नेह। की
टोरोमंथंवर्त्तयति। तपसःपरस्मैपदंच॥ तपश्चरतित
पस्यति॥ वाष्पोष्मभ्यामुद्वमने ३ १ १२॥ वाष्पमुद्व
मतिवाष्पायते। उष्मायते। फेनाच्चेतिवक्तव्यं॥ फेना
यते॥ शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यःकरणे ३ १ १३॥
एभ्यःकर्मभ्यःकरोत्यर्थेक्यङ्॥ शब्दंकरोतिशब्दायते॥
सुदिनदुर्दिननीहारेभ्यश्च॥ सुदिनायते। दुर्दिनायते।
नीहारायते। प्रातिपदिकाद्धात्वर्थेवहुलमिष्टवच्च॥ प्रा
तिपदिकाद्धात्वर्थेणिच्स्यादिष्टेयथाप्रातिपदिकस्यपुंव
द्भावरभावटिलोपविन्मतुव्लोपयणादिलोपप्रस्थस्फाद्या
देशभसंज्ञास्तद्वण्णावपिस्युः॥ पटुमाचष्टेपटयति। प
रत्वाद्वृद्धौसत्यांटिलोपः। अपीपटत्। णौचङीत्यत्र
भाष्येतुवृद्धेर्लोपोवलीयानितिस्थितं। अपपटत्॥ पु
च्छभाण्डचीवराण्णिङ् ३ १ २०॥ पुच्छादुदसनेव्यसने
पर्यसनेच॥ विविधंविरुद्धंचोत्क्षपणंव्यसनं॥ उत्पु
च्छयते। परिपुच्छयते। भांडात्समाचयने। संभांडय
ते। समवभांडत॥ चीवरादर्ज्जनेपरिधानेच॥ संची
वरयतेभिक्षुः॥ मुंडमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृ
ततूस्तभ्योणिच् ३ १ २१॥ कृञर्थे। मुंडंकरोतिमुंडय

ति । व्रताद्भोजनतन्निवृत्त्योः ॥ पयःशूद्रान्नंवाव्रतयति । वस्त्रात्समाच्छादने । संवस्त्रयति । हल्यादिल्योग्रहणे ॥ हलिकल्योरदन्तत्वंचनिपात्यते ॥ हलिंवागृह्णातिहलयति । कलयति । महद्धलंहलिः । कृतंगृह्णातिकृतयति । तूस्तानिविनिहन्तिवितूस्तयति । तूस्तंकेशइत्येके । जटीभूताःकेशाइत्यन्ये पापमित्यपरे । सत्यार्थवेदानामापुग्वक्तव्यः । सत्यापयति । अर्थापयति । वेदापयति । पाशंविमुंचतिविपाशयति । रूपंपश्यतिरूपयति । विणयोपगायतिउपवीणयति । तूलेनानुकुष्णात्यनुतूलयति । तृणाग्रंतूलेनानुघर्षयतीत्यर्थः । श्लोकैरुपस्तौत्युपश्लोकयति । सेनयाभियातिअभिषेणयति । लोमान्यनुमार्ष्टिअनुलोमयति । त्वचसंवरणे । पचाद्यच् । त्वचंगृह्णातित्वचयति । वर्मणासंनह्यतिसंवर्मयति । वर्णंगृह्णातिवर्णयति । चूर्णैरवध्वंसतिअवचूर्णयति ॥ इतिनामधातुप्रक्रिया ॥ कण्ड्वादिभ्योयक् । ३ १ २७ ॥ ॥ एभ्योधातुभ्योनित्यंयक्स्यात् स्वार्थे ॥ कण्डूञ् गात्रविघर्षणे । कण्डूयति । कण्डूयते । इत्यादि । कर्त्तरिकर्मव्यतिहारे १ ३ १४ ॥ क्रियाविनिमयेद्योत्ये कर्तर्यात्मनेपदंस्यात् ॥ व्यतिलुनीते । अन्यस्ययोग्यंलवनंकरोतीत्यर्थः ॥ नगतिहिंसार्थेभ्यः १ ३ १५ ॥ व्यतिगच्छंति । व्यतिघ्नन्ति । हरतेरप्रतिषेधः ॥ संप्रहरंतेराजानः ॥ इतरेतरान्योन्योपपदाच्च १ ३ १६ ॥ परस्परोपपदाच्चेतिवक्तव्यं ॥ इतरेतरस्यान्योन्यस्यपरस्परस्यवाव्यतिलुनन्ति ॥ नेर्विशः १ ३ १७ ॥ निविशते ॥ परिव्यवे

भ्यः क्रियः। १ ३ १८॥ परिक्रीणीते॥ विक्रीणीते। अवक्रीणीते॥ विपराभ्यांजेः १ ३ १९॥ विजयते। पराजयते॥ क्रीडोनुसंपरिभ्यश्च १ ३ २१॥ चादाङः। अनुक्रीडते। संक्रीडते। आक्रीडते। समोऽकूजने॥ संक्रीडते। कूजनेतुसंक्रीडतिचक्रं। आगमेःक्षमायां॥ णयंतस्येदंग्रहणं॥ आगमयस्वतावत्॥ मात्वरिष्टाइत्यर्थः॥ शिक्षेर्जिज्ञासायां॥ धनुषिशिक्षते। धनुर्विषयज्ञानेशक्तोभवितुमिच्छतीत्यर्थः॥ वृत्तिसर्गतायनेषुक्रमः १ ३ ३९॥ वृत्तिरप्रतिवन्धः॥ ऋचिक्रमतेवुद्धिः। सर्गउत्साहः। अध्ययनायक्रमते। क्रमंतेस्मिञ्छास्त्राणि। स्फीतानिभवन्तीत्यर्थः॥ आङउद्गमने १ ३ ४०॥ आक्रमतेसूर्यः॥ ज्योतिरुमनइतिवाच्यम्॥ नेह। आक्रामतिधूमोहर्म्यतलात्॥ वेःपादविहरणे १ ३ ४१॥ साधुविक्रमतेवाजी॥ प्रोपाभ्यांसमर्थाभ्यां १ ३ ४२॥ प्रारंभेऽनयोस्तुल्यार्थता॥ प्रक्रमते। उपक्रमते॥ समर्थाभ्यांकिं। प्रक्रामति। गच्छतीत्यर्थः। उपक्रामति। आगच्छतीत्यर्थः॥ अनुपसर्गाद्वा १ ३ ४३॥ क्रामति। क्रमते॥ अपह्नवेज्ञः १ ३ ४४॥ शतमपजानीते। अपलपतीत्यर्थः॥ अकर्मकाच्च १ ३ ४५॥ सर्पिषोजानीते॥ सर्पिषोपायेनप्रवर्तत्तइत्यर्थः॥ समवप्रविभ्यःस्थः १ ३ २२॥ संतिष्ठते। अवतिष्ठते। प्रतिष्ठते। वितिष्ठते। आङःप्रतिज्ञायां॥ शब्दंनित्यमातिष्ठते॥ प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च १ २ २३॥ गोपीकृष्णायतिष्ठते॥ आशयंप्रकाशतीत्यर्थः। संशय्यकर्णादिषुतिष्ठतेयः॥ क

र्णादीन्निर्णेतृत्वेन।श्रयतीत्यर्थः ॥ उदोनूर्ध्वकर्मणि १ ३ २४ ॥ मुक्तावुत्तिष्ठते। अनूर्ध्वेतिकिं। पीठादुत्तिष्ठति॥ उपान्मंत्रकरणे १ ३ २५ ॥ आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते। मंत्रकरणेकिम् ॥ भर्त्तारमुपतिष्ठतियौवनेन । उपाद्देव पूजासंगतिकरणमित्रकरणपथिष्विति वाच्यम् ॥ आदि त्यमुपतिष्ठते । गंगायमुनामुपतिष्ठते । रथीकानुपति ष्ठते । मित्रीकरोतीत्यर्थः । पंथाःस्रुघ्नमुपतिष्ठते । प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ वालिप्सायाम् ॥ भिक्षुकःप्रभुमुपतिष्ठ तिउपतिष्ठतेवा ॥ उद्विभ्यांतपः १ ३ २७ ॥ अकर्म कादित्येव । उत्तपते ॥ वितपते । दीप्यतइत्यर्थः । स्वांगकर्मकाच्चेतिवक्तव्यम् ॥ उत्तपते। वितपतेपाणिं । नेह । सुवर्णमुत्तपति ॥ आङोयमहनः १ ३ २८ ॥ आयच्छते । आहते । अकर्मकात्स्वांगकर्मकादित्येव । नेह । परस्यशिरआहन्ति ॥ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् २ ४ ४४ ॥ हनोवधादेशोवालुङि ॥ आवधिष्ट । आ वधिषातां। आवधिषत ॥ हनःसिच् १ २ १४ ॥ कित् । अनुनासिकलोपः ॥ आहत। आहसातां। आहसत ॥ यमोगंधने १ ३ १५ ॥ सिच्कित् । गंधनंसूचनंपरदो षाविष्करणं ॥ उदायत । गंधनेकिं। उदायंस्तपादम् । आकृष्टवानित्यर्थः ॥ समोगमृच्छिभ्याम् १ ३ २९ अक र्मकाभ्यामित्येव। संगच्छते ॥ वागमः १ २ १३ ॥ गमःपरो झलादीलिङ्सिचौवाकितौस्तः ॥ संगसीष्ट। संगंसीष्ट। स मगत । समगंस्त। समृच्छते। अकर्मकाभ्यांकिम् ॥ ग्रा मंसंगच्छति । विदिप्रच्छिस्वरतीनामुपसंख्यानम् ॥ वे

त्तेरेवग्रहणं। संवित्ते। संविदाते॥ वेत्तेर्विभाषा ७ १ ७॥
वेत्तेःपरस्यझादेशस्यातोरुडागमोवा। संविद्रते। संविदते
संपृच्छते। संस्वरते। अथास्मिन्नकर्मकाधिकारेहनिगम्या
दीनांकथमकर्मतेतिचेत्। शृणु। धातोरर्थान्तरेवृत्ते
र्धात्वर्थेनोपसंग्रहात्॥ प्रसिद्धेरविवक्षातःकर्मणोऽकर्मि
काक्रिया॥१॥ वहतिभारं। नदीवहति। स्यंदतइत्यर्थः।
जीवति। नृत्यति। प्रसिद्धेर्यथा। मेघोवर्षति॥ कर्म
णोऽविवक्षातोयथा। हितान्नयःसंशृणुतेसकिंप्रभुः॥
संमाननोत्संजनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषुनि
यः १ ३ ३६॥ शास्त्रेनयते। दण्डमुन्नयते। उत्क्षिप
तीत्यर्थः। माणवकमुपनयते। तत्वन्नयते। कर्मकरा
नुपनयते। करंविनयते। राज्ञेदेयंभागरूपरिशोधयतीत्य
र्थः। शतंविनयते। धर्मार्थंविनियुंक्तेइत्यर्थः। उपसर्गा
दस्यत्यूह्योर्वेतिवाच्यम्॥ वंधन्निरस्यतिनिरस्यते। स
मूहति। समूहते॥ उपसर्गाद्ध्रस्वऊहतेः ७ ४ २३॥ यादौ
क्ङिति। ब्रह्मसमुह्यात्। अग्निंसमुह्य॥ निसमुपविभ्योह्वः
१ ३ ३०॥ निह्वयते॥ स्पर्द्धायामाङः १ ३ ३१॥ कृष्ण
श्चाणूरमाह्वयते। स्पर्द्धायांकिं। पुत्रमाह्वयति॥ उदश्च
रःसकर्मकात् १ ३ ५३॥ धर्ममुच्चरते। उल्लंघ्यगच्छती
त्यर्थः॥ समस्तृतीयायुक्तात् १ ३ ५४॥ रथेनसंचरते॥
दाणश्चसाचेच्चतुर्थ्यर्थे १ ३ ५५॥ समोदाणस्तृतीयां
तेनयुक्ताद्युक्तंस्यात्तृतीयाचेच्चतुर्थ्यर्थे॥ दास्यासंयच्छतेका
मी॥ उपाद्यमःस्वकरणे १ ३ ५६॥ स्वकरणंस्वीकारः।
भार्यामुपयच्छते॥ विभाषोपयमने १ २ १६॥ यमः

सिचूकिद्वाविवाहेर्थे ॥ रामःसीतामुपायत । उपायंस्त
वा । उदवोढेत्यर्थः ॥ ज्ञाश्रुस्मृदृशांसनः १ ३ ५७ ॥
सन्नंतानामेषांप्राग्वत् । धर्मंजिज्ञासते । शुश्रूषते । सु
स्मूर्षते । दिदृक्षते ॥ नान्वोर्ज्ञः १ ३ ५८ ॥ पुत्रमनु
जिज्ञासति ॥ प्रोपाभ्यांयुजेरयज्ञपात्रेषु १ ३ ६४ ॥
प्रयुंक्ते । उपयुंक्ते । स्वराद्यन्तोपसर्गादितिवाच्यं ॥ उ
द्युंक्ते । नियुंक्ते । अयज्ञपात्रेषुकिं । द्वन्द्वंन्यचिपात्राणि
प्रयुनक्ति ॥ समःक्ष्णुवः १ ३ ३३ ॥ संक्ष्णुतेशस्त्रम् ॥ गं
धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषुकृ
ञः १ ३ ३२ ॥ गन्धनंहिंसा । उत्कुरुते । सूचयतीत्य
र्थः । अवक्षेपणंभर्त्सनं । श्येनोवर्त्तिकामुदाकुरुते । भ
र्त्सयतइत्यर्थः । हरिमुपकुरुते । सेवते । परदारान्प्र
कुरुते । तेषुसहसाप्रवर्त्तते । एधोदकस्योपस्कुरुते । गु
णमाधत्ते । कथाःप्रकुरुते । प्रकथयतीत्यर्थः । शतंप्र
कुरुते । धर्मार्थंविनियुंक्ते । एषुकिम् ॥ कटंकरोति ॥
इत्यात्मनेपदप्रक्रिया ॥ ॥ शेषात्कर्त्तरिपरस्मैपदम् ॥
श्वि । श्वयति ॥ विभाषाश्वेः ६ १ ३० ॥ संप्रसारणम्
लिटियङिच । शुशाव । शुशुवतुः । श्वयतेर्लिट्यभ्यास
लक्षणप्रतिषेधः ॥ शिश्वाय । शिश्वियतुः । शिश्वियुः ।
शूयात् । जृस्तंभ्वित्यङ्वा ॥ श्वयतेरः ७ ४ १८ ॥
अङि । अश्वत् । अश्वः । विभाषेतिचङ् । अशि
श्वियत् । अश्वयीत् ॥ अनुपराभ्यांकृञः १ ३ ७९ ॥
कर्त्तृगेफलेगन्धनादौचपरस्मैपदंस्यात् ॥ अनुकरोति ।
पराकरोति ॥ अभिप्रत्यतिभ्यःक्षिपः १ ३ ८० ॥ क्षि

पप्रेरणे। स्वरितेत्। अभिक्षिपति॥ प्राद्वहः १ ३ ८१ प्रवहति॥ परेर्मृषः १ ३ ८२ परिमृष्यति॥ व्याङ्परिभ्यो रमः १ ३ ८३॥ विरमति। आरमति॥ उपाच्च १ ३ ८४ यज्ञदत्तमुपरमति। उपरमयतीत्यर्थः। अन्तर्भावित ण्यर्थोयम्॥ विभाषाऽकर्मकात् १ ३ ८५॥ उपाद्र मेःपरस्मैपदंवास्यात्॥ उपरमति। उपरमते। निवर्त तइत्यर्थः॥ बुधयुधनशजनेङ्प्रुद्रुस्रुभ्योणेः १ ३ ८६॥ एभ्योण्यन्तेभ्यःपरस्मैपदंस्यात्। णिचश्चेत्यस्यापवादः। बोधयतिपद्मं। योधयतिकाष्टानि। नाशयतिदुःखं। जनयतिसुखं। प्रावयति। प्रापयतीत्यर्थः। द्रावय ति। स्रावयति॥ क्रीङ्जीनांणौ ६ १ ४८॥ आत्वं स्यात्। अध्यापयति॥ णौचसंश्चङोः २ ४ ५१॥ स न्परेचङ्परेणौइङोगाङ्वा॥ अध्यजीगपत्॥ अध्या पिपत्। क्रापयति। जापयति॥ निगरणचलनार्थेभ्य श्च १ ३ ८७॥ निगारयति। चलयति। अदेःप्रतिषेधः। आदयतेदेवदत्तेन॥ अणावकर्म्मकाच्चित्तवत्कर्त्तृकात्। १ ३ ८८॥ ण्यन्तात्परस्मैपदम्॥ शेतेकृष्णस्तंगोपी शाययति॥ नपादम्याङ्यमाङ्यसपरिमुहरुचिनृतिवदव सः १ ३ ८९॥ एभ्योण्यन्तेभ्यःपरस्मैपदन्न॥ पायय ते। दमयते। आयामयते। आयासयते। परिमोह यते। रोचयते। नर्तयते। वादयते। वासयते। धे टउपसंख्यानम्॥ धापयते। अकर्त्रभिप्रायेशेषादितिपर स्मैपदंस्यादेव। वत्सान्पाययतिपयः॥ इतिपदव्यवस्था॥ भावकर्म्मणोः १ ३ १३॥ लस्यतङानौस्तः॥ सार्वधातु

केयक् ३ १ ६७ ॥ भावकर्मणोराचिनसार्वधातुकेयातो
र्यक् स्यात् ॥ भावःक्रिया । साचभावार्थकलकारेणानू
द्यते । युष्मदस्मद्भ्यां सामानाधिकरण्याऽभावात्प्रथमपुरु
षः ॥ तिङ्वाच्यक्रियायाअद्रव्यरूपत्वेनद्वित्वाद्यप्रतीते
र्नद्विवचनादिकम् । किन्तु एकवचनमेवोत्सर्गतः ॥ त्व
यामयाअन्यैश्चभूयते । बभूवे ॥ स्यसिच्सीयुट्तासि
षुभावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रहदृशांवाचिण्वदिट्च ६ ४
६२ ॥ उपदेशेयोऽच्तदन्तानांहनादीनांचचिणीवांगका
र्यंवास्यात्स्यादिषुभावकर्मणोर्गम्यमानयोःस्यादीनामि
डागमश्च । चिण्वद्भावपक्षेअयमिट् ॥ चिण्वद्भावाद्वृ
द्धिः । भाविता । भविता । भाविष्यते । भविष्यते ।
भूयताम् । अभूयत । भूयेत । भाविषीष्ट । भविषीष्ट ॥
चिणभावकर्मणोः ३ १ ६६ ॥ च्लेश्चिण्स्याद्भावकर्मवा
चितेपरे । अभावि । अभाविष्यत । अकर्मकोऽप्युपस
र्गवशात्सकर्मकः । अनुभूयतेआनंदश्चैत्रेणत्वयामयाच ।
अनुभूयेते । अनुभूयन्ते । त्वंअनुभूयसे । अहंअनुभू
ये । अन्वभावि । अन्वभाविषातां । अन्वभविषातां ।
णिलोपः । भाव्यते । भावयाञ्चक्रे । भावयांबभूवे ।
भावयामासे । चिण्वदिटआभियत्वेनासिद्धत्वाण्णिलो
पः । भावयिष्यते । भाविष्यते । भाव्यतां । अभाव्य
त । भाव्येत । भावयिषिष्ट । भाविषिष्ट । अभावि ।
अभाविषाताम् ॥ अभावयिषाताम् ॥ बुभूष्यते ॥
बुभूषाञ्चक्रे । बुभूषिता । बुभूषिष्यते । बोभूयते ।
अकृत्सार्वधातुकेतिदीर्घः । स्तूयतेविष्णुः । स्ताविता ।

स्तोता । स्ताविष्यते । स्तोष्यते । अस्तावि । अस्ता
विषातां । अस्तोषातां । गुणोर्त्तीतिगुणः अर्यते ।
स्मर्यते । ऋच्छत्यृतामितिगुणः । आरे । सस्मरे । उप
देशग्रहणाच्चिरावदिट् । आरिता । अर्ता । स्मारिता ।
स्मर्ता । नलोपः । स्रस्यते । सस्रंसे । इदितस्तु । नंद्यते ।
इज्यते ॥ तनोतेर्यकि ६ ४ ४४ ॥ आदंतादेशोवास्यात् ।
तायते । तन्यते ॥ तपोनुतापेच ३ १ ६५ ॥ च्लेश्चि
णनकर्मकर्त्तरिअनुतापेच । अन्वतप्तपापेन । घुमास्थेती
त्वं । दीयते । धीयते । ददे । दधे ॥ आतोयुक्चिण्कृतोः
७ ३ ३३ ॥ आदन्तानांयुगागमश्चिणिञ्णितिकृतिच ।
दायिता । दाता । दायिषीष्ट । दासीष्ट । अदायि ।
अदायिषातां । अदिषातां ॥ शम्यतेमोहोमुकुंदेन ॥
चिण्णमुलोर्दीर्घोन्यतरस्यां ६ ४ ९३ ॥ चिण्परेणमुल्प
रेचणौमितामुपधायादीर्घोवा । शामिता । शमिता ।
शमयिता । शामिष्यते । शमिष्यते । शमयिष्यते ।
ण्यंतत्वाभावेशम्यतेमुनिना ॥ नोदात्तोपदेशस्यमान्तस्या
नाचमेः ७ ३ ३४ ॥ उपधायावृद्धिर्नस्याच्चिणिञ्णितिकृ
तिच । अशमि । अदमि । उदात्तोपदेशस्येतिकिं । अगा
मि । मान्तस्येतिकिं । अवादि । अनाचमेतिकिं । आचा
मि । अनाचमिकमिवमीनामितिवक्तव्यम् । अकामि ।
अचामि ॥ भंजेश्चचिणि ६ ४ ३३ ॥ नलोपोवा । अभाजि ।
अभंजि । लभ्यते ॥ विभाषाचिण्णमुलोः ७ १ ६९ ॥
लभेर्नुम् । अलंभि । अलाभि । यदाकर्मैवकर्त्तृत्वेनवि
वक्षितन्तदासकर्मकाणामपिअकर्मत्वात्कर्त्तरिभावेचलः

कर्मवत्कर्मणातुल्यक्रियः १ १ ८७ ॥ कार्यातिदेशोयं । कर्मस्थयाक्रियया तुल्यक्रियःकर्त्ताकर्मवत् ॥ तेनयगात्मनेपदंचिण्चिण्वदिट्चस्युः । पच्यतेफलम् । भिद्यतेकाष्ठं । अपाचि । अभेदि । भावेतुभिद्यतेकाष्ठेन । भूषावाचीनांकिरादीनांसन्नंतानांचयक्चिणौचिण्वदिट्चनेतिवक्तव्यम् । अलंकुरुतेकन्या । अलमकृत । अवाकिरतेहस्ती । अवाकीर्ष्ट । अवाकरिष्ट । गिरते । अगीर्ष्ट । अगरिष्ट । आद्रियते । आदृत । किरादिस्तुदाद्यंतर्गणः । चिकीर्षतेकटः । अचिकीर्षिष्ट ॥ तपस्तपःकर्मकस्यैव ३ १ ८८ ॥ कर्त्ताकर्मवत् । तप्यतेतपस्तापसः । अर्जयतीत्यर्थः । अतप्त । तपःकर्मकस्यैवेति किम् । उत्तपतिसुवर्णंसुवर्णकारः । सकर्मकाणांप्रतिषेधोवक्तव्यः । अजाग्रामंनयति । दुहिपच्योर्बहुलंसकर्मकयोरितिवाच्यं ॥ नदुहस्नुनमांयक्चिणौ ३ १ ८९ एषांकर्मकर्त्तरियक्चिणौन । शप् । तस्यलुक् । गौःपयोदुग्धे ॥ अचःकर्मकर्त्तरि ३ १ ६२ ॥ अजंताच्च्लेश्चिण्वाकर्मकर्त्तरितेपरे । अकारि । अकृत ॥ दुहश्च ३ १ ६३ ॥ तथा । अदोहि । अदुग्ध । लुग्वेतिक्सस्यलुक्पक्षेयं । अधुक्षत । उदुंवरःफलंपच्यते ॥ कुषिरंजोःप्राचांश्यन्परस्मैपदंच ३ १ ९० ॥ अनयोःकर्मकर्त्तरिनयक्किन्तुश्यन्परस्मैपदंचात्मनेपदापवादः । कुष्यतिकुष्यतेपादः । रज्यतिरज्यतेवस्त्रम् यगविषयेतुनास्यप्रवृत्तिः । कोषिषीष्ट । रंक्षीष्ट ॥ इतिभावकर्मप्रक्रिया ॥ अभिज्ञावचनेलृट् ३ २ १०२ ॥ स्मृतिबोधिन्युपपदे

भूतानद्यतनेधातोर्लृट् लङोपवादः । वसन्निवासे। स्मरसि कृष्णगोकुलेवत्स्यामः । एवंबुध्यसेचेतयसेइत्यादिप्रयोगेपि॥ नयदि ३ २ १०३ ॥ यद्योगेउक्तन्न । अभिजानासि यद्वनेअभुञ्ज्महि ॥ विभाषासाकांक्षे ३ २ ११४ ॥ उक्तविषयेलृड्वा । लक्ष्यलक्षणभावेनसाकांक्षश्चेद्धात्वर्थः । स्मरसिकृष्णवनेवत्स्यामस्तत्रगाश्चारयिष्यामः । वासोलक्षणंचारणंलक्ष्यम् । पक्षेलङ् । परोक्षेलिट् । चकार । उत्तमपुरुषेचित्तविक्षेपादिनापारोक्ष्यं। सुप्तोहंकिलविललाप । अत्यन्तापह्नवेलिड्वक्तव्यः । कलिङ्गेष्ववात्सीः ॥ नाहंकलिंगान्जगाम ॥ प्रश्नेचासन्नकाले ३ २ ११७ ॥ पृच्छ्यमानेर्थेलिड्विषयेलङ्लिटौस्तआसन्नकाले । अगच्छत्किम् । जगामकिम् ॥ लट्स्मे ३ २ ११८ ॥ लिटोपवादः । यजतिस्मयुधिष्टिरः ॥ अपरोक्षेच ३ २ ११९ ॥ भूतानद्यतनेलट्स्यात्स्मयोगे । एवंस्मापिताब्रवीति ॥ ननौपृष्टप्रतिवचने ३ २ १२० ॥ भूतेलट् । अकार्षीःकिम्। ननुकरोमिभो ॥ नन्वोर्विभाषा । ३ २ १२१ ॥ अकार्षीःकिम् । नकरोमि। नाकार्षम् । अहंनुकरोमि । अहंन्वकार्षम्॥ पुरिलुङ्चास्मे ३ २ १२२ ॥ पुरायोगेभूतानद्यतनेवालुङ्चाल्लट्नतुस्मयोगे । पक्षेयथाप्राप्तम् । वसन्तीहपुराछात्राः । अवात्सुः । अवसन् । ऊषुर्वा ॥ अस्मइतिकिम् । यजतिस्मपुरा । भविष्यतीत्यनुवर्त्तमाने ॥ यावत्पुरानिपातयोर्लट् ३ ३ ४ ॥ यावद्भुंक्ते । पुराभुंक्ते । निपातयोःकिम् । यावद्दास्यते । तावद्भोक्षते । करणभूतयापुरायास्यति । विभाषाक

दाकर्ह्योः ३ ३ ५ ॥ लट्स्यात् । कदाकर्हिंवाभुंक्ते भोक्ष्य
तेभोक्तावा ॥ वर्त्तमानसमीप्येवर्त्तमानवद्वा ३ ३ १३१ ॥
वर्त्तमानेयेप्रत्ययाउक्तास्तेवर्त्तमानसमीपेभूते भविष्यति
चवास्युः । कदाआगतोसि । अयंआगच्छामि । आग
मंवा । कदागमिष्यसि । एषगच्छामि । एषगमिष्यामि
वा ॥ आशंसायांभूतवच्च ३ ३ १३२ ॥ भविष्यत्काले
भूतवद्वर्त्तमानवच्चप्रत्ययावास्युराशंसायां । देवश्चेद्वर्षी
द्वर्षतिवर्षिष्यतिवाधान्यमवापूस्मवपाम वप्स्यामोवा ॥
क्षिप्रवचनेलृट् ३ ३ १३३ ॥ क्षिप्रपर्यायोपपदेपूर्वविव
षयेलृट् । वृष्टिश्चेत्क्षिप्रमाशुत्वरितंवाश्यास्यतिशी
घ्रंवप्स्यामः ॥ आशंसावचनेलिङ् ३ ३ १३४ ॥ आशं
सावाचिन्युपपदेभविष्यतिलिङ्स्यान्नभूतवत् । गुरुश्चे
दुपेयादाशंसेअधीयीय ॥ हेतुहेतुमतोर्लिङ् ३ ३ १५६
वास्यात् । कृष्णंनमेच्चेत्सुखंयायात् । कृष्णंनंस्यतिचे
त्सुखंयास्यति । भविष्यत्येवेष्यते । नेह । हन्तीति
पलायते ॥ इच्छार्थेषुलिङ्लोटौ ३ ३ १५७ ॥ इच्छामि
भुंजीतभुंक्तांवाभवान् । एवङ्कामयेप्रार्थये । कामप्रवेश
नइतिवक्तव्यम् ॥ नेह । इच्छन्करोति ॥ लिङ्च । ३ ३
१५८ ॥ समानकर्तृकेषुइच्छार्थेषु ॥ भुंजीयेतीच्छति । वि
धिनिमंत्रणेतिलिङ् । विधिःप्रेरणं । भृत्यादेर्निकृष्टस्य
प्रवर्तनम् । यजेत । निमंत्रणंनियोगकरणं । आवश्यके
श्राद्धभोजनादौदौहित्रादेः प्रवर्तनं । इहभुंजीत । आमं
त्रणंकामचारानुज्ञा । इहआसीत । अधीष्टः सत्कार
पूर्वकोव्यापारः । पुत्रमध्यापयेत् । संप्रश्नःसंप्रधारणं ।

किम्भोवेदमधीयीयउततर्कम्। प्रार्थनंयाञ्चा। भोभो
जनंलभेय। एवंलोट्॥ प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषुकृत्याश्च
३ ३ १६ ३॥ प्रैषोविधिः अतिसर्गःकामचारानुज्ञा। भ
वतायष्टव्यम्। चाल्लोटोऽनुकर्षणंप्राप्तकालार्थम्। भवा
न्यजतां॥ अर्हेकृत्यतृचश्च ३ ३ १६ ९॥ चाल्लिङ्। त्वङ्क
न्यांवहेः॥ शकिलिङ्च ३ ३ १७२॥ शक्तौलिङ्स्याच्चात्कृ
त्याः। त्वम्भारंवहेः॥ धातुसंबन्धेप्रत्ययाः ३ ४ १॥ धा
त्वर्थानांसंबंधेयत्रकालेप्रत्ययाउक्तास्ततोन्यत्रापिस्युः॥
तिङन्तवाच्यक्रियायाःप्राधान्यात्तदनुरोधेनगुणभूतक्रि
यावाचिभ्यः प्रत्ययाः। वसन्ददर्श। भूतेलट् अतीतवास
कर्तृकर्तृकन्दर्शनमित्यर्थः। सोमयाज्यस्यपुत्रोभविता।
सोमेनयक्ष्यमाणोयः पुत्रस्तत्कर्तृकंभवम्॥ क्रियासमभि
हारेलोट्लोटोहिस्वौवाचतध्वमोः ३ ४ २॥ पौनः पुन्ये
भृशार्थेचद्योत्येधातोर्लोट् तस्यचहिस्वौस्तस्तिङामपवा
दः। तौचहिस्वौक्रमेणपरस्मैपदात्मनेपदसञ्ज्ञौस्तस्तिङ्
संज्ञौच। तध्वमोर्विषयेतुहिस्वौवास्तः। पुरुषैकवचन
संज्ञेनानयोरातिदिश्येते हिस्वविधानसामर्थ्यात्तेनसकल
पुरुषवचनवि षयेपरस्मैपदिभ्योहिः कर्त्तरिचात्मनेपदि
भ्यः स्वोभावकर्मकर्तृषु॥ समुच्चयेन्यतरस्याम् ३ ४ ३॥
अनेकक्रियासमुच्चयेद्योत्येप्रागुक्तंवास्यात्॥ यथाविध्य
नुप्रयोगः पूर्वस्मिन् ३ ४ ४॥ आद्येलोड्विधाने लोट्प्रकृ
तिभूतएवधातुरनुप्रयोज्यः॥ समुच्चयेसामान्यवचनस्य
३ ४॥ समुच्चयेलोड्विधौसामान्यार्थस्यधातोरनुप्रयोगः
स्यात्। अनुप्रयोगाद्यथायथंलडादयस्तिवादयश्च। ततः

संख्याकालयोः पुरुषविशेषार्थस्यचाभिव्यक्तिः । क्रियास मभिहारेद्वेवाच्ये । याहियाहीतियाति । पुनःपुनरतिशये नवायानंह्यंतस्यार्थः । एककर्तृकंवर्त्तमानंयानंयातीत्यस्य इतिशब्दस्तुअभेदान्वयेतात्पर्यंग्राहयति । एवंयातः । यांति । याथः । याथ । यातयातेतियूयंयाथ ॥ याहियाहीत्य यासीत् यास्यतिवा । अधीष्वाधीष्वेत्यधीते । एवंविषयेतु पक्षेअधीध्वमधीध्वमिति यूयमधीध्वे । समुच्चयेशक्तून्पिबधानाःखादेत्यभ्यवहरति । अन्नम्भुङ्क्ष्वदाधिकमास्वादस्वेत्यभ्यवहरते तध्वमोस्तु । पिबतखादतेत्यभ्यवहरथे । भुङ्ग्ध्वमास्वाद ध्वमित्यभ्यवहरध्वे पक्षेतुहिस्वौ अत्रसमुच्चीयमानविशेषाणामनुप्रयोगार्थेनसामान्येनाभेदान्वयः । पक्षेशक्तून्पिबतिधानाः खादति अन्नंभुङ्क्तेदाधिकमास्वादते । एतेन पुरीमस्कन्दलुनीहिनन्दनंमुषाणरत्नानिहरामराङ्गनाः । विगृह्यचक्रेनमुचिद्विषावलीयइत्थमस्वास्थ्यमहर्दिवन्दिवः ॥ इतिव्याख्यातम् ॥ अवस्कन्दलवनादिरूपाभूतानद्यतपरोक्षाएककर्तृकाअस्वास्थ्यक्रियेत्यर्थात् ॥ इहपुनः पुनश्चस्कन्देत्यादिरर्थइतिव्याख्यानंभ्रममूलकमेव ॥ द्वितीयसूत्रेक्रियासमभिहारेइत्यस्याननुवृत्तेः । लोडन्तस्यद्वित्वापत्तेश्च । पुरीमवस्कन्देत्यादिमध्यमपुरुषैकवचनमित्यपिकेषांचिद्भ्रमएव पुरुषवचनसंज्ञेइहनेत्युक्तत्वात् ॥ ६३ ॥ इतिलकारार्थप्रक्रिया ४ ॥ ६३ ॥ इतितिङन्तप्रक्रिया ॥

॥ समाप्ता जाता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

धातोः ३ १ ९१। आतृतीयाध्यायान्तं येप्रत्ययास्ते धातोःपरेस्युः। कृदतिङितिकृत्संज्ञा वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् २ १ ९४। अस्मिन्धात्वधिकारेऽसरूपोपवादः प्रत्यय उत्सर्गस्यवावाधकःस्त्र्यधिकारोक्तंविना। कृत्याः ३ १ ९५। ण्वुलृतृचावित्यतःप्राक्कृत्यसंज्ञाःस्युः। कर्तरिकृत् ३ ४ ६७। इतिप्राप्ते। तयोरेवकृत्यक्तखलर्थाः ३ ४ ७०। एतेभावकर्मणोरेवस्युः। तव्यत्तव्यानीयरः ३ १ ९६। धातोरेतेस्युः। एधितव्यं। एधनीयंत्वयाभावे औत्सर्गिकमेकवचनंक्लीवत्वंच। चेतव्यश्चयनीयोवा धर्मस्त्वया। केलिमरउपसंख्यानं पचेलिमामाषाः। पक्तव्या इत्यर्थः। भिदेलिमाः शरलाः। कर्मणिप्रत्ययः वसेस्तव्यत्कर्तरिणिच्च वसतीतिवास्तव्यः। कृत्यचः ८ ४ २९ उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्याचउत्तरस्यकृत्स्थस्यनस्यणत्वं स्यात्। प्रयाणीयं। अचः किं। प्रमग्नः। निर्विसास्योपसंख्यानम्॥ णेर्विभाषा ८ ४ ३०। प्राग्वत्। प्रयापणीयं। प्रयापनीयं। हलश्चेजुपधात् ८ ४ ३१। हलादेरिजुपधाद्धातोःपरस्यकृन्नस्याचःपरस्यणोवा। प्रकोपणीयम्। प्रकोपनीयं। हलः किं। प्रोहणीयं। इजुपधात्किं। प्रवपणीयं। इजादेःसनुमः ८ ४ ३२। सनुमश्चेद्भवतिइजा

देर्हलन्ताद्विहितोयःकृत्तस्थस्यैव । इखिगतौ । प्रेंखणीयं इजादेः किं मगिसर्पणे प्रमंगनीयं । वानिंसनिक्षनिन्दाम् ८ ४ ३३ । एषांनस्यणोवाकृति।प्रणिंसितव्यं प्रनिंसितव्यं । नभाभूपूकमिगमिप्यायीवेपाम् ८ ४ ४३ । एभ्यः कृत्स्यणोन । प्रभानीयं । प्रभवनीयं । णयन्तभादीनामुपसंख्यानं । प्रभापनीयं । कृत्यल्युटोवहुलं ३ ३ ११३ ॥ क्वचित्प्रवृत्तिःक्वचिदप्रवृत्तिः । क्वचिद्विभाषाक्वचिदन्यदेव विधेर्विधानंवहुधासमीक्ष्यचतुर्विधंवाहुलकंवदन्ति १ स्नात्यनेनस्नानीयंचूर्णंदीयतेऽस्मैदानीयोविप्रः । ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः ३ १ ११० । क्यप्स्यात् वृत्वृत्त्यम् वृधू वृध्यम् क्लृपिचृत्त्योस्तुकल्प्यम्चर्त्यम् अचोयत् ३ १ ९७ । चेयम् जेयम् ईद्यति ६ ४ ६५ । आतः गुणः देयम् ग्लेयम् पोरदुपधात् ३ १ ९८ । पवर्गान्तादढुपधाद्यत् ण्यतोपवादः । शप्यम् लभ्यम् आङोयि ७ १ ६५ । आङःपरस्यलभेर्नुम्यादौप्रत्यये आलंभ्योगौः । उपात्प्रशंसायाम् ७ १ ६६ । उपलंभ्यः साधुः स्तुतौ किं उपलब्धुंशक्यः उपलभ्यः शकिसहोश्च ३ १ ९९ । शक्यम् सह्यम् गदमदचरयमश्चानुपसर्गे ३ १ १०० । गद्यम् मद्यम् चर्य्यम् चरेराङिचागुरौ । आचर्य्योदेशः अगुरौकिम् आचार्य्योगुरुः यम्यम् अवद्यपण्यवर्य्या गर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु ३ १ १०१ । अवद्यम् पापम् पण्यविक्रेयम् शतेनवर्य्याकन्या वह्यंकरणं ३ १ १०२ । वहत्यनेनेतिवह्यं शकटं वाह्यमन्यत् । अर्य्यःस्वामिवैश्ययोः ३ १ १०३ । अनयोःकिं आर्य्योब्राह्मणः उपसर्य्याकाल्याप्रजने गर्भग्रह

णेप्राप्तकालाचेदित्यर्थः उपसर्य्यागौः गर्भाधानार्थंवृष
भेणोपगन्तुंयोग्येत्यर्थः प्रजनेकालयेतिकिम् उपसार्य्या
काशी प्राप्तव्येत्यर्थः अजर्यंसंगतम् ३ १ १०५। विशे
ष्यंचेत् नजीर्यतीत्यजर्य्यंसतांसंगतम् वदःसुपिक्य पूच
३ १ १०६। चात्सत् ब्रह्मोद्यम् ब्रह्मवद्यम् भुवोभावे
३ १ १०७। क्यप् ब्रह्मणोभावोब्रह्मभूयम्। हनस्तच
३ १ १०८। चात्क्यप् ब्रह्मणोहननंब्रह्महत्या एति
स्तुशास्वृदृजुषः क्यप् ३ १ १०९। ह्रस्वस्यपितिकृति
तुक् ६ १ ७११। इत्यः स्तुत्यः शिष्यः वृइतिवृञोग्र
हणंनवृङःवृत्यः वृङस्तुवार्य्याऋत्विजः आदृत्यः जुष्यः
पुनःक्यवुक्तिःपरस्यापिण्यतोवाधनार्थ्या अवश्यस्तुत्यः
मृजेर्विभाषा ३ १ ११३॥ मृजेःक्यब्वा मृज्यःऋहलो
र्ण्यत् ३ १ १२०। ऋवर्णान्ताद्धलन्ताच्चण्यत् चजोः
कुघिण्यतोः ७ ३ ५२॥ चजोःकुत्वंघितिण्यतिच नि
ष्ठायामनिटइतिवक्तव्यम्। तेनेहन गर्ज्यम् मार्ग्यः।
ओरावश्यके ३ १ १२२॥ ण्यत् पाव्यम् लुंपेदवश्य
मःकृत्येतुंकामममनसोरपि। समोवाहिततयोर्मांसस्यप–
चियुट्घञोः। अवश्यलाव्यम् भव्यगेयप्रवचनीयोप
स्थानीयजन्याप्लाव्यापात्यावा ३ ४ ६८॥ एतेकृत्यान्ताः
कर्त्तरिवानिपात्यन्ते भवतीतिभव्यः भव्यमनेनवा। भो
ज्यंभक्ष्ये ७ ३ ६९ भोग्यमन्यत् वचोशब्दसंज्ञायाम् ७ ३ ६७
नकुत्वं वाच्यम् वाक्यमन्यत्। राजसूयसूर्यमृषोद्यरूच्य
कुप्यकृष्टपच्याव्यथ्याः ३ १ ११४॥ एते सप्तक्यवन्तानि
पात्यन्ते। भिद्योध्यौनदे २ १ १२५॥ नदेकिं भेत्ता

उज्झिता । पुष्पसिध्यौनक्षत्रे ३ १ ११६ । विपूयविनी यजित्यामुञ्जकल्कहलिषु ३ १ १६७ । विपूयोमुञ्जःवि नीयः कल्कः जित्योहलिः । प्रत्यपिभ्यांग्रहेः ३ १ ११८ छ न्दसीतिवक्तव्यम् । प्रतिगृह्यम् अपिगृह्यम् लोकेतु । प्रतिग्राह्यम् अपिग्राह्यम् ॥ पदास्वैरिवाह्यापक्षेषुच ३ १ ११९ ॥ अवगृह्यम् प्रगृह्यम्पदम् । अस्वैरीपरत न्त्रः गृह्यकाःशुकाः । ग्रामगृह्यासेना आर्यैर्गृह्यते । आ र्यगृह्यः तत्पक्षाश्रितइत्यर्थ । विभाषाकृवृषोः ३ १ १२० कृत्यं वृष्य कार्यंवर्ष्यं युग्यञ्चपत्रे । पत्रंवाहनंयोग्यमन्यत् अमावस्यदन्यतरस्यां ३ १ १२२ ॥ अमासहवसतोऽस्या ञ्चन्द्रार्काावित्यमावस्या । अमावास्यावा अग्नौपरिचा य्योपचाय्यसमूह्याः ३ १ १३१ अग्नावेतेसाधवः । क्रतौकु ण्डपाय्यसंचाय्यौ ३ १ १३० चित्याग्निचित्येच ३ १ १३२ चित्योग्निः अग्नेश्चयनमग्निचित्या । इतिकृत्यप्रत्ययाः ण्वुल्तृचौ ३ १ १३३ ॥ धातोरेतौस्तः कर्त्तरिकृदितिक र्त्रर्थे युवोरनाकौ । युवुएतयोरनुनासिकयोरेतौस्तः का रकःकर्त्ता । नन्दिग्रहिपचादिभ्योल्युणिन्यचः ३ १ १३४ नंद्यादेल्युर्ग्रह्यादेर्णिनिःपचादेरचस्यात् ॥ नन्दयतीतिन न्दनः । जनार्दनः लवणः गणेनिपातनात्णत्वम् । ग्रा ही स्थायी मन्त्री पचः । आकृतिगणोयम् इगुपधज्ञा प्रीकिरःकः ३ १ १३५ ॥ क्षिपः बुधः कृशः ज्ञः प्रियः किरः । आतश्चोपसर्गे ३ १ १३६ ॥ प्रज्ञः सुग्लः पाघ्रा ध्माधेट्दृशःशः ३ १ १३७ ॥ पिबः जिघ्रः धमः धयः पश्यः अनुपसर्गाल्लिंपविन्दधारिपारिवेद्युदेजिचेति सा

तिसाहिभ्यश्च ३ १ १३८ । लिंपः विन्दः धारयः पारयः वेदयः उद्वेजयः चेतयः सातयः साहयः अनुपसर्गात्किं । प्रलिपः गवादिषुविन्देःसंज्ञायाम् । गोविन्दः अरविन्दः । ददातिदधात्योर्विभाषा ३ १ १३९ ॥ ददः दधः पक्षेवक्ष्यमाणोणः । ज्वलितिकसंतेभ्योणः ३ १ १४० ॥ वास्यात् ज्वालः ज्वलः चालः चलः । श्याऽऽद्व्यधास्रुसंस्र्वतीणवसाऽवहृलिहश्लिषश्वसश्च ३ १ १४१ । अवश्यायः आत् दायः धायः व्याधः आस्रावः संस्रावः अत्यायः अवसायः अवहारः लेहः श्लेषः श्वासः । विभाषाग्रह ३ १ १४३ ॥ व्यवस्थितविभाषेयम् । तेनजलचरेग्राहः ज्योतिषिग्रहः । गेहेकः ३ १ १४४ ॥ गृह्णातिधान्यादिकमितिगृहम् । शिल्पिनिष्वुन् ३ १ १३५ । क्रियाकौशलंशिल्पम् । षःप्रत्ययस्य १ ३ ६ ॥ आदिरित् नृतिखनिरञ्जिभ्यएव । नर्त्तकः खनकः असि अकेऽने चरञ्जेर्नलोपोवाच्यः । रजकः गस्थकन् ३ १ १४६ गायतेस्थकन् गाथकः ण्युट्च ३ १ १४७ ॥ गायनः । प्रुसृल्वःसमभिहारेवुन् ३ १ १४९ । समभिहारग्रहणेनसाधुकारित्वंलक्ष्यते प्रवकः सरकः लवकः आशिषिच ३ १ १५० ॥ वुन्स्यात् । जीवताज्जीवकः । तत्रोपपदंसप्तमीस्थम् ॥ १ ३ ९२ ॥ सप्तम्यन्तेपदेकर्मणीत्यादौवाच्यत्वेनास्थितं यत्कुम्भादितद्वाचकंपदमुपपदसंज्ञंस्यात् । कर्मण्यण् ३ ११० । कर्मण्युपपदेधातोरण् कुम्भंकरोतीतिकुम्भकारः अतोनुपसर्गेकः ३ २ ३ ॥ कर्मण्युपपदे अणोपवादः गोदः । कम्बलदः अनुपर्गे किं गोसंदायः । मूलविभुजा

दिभ्यः कः ॥ मूलानि विभुजति मूलविभुजो रथः आकृतिगणोयम् । महीध्रः कुध्रः । सुपिस्थः ३ २ ४ कः स्यात् समस्थः विषमस्थः सुपीतियोगविभागादन्यस्मादपि । द्वाभ्यां पिबतिइतिद्विपः । अम्बाम्बगोभूमिसव्यापद्वित्रिकुशेकुशंक्वङ्गुमञ्जिपुञ्जिपरमेबर्हिर्दिव्यग्निभ्यः स्थः ४ ३ ९७ ॥ एभ्यः स्थस्यसस्यषः स्यात् द्विष्ठः त्रिष्ठः । तुन्दशोकयोः परिमृजापनुदोः ३ २ ५ ॥ तुन्दशोकयोः कर्मणोरुपपदयोराभ्यांकः । आलस्यसुखाहरणयोरितिवक्तव्यम् ॥ तुन्दपरिमृजोऽलसः । शोकापनुदः ॥ सुखस्याऽऽहर्त्ता । प्रेदाज्ञः ३ २ ६ ॥ कः स्यात् सर्वप्रदः । पथिप्रज्ञः समिख्यः ३ २ ७ ॥ गोसंख्यः । गापोष्टक् । ३ २ ७ ॥ कर्मण्युपपदे । सामगः पिबतेसुराशीध्वोरितिवाच्यम् । सुरापी शिधुपी हरतेरनुद्यमनेच् ३ २ ९ ॥ अंशहरः । अनुद्यमने किं भारहारः । शक्तिलाङ्गलांकुशतोमरयष्टिघटघटीधनुष्षुग्रहः शक्तिग्रहः । वयसिच ३ २ १० ॥ उद्यमनार्थंसूत्रम् ॥ कवचहारः कुमारः । आङिताच्छिल्ये ३ २ ११ ॥ पुष्पाण्याहरतितच्छीलः पुष्पाहरः । अर्हः ३ २ १२ ॥ अच्स्यात् कर्मण्युपपदे पूजार्हाब्राह्मणी । स्तंबकर्णयोरमिजपोः ३ । १ १३ ॥ हस्तिसूचकयोरितिव्यक्तव्यम् स्तंबेरमोहस्ती कर्णेजपः सूचकः । अधिकरणेशेतेः । ३ २ १५ खेशेतेखशयः पार्श्वादिषूपसंख्यानम् । पार्श्वाभ्यांशेतेपार्श्वशयः पृष्ठशयः उदरशयः । चेरष्टः ३ २ १६ ॥ अधिकरणेउपपदे कुरुचरः । भिक्षासेनादायेषुच ३ २ १७ ॥ भिक्षाचरः सेनाचरः आदायेतिल्पबंतम् आदाय

चरः । कृञोहेतुताच्छील्यानुलोम्येषु ३ २ २० ॥ एषु
द्योत्येषुकृञष्टः । अतःकृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्व
नव्ययस्य १ ३ ४६ ॥ अतउत्तरस्यानव्ययविसर्गस्यस
मासेनित्यंसादेशःकरोत्यादिषुपरेषु । यशस्करीविद्या ।
श्राद्धकरः वचनकरः । दिवाविभानिशाप्रभाभास्कारा
न्तानन्तादिवहुनांदीकिंलिपिलिविवलिभक्तिकर्त्तृचित्र–
क्षेत्रसख्याजंघावाह्वहर्यत्तद्धनुररुष्षु ३ २ २१ ॥ एषुकृञ
ष्टोऽहेत्वादावपि दिवाकरः विभाकरः निशाकरः कस्का
दित्वात्सः । भास्करः वहुकरः एककरः द्विकरः अहस्क
स्करः धनुस्करः अरुस्करः।नशब्दश्लोककलगाथावैरचाटु
सूत्रमन्त्रपदेषु ३ १ २३ ॥ एषुकृञष्टोन शब्दकारः स्तंवश
कृतोरिन् ३ २ २४ ॥ व्रीहिवत्सयोरितिवक्तव्यम् स्तंवक
रिर्व्रीहिः शकृत्करिर्वत्सः । हरतेर्दृतिनाथयोःपशौ ३ २
२५ ॥ दृतिहरिः नाथंनासारज्जुंहरतीतिनाथहरिःपशु ।
फलेग्रहिरात्मंभरिश्च ३ २ २६ ॥ एतौनिपात्यंते । चात्कु
क्षिंभरिः चान्द्रास्तुआत्मोदरकुक्षिष्विति पेठुः ज्योत्स्नाकरं
भमुदरंभरयश्चकोराः इतिमुरारिः । एजेःखश् ३ २ २८ ॥
ण्यन्तात् । अरुर्द्विषदजंतस्यमुम् ६ ३ ६७ ॥ अरुषोद्वि
षतोऽजंतस्यमुम्खिदन्तेनत्वव्ययस्य शित्वाच्छवादिः ।
जनंएजयतीतिजनमेजयः । वातशुनीतिलशर्द्धेष्वजधेटूतु
दजहातिभ्यःखश् । वातमजामृगाः । खित्यनव्ययस्य
६ ३ ३६६ ॥ ह्रस्वः शुनिन्धयः तिलंतुदः शर्द्धंजहामाषाः
नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः ३ २ २९ ॥ स्तनधेटोनासि
कायांध्मश्चेतिवक्तव्यं स्तनंधयः नासिकंधमः नासिकं

धयः टित्वात्स्तनंधयी । नाडिमुष्ट्योश्च ३ २ ३० ॥ ध्मा धेटोःखश् नाडिंधमः नाडिंधयः मुष्टिंधमः मुष्टिंधयः उदिकूलेरुजिवहोः ३ २ ३१ ॥ कूलमुद्रुजः कूलमुद्वहः वहाभ्रेलिहः ३ २ ३२ ॥ वहः स्कंधः तंलेढीतिवहंलि होगौः । अभ्रंलिहोवायुः । परिमाणपचः ३ २ ३३ ॥ प्रस्थंपचास्थाली खारिंपचःकटाहः । मितनखेच ३ २ ३४ ॥ मितंपचाब्राह्मणी नखंपचायवागूः । विध्वरु षोस्तुदः ३ २ ३५ ॥ विधुन्तुदः अरुन्तुदः । असूर्यल लाटयोर्दृशितपोः ३ २ ३६ ॥ असूर्यमित्यसमर्थसमासः दृशिनानञःसंवधात् असूर्य्यंपश्याराजदाराः ललाटंत पःसूर्यः । प्रियवशेवदःखच् ३ २ ३८ ॥ प्रियंवदः वशं वदः गमेःसुपिवाच्यः मितंगमोहस्ती । विहायसोवि हच ॥ खचाडिद्वावाच्यः विहंगमः विहंगः भुजंगः भु जंगमः । द्विषत्परयोस्तापेः ३ २ ३९ ॥ खच् । खचि ह्रस्वः ६ ४ ९४ खच्चिपरेणौउपधायाह्रस्वः द्विषन्तंपरंवा तापयतिद्विषंतपः परन्तपः वाचियमोव्रते ३ २ ४० ॥ खच् । वाचंयमपुरंदरौच ६ २ ६२ ॥ वाक् पुरोरमंत त्वंनिपात्यते वाचयमोमौनव्रती व्रतेकिं अशक्त्यादि नावाचंयच्छीतिवाग्यामः । पूःसर्वयोदारिसहोः ३ २ ४१ ॥ खच् पुरंदारयतीतिपुरंदरः सर्वंसहः भगंदारयती तिभगंदरइतिकथंवाहुलकात् । सर्वकूलाभ्रकरीषेषुकषः ३ २ ४२ ॥ सर्वंकषः खलः कूलंकषानदी अभ्रंकषोवा युः करीषंकषावात्याः । मेघर्त्तिभयेषुकृञः ३ २ ४३ ॥ मेघंकरः ऋतिंकरः भयंकरः भयशब्देनतदंत विधिः अ

भयंकरः । क्षेमप्रियमद्रेऽराच ३ २ ४४ ॥ एषुकृञोणू
चात्खच् क्षेमंकरः क्षेमकारः प्रियंकरः प्रियकारः भद्रं
करः भद्रकारः । कथंतर्हिअल्पारंभाः क्षेमकराइति ॥
कर्मणःशेषत्वविवक्षायांपचाद्यच् । एवंगङ्गाधरोभूधरा
दयः । आशितेभुवःकरणभावयोः ३ २ ४५ ॥ खच् ।
आशितोभवत्यनेनआशितंभवओदनः । आशितस्य
भवनं आशितंभवः । संज्ञायांभृतृवृजिधारिसहितपिद
मः ३ २ ४६ ॥ खच् विश्वंबिभर्तीतिविश्वंभरः रथंत
रंसाम पतिंवराकन्या शत्रुंजयोहस्ती युगंधरःपर्वतः ।
शत्रुंसहः शत्रुंतपः अरिंदमः । गमश्च ३ २४७ ॥ सु
तंगमः अंतात्यंताध्वदूरपारसर्वानंतेषुडः ३ २ ४८ गमेः
अंतगः सर्वत्रपन्नयोरितिवाच्यं सर्वत्रगः पन्नंपतितं
गच्छतीतिपन्नगः उरसोलोपश्च उरसागच्छतीत्युरगः
सुदुरोरधिकरणे सुखेनगच्छतीत्यत्रसुगःदुर्गः अन्यत्रापि
दृश्यतइतिवाच्यं ग्रामगः डेचविहायसोविहादेशोवा
च्यः विहगः । आशिषिहनः ३ २ ४९ ॥ शत्रुंवध्यात्
शत्रुहः आशिषिकिं शत्रुघातः दारावाहनोणन्तस्यच
टः संज्ञायां । दारुशब्देआङ्पूर्वाद्धन्तेरराटोंतस्य दार्वा
घाटः । चारौवा ॥ चार्वाघाटः । चार्वाघातः । अपे
क्लेशतमसोः ३ २ ५० ॥ अपपूर्वाद्धन्तेर्डः अनाशीर
र्थमिदम् क्लेशापहः पुत्रः तमोपहःसूर्य्यः कुमारशीर्षयो
र्णिनिः ३ २ ५१ ॥ कुमारघाती शिरसः शीर्षभावोनि
पात्यते शीर्षघाती लक्षणेजायापत्योष्टक् ३ २ ५२ ॥
हन्तेष्टक् लक्षणवतिकर्त्तरि । जायाघ्नोना पतिघ्नीस्त्री

अमनुष्यकर्त्तृकेच ३ २ ५३ ॥ जायाघ्नस्तिलकालकः । पतिघ्नीपाणिरेखा पित्तघ्नंघृतं अमनुष्येति किं । आखुघातः शूद्रः । अथ कथम्बलभद्रः । प्रलंवघ्नः । कृतघ्नइत्यादि । मूलविभुजादित्वात्सिद्धं । चोरघातो नगरघातो हस्तीतितुबाहुलकादण् । शक्तौहस्तिकपाटयोः ३ २ ५४ ॥ हन्तेष्टक् मनुष्यकर्त्तृकार्थमिदं । हस्तिघ्नोना कपाटघ्नश्चोरः । कवाटेतिपाठान्तरं पाणिघताडघौशिल्पिनि ३ २ ५५ ॥ शिल्पिनिकिं पाणिघातः । ताडघातः राजघउपसंख्यानं राजानंहंति राजघः आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नांऽधप्रियेषुच्व्यर्थेष्वच्वौकृञःकरणेख्युन् ३ २ ५६ ॥ एषुच्व्यर्थेष्वच्व्यन्तेषुकर्मसूपपदेषुकृञः ख्युन् । अनाढ्यमाढ्यंकुर्वत्यनया आढ्यंकरणी । अच्वौ किं आढ्यीकुर्वन्त्यनेन । कर्त्तरिभुवःखिष्णुच्खुकञौ ३ २ ५७ ॥ आढ्यादिषुच्व्यर्थेष्वच्व्यन्तेषुभवतेरेतौस्तः । अनाढ्यआढ्योभवति । आढ्यम्भविष्णुः । आढ्यम्भावुकः । सत्सूद्विषद्रुहदुहयुजविदभिदच्छिदजिनीराजामुपसर्गेऽपि क्विप् ३ २ ६१ । एभ्यःक्विवुपसर्गेसत्यसतिचसुप्युपपदे । द्युसत् सदिरप्रतेरितिषः उपनिषत् अण्डसूः प्रसूः । मित्रद्विट् प्रद्विट् मित्रध्रुट् प्रध्रुट् गोधुक् प्रधुक् अश्वयुक् प्रयुक् वेदवित् निवित् अग्रग्रामाभ्यांनयतेर्णोवाच्यः ॥ अग्रणीः ग्रामणीः भजोण्विः ३ २ ६२ ॥ अंशभाक् प्रभाक् अदोनन्ने ३ २ ६८ ॥ विट्स्यात् आममत्तीत्यामात् सस्यात् अनन्ने किं अन्नादः क्रव्येच ३ २ ६९ ॥ अदेर्विट् पूर्वेणसिद्धेवचनंवा सरूपेतिप्राप्ताण् वाधनार्थम् क्रव्या

त् आममांसभक्षकः दुहः कप्घश्च ३ २ ७०॥ कामदुघा अन्येभ्योपिदृश्यन्ते ३ २ ७५॥ मनिन् क्वनिप् वनिप् विच् एतेप्रत्यया धातोस्युः। नेड्वशिकृति ७२८॥ वशादेः कृतइण्न सुशर्मा प्रातरित्वा। विड्वनोरनुनासिकस्यात् ६ ४ ४१॥ विजायत इति विजावा। ओणृ अपन यने। अवावा रोट् रेट् सुगण्। क्विप्च ३ २ ७६॥ अयमपिदृश्यते। उखास्त्रत् पर्णध्वत् वाहभ्रट्। अन्तः ८ ४ २०॥ पदान्तस्यानितेर्नस्य णत्वंस्यादुपसर्गस्थान्नि मितात्परश्चेत्। हेप्राण् आशासः क्वौउपधायाइत्वंवाच्यं आशीः इत्वोत्वे गीः पूः मोनोधातोः। प्रतान् प्रशान् गमः क्वौ ६ ४ ४०॥ अनुनासिकलोपः अङ्गगत् गमा दीनामितिवक्तव्यं। परीतत् संयत् ऊङ्चगमादीना मितिवक्तव्यं। लोपश्चगूः भूः स्थःकच ३ २ ७७॥ चात्क्विप् शंस्थः शंस्थाः सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये ३ २ ७८॥ अजात्यर्थेधातोर्णिनिस्ताच्छील्येद्योत्ये उष्ण भोजी शीतभोजी मनः ३ २ ८२॥ सुपिमन्यतेर्णिनिः दर्शनीयमानी आत्ममानेखश्च ३ २ ८३॥ स्वकर्मके मननेवर्तमानान्मन्यतेः सुपिखश् चात्तिणिनिः पण्डितमा त्मानंमन्यतेपण्डितंमन्यः। पण्डितमानी इचएकाचोम्प्र त्ययवच्च ६ ३ ६८॥ इजंतादेकाचोऽस्पात्सचस्वाद्यंवत् खिदंतेपरे ओतोऽम्शसोः गांमन्यः वाऽम्सोः स्त्रियंमन्यः स्त्रींमन्यः नृ नरंमन्यः भुवंमन्यः श्रियमात्मानं मन्यते श्रिमन्यंकुलं भाष्यकारप्रयोगाच्छिशब्दस्यह्रस्वो मुममो रभावश्च भूते ३ २ ८४॥ अधिकारोऽयं वर्तमानेलडिति

यावत् करणेयजः ३ २ ८५॥ करणेउपपदेभूतार्थाद्यजेर्णि
निः कर्तरि सोमेनेष्टवान्सोमयाजी कर्मणिहनः ३ २ ८६॥
पितृव्यघाती ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषुक्किप् ३ २ ८७॥ ब्रह्महा
भ्रूणहा वृत्रहा क्किप्चेत्येवसिद्धेब्रह्मादिष्वेवक्किवेवेतिद्वि
विधनियमार्थमिदम् एवमग्रेपि सुकर्मपापमंत्रपुण्येषुकृ
ञः ३ २ ८९॥ सुकृत् कर्मकृत् पापकृत् मंत्रकृत् पुण्य
कृत् सोमेसुञः ३ २ ९०॥ सोमसुत् अग्नौचेः ३ २
९१॥ अग्निचित् कर्मण्यग्न्याख्यायाम् ३ २ ९२॥
कर्मण्युपपदेकर्मण्येवकारकेचिनोतेः क्किप् अग्न्याधार
स्थलविशेषस्याख्यायाम् श्येनइवचितः श्येनचित् कर्म
णीनिर्विक्रियः ३ २ ९३॥ कर्मण्युपपदेविपूर्वात्क्री
णातेरिनिः । कुत्सितग्रहणंकर्तव्यं सोमविक्रयी घृतवि
क्रयी दृशेः क्वनिप् ३ २ ९४॥ कर्मणिभूते पारंदृष्टवा
न्पारदृश्वा राजनियुधिकृञः ३ २ ९५॥ क्वनिप् युधि
रंतर्भावितण्यर्थः । राजानंयोधितवान् राजयुध्वा राज
कृत्वा सहेच ३ २ ९६॥ सहयुध्वा सहकृत्वा सप्तम्यां
जनेर्डः ३ २ ९७॥ तत्पुरुषेकृतिबहुलं ६ ३ १४॥ ङेर
लुक् सरसिजं सरोजं उपसर्गेचसंज्ञायाम् ३ २ ९९॥
प्रजा अनौकर्मणि ३ २ १००॥ अनुपूर्वाज्जनेः कर्म
ण्युपपदेडः पुमांसमनुरुध्यजाता पुमनुजा अन्येष्वपि
दृश्यते ३ २ १०१॥ अजः द्विजः ब्राह्मणजः अपिश
ब्दः सर्वोपाधिव्यभिचारार्थः तेनधात्वन्तरादपिकारका
न्तरेष्वपिक्कचित् परितः खातापरिखा पञ्चम्यामजातौ
३ २ ९८॥ जातिशब्दवर्जिते पञ्चम्यन्तेजनेर्डः संस्का

रजः अदृष्टजः क्तक्तवतूनिष्ठा १ १ २६ ॥ एतौनिष्ठासं ज्ञौस्तः निष्ठा ३ २ १०२ ॥ भूतार्थवृत्तेर्धातोर्निष्ठास्यात् तत्रतयोरेवेतिभावकर्मणोः क्तः कर्त्तरिकृदितिकर्त्तरि क्तवतुः स्नातंमया स्तुतस्त्वयाविष्णुःविश्वकृतवान्। अदोजग्धिर्ल्यप्तिकिति २ ४ ३६ ॥ ल्यपितादौकितिच इकारउच्चारणार्थः। जग्धम्। निष्ठायामण्यदर्थे ६ ४ ६० ॥ ण्यदर्थोभावकर्मणीततोऽन्यत्रनिष्ठायांक्षियोदीर्घः स्यात्। क्षियोदीर्घात् ८ २ ४६ निष्ठातस्यनः क्षीणवान् भावकर्मणोस्तुक्षितःकामोमया उर्णोतेर्णुवद्भावोवाच्यः। तेनएकाच्त्वान्नेट् उर्णुतः। रदाभ्यांनिष्ठातोनःपूर्वस्य चदः ८ २ ३२ ॥ रदाभ्यांपरस्यनिष्ठातस्यनोनिष्ठापेक्षयापूर्वस्यधातोर्दस्यच श्टृ शीर्णः भिन्नः छिन्नः। संयोगादेरातोधातोर्यण्वतः ८ २ ४३ ॥ यण्वत्संयोगादेरादंतान्निष्ठातस्यनः द्राणः ग्लानः। ल्वादिभ्यः ८ २ ४४ ॥ एकविंशतेर्लूञादिभ्यः प्राग्वत्। लूनः ज्या ग्रहि ज्या। हलः ६ ४ २ ॥ अंगावयवाद्धलःपरंयत्संप्रसारणंतदंतस्यांगस्यदीर्घः जीनः। दुग्वोदीर्घश्च ॥ दुगतौ दूनः गुपुरिषोत्सर्गे गूनः। पूञोविनाशे ॥ पूनायवाः विनष्टाइत्यर्थः पूतमन्यत्। सिनोतेर्ग्रासकर्मकर्तृकस्य सिनोग्रासः ग्रासेतिकिं सितापासेनसूकरी कर्मकर्त्तृकेतिकिं सितोग्रासोदेवदत्तेन। ओदितश्च ८ २ ४५ ॥ प्राग्वत् भुजोभुग्नः टु ओश्वि शूनः। द्रवमूर्तिस्पर्शयोः श्यः ६ १ २४ ॥ द्रवस्यमूर्तौकाठिन्येस्पर्शेचार्थेश्यैङः संप्रसारणंस्यान्निष्ठायाम्। श्योऽस्पर्शे ८ २ ४७ ॥

श्यैङोनिष्ठातस्यनःस्यादस्पर्शेर्थे ॥ शीनंघृतं अस्पर्शे किं शीतंजलं द्रवमूर्त्तिस्पर्शयोरितिकिं संश्यानोवृश्चिकः शीतात्संकुचितइत्यर्थः । प्रतेश्च ६ १ २५ ॥ संप्रसारणंनिष्ठायां । प्रतिशीनः । विभाषाभ्यवपूर्वस्य ६ १ २६ ॥ तथा अभिश्यानं घृतं अभिशीनं अवश्यानः अवशीनोवृश्चिकः व्यवस्थितविभाषेयं तेनेहन समवश्यानः । अंचोनपादाने ८ २ ४८ ॥ निष्ठातस्यनः । यस्यविभाषा ७ २ १५ ॥ यस्यक्वचिद्वेड्विहितस्ततोनिष्ठायाइरान उदितोवेतिक्त्वायांवेड्त्वादिहनेट् समक्तः अनपादानेकिं उदक्तमुदकंकूपात् । दिवोऽविजिगीषायाम् ८ २ ४९ ॥ द्यूनः विजिगीषायांतु द्यूतं । निर्वाणोऽवाते ८ २ ५० ॥ अवाते इतिछेदः निर्पूर्वाद्वातेर्निष्ठातस्यनत्वंस्याद्वातश्चेत्कर्त्तान निर्वाणोऽग्निर्मुनिर्वा वातेतुनिर्वातोवातः । शुषःकः ८ २ ५१ ॥ निष्ठातस्यकः शुष्कः । पचोवः ८ २ ५२ ॥ पक्वः । क्षायोमः ८ २ ५३ ॥ क्षामः । स्त्यःप्रपूर्वस्य ६ १ २३ ॥ प्रात्स्त्यः संप्रसारणंनिष्ठायां । प्रस्त्योन्यतरस्याम् ८ २ ५४ ॥ निष्ठातस्यमोवा प्रस्तीमः प्रस्तीतः प्रात्किं स्त्यानः । अनुपसर्गात्फुल्लक्षीवकृशोल्लाघाः ८ २ ५५ ॥ एतेनिपात्यंते ञिफला फुल्लः निष्ठातस्यलत्वंनिपात्यते क्तवत्वेकदेशस्यापीदंनिपातनमिष्यते फुल्लवान् अनुपसर्गात्किं आदितश्च ७ २ ५६ ॥ आकारेतोनिष्ठायाइरान । तिच ७ २ ८९ ॥ चरफलोरतउत्तादौकिति प्रफुल्तः प्रक्षीवितः प्रकृशितः प्रोल्लाघितः । उत्फुल्लसंफुल्लयोरु

पसंख्यानम् उदविदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योऽन्यतरस्याम् ८ २ ५६॥ निष्ठातस्यनः नुन्नः नुत्तः विन्नः वित्तः। उन्दी। श्वीदितोनिष्ठायाम् ७ २ १४॥ श्वयतेरीदितश्चनिष्ठा याइरान उन्नः उत्तः इत्यादि। नध्याख्यापॄमूर्छिमदाम् ८ २ ५७॥ एभ्योनिष्ठातस्यनोन। ध्यातः ख्यातः। पूर्त्तः। राल्लोपः ६ ४ २१॥ छ्वोरुलादावनुनासिकादौ चप्रत्यये मूर्त्तः मत्तः वित्तोभोगप्रत्ययोः ८ २ ५८॥ विन्दतेर्निष्ठांतस्यनिपातोऽयंभोग्येप्रतीतेचार्थे॥ वित्तः पुरुषः अनयोः किं विन्नः भित्तं शकलं ८ २ ५९॥ भिन्नमन्यत् ऋणमाधमर्ण्ये ८ २ ६०॥ ऋतमन्यत्। स्फायः स्फीनिष्ठायाम् ६ १ २२॥ स्फीतः इण्निष्ठा याम् ७ २ ४७॥ निरःकुषोनिष्ठायाइट् यस्यविभाषे तिनिषेधेप्राप्ते पुनर्विधिः निष्कुषितः वसतिक्षुधोरिट् ७ २ ५२॥ आभ्यांक्त्वानिष्ठयोर्नित्यमिट् उषितः क्षुधि तः अञ्चेः पूजायाम् ७ २ ५२ क्त्वानिष्ठयोरिट् अञ्चि तः गतौतुअक्तः लुभोऽविमोहने ७ २ ५४ क्त्वानिष्ठयोरि ट् नतुगार्ध्ये लुभितः गार्ध्येतुलुब्धः क्लिशः क्त्वानिष्ठयो ७ २ ५०॥ इड्वा क्लिशितः क्लिष्टः पूङश्च ७ २ ५१॥ क्त्वानिष्ठयोरिड्वा पूङः क्त्वाच १ २ २२॥ निष्ठासं ट् किन्नस्यात् पवितः पूतः क्त्वाग्रहणमुत्तरार्थं नोपधा दित्यत्रहिक्त्वैवसंवध्यते निष्ठाशीङ् स्विदिमिदिक्ष्विदि धृषः १ २ १९॥ सेट्किन्न शयितः आदिकर्मणिनिष्ठा वक्तव्या आदिकर्मणिक्तः कर्त्तरिच ३ ४ ७०॥ चाद्भा वकर्मणोः विभाषाभावादिकर्मणोः ७ २ १७॥ आदि

तोनिष्ठायाइडूवा प्रस्वेदितश्चैत्रः प्रस्वेदितन्तेन जिष्वि
देतिभ्वादिरत्रगृह्यते ञीद्भिःसाहचर्यात् स्विद्यतेस्तुस्वि
दितइत्येव जिमिदा जिक्ष्विदा दिवादीभ्वादीच प्रमेदि
तः प्रक्ष्वेदितः प्रधर्षितः धर्षितन्तेन सेट्किं प्रस्विन्नः
प्रस्विन्नन्तनेत्यादि मृषस्तितिक्षायाम् १ २ २० ॥ सेट्
निष्ठाकिन्न मर्षितः क्षमायांकिं अपमृषितंवाक्यं अ
विस्पष्टमित्यर्थः उदुपधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्याम् १
२ २१ ॥ उदुपधात्पराभावादिकर्मणोः सेण्निष्ठावाकि
न्न द्युतितं द्योतितं मुदितं मोदितं साधुना प्रद्योतितः
प्रद्युतितः प्रमुदितः प्रमोदितः। साधुः उदुपधात्किं
विदितं भावेत्यादिकिं रुचितंकार्षापणं सेट्किं कुष्टं।
शब्विकरणेभ्यएवेष्यते नेह गुध्यतेर्गुधितं। निष्ठायांसे
टि ६ ४ ५२ ॥ णेर्लोपः भावितः भावितवान्। दृढः
स्थूलवलयोः ७ २ २० ॥ स्थूलेवलवतिचनिपात्यते।
दधातेर्हिः ७ ४ ४० ॥ तादौकिति हितं। दोदद्घोः
७ ४ ४६ ॥ घुसंज्ञस्यदाइत्यस्यदथ् तादौकिति चर्त्वं
दत्तः। गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यति
भ्यश्च ३ ४ ७२ ॥ एभ्यःकर्त्तरिक्तःस्याद्भावकर्मणोश्च।
गंगांगतः गङ्गांप्राप्तः ग्लानःसः लक्ष्मीमाश्लिष्टोहरिः।
शेषमधिशयितः। द्यतिस्यतिमास्थामित्तिकिति ७ ४
४० ॥ एषामित्तादौकिति वैकुंठमधिष्ठितः शिवमुपासि
तः।हरिदिनमुपोषितः राममनुजातः गरुडमारूढः विश्व
मनुजीर्णः पक्षेप्राप्तागंगातनेत्यादि। क्तोधिकरणेचध्रौ
व्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः ३ ४ ७६ ॥ एभ्योधिकरणेक्तः

चाद्यथाप्राप्तं ॥ मुकुंदस्यासितमिदमिदंयातंरमापतेः।
भुक्तमेतदनंतस्येत्यूचुर्गोप्योदिदृक्षवः ॥ १ ॥ पक्षेआसेर
ऽकर्मकत्वात्कर्त्तरिभावेच आसितोमुकुंदः आसितंतेन।
गत्यर्थेभ्यःकर्त्तरिकर्मणिच ॥ रमापतिरिदंयातः। तेनेदं
यातम्। भुजेःकर्मणि॥ अनन्तेनेदंभुक्तं। वर्त्तमानेइत्य
धिकृत्य। जीतःक्तः ३ २ १८७ ॥ ञिइन्धः। मतिबु
द्धिपूजार्थेभ्यश्च ३ २ १८८ ॥ राज्ञांमतः इष्टः बुद्धः।
विदितः पूजितः अर्चितः चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः।
शीलितोरक्षितः क्षान्तः आक्रुष्टोजुष्टइत्यादि। नपुंस
केभावेक्तः ३ ३ ११४ ॥ क्लीवत्वविशिष्टेभावेकालसा
मान्येक्तः जल्पितं हसितं। सुयजोर्ङ्वनिप् ३ २ १०३
भूते सुत्वा यज्वा। जीर्यतेरतृन् ३ २ १०४॥ जरन्।
जरन्तौ वासरूपन्यायेननिष्ठापि जीर्णोजीर्णवान्। छं
दसिलिट् ३ २ १०५ ॥ लिटःकानज्वा ३ २ १०६ ॥
क्वसुश्च ३ २ १०७ ॥ भूतसामान्येछंदसिलिट्तस्यकान
चूक्वसूवास्तः तङानावात्मनेपदं चक्राणः म्वोश्च ॥ ज
गन्वान् कवयस्तुबाहुलकाल्लोकेपिप्रयुज्यंते तंतस्थिवासंन
गरोपकण्ठे श्रेयांसिसर्वा ण्यधिजग्मुषस्तेइत्यादि। व
स्वेकाजाद्घसां ७ २ ६७॥ कृतद्विर्वचनानामेकाचा
मादन्तानांघसेश्चवसोरिट्स्यान्नान्येषाम् ॥ आदिवान्
आरिवान् ददिवान् जक्षिवान् एषांकिं बभूवान्। भा
षायांसदवसश्रुवः ३ २ १०८॥ सदादिभ्योभूतसामान्ये
भाषायांलिड्वास्यात्तस्यचनित्यंक्वसुः। निषेदुषीमासन
बन्धधीरः अध्यूषुषस्तामभवज्जनस्य शुश्रुवान्। उपे

यिवाननाश्वाननूचानश्च ३ २ १०९ ॥ एतेनिपात्यंते। उपादिणोलिड्वातस्यक्कसुः इट् उपेयिवान् नात्रोपसर्गस्तंत्रं ईयिवान् नञोऽश्नातेःक्कसोरिडभावश्च। अनाश्वान् अनोर्वचेःकर्त्तरिकानच् ॥ वेदस्यानुवचनंकृतवान्यनूचानः। लटःशतृशानचावप्रथमासमानाधिकरणे ३ २ १२४ ॥ अप्रथमान्तेनसामानाधिकरण्येलटएतौवास्तः शबादिः पचंतंचैत्रंपश्य। आनेमुक् ३ २ ८२ अंगस्यातः पचमानंचैत्रंपश्य लडित्यनुवर्त्तमानेपुनर्लङ्ग्रहणात्प्रथमासामानाधिकरण्येपिक्कचित् सन्द्विजः। ईदासः २ २ ८३ ॥ आनस्य आदेःपरस्य आसीनः। विदेःशतुर्वसुः ७ २ ३६ ॥ वेत्तेःपरस्यशतुर्वसुरादेशोवा। विद्वान् विदन्। तौसत् ३ २ २७ ॥ तौशतृशानचौसत्संज्ञौस्तः। लृटः स द्वा ३ ३ १४ ॥ करिष्यन्तंकरिष्यमाणंपश्य। ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुचानश् ३ २ १२८ ॥ अग्नौजुह्वानः कवचंबिभ्राणः शत्रुंनिघ्नानः। आक्किस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ३ २ ३४ ॥ क्किपमभिव्याप्यवक्ष्यमाणाःस्तच्छीलादिषुकर्त्तृषुबोध्याः। तन् ३ २ १३५ ॥ कर्त्ता कटान्। स्पृहिगृहिपातिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्यआलुच् ३ २ १५८ ॥ आद्यास्त्रयश्चुरादावदन्ताः स्पृहयालुः। शीङोवाच्यः ॥ शयालुः। अलङ्कृञ्निराकृञ्प्रजनोत्पचोत्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृतुवृधुसहचरइष्णुच् २ २ १३६ ॥ अलङ्करिष्णुः। ग्लाजिस्थश्चग्स्नुः ३ २ १३९ ॥ गिदयंनतुकित् तनस्थईत्वंन। ग्लास्नुः गित्वान्नगुणः। जिष्णुः स्थास्नुः चाद्भुवः।

युकः किंतीत्यत्रगकारप्रश्लेषान्नेट् भूष्णुः। त्रसिगृधिधृ षिक्षिपेः क्नुः ३ २ १४० ॥ त्रस्नुः गृध्नुः धृष्णुः क्षिप्नुः। शमित्यष्टाभ्योघिनुण् ३ २ १४१ ॥ उकारउच्चारणार्थ इति काशिका ॥ अनुबंधइतिभाष्यं। तेनशमिनितरा शमिनीतरेत्यत्र उगितश्चेतिह्रस्वविकल्पः। नचैवंशमी शमिनावित्यादौनुम्प्रसंगः। झल्ग्रहणमपकृष्यझलंताना मेवतद्विधानात् ॥ नोदात्तोपदेशस्येतिवृद्धिनिषेधः ॥ शमी तमीत्यादि। संपृचानुरुधाङ्यमाङ्यसपरिसृ संसृ ज परिदेवि संज्वर परिक्षिप परिरट परिवद परिदह परिमुह दुष द्विष द्रुह दुह युजा क्रीड विविच त्यज रज भजा तिचरा पचरा मुषा ऽभ्या हन श्च ३ २ १४२ ॥ घिनुण्स्यात् संपर्कीत्यादि। वौ कषलसकत्थ स्रंभः ३ २ १४३ ॥ विकाषी। अपेच लषः ३ २ १४४ चाद्वौ अपलाषी विलाषी। चलनशब्दार्थादकर्मकाद्यु च् ४ २ १४८ ॥ चलनार्थाच्छब्दार्थाच्चयुच्स्यात्। च लनः चोपनः कंपनः शब्दनः रवणः अकर्मकात्किं प ठिताविद्यां। अनुदात्तेत श्च हलादेः। ३ २ १४९ ॥ अकर्मकाद्युच् वर्त्तनः अनुदात्तेतः किं भविता हलादेः किं एधिता अकर्मकात्किं वसितावस्त्रम्। निंद हिंस क्लिश खाद विनाश परिक्षिप परिरट परिवादि व्या भाषा सूञो वुञ् ३ २ १४६ ॥ एभ्योवुञ् निन्दकः। हिंसकइत्यादि। देविक्रुशोश्चोपसर्गे। ३ २ १४७ ॥ आदेवकः आक्रोशकः उपसर्गे किं देवयिता क्रोष्टा। लष पत पद स्थाभू वृष हन कम गम शृ भ्यउकञ्।

३ २ १४५ ॥ लाषुकः पातुकः । जल्य भिक्ष कुट्ट लुंठ वृङः षाकन् ३ २ १५५ ॥ जल्पाकः । सनाऽऽशंसभिक्ष उः ३ २ १६८ ॥ चिकीर्षुः आशंसुः भिक्षुः । स्थेशभासपिसकसोवरच् ३ २ १७५ ॥ स्थावरः । इत्यादि यश्चयङः ३ २ १७६ ॥ यातेर्यङंताद्वरच् अतोलोपः । तस्याचःपरस्मिन्निति स्थानिवद्भावेप्राप्ते । न पदान्तद्विर्वचनवरेयलोपस्वरसवर्णानुस्वारदीर्घजश्चर्विधिषु १ १ ५८ ॥ पदस्यचरमावयवेद्विर्वचनादौचकर्त्तव्येपरनिमित्तोजादेशोनस्थानिवत् । इति यलोपंप्रतिस्थानिवत्त्वनिषेधाल्लोपेव्योर्वलीतियलोपः ॥ अल्लोपस्यस्थानिवत्त्वमाश्रित्याऽतोपेप्राप्तेवरेलुप्तं नस्थानिवत् । यायावरः भ्राज भास धुर्विद्युतो र्जि पॄ जु ग्रावस्तुवः क्विप् ३ २ १७७ विभ्राट् भाः धूः विद्युत् उर्क् । पूः द्वशिग्रहणस्याऽपकर्षणाज्जवतेर्दीर्घः जूः ग्रावस्तुत् । क्वि ब्रुचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घो ऽसंप्रसारणं च ॥ वक्तीति वाक् पृच्छतीतिप्राट् आयतंस्तौति आयतस्तूः कठंप्रवतेकटप्रूः जूरुक्तः श्रयतिहरिंश्रीः । ध्यायतेःसम्प्रसारणंच ॥ धीः दाम्नीशसयु युज स्तु तुद सि सिच मिह पत दंश नहः करणे ३ २ १८२ ॥ दावादेःष्ट्रन्करणेर्थे दात्यनेनदात्रं नेत्रं । तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च ३ २ ९ । एषांदशानामिरान शास्त्रं योत्रं योत्क्रं स्तोत्रं तोत्रं सेत्रं सेत्क्रं मेढ्रं पत्रं दंष्ट्रा नद्ध्री । हलसूकरयोः पुवः ३ २ १८३ ॥ पूङ्पूञोःकरणेष्ट्रन्तच्चेत्करणंहलसूकरयोरवयवः हलस्यसूकरस्यवापोत्रं मुखमित्यर्थः । अ

त्रिं लू धू सू खन सह चर इत्रः ३ २ १८४ ॥ अरित्रं लवित्रं धवित्रं सवित्रं खनित्रम् सहित्रं चरित्रं पुवःसंज्ञा यां ३ २ १ ८५ ॥ पवित्रं ॥ अथोणादयः ॥ कृवापाजिमिस्व दिसाध्यशूभ्यउण् करोतीतिकारुः वायुः पायुः गुदं जायु रौषधं मायुः पित्तं स्वादुः साध्नोतिपरकार्यमितिसाधुः आशु शीघ्रं हरिमितयोर्द्रुवः द्रुगतौ अस्मात् हरिमित योरुपपदयोः कुः सचडित् हरिभिर्द्रुयतेहरिद्रुर्वृक्षः मितं द्रवतीतिमितद्रुः समुद्रः शतेच शतधाद्रवतीतिशतद्रुर्न दीभेदः । अंदूदृन्भूजंवूकफेलूकर्कन्धूदिधिषूः ॥ एतेकूप्र त्ययांतानिपात्यन्ते । शमेर्ढः ॥ बाहुलकात्इत्संज्ञाढस्य एया देशइट्चनभवति शंढःरुपात्पुंसिगोपतौ कमेरठः ॥ कमठःकच्छपेपुंसिभाण्डभेदेनपुंसकमितिमेदिनी । रमे र्वृद्धिश्च ॥ रामठंहिंगुः । शमेःखः ॥ शंखः । कणेष्ठः ॥ कण्ठः । जमंताड्डः ॥ जमितिप्रत्याहारः । दण्डोऽस्त्री लगुडेपिस्यादित्यमरः ॥ रण्डामूषिकपर्ण्यांचविधवा यांचयोषितीतिमेदिनी । खण्डोऽस्त्रीशकलेनेक्षुविकारम णिभेदयोरितिमेदिनी । मनज्ञाने मण्डःपंचांगुलेशंकुभे देक्लीवंतुमस्तुनीतिमेदिनी । पतिचण्डिभ्यामालञ् ॥ पा तालन्नागलोकेस्याद्विवरेवडवानलेइतिमेदिनी । चण्डा लोमातङ्गः ॥ प्रज्ञादित्वादणिचांडालोपीत्युज्वलदत्तः । तन्न ॥ कुलालवरुडकर्मारनिषादचंडालमित्राऽमित्रेभ्य श्छन्दसीतिचण्डालशब्दात्स्वार्थेणंविदधतावार्त्तिकेनत द्वाध्येणचसहविरोधात् । गन्गम्यद्योः ॥ गङ्गा अङ्गःपु रोडाशः । भृजःकिन्नुट्च ॥ भृजोगान्कित्स्यान्तस्यनुट्

च। भृंगाः। षिट्गाऽलिधूम्याटाः। शृगातेर्ह्रस्वश्च॥ शृगं। अर्त्तिस्तुसुहुसृधृक्षिक्षुभायावापदियक्षिणीभ्योमन्॥ एभ्यश्चतुर्दशभ्योमन्। अर्मश्चक्षूरोगः॥ स्तोमः सोमः होमः। सर्मोगमनं घर्मः॥ क्षेमंकुशलं क्षोमं। भाम श्चादित्यः॥ यामः वामः। शोभनदुष्टयोः॥ पद्मं। यक्ष्मो रोगराजः नेमः। अवतेष्टिलोपश्च॥ मन्प्रत्ययस्याऽयंटिलोपोनतुप्रकृतेः। अन्यथाऽडिदित्येवब्रूयात्। ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च ६ ४ २०॥ एषामुपधावकारयोरुट्क्कौभ्फलादावनुनासिकादौचप्रत्यये। अत्राङ्कितीतिनानुवर्त्तते॥ अवते स्तुनिकृतेओतुरितिदर्शनात्। स्वरादिपाठादव्ययत्वम् अवतीओम्। ग्रासेराच॥ ग्रामः अविसिविसिशुषिभ्यःकित्॥ एभ्यःमन्। ऊमं नगरं। स्यूमोरश्मिः। सिमःसर्वः॥ शुष्ममग्निसमीपयोः। घर्मः घृधातोर्निपातोयं। ग्रीष्मः॥ ग्रसतेर्निपातोयं। अशूपुषिलटिकणिखटिविशिभ्यःक्वन्॥ अश्वः पुष्वःस्याद्ऋतुसूर्ययोः। लट्वः पक्षिभेदःफलंच॥ कणत्रंपापं। खट्वा विश्वं। कनिन्युवृषितक्षिराजिधन्विद्युप्रतिदिवः॥ यौतिइतियुवा। वृषाइन्द्रः। तक्षा राजा॥ धन्वामरुः। धन्वशरासनं। द्युवासूर्य्यः॥ प्रतिदीव्यत्यस्मिन्प्रतिदिवादिवसः। उषिकुषिगाऽर्त्तिभ्यस्थन्॥ ओष्ठः कोष्ठः। गाथा॥ अर्थोभिधेयरैवस्तुप्रयोजननिवृत्तिष्वित्यमरः पातृतुदिवचिरिचिसिचिभ्यस्थक्॥ पीथोरविर्घृतंपीथं। तीर्थंशास्त्राऽध्वरक्षेत्रोपायोपाध्यायमंत्रिषु। अवतारर्षिजुष्टांभःस्त्रीरजःसुचविश्रुतमितिविश्वः॥ तुत्थोग्निः

उक्थंसामभेदः। रिक्थम्॥ वाहुलकाद्रुचेरपि। रिक्थमृ
क्थंधनंवसु सिक्थं। ग्लानुदिभ्यांडौः॥ ग्लौः। नौः॥
च्चिवरव्ययम्॥ डौरित्येव ग्लौकरोति। क्रमेजन्तइतिसि
द्धेनियमार्थमिदं॥ उणादिप्रत्ययान्तश्च्व्यन्तएवेति। ग
मेर्डोः॥ गौर्नाऽऽदित्येवलीवर्दकिरणक्रतुभेदयोः। स्त्री
तुस्याद्दिशिभारत्यांभूमौतुसुरभावपि॥ नृस्त्रियोःस्वर्गव
ज्रांवुरश्मिदृग्वाणलोमसु। वाहुलकाद्द्युतेरपिडोः द्यौ
स्त्रीस्वर्गांतरिक्षयोः। एतेर्डैः॥ राः। भ्रमेश्चडूः॥ भ्रूः।
चाद्भमेः। अग्रेगूः॥ उंदेर्नलोपश्च॥ चाद्युच्। ओदनः
गमेर्गश्च॥ चाद्युच्। गगनम्। कृपृवृजिमंदिनिधाञः
क्युः॥ किरणः। पुरणःसमुद्रः॥ वृजनमरिक्षं मंदनं
स्तोत्रं। निधनंकुलनाशयोः। धृषेर्धिषचसंज्ञायां॥
धिषणोगुरुः। धिषणाधीः॥ (तृन्तृचौसिक्षदादिभ्यः
संज्ञायां॥ शंसादिभ्यःक्षदादिभ्यश्चक्रमात्तृन्तृचौस्तस्तौ
चाऽनिटौ। शंस्ता शंस्तरौ शंस्तरः॥ क्षदिःसौत्रोधा
तुः। क्षत्तास्यात्सारथौद्वास्थेवैश्यायामपिशूद्रजे। वहु
लमन्यत्रापि। मन् मन्ता॥ हन्। हन्ता। इत्यादि)
नप्तृनेष्टृत्वष्टृहोतृपोतृभ्रातृजामातृमातृपितृदुहितृ॥ ए
तेतृन्तृजन्तानिपात्यन्ते। नप्ता इत्यादि। सावसेर्ऋन्
स्वसा। यतेर्वृद्धिश्च॥ भार्यास्तुभ्रातृवर्गस्ययातरःस्युः
परस्परं। नजिचनंदेः॥ ननन्दतीतिननान्दा। इहवृ
द्धिर्नानुवर्त्ततइत्येके। ननान्दातुस्वसापत्युर्ननंदाननृ
दिनीचसेतिशब्दार्णवः दिवेर्ऋः देवादेवरः। स्वामिनो
देवृदेवरौ। नयतेर्डिच्च॥ ना। नरौ। अर्चिशुचिहु

सृपिकादिकादिभ्यःइसिः ॥ अर्चिःशोचिरुभक्तीवेप्रका शाद्योतआतपः। हविः सर्पिः। इस्मनूत्रक्षिषुच ३ ४ १७ ॥ छादेःह्रस्वःस्यात्। छदिःपटलं छर्दिः। वृंहेर्नलो पश्च ॥ वर्हिर्नाकुशशुष्मणोः। द्युतेरिसिन्नादेश्चजः ॥ ज्योतिः। जनेरुसिः ॥ जनुर्जननजन्मानीत्यमरः अर्त्ति पृत्रपियजितनिधनितपिभ्योनित् ॥ अरुः। परुर्ग्रंथिः वपुः यजुः तनुषी धनुः ॥ धनुरस्त्रियां। तपुःसूर्याग्नि शत्रुषु। एतेर्णिच्च ॥ आयुः आयुषी। चक्षेःशिच्च ॥ चक्षुः मुहेःकिच्च ॥ मुहुःपुनरव्ययं। पानीविषिभ्यःपः ॥ रक्ष त्यस्मादात्मानमितिपापं। तद्योगात्पापः ॥ नेपः। पु रोहितः। वेष्पः पानीयं। स्तुवोदीर्घश्च ॥ स्तूपः समु च्छ्रायः। सुशृभ्यांनिच्च ॥ चात्कित्। सूपः। वाहुल कादूत्वंशूर्प्पः। कुयुभ्यांच ॥ कुवन्तिमंडूकाअस्मिन्निति कूपः। युवन्तिवध्नन्तिअस्मिन्निति यूपः। खष्पशिल्प शष्पवाष्पहूपपर्पतल्पाः। सप्तैतेपप्रत्ययान्तानिपात्यंते। स्तनिहृषिपुषिगदिमदिभ्योणेरित्नुच् ॥ अयामन्तेतिणे रय्। स्तनयित्नुः। हर्षयित्नुः। पोषयित्नुः। गदयित्नुः मदयित्नुः। मदिरा। अशेःसरः ॥ अक्षरं। वसेश्च ॥ वत्सरः। संपूर्वाच्च ॥ संवत्सरः। परिवत्सरः। कृशृश लिकलिगर्दिभ्योऽभच् ॥ करभः। शरभः। शलभः। क लभःकरिशावकः ॥ गर्दभः। ऋषिवृषिभ्यांकित् ॥ ऋ षभः। वृषभः। रासिवल्लिभ्यांच ॥ रासभः। वल्लभः नियोमिः ॥ नेमिः। अर्त्तेरुच्च ॥ उर्मिः। भुवःकित् ॥ भूमिः। अंगेर्निर्नलोपश्च ॥ अग्निः। वहिश्रिश्रुयुद्रु

ग्लाहात्वरिभ्योनित् ॥ बह्निः । श्रेणिः । श्रोणिः । योनिः । द्रोणिः । ग्लानिः । हानिः । तूर्णिः । पातेर्डतिः । पतिः । सूङः क्रिः ॥ सूरिः । अदिशदिभूशुभिभ्यः क्रिन् अद्रिः शद्रिः । शर्करा भूरिः । प्रचुरं शुभ्रिः ब्रह्मा । वलिमलितनिभ्यः कयन् ॥ वलयः मलयः तनयः । माछाससिभ्योयः ॥ माया छाया सस्यं वाहुलकात्सव्यंदक्षिणवामयोः । जनेर्यक् ॥ येविभाषा जन्यंयुद्धं जाया सर्वधातुभ्यइन् ॥ पचिरग्निः तुडिः तुण्डिः वलिः वटिः यजिः काशतइतिकाशिः । पतिः मल्लिः केलिः मसीपरिणामे मसिः ॥ बोधिः नंदिः कलिः हरिर्विघ्नाबहाविन्द्रेभेकेसिंहहयेरवौ ॥ चन्द्रेकीलेप्लवंगेचयमेवातेचकीर्तितः ॥ १ ॥ इगुपधात्कित् ॥ कृषिः ऋषिः शुचिः । मनेरुच्च ॥ अतः मुनिः । जनिघसिभ्यामिण् ॥ जनिर्जननं घासिर्भक्ष्यमग्निश्च । अचइः ॥ रविः तरिः पविः कविः अरिः । कुण्डिकंप्योर्नलोपश्च ॥ कुडिः कपिः । इषेः कूसुः ॥ इक्षुः । कृषेर्वर्णे ॥ नक्रस्यात् कृष्णः दाभाभ्यांनुः ॥ दानुर्दाता भानुः । विषेः किच्च ॥ विष्णुः सितनिजनिगमिमसिसच्यविधाञ्क्रुशिभ्यस्तुन् ॥ सेतुः तंतुः जंतुः गंतुः मस्तुर्दधिमंड । सक्तुः ओतुः धातुः । क्रोष्टा । अवितृस्तृतंत्रिभ्यईः ॥ अवीर्नारीरजस्वला । तरीः स्तरीः तंत्रीः । यापोः किद्द्वेच ॥ ययीः पपीः स्यात्सोमसूर्ययोः । वातप्रमीः ॥ निपातोयं । लक्षेर्मुट्च लक्ष्मीः । सर्वधातुभ्योमनिन् ॥ कर्म चर्म भस्म जन्म शर्म स्याम । वृंहेर्नोच्च ॥ नकारस्यअकारः ब्रह्मतत्वंत

पोवेदोब्रह्माविप्रःप्रजापतिः । नामन्सीमन्व्योमन्रोमन् लोमन्पाप्मन्ध्यामन् ॥ सप्तैतेनिपात्यन्त्ये । सातिभ्यां मनिन्मनिणौ ॥ साम आत्मा । हनिमशिभ्यांसिकन् ॥ हंसिकाहंसयोषिति मक्षिका । गिरउडच् ॥ गरुडः । श्रुदृभसोऽदिः ॥ शरत् । दरद्धृदयकूलयोः भसज्जघनं त्याजितनियजिभ्योडित् ॥ त्यद् तद् यद् । एतेस्तुट्च एतद् । युष्यसिभ्यांमदिक् ॥ त्वं अहं । इन्देःकमिन्न लोपश्च ॥ इदं कायतेर्डिमिः किं सर्वधातुभ्यःष्ट्रन् वस्त्रं अस्त्रं शस्त्रं । अमिचिमिदिशसिभ्यः क्त्रः ॥ अंत्रं चित्रं मित्रं शस्त्रं पुत्रोह्रस्वः पुत्रः । स्त्यायतेर्ड्रट् स्त्री । सूचेः स्मन् सूक्ष्मम् पातेडुम्सुन् पुमान् वसेस्तिः ॥ वस्तिर्ना भेरधोद्वयोः । सावसः स्वस्ति । वीतसेः ॥ वितस्तिर्द्वौ दशांगुलावित्यमरः । सर्वधातुभ्योऽसुन् ॥ चेतः सरः । पयः पयसीत्यादि । अशेर्देवनेयुट्च ॥ देवनेस्तुतौ यशः उब्जेर्वलेर्वलोपश्च ॥ ओजः । श्रयतेःस्वांगेशिरःकिच्च ॥ श्रयतेः शिरआदेशोऽसुन्किच्च शिरः अर्तेरुच्च ॥ उरः । भूरंजिभ्यांकित् ॥ भुवः रजः । वसर्णिच्च ॥ वासोवस्त्रं चन्देरादेश्चच्छः छंदः । पचिवचिभ्यांसुट्च ॥ पक्षसीतु स्मृतौपक्षौ वक्षः । नञिहनएहच ॥ अनेहा । अनेहसौ विधाञोवेधच ॥ वेधाः । चन्द्रेमोडित् ॥ चन्द्रोपपदान्मा ङोऽसिःसचडित् चंद्रमाः । उषःकित् ॥ उषः अप्सराः सर्त्तेरप्पूर्वादसिः ॥ प्रायेणाऽयंभूम्नि ॥ अप्सरसः । वसेः कनसिः ॥ उशना । अदिभुवोडुतच् ॥ अद्भुतं । गुधे रूमः गोधूमः । तृहःक्नोहलोपश्च ॥ तृणं । उदिचेर्डसिः

उच्चैः नौदीर्घश्च नीचैः पूञोयसुग्घ्रस्वश्च यत्प्रत्ययः पुण्यं उदिदृणातेरजजौपूर्वपदांत्यलोपश्च उदरम् डित्ख नेर्मुट्चोदात्तः अजलूचडिद्धातोर्मुट् । मुखं अमेःसन् अंसः मुहेः खोमूर्च मूर्खः नहेर्हलोपश्च नखः शीङोहृस्वश्च शिखा माङऊखोमयच मयूखः जनेष्टन्नलोपश्च जटा । क्लिशेरन्लोपश्च केशः फलेरितजादेश्चपः पलितं कृञा दिभ्यःसञ्ज्ञायांवुन् करकः कटकः नरकः नरकोनारको पिचेद्विरूपकोशः चीकयतेराद्यन्तविपर्ययश्च ॥ कीचकः जनेररष्टच जठरं हर्यतेः कन्यन्हिरच हिरण्यं कृजः पासः कर्पासः विल्वादित्वात्कार्पासं ऊर्णोतेर्डः ऊर्णा दधाते र्यन्नुट्च धान्यं चतेरूरन् चत्वारः प्राततेररन् प्रातः अमेस्तुट्च अन्तः दहेर्गोलोपोदश्चनः दहेर्गप्रत्ययोधातो रन्त्यस्यलोपोदस्यनः नगः हन्तेरच् घुरच घोरं तरतेर्ड्रिः त्रयः ग्रहेरनिः ग्रहणिः प्रथेरमच् प्रथमः चरेश्च चरमः मंगेरलच् ॥ मंगलम् ॥ इत्युणादिः ॥ उणादयोवहुलम् ३ ३ १ ॥ एतेवर्त्तमानेसंज्ञायांवहुलंस्युः ॥ केचिदविहि ताअप्यूह्याः ॥ सञ्ज्ञासुधातुरूपाणिप्रत्ययाश्चततःपरे ॥ कार्याद्विद्यादनूवंधमेतच्छास्त्रमुणादिषु (दासगोघ्नौसं प्रदाने ३ १ ७३ ॥ एतौनिपात्येते । दासंतिअस्मैदासः गांहंतिअस्मैगोघ्नः । अतिथिः) तुमुन्ण्वुलौक्रिया यांक्रियार्थायां ३ ३ १० ॥ क्रियार्थायांक्रियायामुपप देभविष्यदर्थेधातोरेतौस्तः ॥ मान्तत्वादव्ययत्वम् ॥ कृ ष्णंद्रष्टुंयाति कृष्णंदर्शकोयाति । कालसमयवेलासुतुमु न् ३ ३ १६७ ॥ कालःसमयोवेलावाभोक्तुं । भावे ३

३ १८ ॥ सिद्धावस्थापन्नेधात्वर्थेवाच्येधातोर्घञ् ॥ पाकः । अकर्त्तरिचकारकेसंज्ञायाम् ३ ३ १९ ॥ कर्त्तृभिन्नेकारकेघञ् । घञिचभावकरणयोः ६ ४ २७ ॥ रञ्जेर्नलोपः रागः अनयोः किं रज्यत्यस्मिन्नितिरंगः । निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्चकः ३ ४ ४१ ॥ एषुचिनोतेर्घञादेश्चकः । उपसमाधानंराशीकरणं निकायः । आकायः कायः । गोमयनिकायः ॥ एरच् ३ ३ ५६ ॥ इवर्णान्तादच् । चयः । ऋदोरप् ३ ३ ५७ ॥ ऋवर्णान्तादुवर्णान्तादप् ॥ करः गरः शरः यवः । लवः स्तवः पवः । घञर्थेकविधानं ॥ प्रस्थः विघ्नः । ड्वितःक्त्रिः ३ ३ ८८ ॥ भावेस्वभावात् ॥ क्त्रेर्मम्नित्यम् ४ ४ २० ॥ क्त्रिप्रत्ययान्तान्मन्निर्वृत्तेर्थे । पाकेन निर्वृत्तं । पक्त्रिमं डुवप् ॥ उप्त्रिमं । ट्वितोऽथुच् ३ ३ ८९ ॥ अयमपिभावे ॥ टुवेपृकंपने । वेपथुः श्वयथुः । यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षोनङ् । ३ ३ ९० ॥ यज्ञः । याच्ञा यत्नः विश्नः प्रश्नः रक्ष्णः स्वपोनन् ३ ३ ९१ ॥ स्वप्नः । उपसर्गेघोःकिः ३ ३ ९२ ॥ प्रधिः उपाधिः । स्त्रियांक्तिन् ३ ३ ९४ ॥ स्त्रीलिंगेभावादौक्तिन् ॥ घञोपवादः । कृतिः स्तुतिः । ॠल्वादिभ्यःक्तिन्निष्ठावद्वक्तव्यः ॥ तेननत्वं कीर्णिः । गीर्णिः धूनिः लूनिः पूनिः संपदादिभ्यःक्विप् ॥ संपत् विपत् आपत् क्तिन्नपीष्यते ॥ संपत्तिःविपत्तिः । आपत्तिः । ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्त्तयश्च ३ ३ ९७ ॥ एतेनिपात्याः । कृञः ३ ३ १०० ॥ क्यप् ॥ कृत्या । शच ३ ३ १०० ॥ कृ

जःशः। चातूक्तिन्॥ प्रकरणं प्रक्रिया कृतिः। इच्छा ३ ३ १०१॥ इषेर्निपातोयं। अःप्रत्ययात् ३ ३ १०१ प्रत्ययांतेभ्यःस्त्रियामकारप्रत्ययः चिकीर्षा पुत्रकाम्या। गुरोश्चहलः ३ ३ १०२॥ गुरुमतोहलंतात्स्त्रियामप्रत्ययः। ईहा ऊहा। षिद्भिदादिभ्योङ् ३ ३ १०४॥ जृष् ऋद्ध शोङिगुणः॥ जरा त्रपूष् त्रपा भिदा विदारणएवायं। भिन्निरन्या छिदा मृजा। क्रपेःसंप्रसारणंच॥ कृपा। आतश्चोपसर्गे ३ ३ १०६॥ अङ्स्यात् उपदा। प्रा न्तर्द्धा। ण्यासश्रंथोयुच् ३ ३ १०७॥ अस्यापवादः। कारणा। रोगाख्यायांण्वुल् बहुलम्। ३ ३ १०८॥ प्रच्छर्दिका प्रवाहिका विचर्चिका क्वचिन्न शिरोर्त्तिः। धात्वर्थनिर्देशेण्वुलवक्तव्यः। आसिका। इक्श्तिपौधा तुनिर्देशे॥ पचिः पचतिः। वर्णात्कारः निर्देशइत्येव अकारः ककारः रादिफः रेफः नपुंसकेभावेक्तः॥ ल्युट्च ३ ३ ११५॥ हसितं हसनं। करणाधिकरणयोश्च ३ ३ ११७॥ ल्युट् अनुमानः अनुमानी। पुंसिसंज्ञायांघः प्रायेण ३ ३ ११८॥ छादेर्घेद्व्युपसर्गस्य। ६ ४ ९६॥ द्विप्रभृत्युपसर्गहीनस्यछादेर्ह्रस्वोघे दन्तच्छदः॥ आकु र्वन्त्यस्मिन्नित्याकरः। अवेतृस्त्रोर्घञ् ३ ३ १२०॥ अवतारः अवस्तारोजवनिका। हलश्च ३ ३ १२१॥ हलंताद्घञ् घापवादः। रमंतेयोगिनोऽस्मिन्नितिरामः। अपमृज्यतेऽनेनव्याध्याधिकमित्यपामार्गः। ईषद्दुःसुषुकृ च्छ्राकृच्छ्रार्थेषुखल् ३ ३ १२६॥ एषुदुःखसुखार्थेषूपपदेषु खल्। तयोरेवेतिभावेकर्मणिच॥ कृच्छ्रे दुष्करःकटोभ

वता ॥ अकृक्रे ईषत्करः सुकरः । आतोयुच् ३ ३ १२८ खलोपवादः ईषत्पानःसोमोभवता दुष्पानः सुपानः आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः ३ ३ १७० ॥ अवश्यंकारी शतंदायी । कृत्याश्च ३ ३ १७१ ॥ तथाधातोः । अवश्यसेव्योहरिः । शतदेयं । क्तिच्क्तौचसंज्ञायाम् ३ ३ १७४ ॥ आशिषि वातिर्वायुः ॥ शिवोदेयादेनंशिवदत्तः । अलंखल्वोःप्रतिषेधयोःप्राचांक्त्वा ३ ७ १८ ॥ प्राचामितिपूजार्थम् । प्रतिषेधयोरलंखल्वोरुपपदयोः क्त्वा दोदद्घोः ॥ अलंदत्त्वा घुमास्थेतीत्वं पीत्वाखलु । अलंखल्वोः किं माकार्षीः प्रतिषेधयोःकिं अलंकारः समानकर्तृकयोःपूर्वकाले ३ २ २१ ॥ समानकर्तृकयोर्धात्वर्थयोःपूर्वकालेविद्यमानाद्धातोःक्त्वा । अव्ययकृतोभावे ॥ भुक्त्वाव्रजति द्वित्वमतंत्रम् । स्नात्वाभुक्त्वापीत्वाव्रजति । नक्त्वासेट् १ २ १८ ॥ सेट्क्त्वाकिन्न शयित्वा सेट्किं । कृत्वा । रलोव्युपधाद्धलादेःसंश्च १ २ २६ ॥ इवर्णोवर्णोपधाद्धलादेरलंतात्परौक्त्वासनौसेटौवाकितौस्तः ॥ द्युतित्वा द्योतित्वा ॥ लिखित्वा लेखित्वा ॥ व्युपधात्किं वर्त्तित्वा रलःकि । सेवित्वा हलादेःकिं । एषित्वा सेट्किं भुक्त्वा । उदितोवा ७ २ ५६ ॥ उदितःपरस्यक्त्वइट्वा शमित्वा शांत्वा देवित्वा क्त्वःशूडनुनासिकेतिउट् ॥ द्यूत्वा । दधातेर्हिः ॥ हित्वा । जहातेश्चक्त्वि ७ ४ ४३ ॥ हित्वा हाङस्तुहात्वा समासेऽनञ्पूर्वेक्त्वोल्यप् ७ १ ३७ ॥ अव्ययपूर्वपदेऽनञ्समासेक्त्वोल्पवादेशः तुक् प्रकृत्य अनञ् किं अकृत्वा अव्ययपूर्व

पदात्किं परमकृत्वा । वाल्यपि ६ ४ ३१ ॥ अनुदा
त्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपः । सचव्य
वस्थितः मान्तानिटांवा । नांतानिटांनित्यं आगम्य ।
आगत्य प्रहत्य अदोजग्धिः प्रजग्ध्य । नल्यपि ३ ४
६९ ॥ घुमास्थेतीत्वं प्रदाय । प्रमायेत्यादि । आभी
क्ष्ण्येणमुलूच ३ ४ २२ ॥ पौनःपुन्येद्योत्येक्त्वाविषये
णमुलूक्त्वाच । नित्यवीप्सयोः ८ १ ४ ॥ आभीक्ष्ण्येवी
प्सायांचद्योत्त्येपदस्यद्वित्वंस्यात् । आभीक्ष्ण्यन्तिङन्ते
ष्वव्ययसंज्ञककृदंतेषुच । पचति पचति स्मारं स्मारंन
मतिगुरुं स्मृत्वास्मृत्वा । पायं २ भोजं २ श्रावं २ ।
अन्यथैवंकथमित्थंसुसिद्धाप्रयोगश्चेत् ३ ४ २७ ॥ एषु
कृञोणमुल्स्यात् । सिद्धोऽप्रयोगोऽस्यएवंभूतश्चेत्कृञ् व्य
र्थत्वात्प्रयोगानर्हइत्यर्थः । अन्यथाकारं । एवंकारं ।
कथंकारं इत्थंकारंभुंक्ते इत्थंभुक्तइत्यर्थः । सिद्धेति
किं शिरोऽन्यथाकृत्वाभुंक्ते । यावतिविंदजीवोः ३ ४
३० ॥ यावद्वेदंभुंक्ते यावल्लभतेतावदित्यर्थः । यावज्जी
वमधीते । निमूलसमूलयोःकषः ३ ४ ३४ ॥ कर्मण्यु
पपदे । कषादिषुयथाविध्यनुप्रयोगः ३ ४ ४६ ॥ य
स्मात्सणमुलुक्तःसएवानुप्रयोक्तव्यः । निमूलकाषंकषति ।
समूलकाषंकषति । निमूलसमूलंकषतीत्यर्थः । शुष्कचू
र्णरूक्षेषुपिषः ३ ४ ३५ ॥ एषुकर्मसुपिषेर्णमुल् । शुष्क
पेषंपिनष्टि शुष्कंपिनष्टीत्यर्थः । चूर्णपेषं । रूक्षपेषं ।
समूलाकृतजीवेषुहन्कृञ्ग्रहः ३ ४ ३६ ॥ कर्मणीत्येव
समूलघातंहन्ति अकृतकारंकरोति । जीवग्राहंगृह्णाति

जीवंतगृह्णातीत्यर्थः। करणेहनः ३ ४ ३७ ॥ पादघातंहंति पादेनहन्तीत्यर्थः स्नेहनेपिषः ३ ४ ३८॥ स्निह्यतेयेनतस्मिन्करणेपिषेर्णमुल् उदपेषंपिनष्टि उदकेनपिनष्टीत्यर्थः। हस्तेवर्त्तिग्रहोः ३ ४ ३९ ॥ हस्तार्थेकरणे। हस्तवर्त्तम्वर्त्तयति। करवर्त्तम्। हस्तेनगुलिकांकरोतीत्यर्थः। हस्तग्राहंगृह्णाति। करग्राहं पाणिग्राहं। स्वेपुषः ३ ४ ४० ॥ करणइत्येव। स्वइत्यर्थग्रहणं। तेनस्वरूपेपर्यायेविशेषेषुचणमुल्॥ स्वपोषंपुष्णाति। धनपोषं गोपोषं। समासत्तौ ३ ४ ५० ॥ तृतीयासप्तम्योर्णमुल्सन्निकर्षे केशग्राहंयुध्यन्ते हस्तग्राहंयुध्यन्ते। स्वाङ्गेतस्प्रत्ययेकृभ्वोः ३ ४ ६१ ॥ त्क्राणमुलौस्तः। मुखतःकृत्य मुखतःकृत्वा मुखतः कारं। मुखतोभूय मुखतोभूत्वा। मुखतोभावम् ॥ ॥ ॥

॥ इतिकृत्प्रक्रिया समाप्ता जाता ॥

प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रेप्रथमा। २ ३ ४६ ॥ नियतोपस्थितिकःप्रातिपदिकार्थः। मात्रशब्दस्यप्रत्येकंयोगः। प्रातिपदिकार्थमात्रेलिङ्गमात्राद्याधिक्येसंख्यामात्रेचप्रथमास्यात् ॥ प्रातिपदिकार्थमात्रे उच्चैः निचैः। कृष्णः श्रीः। ज्ञानं। लिङ्गमात्रे तटः। तटी तटं। परिमाणमात्रे द्रोणोव्रीहिः। वचनंसंख्या एकः द्वौ॥ बहवः। संबोधनेच २ ३ ४७ ॥ प्रथमा हेराम कर्तुरीप्सिततमंकर्म १ ४ ४९ ॥ कर्त्तुः क्रियययाप्तुमिष्टतमङ्कारकङ्कर्मसंज्ञंस्यात्। कर्मणिद्वितीया। २ ३ २ ॥ अनुक्त हरिंभजति अभिहितेतुकर्मादौप्रथमैव। हरिः

सेव्यते। लक्ष्म्यासेवितोहरिः॥ शतेनक्रीतःशत्यः। अ
श्वः। प्राप्तानन्दश्चैत्रः॥ अभिधानंचप्रायेणतिङ्कृत्तद्धि
तसमासैः। क्वचिन्निपातेनाभिधानं॥ क्रमादमुन्नारदइ
त्यबोधिसः। अकथितंच १४५१॥ अपादानादिवि
शेषैरविवक्षितंकारकंकर्मसंज्ञंस्यात्। दुह्याच्पच्दण्डरु
धिप्रच्छिचिब्रूशासुजिमंथ्मुषां॥ कर्मयुक्स्यादकथितंत
थास्यान्नीहृकृष्वहां गांदोग्धिपयः। वलिंयाचतेवसुधां।
तण्डुलानोदनंपचति। गर्गान्शतंदण्डयति॥ व्रजमव
रुणद्धिगां। माणवकंपंथानंपृच्छति वृक्षमवचिनोतिफला
नि॥ माणवकंधर्मंब्रूते। शास्तिवा शतंजयतिदेवदत्तं।
सुधांक्षीरनिधिंमथ्नाति॥ देवदत्तं शतंमुष्णाति। ग्राम
मजान्नयति हरतिकर्षतिवहतिवा। अर्थनिबंधेयंसंज्ञा॥
वलिंभिक्षतेवसुधां। माणवकंधर्मंभाषते॥ अभिधत्तेव
क्तीत्यादि। अकर्मकधातुभिर्योगेदेशःकालोभावोगंतव्यो
ध्वाचकर्मसंज्ञकइतिवाच्यम् कुरून्स्वपिति। मासमास्ते।
गोदोहमास्ते क्रोशमास्ते। गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्द
कर्माकर्मकाणामणिकर्तासणौ १४५२॥ गत्याद्यर्था
नांशब्दकर्मकाणामकर्मकाणांचाणौयः कर्तासणौकर्मस्या
त्। शत्रूनगमयत्स्वर्गंवेदार्थंस्वानवेदयत्॥ आशयच्चा
मृतंदेवान्वेदमध्यापयद्विधिं। आसयत्सलिलेपृथ्वीं
यःसमेश्रीहरिर्गतिः। नीवह्योर्न॥ नाययतिवाहयति
वाभारंभृत्येन। नियंतृकर्तृकस्यवहेरनिषेधः॥ वाहय
तिरथंवाहान्सूतः॥ आदिखाद्योर्न॥ आदयतिखादय
तिवाअन्नंवटुना। भक्षेरहिंसार्थस्यन॥ भक्षयत्यन्नंवटु

ना अहिंसार्थस्यकिं । भक्षयतिवलिवर्द्दान्सस्यं ॥ जल्पतिप्रभृतीनामुपसंख्यानं । जल्पयतिभाषयतिपुत्रंदेवदत्तः । दृशेश्च ॥ दर्शयतिहरिंभक्तान् । शब्दायतेर्न । शब्दाययतिदेवदत्तेन । हृक्रोरन्यतरस्याम् १ ४ ५३ ॥ हृक्रोरणौयःकर्त्तासणौवाकर्मस्यात् । हारयतिकारयति भृत्येनभृत्यंवाकटं अभिवादिदृशोरात्मनेपदेवेतिवाच्यं । अभिवादयतेदर्शयतेदेवंभक्तेनभक्तंवा । अधिशीङ्स्थासांकर्म १ ४ ४६ ॥ अधिपूर्वाणामेषामाधारःकर्मस्यात् । अधिशेते अधितिष्ठति अध्यास्तेवावैकुण्ठंहरिः अभिनिविशश्च १ ४ ४७ ॥ अभिनीत्येतत्संघातपूर्वस्यविशतेराधारःकर्मस्यात् । अभिनिविशतेसन्मार्गं ॥ क्वचिन्न पापेऽभिनिवेशः । उपान्वध्याङ्वसः १ ४ ४८ उपादिपूर्वस्यवसतेराधारःकर्मस्यात् उपवसति अनुवसति अनुवसति अधिवसति आवसतिवावैकुण्ठंहरिः । अभुक्त्यर्थस्यतुन वनेउपवसति । उभसर्वतसोःकार्याधिगुपर्यादिषुत्रिषु ॥ द्वितीयाम्रेडितान्तेषुततोन्यत्रापिदृश्यते । उभयतःकृष्णंगोपाः ॥ सर्वतःकृष्णं । धिक्कृष्णाभक्तं उपर्युपरिलोकंहरिः । अध्यधिलोकम् ॥ अधोऽधोलोकं अभितः परितः समयानिकषाहाप्रतियोगेपि । अभितःकृष्णं ॥ परितःकृष्णं ग्रामंसमया निकषा हाकृष्णाभक्तम् ऋतेकृष्णं ॥ वुभुक्षितंनप्रतिभातिकिञ्चित् । अंतरांऽतरेणयुक्ते २ ३ ४ ॥ द्वितीया अंतरात्वांमांवाहरिः अंतरेणहरिंनसुखं । कर्मप्रवचनीयाः १ ४ ८३ ॥ इत्यधिकृत्य । अनुर्लक्षणे १ ४ ८४ ॥ लक्षणेद्योत्येअनुः

कर्मप्रवचनीयसंज्ञः स्यात् ॥ गत्युपसर्गसंज्ञापवादः । क र्मप्रवचनीययुक्तेद्वितीया २ ३ ८ ॥ जपमनुप्रावर्षत् हेतुभूतजपोपलक्षितंवर्षणमित्यर्थः । तृतीयार्थे । १ ४ ८५ ॥ अनुरुक्तसंज्ञः । नदीमन्ववसितासेना ॥ नद्या सहसंवद्धेत्यर्थः । हीने ॥ १ ४ ८६ ॥ अनुरुक्तसंज्ञः । अनुहरिंसुराः । हरेर्हीनाइत्यर्थः । उपोधिकेच १ ४ ८७ ॥ अधिकेहीनेचउपेत्ययंप्राग्वत् । अधिकेसप्तमीव क्ष्यते हीने उपहरिंसुराः । लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवी प्सासुप्रतिपर्यनवः १ ४ ९० ॥ उक्तसंज्ञास्युः । लक्षणे वृक्षंप्रतिपर्यनुवाविद्योततेविद्युत् । इत्थंभूताख्याने ॥ भक्तोविष्णुंप्रतिपर्यनुवा । भागे ॥ लक्ष्मीर्हरिंप्रतिपर्य नुवा । हरेर्भागइत्यर्थः ॥ विप्सायां वृक्षंवृक्षंप्रतिपर्यनु वासिञ्चति एषुकिं ॥ परिषिञ्चति । अभिरभागे १ ४ ९१ ॥ भागवर्जेलक्षणादावभिरुक्तसंज्ञः स्यात् । हरिमभिवर्त्तते भक्तोहरिमभि देवंदेवमभिसिञ्चति ॥ अभागेकिं । यदत्रममाभिष्यात्तद्दीयताम् । सुःपूजायाम् १ ४ ९४ ॥ सुसिक्तं । सुस्तुतं अनुपसर्गत्वान्नषः पू जायांकिं ॥ सुषिक्तङ्किंतवात्र । क्षेपोयं । अतिरतिक्रम णेच १ ४ ९५ ॥ चात्पूजायामतिरुक्तसंज्ञः । अतिदे वान्कृष्णः । कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे २ ३ ५ ॥ इहद्वि तीयास्यात् ॥ मासङ्कल्याणी । मासमधीते मासंगुडधा नाः ॥ क्रोशंकुटिलानदी । क्रोशमधीते ॥ क्रोशङ्गिरिः अत्यंतसंयोगेकिं । मासस्यद्विरधीते । क्रोशस्यैकदेशेप र्वतः स्वतंत्रः कर्त्तेतिकर्तृसंज्ञा । साधकतममङ्करणम् १ ४

क्रियासिद्धौप्रकृष्टोपकारकङ्करणसञ्ज्ञंस्यात्। कर्त्तृकरणयो
स्तृतीया २ ३ १८ ॥ अनभिहितेकर्त्तरिकरणेचतृती
यास्यात् रामेणवाणेनहतोवाली। प्रकृत्यादिभ्यउपसं
ख्यानम् ॥ प्रकृत्याचारुः। प्रायेणयाज्ञिकः ॥ गोत्रेणगा
र्ग्यः। समेनैति। विषमेणैति ॥ द्विद्रोणेनधान्यंक्रीणा
ति। पञ्चकेनपशून्गृह्णाति ॥ सुखेनदुःखेनयातीत्या
दि। दिवःकर्मच १ ३ ४३ ॥ दिवःसाधकतमंकर्मसं
ज्ञंस्याच्चात्करणसंज्ञंच। अक्षैरक्षान्वादीव्यति। सहयु
क्तेऽप्रधाने २ ३ २९ ॥ सहार्थेनयुक्तेऽप्रधानेतृतीया।
पुत्रेणसहागतःपिता ॥ एवंसाकंसार्द्धंसमंयोगेऽपि। त्रि
नापितद्योगंतृतीया ॥ वृद्धोयूनेतिनिर्देशात्। येनाङ्ग
विकारः २ ३ २० ॥ येनाङ्गेनविकृतेनाङ्गिनोविकारोल
क्ष्यतेततस्तृतीया। अक्ष्णाकाणः ॥ अक्षिसम्बन्धिकाण
त्वविशिष्टइत्यर्थः। अपवर्गेतृतीया २ ३ ६ ॥ अपवर्गः
फलप्राप्तिः। तस्यान्द्योत्यायांकालाध्वनोरत्यंतसंयोगे
तृतीयास्यात् अन्हाक्रोशेनवानुवाकोऽधीतः ॥ अपवर्गे
किं। मासमधीतोनायातः ॥ हेतौ २ ३ २३ ॥ तृती
या दण्डेनघटः। इत्थंभूतलक्षणे २ ३ २० ॥ तृतीया।
जटाभिस्तापसः। जटाज्ञानज्ञाप्यतापसत्वविशिष्टइत्य
र्थः ॥ संज्ञोन्यतरस्यांकर्मणि २ ३ २२ ॥ संपूर्वस्यजा
नातेःकर्मणितृतीया। पित्रापितरंवासंजानीते। कर्मणा
यमभिप्रैतिससंप्रदानम् १ ४ ३२ ॥ दानस्यकर्मणाय
मभिप्रैतिससंप्रदानसंज्ञः। चतुर्थीसंप्रदाने २ ३ १३ ॥
अनुक्ते। विप्रायगान्ददाति ॥ क्रिययायमभिप्रैतिसोऽपि

संप्रदानम्। पत्येशेते॥ परिक्रयणेसंप्रदानमन्यतरस्यां।
१ ४ ४४॥ नियतकालंभृत्यास्वीकरणंपरिक्रयणन्त
स्मिंसाधकतमंकारकंसंप्रदानंवा। शतेनशतायवापरिक्री
तः। तादर्थ्येचतुर्थीवाच्या मुक्तयेहरिंभजति। उत्पाते
नज्ञापितेच॥ वातायकपिलाविद्युत्। नमःस्वस्तिस्वा
हास्वधाऽलंवषड्योगाच्च २ ३ १६॥ एभिर्योगेचतुर्थी
स्यात्। हरयेनमः प्रजाभ्यःस्वस्ति॥ अग्नयेस्वाहा पि
तृभ्यःस्वधा। अलमितिपर्याप्त्यर्थग्रहणं॥ तेनदैत्येभ्यो
हरिरलंप्रभुःसमर्थःशक्तइत्यादि। ध्रुवमपायेपादानं १
४ २४॥ अपायोविश्लेषस्तस्मिन्साध्येध्रुवमवधिभूतम
पादानं। अपादानेपञ्चमी २ ३ २८॥ ग्रामादाया
ति धावतोश्वात्पततीइत्यादि। जनिकर्त्तुःप्रकृतिः १ ४
३०॥ जायमानस्यहेतुरपादानंस्यात्। ब्रह्मणःप्रजाः
प्रजायंते॥ ल्यब्लोपेकर्मण्यधिकरणेच॥ प्रासादात्प्रे
क्षते। आसनात्प्रेक्षते॥ प्रासादमारुह्य आसनेउपवि
श्य प्रेक्षतइत्यर्थः। विभाषागुणेस्त्रियां २ ३ २५॥
गुणेहेतावस्त्रीलिंगेपंचमीवास्यात्॥ जाड्याज्जाड्येनव
बद्धः। गुणेकिं॥ धनेनकुलं अस्त्रियांकिं। बुद्ध्यामु
क्तः॥ विभाषेतियोगविभागादगुणेस्त्रियांचक्वचित्। धू
मादग्निमान्॥ नास्तिघटोनुपलब्धेः। पृथग्विनानाना
भिस्तृतीयान्यतरस्यां २ ३ ३२॥ एभिर्योगेतृतीयास्या
त्पंचमीद्वितीयेच। पृथग्रामेणरामाद्रामंवा॥ एवंविना
नाना। अन्यारादितरर्त्तेदिक्शब्दांचूत्तरपदाजाहियुक्ते
२ ३ २९॥ अन्यइत्यर्थग्रहणं। इतरग्रहणंप्रपंचार्थं॥

अन्योभिन्नइतरोवाकृष्णात् । आरात्वनात् । ऋतेकृष्णात् पूर्वोग्रामात् दिशिदृष्टःशब्दोदिक्शब्दः । तेनसंप्रतिदेशकालवृत्तिनायोगेपिभवति ॥ चैत्रात्पूर्वःफाल्गुनः । प्राक्प्रत्यग्वाग्रामात् ॥ आचूदक्षिणाग्रामात् । आहिदक्षिणाहिग्रामात् । अपपरीवर्ज्जने १ ४ ८८ ॥ एतौवर्जनार्थैकर्मप्रवचनीयसञ्ज्ञौस्तः । आङ्मर्यादावचने १ ४ ८९ ॥ आङ्मर्यादायामुक्तसंज्ञः । वचनग्रहणादभिविधावपि । पंचम्यपाङ्परिभिः २ ३ १० ॥ एतैःकर्मप्रवचनीयैर्योगेपंचमी । अपहरेःपरिहरेःसंसारः । पर्यत्रवर्जने ॥ साहचर्यात् । लक्षणादौतु हरिंपरि आमुक्तेःसंसारः ॥ आसकलाद्ब्रह्म । प्रतिःप्रतिनिधिप्रतिदानयोः १ ४ ९२ ॥ एतयोरर्थयोः प्रतिरुक्तसंज्ञःस्यात् । प्रतिनिधिप्रतिदानेचयस्मात् २ ३ २५ ॥ अत्रकर्मप्रवचनीययोगेपंचमी ॥ प्रद्युम्नःकृष्णात्प्रति । तिलेभ्यःप्रतियच्छतिमाषान् । षष्ठीशेषे २ ३ ५० ॥ कारकप्रातिपदिकार्थव्यतिरिक्तःस्वस्वामिभावादिःशेषस्तत्रषष्ठी। राजःपूरुषः ॥ कर्मादिनामपिसंवंधमात्रविवक्षयांषष्ठेव्रवसतांगतं । सर्पिषोजानीते । मातुःस्मरति ॥ एधोदकस्योपस्कुरुते । भजेशंभोश्चरणयोः ॥ फलानांतृप्तः । कर्तृकर्मणोःकृति २ ३ ६५ ॥ कृद्योगेकर्त्तरिकर्मणिचषष्ठी कृष्णस्यकृतिः । जगतःकर्त्ताकृष्णः ॥ गुणकर्मणिवेष्यते । नेताश्वस्यस्रुघ्नंस्रुघ्नस्यवा । कृतिकिं ॥ तद्धितेमाभूत् । कृतपूर्वीकटम् । उभयप्राप्तौकर्मणि २ ३ ६६ ॥ उभयोःप्राप्तिर्यस्मिन्कृतितत्रकर्मण्येवषष्ठी । आश्चर्योगवां

न्दोहर्य्यगोपन । कृत्यानांकर्त्तरिवा २ ३ ७१ ॥ षष्ठी । मयाममवासेव्योहरिः । क्तस्यचवर्त्तमाने २ ३ ६७ ॥ वर्त्तमानार्थस्यक्तस्ययोगेषष्ठी । नलोकेतिवक्ष्यमाणनिषेधस्यापवादः ॥ राज्ञांमतःबुद्धःपूजितोवा । अधिकरणवाचिनश्च २ ३ ६८ ॥ क्तस्ययोगेषष्ठी । इदमेषांशयितम् ॥ नलोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम् २ ३ ६९ ॥ एषांयोगेषष्ठीन । लादेशाः । कुर्वन् कुर्वाणः सृष्टिंहरिः उहरिंदिदृक्षुः ॥ अलंकरिष्णुर्वा । उक दैत्यान् घातुको हरिः । कमेरनिषेधः ॥ लक्ष्म्याःकामुकः ॥ अव्ययम् ॥ जगत्सृष्ट्वा निष्ठा दैत्यान्हतवान् । विष्णुनाहतादैत्याः खलर्थः । इषत्करःप्रपञ्चोहरिणा । तृन्निति प्रत्याहारः । शतृशानचावितितृशब्दादारभ्यतृनोनकारात् । शानच् ॥ सोमंपवमानः । चानश् ॥ आत्मानंमण्डयमानः शतृ । वेदमधीयन् ॥ तृन् । कर्त्तालोकान् । द्विषःशतुर्वा मुरस्यमुरंवाद्विषन् । सर्वोयंकारकषष्ठ्याःप्रतिषेधः ॥ शेषेषष्ठीतुस्यादेव । ब्राह्मणस्यकुर्वन् ॥ नरकस्याजिष्णुः । अकेनोर्भविष्यदाधमर्ण्ययोः २ ३ ७० ॥ भविष्यत्यकस्यभविष्यदाधमर्ण्यार्थेनश्चयोगेषष्ठीन । सतःपालकोवतरति ॥ व्रजंगामी । शतंदायी ॥ निमित्तपर्यायप्रयोगेसर्वासांविभक्तीनांप्रायदर्शनम् ॥ किन्निमित्तंवसति । केननिमित्तेन ॥ कस्मैनिमित्तायेत्यादि ॥ एवंकिंकारणं कोहेतुः । किंप्रयोजनमित्यादि ॥ प्रायग्रहणादसर्वनाम्नःप्रथमाद्वितीयेनस्तः ज्ञानेननिमित्तेनहरिःसेव्यः । ज्ञानायनमित्तायेत्यादि । षष्ठ्यातसर्थप्रत्ययेन २ ३ ३०

ग्रामस्यदक्षिणतः । पुरः । पुरस्तात् ऊपरिउपरिष्टात् ॥
एनपाद्वितीया २ ३ ३१ ॥ एनपेतियोगविभागात्पष्ठ्य
पि । दक्षिणेनग्रामं । ग्रामस्यवा एवमुत्तरेण । दूरान्ति
कार्थैःषष्ठ्यन्यतरस्यां । २ ३ ३४ ॥ एतैर्योगेषष्ठीपंच
मीच दूरंनिकटंवाग्रामस्यग्रामाद्वा । दिवस्तदर्थस्य २
३ ५८ ॥ द्यूतार्थस्यक्रयविक्रयरूपव्यवहारार्थस्यचादिवः
कर्मणिषष्ठी । शतस्यदीव्यति । तदर्थस्यकिं ॥ ब्राह्म
णंदीव्यति । स्तौतीत्यर्थः । विभाषोपसर्गे २ ३ ५९
शतस्यशतंवाप्रदीव्यति । आधारोऽधिकरणं १ ४ ४५
कर्त्तृकर्मद्वारातन्निष्ठक्रियायाआधारःकारकमधिकरणसं
संज्ञंस्यात् । सप्तम्यधिकरणेच २ ३ ३६ ॥ चाद्दूरान्ति
कार्थेभ्यः । औपश्लेषिकोवैषयिकोऽभिव्यापकश्चेत्याधार
स्त्रिधा । कटेआस्ते स्थाल्यांपचति ॥ मोक्षेइच्छास्ति सर्व
स्मिन्नात्मास्ति । वनस्यदूरे ॥ अंतिकेवा । क्तस्येन्विष
यस्यकर्मण्युपसंख्यानम् ॥ अधीतिव्याकरणे । साध्व
साधुप्रयोगेच ॥ साधुःकृष्णोमातरि । असाधुर्मातुले ॥
निमित्तात्कर्मयोगे ॥ चर्मणिद्वीपिनंहंतिदन्तयोर्हन्तिकुं
जरं कशेषुचमरींहन्तिसीम्निपुष्कलकोहतः ॥ यस्यचभा
वेनभावलक्षणम् । २ ३ ३७ ॥ यस्यक्रिययाक्रियांतरंल
क्ष्यतेततःसप्तमी ॥ गोषुदुह्यमानासुगतः । षष्ठीचानादरे
२ ३ ३८ ॥ अनादराधिक्येभावलक्षणेषष्ठीसप्तम्यौस्तः ।
रुदतिरुदतोवाप्राव्राजीत् ॥ रुदन्तंपुत्रादिकमनादृत्यस
न्यस्तवानित्यर्थः । स्वामीश्वराधिपतिदायादसाक्षिप्रति
भूप्रसूतैश्च २ ३ ४० ॥ एभिर्योगेषष्ठीसप्तम्यौस्तः । ग

वांगोषुवास्वामी। आयुक्तकुशलाभ्यांचासेवायां २ ३
३० ॥ आभ्यांयोगेषष्ठीसप्तम्यौस्तः। आयुक्तोव्यापारः
आयुक्तःकुशलोवाहरिपूजनेहरिपूजनस्यवा। आसेवा
यांकिं॥ आयुक्तोगौःशकटे॥ इषद्युक्तइत्यर्थः। यतश्च
निर्द्धारणं २ ३ ४१ ॥ जातिगुणक्रियासंज्ञाभिःसमुदा
यादेकदेशस्यपृथक्करणंयतस्ततःषष्ठीसप्तम्यौस्तः। नृणां
नृषुवाब्राह्मणःश्रेष्ठः। गवांगोषुवाकृष्णागौर्बहुक्षीरा॥
गच्छतांगच्छत्सुवाधावन्शीघ्रः छात्राणांछात्रेषुवामैत्रः
पटुः। पञ्चमीविभक्ते २ ३ ४२ ॥ विभागोविभक्तं
निर्द्धार्यमाणस्ययत्रभेदएवतत्रपंचमी। माथुराःपाटलि
पुत्रेभ्यआढ्यतराः। साधुनिपुणाभ्यामर्चायांसप्तम्यप्रतेः
२ ३ ४३ ॥ मातरिसाधुर्निपुणोवा। अर्चायांकिं॥
निपुणोराज्ञोभृत्यः। इहतत्वकथनेतात्पर्यम्॥ अप्रत्या
दिभिरितिवक्तव्यम्। साधुर्निपुणोवामातरम्प्रातिपर्यनु
वा अधिरीश्वरे १ ४ ८७ ॥ स्वस्वामिसम्बन्धेधिः
कर्मप्रवचनीयः। यस्मादधिकंयस्यचेश्वरवचनन्तत्रसप्त
मी २ ३ ९ अत्रकर्मप्रवचनीययुक्तेसप्तमी। उपपरार्द्धे
हरेर्गुणाः। परार्द्धादधिकाइत्यर्थः ऐश्वर्य्येतुस्वस्वामि
भ्यांपर्यायेणसप्तमी अधिभुविरामः अधिरामेभूः इति
विभक्त्यर्थाः इतिकारकं॥ समासःपञ्चधा तत्रसमसनं
समासः सचविशेषसञ्ज्ञाविनिर्मुक्तःकेवलसमासःप्रथमः
प्रायेणपूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावोद्वितीयः। प्रायेणोत्त
रपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषस्तृतीयः तत्पुरुषभेदः कर्मधार
यःकर्मधारयभेदोद्विगुः प्रायेणान्यदार्थप्रधानोबहुव्रीहिश्च

तुर्थः प्रायेणोभयपदार्थप्रधानोद्वन्द्वःपञ्चमः ॥ समर्थः पदविधिः २ १ १ ॥ पदसंबन्धीयोविधिः ससमर्थाश्रितोबोध्यः प्राक्कडारात् समासः २ १ ३ ॥ कडाराः कर्मधारयइत्यतः प्राक्समासइत्यधिक्रियते सहसुपा २ १ ४ ॥ सुप्सुपासहवासमस्यते समासत्त्वात्प्रातिपदिकत्वेसुपोलुक्। परार्थाभिधानंवृत्तिः कृत्तद्धितसमासैकशेषसनाद्यन्ताधातुरूपाः पंचवृत्तयः वृत्त्यर्थावबोधकंवाक्यंविग्रहः सचलौकिकोऽलौकिकश्चद्विधा ॥ तत्रपूर्वंभूत इतिलौकिकः। पूर्वअम्भूतसुइत्यलौकिकःभूतपूर्वः भूतपूर्वेचरडितिनिर्देशात्पूर्वनिपातः। इवेनवासमासोविभक्त्यलोपश्च वागर्थौइव वागर्थाविव ॥ इतिकेवलसमासः अव्ययीभावः अधिकारोयं प्राक्तत्पुरुषात्। अव्ययंविभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासम्प्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसंपत्तिसाकल्यान्तवचनेषु २ १ ६ ॥ विभक्त्यर्थादिषुवर्त्तमानमव्ययंसुबन्तेननित्यंसमस्यते। प्रायेणाविग्रहोनित्यसमासः। प्रायेणास्वपदविग्रहोवा विभक्तौ हरिङि अधिइतिस्थिते। प्रथमानिर्दिष्टंसमासउपसर्जनम् १२४३ ॥ समासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टमुपसर्ज्जनंस्यात्। उपसर्जनपूर्वम् २ २ ३० ॥ समासेउपसर्जनंप्राक्प्रयोज्यम्। इत्यधेःप्राक्प्रयोगः ॥ सुपोलुक्। एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात्प्रातिपदिकसंज्ञायांस्वाद्युत्पत्तिः ॥ अव्ययीभावश्चेत्यव्ययत्वात्सुपोलुक् ॥ अधिहरि। अव्ययीभावश्च १ ४ १८ ॥ नपुंसकंस्यात्। गाःपातीतिगोपाः ॥ तस्मिन्नित्यधिगो

पम् । नाव्ययीभावादतोंत्व पञ्चम्याः २ ४ ८३ ॥ अदन्ता
दव्ययीभावात्सुपोनलुक्तस्यपञ्चमींविनाअमादेशः ॥
कृष्णस्यसमीपंउपकृष्णम् । तृतीयासप्तम्योर्वहुलम् २ ४
८४ ॥ अदन्तादव्ययीभावात्तृतीयासप्तम्योर्वहुलमम्भा
वः । उपकृष्णेनउपकृष्णं ॥ वहुलग्रहणात्समुद्रमुन्म
त्तगङ्गमित्यादौनित्यमम्भावः ॥ मद्राणांसमृद्धिःसुमद्रम्
यवनानांव्यृद्धिर्दुयवनम् । मक्षिकाणामभावोनिर्मक्षिकं
हिमस्यात्ययोऽतिहिमं । निद्रासंप्रतिनयुज्यतेऽतिनिन्द्र
म् ॥ हरिशब्दस्यप्रकाशइतिहरि । विष्णोःपश्चादनुवि
ष्णु ॥ योग्यतावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यानियथा
र्थाः ॥ रूपस्ययोग्यमनुरूपम् ॥ अर्थमर्थंप्रतिप्रत्यर्थम् ॥
शक्तिमनतिक्रम्ययथाशक्ति ॥ अव्ययीभावेचाकाले ६
३८५ ॥ सहस्यसःस्यादव्ययीभावेनतुकाले । हरेःसादृश्यं
सहरि । कालेतुसहपूर्वाह्णम् ॥ जेष्ठस्यानुपूर्व्येणेत्यनुजे
ष्ठम् । चक्रेणयुगपत्सचक्रम् ॥ सदृशः सख्यासस्खि ।
क्षत्राणांसंपत्तिःसक्षत्रं । तृणमप्यपरित्यज्यसतृणम् ॥
अग्निग्रन्थपर्यन्तमधीतेसाग्नि यथासादृश्ये २ १ ७ ॥
असादृश्येएवयथाशब्दःसमस्यते तेनेहन । यथाहरिस्त
थाहरः ॥ यावदवधारणे २ १ ८ ॥ यावन्तःश्लोकास्ता
वन्तोऽच्युतप्रणामाइतियावच्छ्लोकम् । सुप्प्रतिनामात्रा
र्थे १ १ ९ ॥ शाकस्यलेशःशाकप्रति । विभाषा २ १ ११ ॥
अधिकारोयम् । अपपरिवहिरंचवःपञ्चम्याः २ १ १२ ॥
अपविष्णुसंसारः । अपविष्णोः ॥ परिविष्णु । परिवि
ष्णोः ॥ वहिर्वनं । वहिर्वनात् । प्राग्वनम् । प्राग्वनात् ॥

तिष्ठद्गुप्रभृतीनिच २ १ १७ ॥ एतानिनिपात्यन्ते । तिष्ठन्तिगावोयस्मिन्कालेसतिष्ठद्गुदोहनकालः ॥ पारे मध्येषष्ठ्यावा २ १ १८ ॥ पारमध्यशब्दौषष्ठ्यन्तेनसह वासमस्यते । एदन्तत्वंचानयोर्निपात्यते ॥ पारेगङ्गं । गङ्गापारं । मध्येगङ्गं ॥ गङ्गामध्यम् । महाविकल्पेन वाक्यमपि । संख्यावंश्येन २ १ १९ ॥ वंशोद्विधा । विद्ययाजन्मनाच ॥ तत्रभवोवंश्यः । तद्वाचिनासहसं ख्यासमस्यते ॥ द्वौमुनिवंश्यौद्विमुनि । व्याकरणस्यत्रि मुनि ॥ विद्यातद्वतामभेदविवक्षायान्तुत्रिमुनिव्याकरण म् । एकविंशतिभारद्वाजम् । नदीभिश्च २ १ २० ॥ नदीभिःसंख्यावासमस्यते । समहारेचायमिष्यते पञ्च गङ्गं द्वियमुनम् ॥ अन्यपदार्थेचसंज्ञायाम् २ १ २१ ॥ अन्यपदार्थेसुबंतंनदीभिः सहनित्यंसमस्यतेसंज्ञायां वि भाषाधिकारेपिवाक्येनसंज्ञानवगमादिहनित्यसमासः । उन्मत्तगङ्गंनामदेशः । लोहितगङ्गं ॥ तद्धिताः ४ १ ७६ ॥ आपंचमसमाप्तेरधिकारोयम् । अव्ययीभावेशर त्प्रभृतिभ्यः ५ ४ १०७ ॥ शरदादिभ्यष्टच्स्यात्समासान्तो ऽव्ययीभावे । शरदःसमीपमुपशरदम् ॥ प्रतिविपाशम् शरद् । विपाश् अनस् मनस् उपानह् ॥ दिव् हिमवत् अनडुह् ॥ दिश् दृश् विश् चेतस् चतुर् त्यद् तद् यत् कियत् जरायाजरसूच उपजरसम् अनश्च ५ ४ १०८ ॥ अनन्तादव्ययीभावाट्टच्स्यात् नस्तद्धिते ६ ४ १४४ ॥ नान्तस्यभस्यटेर्लोपस्तद्धिते ॥ उपराजम् अध्यात्मम् नपुंसकादन्यतरस्याम् ४ ५ १०९ ॥ अन्नंतंयत्क्लीवंत

दन्तादव्ययीभावाट्टच्वास्यात् उपचर्मम् उपचर्म झयः ५ ४ ११२ ॥ झयन्तादव्ययीभावाट्टच्वास्यात् ॥ उपसमित् उपसमिधम् ॥ नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः ५ ४ ११० ॥ वाटच्स्यात् ॥ उपनदम् ॥ यस्येतिचेति इलोपः ॥ उपनदीत्यादि ॥ गिरेश्चसेनकस्य ५ ४ ११३ ॥ टच्वास्यात् ॥ उपगिरम् ॥ उपगिरि॥ प्रतिपरसमनुभ्योक्ष्णः ॥ टच्स्यात् ॥ अक्ष्णोभिमुखम् प्रत्यक्षम् । अक्ष्णः परम्परोक्षम् ॥ अतएवसमासः ॥ परोक्षेलिडितिनिपातनात्परस्यौकारः । इत्यादि ॥ इत्यव्ययीभावः ॥ तत्पुरुषः २ १ २२ ॥ अधिकारोयम्प्राग्बहुव्रीहेः । द्विगुश्च २ १ २३ ॥ तत्पुरुषसंज्ञः ॥ द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः २ १ २४ द्वितीयान्तंश्रितादिप्रकृतिकैः सुबन्तैःसहवासमस्यते ॥ कृष्णंश्रितःकृष्णश्रितः । इत्यादि ॥ तृतीयातत्कृतार्थेनगुणवचनेन २ १ ३० ॥ तृतीयान्तंतृतीयान्तार्थकृतगुणवचनेनार्थेनचसहप्राग्वत् ॥ शंकुलयाखंडः । शंकुलाखंडः ॥ धान्येनार्थोधान्यार्थः ॥ तत्कृतेतिकिं ॥ अक्ष्णाकाणः ॥ पूर्वसदृशसमोनार्थकलहनिपुणमिश्रश्लक्ष्णैः २ १ ३१ ॥ तृतीयांतमेतैःप्राग्वत् ॥ मासपूर्वः ॥ मातृसदृशः ॥ पितृसमः ॥ ऊनार्थः ॥ माषोनंकार्षापणम् । माषविकलम् ॥ वाक्कलहः ॥ आचारनिपुणः ॥ गुडमिश्रः ॥ आचारश्लक्ष्णः ॥ अवरस्योपसंख्यानम् ॥ मासावरः अन्नेनव्यंजनम् २ १ ३४ ॥ संस्कारकद्रव्यवाचकन्तृतीयान्तमन्नेनसहप्राग्वत् ॥ दध्नाउपसिक्तम्ओदनन्द

ध्योदनं। भक्ष्येणमिश्रीकरणम् २ १ ३५ ॥ गुडेनमि श्राधानागुडधानाः। कर्तृकरणेकृताबहुलम् २ १ ३२॥ कर्त्तरिकरणेचतृतीयाकृदन्तेनबहुलंप्राग्वत्। हरिणात्रा तोहरित्रातः नखभिन्नः॥ कृद्ग्रहणेगतिकारकपूर्वस्यापि ग्रहणम् नखनिर्भिन्नः। चतुर्थीतदर्थार्थबलिहितसुखर क्षितैः २ १ ३६॥ चतुर्थ्यंतार्थाययत्तद्वाचिनार्थादिभिश्चचतु र्थ्यंतंप्राग्वत्। यूपायदारुयूपदारु॥ तदर्थेनप्रकृतिविकार भावएवेष्टः॥ तेनेहन रंधनायस्थाली अश्वघासादयस्तु षष्ठीतत्पुरुषाः। अर्थेननित्यसमासोविशेष्यलिङ्गताचेति वक्तव्यं द्विजायायंद्विजार्थःसूपः द्विजार्थायवागूः द्विजार्थं पयः। भूतबलिः॥ गोहितं। गोसुखं॥ गोरक्षितं पञ्च मीभयेन २ १ ३७॥ चोराद्भयं। चोरभयं॥ स्तोकां तिकदूरार्थकृच्छ्राणिक्तेन २ १ ३९॥ पंचम्याःस्तोका दिभ्यः ६ ३ २॥ अलुगुत्तरपदे। स्तोकान्मुक्तः॥ अ ल्पान्मुक्तः। अंतिकादागतः॥ अभ्याशादागतः। दूरा दागतः॥ विप्रकृष्टादागतः। कृच्छ्रादागतः॥ षष्ठी २ २ ८॥ सुबन्तेनप्राग्वत्। राज्ञःपुरुषः॥ राजपुरुषः। याजकादिभिश्च २ २ ९॥ षष्ठ्यंतंसमस्यते। वक्ष्यमा णस्यापवादः। ब्राह्मणयाजकः॥ देवपूजकः। याज कपूजकपरिचारकपरिवेषकस्नातकाध्यापकोत्सादकोद्व र्त्तकहोतृपोतृभर्त्तृरथगणकपत्तिगणकानि॥ गुणात्तरेणत रलोपश्च॥ तरबंतंयद्गुणवाचितेनसमासः। सर्वेषांश्वे ततरःसर्वश्वेतः॥ सर्वेषांमहत्तरःसर्वमहान्। ननिर्द्धार णेन २ २ १०॥ षष्ठीनसमस्यते। नृणांद्विजःश्रेष्ठः॥

पूरणगुणसुहितार्थसदव्ययतव्यसमानाधिकरणेन २ २
११ ॥ पूरणाद्यर्थैःसदादिभिश्चषष्ठीनसमस्यते। सतांषष्ठः
काकस्यकार्ष्ण्यम् । सुहितार्थास्तृप्त्यर्थाः ॥ फलानांसु
हितः। सत् ॥ द्विजस्यकुर्वन्कुर्वाणोवा । ब्राह्मस्यकृत्वा
पूर्वोत्तरसाहचर्यात्कृदव्ययमेवगृह्यते॥ तेनतदुपरीत्या
दिसिद्धं । ब्राह्मणस्यकर्त्तव्यं ॥ तक्षकस्यसर्पस्य । क्तेन
चपूजायां २ २ १२ ॥ मतिवुद्धिसूत्रेणविहितोयःक्तस्त
दंतेनषष्ठीनसमस्यते राज्ञांमतोवुद्धःपूजितोवा । अधि
करणवाचिनाच २ २ १३ ॥ क्तेनषष्ठीनसमस्यते । इ
दमेषामासितंगतंभुक्तंवा । कर्मणिच २ २ १४ ॥ उभ
यप्राप्तौकर्मणीतियाषष्ठीसानसमस्यते । आश्चर्योगवांदो
हागोपेन ॥ तृजकाभ्यांकर्त्तरि २ २ १५ ॥ कर्त्रर्थतृज
काभ्यांषष्ठ्यानसमासः। अपांस्रष्टा॥ वज्रस्यभर्ता । ओ
दनस्यपाचकः ॥ कर्त्तरिच २ २ १६ ॥ कर्त्तरिषष्ठ्याअ
केननसमासः । भवतःशायिका ॥ पूर्वापरधरोत्तरमेक
देशिनैकाधिकरणे २ २ १ ॥ अवयविनासहपूर्वादयः
समस्यंतेएकत्वसंख्याविशिष्टश्चेदवयवी । षष्ठीसमासाप
वादः पूर्वंकायस्यपूर्वकायः। अपरकायः एकदेशिनाकिं
पूर्वनाभेःकायस्य एकाधिकरणेकिं ॥ पूर्वश्छात्राणां ।
अर्द्धंनपुंसकं २ २ २ ॥ समांशवाच्यर्द्धशब्दोनित्यंक्लीवे
सप्राग्वत् । अर्द्धंपिप्पल्याअर्द्धपिप्पली ॥ एकविभक्ता
वषष्ठ्यंतवचनमित्युपसर्जनसंज्ञाभावाद्ध्रस्वोन । क्लीवे
किं ॥ ग्रामार्द्धः । द्रव्यैक्यएव अर्द्धंपिप्पलीनां ॥ द्विती
तृतीयचतुर्थतुर्याण्यन्यतरस्याम् २ २ ३ ॥ एतान्येकदे

शिनासहप्राग्वद्वा । द्वितीयंभिक्षायाः ॥ द्वितीयभिक्षा एकदेशिनाकिं । द्वितीयंभिक्षायाभिक्षुकस्य ॥ अन्यतरस्यांग्रहणसामर्थ्यात्पूरणगुणेतिनिषेधंवाधित्वापक्षेषष्ठीसमासः । भिक्षाद्वितीयं ॥ प्राप्तापन्नेचद्वितीयया २ २ ४ ॥ पक्षेद्वितीयाश्रितेतिसमासः । प्राप्तोजीवनं ॥ प्राप्तजीवनः । जीवनप्राप्तः ॥ आपन्नजीवनः । जीवनापन्नः । इहसूत्रेद्वितीययाअइतिछित्वाअकारोपिविधीयते ॥ तेनजीविकांप्राप्ताःस्त्रीप्राप्तजीविका । आपन्नजीविका ॥ कालाःपरिमाणिना २ २ ५ ॥ परिच्छेद्यवाचिनासुवन्तेनसहकालाःसमस्यन्ते । मासोजातस्ययस्यसमासजातः ॥ सप्तमीशौंडैः २ २ ४० ॥ सप्तम्यंतंशौंडादिभिःप्राग्वत् । अक्षेषुशौंडः ॥ अक्षशौंडः । शौंडधूर्त्तकितवव्याडप्रवीणसंवीतान्तराध्यधिपपटुपण्डितकुशलचपलनिपुणानि । द्वितीयातृतीयेत्यादियोगविभागादन्यत्रापिद्वितीयादिनाम्प्रयोगवशात्समासोज्ञेयः ॥ दिक्संख्येसंज्ञायां २ १ ५० ॥ विशेषणंविशेष्येणबहुलमित्येवसिद्धेसंज्ञायामेवेतिनियमार्थंसूत्रं । पूर्वेषुकामशमी ॥ सप्तर्षयः । तेनेहन । उत्तरावृक्षाः ॥ पञ्चब्राह्मणाः । तद्धितार्थोत्तरपदसमाहारेच २ २ ५१ ॥ तद्धितार्थविषयेउत्तरपदेचपरतःसमाहारेचवाच्येदिक्संख्येप्राग्वत् । पूर्वस्यांशालायांभवःपूर्वाशालाइतिसमासेजाते । सर्वनाम्नोवृत्तिमात्रेपूर्वंपुंवत् ॥ दिक्पूर्वपदादसंज्ञायांञः ४ २ १०७ ॥ अस्माद्भवाद्यर्थेञःस्यादसंज्ञायां । तद्धितेष्वचामादेः ७ २ १०७ ॥ ञितिणितिचतद्धितेअचा

मादेरचोवृद्धिःस्यात्। यस्येतिच॥ पौर्वशालः॥ पूर्वा शालाप्रियायस्येतित्रिपदेवहुव्रीहौकृतेप्रियाशब्दे उत्तरप देपूर्वयोस्तत्पुरुषः। तेनशालाशब्देआकारउदात्तः। पूर्व शालाप्रियः। दिक्षुसमाहारोनास्त्यनभिधानात्। संख्या यास्तद्धितार्थे॥ षस्मांमातॄणामपत्यंषाण्मातुरः मातुरु त्संख्यासंभद्रपूर्वायाइतिवक्ष्यमाणोऽण्। पंचगावोधनंय स्येतित्रिपदेवहुव्रीहौअवान्तरतत्पुरुषस्यविकल्येप्राप्ते। द्वन्द्वतत्पुरुषयोरुत्तरपदेनित्यसमासवचनं॥ गोरतद्धित लुकि ५ ४ ९२॥ गोंतात्तत्पुरुषाट्टच्स्यात्समासांतोन तद्धितलुकि पञ्चगवधनः॥ संख्यापूर्वोद्विगुः २ १ ५२॥ तद्धितार्थेत्यत्रोक्तःसंख्यापूर्वोद्विगुः॥ द्विगुरेकवचनं २ ४ १॥ द्विग्वर्थसमाहारएकवत्स्यात्॥ सनपुंसकं २ ४ १७॥ समाहारेद्विगुर्द्वन्द्वश्चनपुंसकंस्यात् पञ्चानाङ्गवां समाहारःपञ्चगवं॥ विशेषणंविशेष्येणबहुलं २ १ ५७॥ भेदकंभेद्येनसमानाधिरणेनवहुलंप्राग्वत्। नीलमुत्पलंनी लोत्पलं। वहुलग्रहणात्क्वचिन्नित्यं कृष्णसर्पः क्वचिन्न। रामोजामदग्न्यः। अपरस्यार्द्धेपश्चभावोवक्तव्यः। अपर श्चासावर्द्धश्चपश्चार्द्धः। सन्महत्परमोत्तमोत्कृष्टाः पूज्यमा नैः २ १ ६१॥ सहसमस्यन्ते सद्वैद्यः आन्महतःसमानाधि करणजातीययोः ६ ३ ४६॥ महावैयाकरणः तत्पुरुषः समानाधिकरणःकर्मधारयः १ २ ४२॥ पुंवत्कर्मधारय जातीयदेशीयेषु ६ ३ ४२॥ कर्मधारयेजातीयदेशीय योश्चपरतोभाषितपुंस्कात्परऊङभावोयस्मिन्तथाभूतंपू र्वंपुंवत् पूरण्यांप्रियादिष्वप्राप्तःपुंवद्भावोविधीयते महा

नवमी कृष्णचतुर्दशी महाप्रिया पूज्यमानैःकिं उत्कृष्टो गौः। पङ्कादुद्धृतइत्यर्थः ॥ उपमानानिसामान्यवचनैः २ १ ५५ ॥ घनश्यामः उपमितंव्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे २ १ ५६ ॥ पुषोव्याघ्रइवपुरुषव्याघ्रः । सामान्याप्रयोगेकिं । पुरुषोव्याघ्रइवशूरः शाकपार्थिवादीनामुत्तरपदलोपश्च शाकप्रियः पार्थिवः शाकपार्थिवः देवब्राह्मणः । कडाराःकर्मधारये २ २ ३८ ॥ कडारादयः शब्दाःकर्मधारयेवापूर्वंप्रयोज्याः । कडारजैमिनिः । जैमिनिकडारः ॥ मयूरव्यंसकादयश्च २ १ ७२ ॥ एतेनिपात्यन्ते । मयूरोव्यंसकोमयूरव्यंसकः ॥ व्यंसकोधूर्त्तः । उदक्चअवाक्चउच्चावचं । निश्चितंचप्रचितंचनिश्चप्रचम् ॥ नास्तिकिंचनयस्यसोऽकिंचनः । आख्यातमाख्यातेनक्रियासातत्ये ॥ अश्नीतपिबतेत्येवंसततंयत्राभिधीयतेसाअश्नीतपिबता । पचतभृज्जता ॥ खादतमोदता ॥ नास्तिकुतोभयंयस्यसअकुतोभयः ॥ अन्योराजाराजान्तरं ॥ चिदेवचिन्मात्रं ॥ नञ् २ २ ६ ॥ सुपाप्रागवत् । नलोपोनञः ६ ३ ७२ ॥ नञोनस्यलोपउत्तरपदे ॥ अब्राह्मणः ॥ तस्मान्नुडचि २ ३ ७४ ॥ लुप्तनकारान्नञउत्तरपदस्याजादेर्नुट् । अनश्वः ॥ नैकधेत्यादौतुनशब्देनसहसुप्सुपेतिसमासः । कुगतिप्रादयः २ २ १८ ॥ एतेसमर्थेनानित्यंसमस्यंते । कुत्सितःपुरुषः कुपुरुषः ॥ ऊर्यादिच्विडाचश्च १ ४ ६१ ॥ ऊर्यादयः च्व्यन्ताडाजंताश्चक्रियायोगेगतिसंज्ञास्युः । उरीकृत्य । शुक्लीकृत्य ॥ पटपटाकृत्य । कारिकाशब्दस्योपसंख्यानं ।

कारिकाक्रिया ॥ कारिकाकृत्य । अनुकरणंचानितिपरम् १ ४ ६ २ ॥ खाट्कृत्य । अनितिपरात्किम् ॥ खाडितिकृत्वानिरष्टीवत् । आदरानादरयोःसदसती १ ४ ६ ३ ॥ सत्कृत्य । असत्कृत्य ॥ भूषणेऽलं १ ४ ६ ४ ॥ अलंकृत्य । भूषणेकिं ॥ अलंकृत्वौदनंगतः । पर्याप्तमित्यर्थः ॥ अनुकरणमित्यादित्रिसूत्रीस्वभावात्कृञ्विषया । अन्तरपरिग्रहे १ ४ ६ ५ ॥ अंतर्हत्य । मध्येहत्वेत्यर्थः ॥ अपरिग्रहेकिं । अंतर्हत्वागतः ॥ हतंपरिगृह्यगतइत्यर्थः । कणेमनसीश्रद्धाप्रतिघाते १ ४ ६ ६ ॥ कणेहत्यपयःपिबति । मनोहत्य ॥ कणेशब्दःसप्तमीप्रतिरूपकोनिपातोऽभिलाषाऽतिशयेवर्तते । मनश्शब्दोप्यत्रैव ॥ पुरोव्ययं १ ४ ६ ७ ॥ पुरस्कृत्य । अस्तंच १ ४ ६ ८ ॥ अस्तमितिमांतमव्ययंगतिसंज्ञंस्यात् । अस्तंगत्य ॥ १ ४ ६ ९ ॥ अच्छगत्यर्थवदेषु १ ४ ६ ९ ॥ अव्ययमित्येव अच्छगत्य । अच्छोद्य ॥ अभिमुखंगत्वाउक्त्वाचेत्यर्थः । अव्ययंकिं । जलमच्छंगच्छति । अदोनुपदेशे १ ४ ७० ॥ अदःकृत्यादःकृतं परंप्रत्युपदेशेप्रत्युदाहरणं । अदःकृत्वाअदःकुरु ॥ तिरोंतर्द्धौ १ ४ ७१ ॥ तिरोभूय । विभाषाकृञि १ ४ ७२ ॥ तिरसोन्यतरस्यां ८ ३ ४२ ॥ सोवास्यात्कुप्वोः तिरःकृत्य ॥ तिरस्कृत्य । तिरःकृत्वा उपाजेन्वाजे १ ४ ७३ ॥ एतौकृञिवागतिसंज्ञौ । उपाजेकृत्य अन्वाजेकृत्य उपाजेकृत्वा अन्वाजेकृत्वा । दुर्बलस्यबलमाधायेत्यर्थः ॥ १ ४ ७४ ॥ साक्षात्प्रभृतीनिच १ ४ ७४ ॥ कृञिवागतिसंज्ञास्युः ॥ च्व्यर्थइति वक्तव्यम् । साक्षात्कृत्य साक्षात्कृत्वा

लवणंकृत्य । लवणंकृत्वा मांतत्वंनिपातनात् । अनत्या
धानउरसिमनसी १ ४ ७५ ॥ उरसिकृत्य । उरसिकृत्वा ।
अभ्युपगम्येत्यर्थः । मनसिकृत्य मनसिकृत्वा । निश्चित्ये
त्यर्थः ॥ अत्याधानमुपश्लेषस्तत्रन । उरसिकृत्वापाणिंशे
ते॥ मध्येपदेनिवचने च १ ४ ७५ ॥ एतेकृञिगतिसंज्ञा
वास्युरनत्याधाने । मध्येकृत्य ॥ मध्येकृत्वा । पदेकृत्य
पदेकृत्वा निवचनेकृत्य ॥ निवचनेकृत्वा । वाचंनियम्ये
त्यर्थः ॥ नित्यंहस्तेपाणावुपयमने १ ४ ७७ ॥ कृञि ।
उपयमनंविवाहः ॥ स्वीकारमात्रमित्यन्ये । हस्तेकृत्य ॥
पाणौकृत्य । प्राध्वंबंधने १ ४ ७८ ॥ प्राध्वमित्यव्ययं ।
प्राध्वंकृत्य ॥ बंधनेनानुकूलंकृत्वेत्यर्थः । प्रार्थनादिना
त्वानुकूल्यकरणेप्राध्वंकृत्वा ॥ जीविकोपनिषदावौपम्ये
१ ४ ७९ ॥ जीविकामिवकृत्वाजीविकाकृत्य । औप
म्येकिं ॥ जीविकांकृत्वा । प्रादिग्रहणमगत्यर्थम् । सु
पुरुषः । प्रादयोगताद्यर्थेप्रथमया ॥ प्रगतआचार्यप्रा
चार्यः । अत्यादयःक्रांताद्यर्थेद्वितीयया ॥ अतिक्रांतो
मालामितिविग्रहे । एकविभक्तिचापूर्वनिपाते १ २ ४७ ॥
विग्रहेयन्नियतविभक्तिकन्तदुपसर्जनन्नतुतस्यपूर्वनिपा
तः । गोस्त्रियोरुपसर्जनस्य १ २ ४८ ॥ उपसर्जनंयो
गोशब्दःस्त्रीप्रत्ययांतंचतदन्तस्यप्रातिपदिकस्यह्रस्वः ।
अतिमालः । अवादयःकुष्टाद्यर्थेतृतीयया ॥ अवक्रुष्टः
कोकिलयाऽवकोकिलः । पर्यादयोग्लानाद्यर्थेचतुर्थ्या ॥
परिग्लानोध्ययनायपर्यध्ययनः ॥ निरादयःक्रांताद्यर्थे
पंचम्या । निष्क्रांतःकौशांब्याःनिःकौशांबिः । तत्रोप

पदंसप्तमीस्थं ॥ उपपदमतिङ् २ २ १९ ॥ उपपदंसम
र्थेननित्यंसमस्यतेऽतिङंतश्चसमासः । कुंभंकरोतीति
कुंभकारः । अतिङ्किं । माभवान्भूत् । माङिलुङीति
सप्तमीनिर्देशान्माङुपपदं ॥ गतिकारकोपपदानांकृद्भिः
समासवचनंप्राक्सुवुत्पत्तेः । व्याघ्री । कच्छपी । अश्व
क्रीतीत्यादि । अमैवाव्ययेन । २ २ २० ॥ अमैवतुल्य
विधानंयदुपपदंतदेवाव्ययेनसहसमस्यते । स्वादुंकारं ।
स्वादुमिणमुलूइतिणमुल् । नेह । कालसमयवेलासुतुमुन् ।
कालःसमयोवेलावाभोक्तुं ॥ अमैवेतिकिं । अग्रेभोजम् ।
अग्रेभुक्त्वा । विभाषाग्रेप्रथमपूर्वेष्वितिक्त्वाणमुलौ । अ
माचान्येनचतुल्यविधानमेतत् । तृतीयाप्रभृतीन्यन्यतर
स्याम् २ २ २१ ॥ उपदंशस्तृतीयायामित्यादीन्युप
पदान्यमंतेनाव्ययेनसहवासमस्यंते । मूलकेनोपदंशंभुंक्ते
मूलकोपदंशम् । उपदंशस्तृतीयायामितिणमुल् । क्त्वाच
२ २ २२ ॥ तृतीयाप्रभृतीन्युपपदानिक्त्वांतेनसहवा
समस्यंते । उच्चैःकृत्य । उच्चैःकृत्वा अव्ययेयथाभिप्रेता
ख्यानेकृञःक्त्वाणमुलौ । तत्पुरुषस्यांगुलेः संख्याव्ययादेः
५ ४ ८६ ॥ संख्याव्ययादेरंगुल्यंतस्यतत्पुरुषस्यसमा
सांतोचूस्यात् । द्वेअंगुलीप्रमाणमस्यद्व्यंगुलं । निरंगुलं ।
अहःसर्वैकदेशसंख्यातपुण्याच्चरात्रेः ५ ४ ८७ ॥ ए
भ्योरात्रेरचूस्यात् । चात्संख्याव्ययादेः । अहर्ग्रहणन्द्व
न्द्वार्थम् । रात्रान्हाहाःपुंसि २ ४ २९ ॥ एतेपुंस्येव ।
अहश्चरात्रिश्चाहोरात्रः । सर्वरात्रः । पूर्वरात्रः । संख्या
तरात्रः । संख्यापूर्वंरात्रंक्लीवं ॥ द्विरात्रं । अतिरात्रः

राजाहःसखिभ्यष्टच् ५ ४ ९१ ॥ एतदंतात्तत्पुरुषाट्टच्। परमराजः। कृष्णसखः। अह्नष्टखोरेव ६ ४ १४५॥ टिलोपः। उत्तमाहः। अह्नोह्न एतेभ्यः ५ ४ ८८॥ सर्वादिभ्योऽहन्शब्दस्याह्नादेशःसमासान्तेपरे। अह्नोदन्तात् ८ ४ ७॥ अदंतपूर्वपदस्थान्निमित्तादह्नोनस्यणः। सर्वाह्णः। नसंख्यादेःसमाहारे ५ ४ ८९॥ अह्नोह्नादेशोन। द्व्यहः। उत्तमैकाभ्यांच ५ ४ ९०॥ अह्नोह्नादेशोन। उत्तमशब्दोंत्यार्थः। पुण्यशब्दमाह। पुण्यसुदिनाभ्यामह्नःक्लीवतेष्टा॥ पुण्याहं। सुदिनाहं एकाहः। अग्र्याख्यायामुरसः ५ ४ ९३॥ टच्। अश्वानामुरइवअश्वोरसं। मुख्योश्वइत्यर्थः। ग्रामकौटाभ्यांचतक्ष्णः ५ ४ ९४॥ ग्रामतक्षः। कौटतक्षः अतेःशुनः ५४९६॥ अतिश्वोवराहः। उपमानादप्राणिषु ५ ४ ९७॥ अप्राणिविषयोपमानवाचिनःश्वुनष्टच्। आकर्षःश्वेवआकर्षश्वः। उत्तरमृगपूर्वाच्चसक्थ्नः ५ ४ ९८॥ चादुपमानात्। उत्तरसक्थं। मृगसक्थं। पूर्वसक्थं। फलकमिवसक्थिफलकसक्थं। नावोद्विगोः ५ ४ ९९॥ द्विनावं। त्रिनावं। अर्द्धाच्च ५ ४ १००॥ अर्द्धनावं। खार्याःप्राचाम् ५ ४ १०१॥ द्विगोरर्द्धाच्चखार्याष्टज्वा द्विखारं द्विखारि अर्द्धखारं अर्द्धखारी। द्वित्रिभ्यामंजलेः ५ ४ १०२॥ द्व्यंजलं। द्व्यञ्जलिः। ब्रह्मणोजानपदाख्यायां ५ ४ १०४॥ ब्रह्मांतात्तत्पुरुषाट्टच्। सुराष्ट्रेब्रह्मासुराष्ट्रब्रह्मः। कुमहद्भ्यामन्यतरस्यां ५ ४ १०५॥ कुब्रह्मः। कुब्रह्मा। महाब्रह्मः। महाब्रह्मा॥ प्रकारव

षन्नेजातीयर् ॥ महाप्रकारोमहाजातीयः । ह्यष्टनःसंख्या यामवहुब्रीह्यशीत्योः ६ ३ ४७ ॥ आत्स्यात् । द्वादशा । अष्टादश । अवहुब्रीह्यशीत्योःकिं । द्वित्राः । द्व्यशीतिः । प्राक्शताद्वक्तव्यं । नेह द्विशतं । त्रेस्त्रयः ६ ३ ४८ ॥ त्रिशब्दस्यत्रयसादेशःस्यात्पूर्वविषये । त्रयोदशः । त्रयो विंशतिः ॥ विभाषाचत्वारिंशत्प्रभृतौसर्वेषां । ५ ३ ४९ ह्यष्टनोस्त्रेश्चप्रागुक्तंवाचत्वारिंशदादौपरे । द्विचत्वा रिंशत् । द्वाचत्वारिंशत् । अष्टचत्वारिंशत् । अष्टा चत्त्वारिंशत् । त्रिचत्त्वारिंशत् । त्रयश्चत्त्वारिंशत् ॥ एवम्पञ्चाशत्षष्टीशप्ततिनवतिषु ॥ परवल्लिङ्गन्द्वन्द्वत त्पुरुषयोः २ ४ २६ ॥ कुक्कुटमयूर्याविमे । मयूरीकुकुटा विमौ । अर्द्धपिप्पली । द्विगुप्राप्तापन्नालंपूर्वगतिसमा सेषुन ॥ पंचसुकपालेषुसंस्कृतः । पंचकपालःपुरोडाशः ॥ प्राप्तोजीविकांप्राप्तजीविकः । आपन्नजीविकः । अलं कुमारिः ॥ अतएवज्ञापकात्समासः । निष्कौशांविः ॥ पूर्ववदश्ववडवौ २ ४ २७ ॥ द्वित्वमतंत्रं । अश्ववडवौ । अश्ववडवान् । अपथंनपुंसकं २ ४ २९ ॥ तत्पुरुषइ त्येव । अन्यत्रतुअपथोदेशः । कृतसमासांतग्रहणान्नेह । अपन्थाः । अकारान्तोत्तरपदोद्विगुःस्त्रियामिष्टः ॥ पं चपूली । अवन्तोवा ॥ पंचखट्वं । पंचखट्वी । पात्रा द्यंतस्यन ॥ पंचपात्रं त्रिभुवनं । चतुर्युगं ॥ छायावा हुल्ये २ ४ २२ ॥ छायांतस्तत्पुरुषोनपुंसकंस्यात्पूर्वप दार्थवाहुल्ये । इक्षूणांछायाइक्षुछायं । सभाराजामनु ष्यपूर्वा २ ४ २३ ॥ राजपर्यायपूर्वोऽमनुष्यपूर्वश्चसभां

तस्तत्पुरुषोनपुंसकंस्यात् । इनसभं ईश्वरसभं ॥ अम
नुष्यशब्दोरूढ्यारक्षःपिशाचादीनाह । रक्षःसभं पिशाच
सभं । विभाषासेनासुराच्छायाशालानिशानां २ ४ २५
एतदन्तस्तत्पुरुषःक्लीवंवा ॥ ब्राह्मणसेनं । ब्राह्मणसे
ना ॥ इत्यादि । अशालाच २ ४ २४ ॥ संघातार्था
यासभातदन्तस्तत्पुरुषःक्लीवंस्यात् । स्त्रीसभं ॥ स्त्रीसं
घातइत्यर्थः । अशालाकिं ॥ धर्मसभा । धर्मशालेत्यर्थः ।
अर्द्धर्चाःपुंसिच । २ ४ ३१ ॥ अर्द्धर्चादयःपुंसिक्लीवेच
स्युः । अर्द्धर्चम् ॥ अर्द्धर्चः । एवंध्वजतीर्थशरीरमंडपयू
षदेहांकुशकलशसूत्रपात्रादयः ॥ सामान्येनपुंसकं । मृ
दुपचति ॥ प्रातःकमनीयम् ॥ इतितत्पुरुषः ॥ शेषोब
हुब्रीहिः २ २ २३ ॥ अधिकारोयंप्राग्द्वंद्वात् । अनेक
मन्यपदार्थे २ २ २४ ॥ अनेकंप्रथमांतमन्यपदार्थेवर्त्त
मानंवासमस्यतेसवहुब्रीहिः ॥ सप्तमीविशेषणेवहुब्रीहौ
२ २ ३५ ॥ सप्तम्यंतंविशेषणंचवहुब्रीहौपूर्वंस्यात् ॥
हलदन्तात्सप्तम्याःसञ्ज्ञायां ६ ३ ॥ हलन्तादन्ताच्चस
प्तम्याअलुक् । कण्ठेकालः ॥ अतएवज्ञापकाद्व्यधिकरण
पदोवहुब्रीहिः । प्राप्तमुदकंयंप्राप्तोदकोग्रामः । ऊढरथो
ऽनड्वान् । उपहृतपशूरुद्रः ॥ उद्धृतौदनास्थाली । पीतांब
रोहरिः । वीरपुरुषोग्रामः ॥ प्रादिभ्योधातुजस्यवाच्यो
वाचोत्तरपदलोपः । प्रपतितपर्णः । प्रपर्णः ॥ नञोऽ
स्त्यर्थानांवाच्योत्तरपदलोपः । अविद्यमानपुत्रोऽपुत्रः ।
स्त्रियाःपुंवद्भाषितपुंस्कादनूङ्समानाधिकरणेस्त्रियाऽमपू
रणीप्रियादिषु ६ ३ ३४ ॥ उक्तपुंस्कात्परऊङभावो

यत्रतथाभूतस्यस्त्रीवाचकशब्दस्यपुंवाचकस्येवरूपंस्यात् समानाधिकरणेस्त्रीलिंगेउत्तरपदेनतुपूरण्याम्प्रियादौचप रतः ॥ गोस्त्रियोरितिह्रस्वः ॥ चित्रगुः ॥ रूपवद्भार्यः ॥ अनूङःकिं। वामोरूभार्यः ॥ पुरण्यांतु। अपूरणीप्र माण्योः ५ ३ १५६ ॥ पूरणार्थप्रत्ययातंयत्स्त्रीलिंगंत दन्तात्प्रमाण्यंताच्चवहुब्रीहेरपूस्यात्। कल्याणीपंचमी यासांरात्रीणांताःकल्याणीपंचमारात्रयः ॥ स्त्रीप्रमाणीय स्यस्त्रीप्रमाणः। पुंवद्भावनिषेधोपूप्रत्ययश्चप्रधानपूरण्या मेव ॥ रात्रीपूरणीवाच्याचेत्युक्तोदाहरणेमुख्या। अन्य त्रतु ॥ नद्यृतश्च ५ ३ १५३ ॥ नद्युत्तरपदादृदन्तोत्तर पदाच्चवहुब्रीहेःकप् ॥ पुंवद्भावः। केणः। ७ ३ १३ ॥ ह्रस्वः। इतिप्राप्ते ॥ नकपि ७ ४ १४ ॥ ह्रस्वः। कल्या णपंचमीकःपक्षः। अत्रतिरोहितावयवभेदस्यपक्षस्या न्यपदार्थतयारात्रिरप्रधानं ॥ वहुकर्त्तृकः। अप्रियादि षुकिं। कल्याणीप्रियः। प्रिया। मनोज्ञा। कल्याणी सुभगा। दुर्भगा॥ भक्ति। सचिवा। स्वसा। कान्ता। क्षान्ता। समा। चपला। दुहिता। वामा। अवला ॥ तनया। समान्येनपुंसकं ॥ दृढंभक्तिर्यस्यसदृढभक्तिः। स्त्रीत्वविवक्षायांतुदृढाभक्तिः ॥ तसिलादिष्वाकृत्वसुचः ६ ३ ३५ ॥ तसिलादिषुकृत्वसुजंतेषुस्त्रियाःपुंवत्। परिगणनंकर्त्तव्यं ॥ त्रतसौ। तरप्तमपौ। चरट्जाती यरौ ॥ कल्पप्देशीयरौ। रूपप्पाशपौ ॥ थाल्। ति ल्थ्यनौ। एषुपरेषुस्त्रियाःपुंवत् ॥ वह्वीषुइति। वहुत्रः। वहुतइत्यादि। त्वतलोर्गुणवचनस्य ॥ शुक्लत्वं। शुक्ल

ता ॥ भस्याढेतद्धिते ॥ हस्तिनीनांसमूहोहास्तिकं अढे किं । रौहिणेयः । कुक्कुट्यादीनामण्डादिषु ॥ कुक्कुटाण्डम् । मृगपदं ॥ मृगक्षीरं । काकशावः ॥ क्यङ्मानिनोश्च ६ ३ ३६ ॥ पुंवत् । एनीवाचरतिएतायते ॥ श्येनीवाचरतिश्येतायते । दर्शनीयांस्त्रियंमन्यतेदर्शनीयमानिनी ॥ नकोपधायाः ६ ३ ३७ ॥ स्त्रियाःपुंवत् । पाचिकाभार्यः । रसिकाभार्यः ॥ मद्रिकायते । मद्रिकामानिनी ॥ कोपधप्रतिषेधेतद्धितवुग्रहणम् । नेह ॥ पाकभार्यः । संज्ञापूरण्योश्च ६ ३ ३८ ॥ नपुंवत् । दत्ताभार्यः । पञ्चमीभार्यः ॥ वृद्धिनिमित्तस्यचतद्धितस्यारक्तविकारे ६ ३ ३९ ॥ वृद्धिशब्दनविहितायावृद्धिस्तद्धेतुर्यस्तद्धितोरक्तविकारार्थस्तदन्तास्त्रीनपुंवत् । स्रौघ्नीभार्यः ॥ रक्तेतु काषायकन्थः । विकारेतु हैममुद्रिकः । स्वांगाच्चेतः ६ ३ ४० ॥ स्वांगाद्यईकारस्तदन्तास्त्रीनपुंवत् । सुकेशीभार्यः ॥ स्वांगात्किं पटुभार्यः ईतः किं अकेशभार्यः अमानिनीतिवक्तव्यम् सुकेशमानिनी ॥ जातेश्च ६ ३ ४१ ॥ नपुंवत् ब्राह्मणीभार्यः शूद्राभार्यः ॥ संख्ययाव्ययासन्नादूराधिकसंख्याःसंख्येये ॥ २ २ २५ ॥ संख्येयार्थयासंख्ययाऽव्ययादयःसमस्यंतेसवहुव्रीहिः ॥ वहुव्रीहौसंख्येयेडजवहुगणात् ५ ४ ७३ ॥ संख्येयेयोवहुव्रीहिस्तस्माड्डच्समासान्तः दशानांसमीपेयेसन्तितेउपदशाः अवहुगणात्किं उपवहवः उपगणाः ॥ तिविंशतेर्डिति ६ ४ १४२ ॥ विंशतेर्भस्यतेर्लोपोडिति आसन्नविंशाः विंशतेराशन्नाइत्यर्थः ॥ अदूरत्रिंशाः अधिकचत्वारिं

शाः द्वौवात्रयोवाद्वित्राः दिङ्नामान्यंतराले २२२६॥ दि
शोनामान्यन्तरालेवाच्येप्राग्वत् दक्षिणस्याः पूर्वस्याश्च
दिशोन्तरालंदक्षिणपूर्वा। तत्रतेनेदमितिसरूपे २२२७॥
सप्तम्यंतेग्रहणविषयेसरूपेपदेतृतीयांतेचप्रहरणविषयेइ
दंयुद्धंप्रवृत्तमित्यर्थेसमस्येतेकर्मव्यतिहारे। इच्कर्मव्य
तिहारे॥ अन्येषामपिदृश्यते ६ ३ ३७॥ दीर्घः केशे
षुकेशेषुगृहित्वाइदंयुद्धंप्रवृत्तं केशाकेशि॥ दण्डैश्चदण्डै
श्चप्रहृत्येदंयुद्धंप्रवृत्तंदण्डादण्डि मुष्टीमुष्टि। तेनसहे
तितुल्ययोगे २ २ २९॥ तुल्ययोगेवर्त्तमानंसहेत्येत
त्तृतीयांतेनप्राग्वत्। वोपसर्जनस्य ६ ३ ८२॥ वहु
ब्रीहेरवयवस्यसहस्यसःस्याद्वा। पुत्रेणसहसपुत्रः सह
पुत्रोवागतः॥ प्रकृत्याशिषि ६ ३ ७३॥ सहशब्दः।
स्वस्तिराज्ञेसहपुत्राय सहामात्याय अगोवत्सहलेष्विति
वक्तव्यं सगवे सवत्साय सहलाय॥ वहुब्रीहौसक्थ्यक्ष्णोः
स्वांगात्षच् ५ ४ ११३॥ स्वांगवाचिसक्थ्यक्ष्यन्ताद्ब
हुब्रीहेःषच् दीर्घसक्थः जलजाक्षी। स्वांगात्किं दीर्घस
क्थिशकटं॥ स्थूलाक्षावेणुयष्टिः। अक्ष्णोदर्शनादिति
वक्ष्यमाणोच्॥ द्वित्रिभ्यांषमूर्द्ध्नः ५ ४ ११५॥ आभ्यांमू
र्द्ध्नःषःस्यात्वहुब्रीहौ। द्विमूर्द्धः त्रिमूर्द्धः। अंतर्वहिर्भ्यां
च्चलोम्नः ५ ४ ११७॥ अप्स्यात् अन्तर्लोमः। वहि
र्लोमः। पादस्यलोपोऽहस्त्यादिभ्यः ५ ४ १३८॥ हस्त्या
दिवर्जितादुपमानात्परस्य पादस्यलोपः। व्याघ्रस्येव
पादौयस्यव्याघ्रपात्॥ अहस्त्यादिभ्यःकिं। हस्ति नइ
वापादौयस्यहस्तिपादः॥ कुसूलपादः। संख्यासुपूर्वस्य।

५ ४ १४० ॥ पादशब्दस्यलोपः द्विपात् सुपाद् । उद्वि भ्यांकाकुदस्य ५ ४ १४८ ॥ लोपः । उत्काकुत् विकाकुत् पूर्णाद्विभाषा ५ ४ १४९ ॥ पूर्णकाकुत् पूर्णकाकुदः । सुहृद्दुर्हृदौमित्रामित्रयोः ५ ४ १५० ॥ सुहृन्मित्रं दुर्हृदमित्रः । नेतुर्नक्षत्रेअप्वक्तव्यः ॥ मृगोनेतायासांरात्रीणांताःमृगनेत्राः रात्रयः । अज्नासिकायाःसंज्ञायांनसंचास्थूलात् ५ ४ ११८ ॥ नासिकांताद्बहुव्रीहेरच्नासिकाशब्दश्चनसंप्राप्नोतिनतुस्थूलपूर्वात् । पूर्वपदात्संज्ञायामगः ७ ४ ३ ॥ पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य नस्यणोनतुगकारव्यवधाने द्रुरिनासिका अस्यद्रुणसः खुरखराभ्यांवानस् । खुरणाः खरणाः पक्षेअजपीष्यते ॥ खुरणसः खरणसः ॥ उपसर्गाच्च ५ ४ ११९ ॥ उन्नसः । वेर्ग्रोवक्तव्यः । विगतानासिकाऽस्य विग्रः । ख्यश्च ॥ विख्यः ॥ नञ्दुःसुभ्योहलिसक्थ्योरन्यतरस्याम् ५ ४ १२१ ॥ अहलः । अहलिः असक्थः असक्थिः एवं दुःसुभ्यां शक्त्योरितिपाठान्तरं । अशक्तः । अशक्तिः । नित्यमसिच्प्रजामेधयोः ५ २ १२२ ॥ नञ्दुःसुभ्यएव । अप्रजाः । अमेधाः दुर्मेधाः सुमेधाः ॥ धर्मादनिच्केवलात् ५ ४ १२४ ॥ केवलपूर्वपदाद्योधर्मशब्दस्तदन्ताद्बहुव्रीहेरनिच् कल्याणधर्मा केवलात्किं । परमस्वोधर्मोयस्येतित्रिपदेवहुव्रीहौमाभूत् ॥ परमस्वधर्मः इच्कर्मव्यतिहारे केशाकेशि । मुशलामुशलि ॥ प्रसंभ्यांजानुनोर्ज्ञुः ५ ४ १२९ ॥ प्रज्ञुः संज्ञुः । उद्ध्र्वाद्विभाषा ५ ४ १३० ॥ उर्ध्वज्ञुः । उर्ध्वजानुः । उधसोनङ् ५ ४ १३१ ॥ कुण्डो

ध्नी । धनुषश्च ५ ४ १३२ ॥ धनुरन्ताद्बहुव्रीहेरनङा देशः । शार्ङ्गधन्वा । वासंज्ञायां ५ ४ १३३ ॥ शतधन्वा । शतधनुः । जायायानिङ् ५ ४ १३४ ॥ जायांतस्यबहु व्रीहेर्निङादेशः । लोपोव्योर्वलि ६ १ ६६ ॥ युवतिर्जायाऽ स्ययुवजानिः । गंधस्येदुत्पूतिसुसुरभिभ्यः ५ ४ १३५ ॥ उद्गंधिः पुतिगंधिः सुगन्धिः उपमानाच्च पद्मस्येवगं धोऽस्यपद्मगन्धिः । वयसिदन्तस्यदत्र ५ ४ १४३ ॥ सं ख्यासुपूर्वस्येत्येव । द्विदन् चतुर्दन् सुदन् । अग्रांतशुद्ध शुभ्रवृषवराहेभ्यश्च ५ ४ १४ ॥ एभ्योदन्तस्यदत्रवा । कुड्मलाग्रदन्तः कुड्मलाग्रदन् । उरःप्रभृतिभ्यःकप् ॥ व्यूढोरस्कः प्रियसर्पिष्कः ॥ अर्थान्नञः ॥ अनर्थकं । न ञःकिं । अपार्थम् । इनःस्त्रियां ५ ४ १४२ ॥ इन्नताद्बहु व्रीहेःकप् बहुदण्डिकानगरी अनिनस्मन् ग्रहणान्यर्थव ताचानर्थकेनचतदन्तविधिंप्रयोजयंति । बहुवाग्मिका । शेषाद्विभाषा ५ ४ १५४ ॥ अनुक्तसमासांताद्बहुव्री हेःकब्वा । महायशाः । महायशस्कः । अनुक्तेत्यादिकिं । व्याघ्रपाद् । आपोन्यतरस्यां ७ ४ १५ ॥ कपिह्रस्वः । बहुमालाकः बहुमालकः बहुमालः । नसञ्ज्ञायां ५ ४ १५५ ॥ शेषादितिप्राप्तःकब् विश्वेदेवाअस्यविश्वदेवः । ईयसश्च ५ ४ १५६ ॥ ईयसंतोत्तरपदान्नकप् बहवः श्रेयांसोस्यबहुश्रेयान् ॥ गोस्त्रियोरितिह्रस्वेप्राप्ते ॥ ईय सोबहुव्रीहेर्न ॥ बहुश्रेयसी ॥ बहुव्रीहेःकिम् ॥ अ तिश्रेयसी ॥ वन्दितेभ्रातुः ५ ४ १५७ ॥ पूजार्थभ्रात्रं तान्नकप् ॥ प्रशस्तोभ्राताऽस्यप्रशस्तभ्राता ॥ सुभ्राता ॥

वान्दितेकिम् ॥ मूर्खभ्रातृकः ॥ नद्यृतश्चेतिकप् ॥ सर्वनामसंख्येययोर्वहुव्रीहौपूर्वनिपातः ॥ सर्वश्वेतः ॥ द्विशुक्लः ॥ संख्यायाअल्पीयस्याः ॥ द्वित्राः । द्वन्द्वेपि ॥ द्वादश ॥ वाप्रियस्य ॥ गुडप्रियः प्रियगुडः गड्वादेःपरासप्तमी ॥ गडुकराठः ॥ क्वचिन्न । वहेगडुः । निष्ठा २ २ ३६ ॥ निष्ठान्तंवहुव्रीहौपूर्वंस्यात् ॥ कृतकृत्यः जातिकालसुखादिभ्यःपरानिष्ठावाच्या ॥ सारंगजग्धी मासजाता ॥ सुखजाता ॥ वाहिताग्न्यादिषु ॥ आहिताग्निः । अग्न्याहितः ॥ आकृतिगणोयम् ॥ इतिवहुव्रीहिः ॥ चार्थेद्वंद्वः २ २ २९ ॥ अनेकंसुवंतंचार्थेवर्तमानंवासमस्यतेसद्वंद्वः ॥ समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः । तत्रेश्वरंगुरुंचभजस्वेतिपरस्परनिरपेक्षस्यानेकस्यैकस्मिन्नन्वयःसमुच्चयः । भिक्षामटगांचानयेतिअन्यतरस्यानुषङ्गिकत्वेनान्वयोऽन्वाचयः । अनयोरसामर्थ्यात् समासोन ॥ धवखदिरौछिंधीतिमिलितानामन्वयइतरेतरयोगः । संज्ञापरिभाषमितिसमूहःसमाहारः ॥ राजदन्तादिषुपरं २ २ ३१ ॥ एषुपूर्वप्रयोगार्हंपरंस्यात् । दन्तानांराजाराजदन्तः । धर्म्मादिष्वनियमः ॥ अर्थधर्मौ । धर्मार्थौ ॥ दम्पतीजम्पतिजायापती ॥ जायाशब्दस्यदम्भावोजंभावश्चवानिपात्यते । आकृतिगणोयम् ॥ द्वंद्वेघि २ २ ३२ ॥ पूर्वंस्यात् ॥ हरिहरौ अजाद्यदंतं २ २ ३३ ॥ ईशकृष्णौ । अल्पाच्तरम् २ २ ३४ शिवकेशवौ । ऋतुनक्षत्राणांसमाक्षराणामानुपूर्व्येण ॥ हेमन्तशिशिरवसंताः । कृत्तिकारोहिण्यौ ॥ समाक्षरा

गांकिम् । ग्रीष्मवसंतौ ॥ लघ्वक्षरंपूर्वं ॥ कुशकाशं ।
अभ्यर्हितंच । तापसपर्वतौ ॥ वर्णानामानुपूर्व्येण ॥
ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्राः । भ्रातुर्ज्यायसः । युधिष्ठिरा
र्जुनौ । द्वंद्वश्चप्राणितूर्यसेनांगानाम् २ ४ २१ ॥ एषां
द्वंद्वएकवत् ॥ पाणिपादं ॥ मार्दङ्गिकपाणविकम् ॥ र
थिकाश्वारोहम् ॥ अध्ययनतोविप्रकृष्टाख्यानां २ ४ ५
अध्ययनेनप्रत्यासन्नाआख्यायेषांतेषांद्वंद्वएकवत् ॥ पद
कक्रमकं ॥ जातिरप्राणिनां २ ४ ६ ॥ प्राणिवर्जजा
तिवाचिनांद्वंद्वएकवत् । धानाशष्कुलि । प्राणिनांतु ॥
विट्शूद्राः ॥ विशिष्टलिङ्गोनदीदेशोऽग्रामाः २ ४ ७ ॥
ग्रामवर्जनदीदेशवाचिनांभिन्नलिङ्गानांद्वन्द्वएकवत् ॥ उ
ध्यश्चइरावतीचउध्येरावति । गङ्गाशोणं कुरवश्चकुरुक्षे
त्रञ्चकुरुकुरुक्षेत्रम् ॥ क्षुद्रजन्तवः २ ४ ८ ॥ एषान्द्वन्द्व
एकवत् । यूकालिक्षं आनकुलात्क्षुद्रजन्तवः ॥ येषांच
विरोधः शाश्वतिकः २ ४ ९ ॥ प्राग्वत् अहिनकुलं ॥
गोव्याघ्रं काकोलूकमित्यादौपरत्वाद्विभाषावृक्षेतिप्राप्तं
चकारेणवाध्यते ॥ शूद्राणामनिरवसितानां २ ४ १० ॥
अवहिष्कृतानांशूद्राणान्द्वन्द्वः प्राग्वत् ॥ तक्षायस्कारं ।
पात्राद्वहिष्कृतानांतुचण्डालमृतपाः ॥ गवाश्वप्रभृतीनि
च २ ४ ११ ॥ यथोच्चारितानिसाधूनि दासीदासमि
त्यादि । विभाषावृक्षमृगतृणधान्यव्यञ्जनपशुशकुन्यश्व
वडवपूर्वापराधरोत्तराणाम् २ ४ १२ ॥ वृक्षादीनांस
मानान्द्वन्द्वोऽश्ववडवेत्यादिद्वन्द्वत्रयञ्चप्राग्वद्वा । वृक्षा
दौविशेषाणामेवग्रहणम् ॥ प्लक्षन्यग्रोधम् प्लक्षन्यग्रोधाः ।

रुरुपृषतम् रुरुपृषताः। कुशकाशं कुशकाशाः व्रीहियवं। व्रीहियवाः। दधिघृतं दधिघृते। गोमहिषं गोमहिषाः शुकवकं। शुकवकाः अश्ववडवं अश्ववडवौ॥ पूर्वापरं पूर्वापरे। अधरोत्तरं अधरोत्तरे। फलसेनावनस्पतिमृगशकुनिक्षुद्रजंतुधान्यतृणानांवहुप्रकृतिरेवद्वंद्व एकवदितिवाच्यम्। वदराणिचामलकानिचवदरामलकम् नेह॥ वदरामलके रथिकाश्वारोहावित्यादि नदधिपयआदीनि २ ४ १४॥ नएकवत्स्युः दधिपयसी इध्मावर्हिषी॥ निपातनादीर्घः। ऋक्सामे वाङ्मनसे। आनङृतोद्वन्द्वे ६ ३ २५॥ विद्यायोनिसंवंधवाचिनांऋदन्तानांद्वन्द्वेआनङ्स्यादुत्तरपदे। होतापोतारौ। मातापितरौ। पुत्रइत्यनुवृत्तेः। पितापुत्रौ। देवताद्वन्द्वे च ६ ३ ६३॥ इहोत्तरपदेपूर्वपदस्यानङ् मित्रावरुणौ। वायोःप्रयोगेप्रतिषेधः॥ अग्निवायू वाय्वग्नी। ईदग्नेः सोमवरुणयोः ६ ३ २७॥ देवताद्वन्द्वइत्येव अग्नेःस्तुत्स्तोमसोमाः ८ ३ ८३॥ अग्नेःपरेषामेषांसरूपषः समासे अग्निष्टुत् अग्निष्टोमः। अग्नीषोमौ। अग्नीवरुणौ॥ इद्वृद्धौ ६ ३ २८॥ वृद्धिमत्युत्तरपदेअग्नेरिदादेशोदेवताद्वन्द्वे। अग्नामरुतौदेवतेअस्यआग्निमारुतंकर्म अग्नीवरुणौदेवतेअस्यआग्निवारुणम् देवताद्वन्द्वेचेत्युभयपदवृद्धिः॥ विष्णौन आग्नावैष्णवं। दिवोद्यावा ६ ३ २९॥ देवताद्वन्द्वेउत्तरपदे द्यावाभूमी॥ मातरपितरावुदिचां ६ ३ ३२॥ उदीचांकिं मातापितरौ। द्वन्द्वाच्चुदषहांतात्समाहारे ५ ४ १०६॥ चवर्गान्ताद

षष्ठांताच्चद्वन्द्वाट्टच्समाहारे। वाक्त्वचम् त्वक्स्रजम्। शमीदृषदं। वाक्त्विषम् छत्रोपानहम्। समाहारेकिम्। प्रावृट्शरदौ इतिद्वन्द्वसमासः॥ अथैकशेषः॥ विरूपाणामपिसमानार्थानाम्॥ वक्रदण्डश्चकुटिलदण्डश्चवक्रदण्डौ। कुटिलदण्डौ वृद्धोयूनातल्लक्षणश्चेदेवविशेषः १ २ ६५॥ यूनासहोक्तौगोत्रंशिष्यतेगोत्रयुवप्रत्ययमात्रकृतञ्चेत्तयोः कृत्स्नंवैरूप्यंस्यात्। गार्ग्यश्चगार्ग्यायणश्चगार्ग्यौ। वृद्धः किं गर्गगार्ग्यायणौ यूनाकिं। गर्गगार्ग्यौ। कृत्स्नाङ्किम्॥ गार्ग्यवात्स्यायनौ॥ स्त्रीपुंवच्च १ २ ६६॥ यूनासहोक्तौवृद्धास्त्रीशिष्यतेतदर्थश्चपुंवत्॥ गार्गीचगार्ग्यायणौचगर्गाः॥ पुमान्स्त्रिया १ २ ६७॥ सहोक्तौशिष्यतेतल्लक्षणएवविशेषश्चेत्। हंसीचहंसश्चहंसौ। भ्रातृपुत्रौस्वसृदुहितृभ्याम् १ २ ६८॥ भ्राताचस्वसाचभ्रातरौ॥ पुत्रश्चदुहिताचपुत्रौ॥ नपुंसकमनपुंसकेनैकवच्चास्यान्यतरस्याम् १ २ ६९॥ अक्लीबेनसहोक्तौक्लीबंशिष्यतेतच्चवाएकवत्स्यात्तल्लक्षणएवविशेषश्चेत्। शुक्लःपटः। शुक्लापटी। शुक्लंवस्त्रं। तदिदंशुक्लं। तानीमानिशुक्लानि॥ पितामात्रा १ २ ७०॥ मात्रासहोक्तौपितावाशिष्यते। माताचपिताचपितरौ॥ मातापितरौ॥ श्वशुरःश्वश्र्वा १ २ ७०॥ सहोक्तौवाशिष्यते। श्वशुरौ श्वश्रूश्वशुरौ॥ त्यदादीनिसर्वैर्नित्यम् १ २ ७२ सर्वैःसहोक्तौत्यदादीनिशिष्यन्ते। सचदेवदत्तश्चतौ॥ त्यदादीनांमिथः सहोक्तौयत्परन्तच्छिष्यते॥ सचयश्चयौ पूर्वशेषोपिदृश्यतइतिभाष्यम्॥ सचयश्चतौ त्यदादि

तःशेषेपुंनपुंसकतोलिङ्गवचनानि ॥ साचदेवदत्तश्चतौ । तच्चदेवदत्ताचयज्ञदत्तश्चतानि ॥ ग्राम्यपशुसंघेष्वतरुणेषु स्त्री १ २ ७३ ॥ एषुसहविवक्षायांस्त्रीशिष्यते । गावइ माः । ग्राम्येतिकिं । रुरवइमे पशुग्रहणङ्किम् ब्राह्मणाः । संघेषुकिं एतौगावौ ॥ अतरुणेकिं । वत्साइमे । अने कशफेष्वितिवाच्यम् ॥ अश्वाइमे इत्येकशेषः ॥ ऋक्पू रब्धूःपथामानक्षे ५ ४ ७५ ॥ ऋगाद्यन्तस्यसमासस्य अप्रत्ययोन्तावयवः अक्षेयाधूस्तदन्तस्यन अर्द्धर्चः । अनृचबह्वृचावध्येतर्यैव नेह । अनृक्साम । बह्वृक्सूक्तं । विष्णुपूरम् विमलापंसरः ॥ द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽपईत् ६ ३ ९७ ॥ द्वीपम् अन्तरीपम् । प्रतीपं समीपम् । अवर्णा न्ताद्वा । प्रेपं प्रापं ऊदनोर्देशे ६ ३ ९८ ॥ अनूपोदे शः । राजधुरा अक्षेतु अक्षधूः दृढधूरक्षः । सखिपथः । रम्यपथोदेशः ॥ अच्प्रत्यन्ववपूर्वात्सामलोम्नः ५ ४ ७५ प्रतिसामं अनुसामं अवसामं । प्रतिलोमं अनुलोमं । अवलोमं । कृष्णोदक्पाण्डुसंख्यापूर्वायाभूमेरजिष्यते । कृष्णभूमः उदक्भूमः । पाण्डुभूमः द्विभूमः त्रिभूमः प्रा सादः ॥ संख्यायानदीगोदावरीभ्यांच ॥ पञ्चनदं सप्त गोदावरं अजितियोगविभागादन्यत्रापि । पद्मनाभः । अक्ष्णोऽदर्शनात् ५ ४ ७६ ॥ अचक्षुःपर्यायादक्ष्णो ऽच्स्यात् गवामक्षीवगवाक्षः ॥ अचतुरविचतुरसुच तुरस्त्रीपुंसधेन्वनडुहर्क्सामवाङ्मनसाक्षिभ्रुवदारगवोर्व ष्ठीवनक्तंदिवरात्रिन्दिवाहर्दिवसरजसनिःश्रेयसपुरुषा युषद्व्यायुषत्र्यायुषर्ग्यजुषजातोक्षमहोक्षवृद्धोक्षोपशुनगो

ष्टश्वाः ५ ४ ७७ ॥ एतेपञ्चविंशतिरजन्तानिपात्यंते। आद्यास्त्रयोवहुब्रीहयः। अविद्यमानानिचत्वार्य्यस्यअ चतुरः। विगतानिचत्वार्य्यस्यविचतुरः। सुचतुरः॥ त्र्यु पाभ्यांचतुरोऽजिष्यते। त्रिचतुराः चतुर्णांसमीपेउपचतु राः ततएकादशद्वन्द्वाः। स्त्रीपुंसौ धेन्वनडुहं ऋक्सामे। वाङ्मनसे। अक्षिणीचभ्रुवौचअक्षिभ्रुवं। दाराश्च गावश्च दारगवम्॥ ऊरूचअष्ठीवन्तौचऊर्वष्ठीवम्। निपातना ट्टिलोपः। पदष्ठीवं निपातनात्पादशब्दस्यपद्भावः। नक्त ञ्चदिवाचनक्तन्दिवं। रात्रौचदिवाचरात्रिंदिवं। रात्रे र्मान्तत्वन्निपात्यते अहनिचदिवाचअहर्दिवं। विप्सायां द्वन्द्वोनिपात्यते। अहनिअहनीत्यर्थः। सरजसमितिसा कल्येऽव्ययीभावः वहुब्रीहौतुसरजः पङ्कजं। निश्चितंश्रेयो निःश्रेयसं। तत्पुरुषएव। नेह। निःश्रेयान्पुरुषः। पुरु षस्यायुः पुरुषायुषं। ततोद्विगू द्व्यायुषंत्र्यायुषम् ततोद्व न्द्वः। ऋग्यजुषं। ततस्त्रयःकर्म्मधारयाः। जातोक्षः महो क्षः वृद्धोक्षः शुनःसमीपंउपशुनं टिलोपाभावःसम्प्रसा रणञ्चनिपात्यते गोष्ठेश्वागोष्ठश्वः॥ ब्रह्महस्तिभ्यांवर्च सः ५ ४ ७८ ॥ अच् ब्रह्मवर्चसं। हस्तिवर्चसं। पल्यरा जभ्यांच। पल्यवर्चसं राजवर्चसं॥ अवसमन्धेभ्यस्तमसः ५ ४ ७९ ॥ अवतमसं। संतमसम् अन्धतमसम् अन्वव तप्ताद्रहसः ५ ४ ८१ ॥ अनुरहसं अवरहसं। तप्तरहसं प्रते रुरसः सप्तमीस्थात् ५ ४ ८२ ॥ उरसीतिप्रत्युरसम्। अनुग वमायामे ५ ४ ८३ ॥ एतन्निपात्यतेदीर्घत्वे अनुगवं यानं यस्यचायामइतिसमासः॥ उपसर्गादध्वनः ५ ४

८५ ॥ प्रगतोध्वानंप्राध्वोरथः । नपूजनात् ५ ४ ६९ पूजनार्थात्परेभ्यःसमासांतानस्युः । सुराजा अतिराजा । स्वतिभ्यामेव । नेह परमराजः ॥ किमःक्षेपे ५ ४ ७० कुत्सितोराजा किंराजा किंसखा किंगौः । नञस्तत्पुरुषात् ५ ४ ७१ ॥ अराजा तत्पुरुषात्किं अधुरंशकटं । पथोविभाषा ५ ४ ७२ ॥ अपथं अपन्थाः तत्पुरुषादित्येव अपथोदेशः ॥ इतिसमासान्ताः ॥ अलुगुत्तरपदे ६ ३ १ ॥ इत्यधिकृत्य ॥ ओजः सहोम्भस्तमसस्तृतीयायाः ६ ३ २ ॥ ओजसाकृतमित्यादि । अंजसउपसंख्यानं । अंजसाकृतं ॥ आत्मनश्च ६ ३ ६ ॥ तृतीयायाअलुक् । पूरणे इतिवक्तव्यम् पूरणप्रत्ययांतेउत्तरपदेइत्यर्थः ॥ आत्मनापंचमः । वैयाकरणाख्यायांचतुर्थ्याः ६ ३ ७ ॥ आत्मन इत्येव आत्मनेपदम् । आत्मनेभाषा ॥ परस्यच ॥ परस्मैपदं परस्मैभाषा । हलदंतादितिङेरलुक् । त्वचिसारः ॥ गवियुधिभ्यांस्थिरः ८ ३ ९५ ॥ सस्यषः । गविष्टिरः । युधिष्टिरः ॥ अरण्येतिलकाः । अत्रसंज्ञायामितिसप्तमीसमासः ॥ हृद्युभ्यांच ॥ हृदिस्पृक् । दिविस्पृक् । मध्याद्गुरौ ६ ३ ११ ॥ मध्येगुरुः । अंताच्च अंतेगुरुः । अमूर्द्धमस्तकात्स्वांगादकामे ६ ३ १२ ॥ कण्ठेकालः । उरसिलोमा । अमूर्द्धमस्तकात्किं ॥ मूर्द्धशिखः । अकामेकिं । मुखेकामोस्यमुखकामः । तत्पुरुषेकृतिबहुलं ६ ३ १४ ॥ स्तंबेरमः । कर्णेजपः ॥ शयवासवासिष्वकालात् ६ ३ १८ ॥ वालुक् खेशयः । खशयः । ग्रामेवासः ग्रामवासः ॥ ग्रामेवासी ग्रामवासी । षष्ठ्याआ

क्रोशे ६ ३ २१ ॥ चोरस्यकुलं आक्रोशेकिं । ब्राह्मण
कुलं । वाग्दिक्पश्यद्भ्योयुक्तिदण्डहरेषु ॥ वाचोयुक्तिः
दिशोदंडः । पश्यतोहरः ॥ आमुष्यायणामुष्यपुत्रिका
ऽमुष्यकुलिकेतिच । देवानांप्रियइतिमूर्खे ॥ अन्यत्रदेव
प्रियः ॥ शेफपुच्छलांगुलेषुशुनः । शुनःशेफः ॥ शुनःपु
च्छः । शुनोलांगुलः ॥ दिवश्चदासे । दिवोदासः ॥ ऋ
तोविद्यायोनिसंबंधेभ्यः ६ ३ २३ ॥ होतुरन्तेवासी ।
विभाषास्वसृपत्योः ६ ३ २४ ॥ ऋदन्तात्षष्ठ्यावालुक्
मातुःपितुर्भ्यामन्यतरस्यां ८ ३ ८५ ॥ स्वसुःसस्यषःस
मासे । मातुःष्वसा । मातुःस्वसा ॥ पितुःष्वसा । पितुः
स्वसा ॥ लुक्पक्षेतु । मातृपितृभ्यांस्वसा ८ ३ ८४ ॥
स्वसुःसस्यषःसमासे । मातृष्वसा ॥ पितृष्वसा । असमा
सेतु ॥ मातुःस्वसा । पितुःस्वसा ॥ इत्यलुक्समासः ॥
घरूपकल्पचेलड्ब्रुवगोत्रमतहतेषुङ्योनेकाचोह्रस्वः ६ ३
४३ ॥ भाषितपुंस्काद्योङीतदंतस्यानेकाचोह्रस्वःस्यात्घ
रूपकल्पप्रत्ययेचेलडादिषुचोत्तरपदेषु । ब्राह्मणितरा ।
ब्राह्मणितमा । ब्राह्मणिरूपा ॥ ब्राह्मणिकल्पा । ब्राह्म
णिचेली ॥ ब्राह्मणिब्रुवा । ब्राह्मणिगोत्रेत्यादि ॥ ब्रुवःप
चाद्यचिवच्यादेशगुणयोरभावोनिपात्यते ॥ ङ्यःकिं दत्ता
तरा भाषितपुंस्कात्किम् । आमलकीतरा ॥ कुवलीतरा ।
नद्याःशेषस्यान्यतरस्याम् ६ ३ ४० ॥ अङ्यंनूतनद्याङ्यंते
काचश्चघादिषुह्रस्वोवा । ब्रह्मबन्धुतरा ॥ ब्रह्मबन्धूत
रा । स्त्रीतरा । स्त्रितरा । कृन्नद्यान ॥ लक्ष्मीतरा । उ
गितश्च ६ ३ ४५ ॥ उगितःपरायानदीतदंतस्यघादिषु

ह्रस्वोवास्यात् ॥ विदुषितरा ह्रस्वाभावपक्षेपुंवत् । वि
द्वत्तरा पादस्यपदाज्यातिगोपहतेषु ६ ३ ५२ ॥ एषू
त्तरपदेषुपादस्यपदइत्यदन्तआदेशःस्यात् ॥ पादाभ्यां
अजतीतिपदाजिः ॥ पदातिः अज्यतिभ्यांपादेचेतीण्
प्रत्ययः पदगः पदोपहतः ॥ पद्यत्यतदर्थे ६ ३ ५३ ॥
पादस्यपत्स्याद्यतदर्थेयति पादौविध्यन्तिपद्याःशर्कराः ।
विध्यध्यधनुषेतियत् ॥ अतदर्थेकिं पादार्थमुदकंपाद्यं ।
पादार्घाभ्यांचेतियत् ॥ उदकस्योदःसंज्ञायां ६ ३ ५७
उत्तरपदे । उदमेघः । उत्तरपदस्यचेतिवक्तव्यम् ॥ क्षीरो
दः । पेषंवासवाहनधिषुच ६ ३ ५८ ॥ उदपेषंपिनष्टि ।
उदवासः ॥ उदवाहनः । उदधिर्घटः । एकहलादौपूर
यितव्येन्यतरस्यात् ६ ३ ५६ ॥ उदकुम्भः । उदककुम्भः
एकेतिकिम् । उदकस्थाली ॥ पूरयितव्येतिकिं ॥ उदक
पर्वतः । मन्थौदनसक्तुविन्दुवज्रभारहारवीवधगाहेषुच
६ ३ ६० उदमन्थः उदकमन्थः ॥ उदौदनः । उदकौदनः
इकोह्रस्वोऽङ्योगालवस्य ६ ३ ६३ ॥ इगन्तस्याङ्यंत स्यह्र
स्वोवाउत्तरपदे । ग्रामणिपुत्रः ॥ ग्रामणीपुत्रः । इकःकिं
रमापतिः अङ्यःकिं । गौरीपतिः ष्यङःसंप्रसारणंपुत्रप
त्योस्तत्पुरुषे ६ १ १३ ॥ ष्यङंतस्यपूर्वपदस्यसंप्रसार
णंस्यात्पुत्रपत्योपरतः । संप्रसारणस्य । ६ ३ १३९ ॥
दीर्घःस्यादुत्तरपदे कौमुदगंध्यायाःपुत्रः ॥ कौमुदिगंधी
पुत्रः ॥ कौमुदगन्धीपतिः ॥ इष्टकेषीकामालानांचित
तूलभारिषु ६ ३ ३५ ॥ इष्टकादीनांतदन्तानांचाचिता
दिषुह्रस्वःस्यात् ॥ इष्टकचितं । पक्केष्टकचितं ॥ इषी

कतूलं । मुंजेषीकतूलं ॥ मालभारी ॥ उत्पलमालभारी । ज्योतिर्जनपदरात्रिनाभिनामगोत्ररूपस्थानवर्णवयोवच नवन्धुषु ६ ३ ८५ ॥ समानस्यसः । सज्योतिः ॥ (चरणे ब्रह्मचारिणि ६ ३ ८५ ॥ ब्रह्मचारिणि उत्तर पदेसमानस्यसश्चरणेसमानत्वेनगम्यमाने ॥ चरणःशा खाब्रह्मवेदः ॥ तदध्ययनार्थंव्रतमपिब्रह्म । तच्चरतीति ब्रह्मचारी । सब्रह्मचारीइत्यादि) तीर्थेये ६ ३ ८७ ॥ यादौप्रत्ययेविवक्षितेसमानस्यसः । सतीर्थ्यः । एकगु रुकः । समानतीर्थेवासीतियत्प्रत्ययः । विभाषोदरे । ६ ३ ८८ ॥ सोदर्यः । समानोदर्यः । दृग्दृशवतुषु ६ ३ ८९ ॥ सदृक् । सदृशः । दृक्षेच । सदृक्षः । इदङ्किमो रीश्की । ६ ३ ९० ॥ दृग्दृशवतुसु । ईदृक् । ईदृशः । कीदृक् । कीदृशः ॥ दृक्षेच । ईदृक्षः । कीदृक्षः ॥ अष ष्ठ्यतृतीयास्थस्यान्यस्यदुगाशीराशास्थास्थितोत्सुकोति कारकरागच्छेषु ६ ३ ९१ ॥ अन्यशब्दस्यदुगागमःस्या दाशीरादिषुपरेषु । अन्यदाशीः । अन्यदाशा । अन्य दास्था । अन्यदास्थितः । अन्यदुत्सुकः । अन्यदूतिः । अन्यद्रागः । अपष्ठीत्यादिकिं । अन्यस्यान्येनवाऽऽशीः । अन्याशीः । करकेछचनायंनिषेधः । अन्यस्यकारकोऽ न्यत्कारकः । अन्यस्यायमन्यदीयः । अर्थेविभाषा ६ ३ १०७ ॥ अन्यदर्थः । अन्यार्थः ॥ कोःकत्तत्पुरुषेऽचि ६ ३ १०१ ॥ अजादावुत्तरपदे । कुत्सितोऽश्वः । कदश्वः । क दन्नम् । तत्पुरुषेकिं । कूष्ट्रोराजा ॥ त्रौच ॥ कत्त्रयः । रथवदयोश्च ६ ३ १०२ ॥ कद्रथः । कद्वदः । तृणेचजा

तौ । ६ ३ १०३ ॥ कत्तृणं । कापथ्यक्षयोः ६ ३ १०४ ॥
कापथं । काक्षः । ईषदर्थे ६ ३ १०५ ॥ ईषज्जलम्
काजलं । विभाषापुरुषे ६ ३ १०६ ॥ कुपुरुषः । का
पुरुषः । कवंचोष्णे ६ ३ १०७ ॥ उष्णशब्देउत्तरपदे
कवंकाचवास्यात् । कोष्णं । कवोष्णं । कदुष्णं ॥ पृषो
दरादीनियथोपदिष्टं ६ ३ १०९ ॥ पृषोदरप्रकाराणि
शिष्टैर्यथोच्चारितानितथैवसाधूनि । पृषतः उदरं । पृ
षोदरं । तलोपः । वारिवाहकोवलाहकः । पूर्वपदस्य
वः । उत्तरपदादेश्चलत्वं । भवेद्वर्णागमाद्धंसःसिंहोवर्ण
विपर्ययात् । गूढोत्मावर्णविकृतेर्वर्णनाशात्पृषोदरम् ॥
मतौवह्वचोऽनजिरादीनाम् ६ ३ १०८ ॥ दीर्घःस्यात् ॥
अमरावती । अनजिरादीनांकिं । अजिरवती । वह्वचः
किं । व्रीहिमती । संज्ञायामित्येव । नेह । वलयवती ॥
शरादीनांच ६ ३ १२० ॥ शरावती ॥ उपसर्गस्यघञ्य
मनुष्येवहुलं ६ ३ १२१ ॥ परिपाकः । परीपाकः ।
अमनुष्येकिं । निषादः । नरेसंज्ञायां । ६ ३ १२९ ॥
विश्वानरः । मित्रेचर्षौ । ६ ३ १३० ॥ विश्वामित्रः ।
शुनोदंतदंष्ट्राकर्णकुंदवराहपुच्छपदेषु । श्वादंतः ॥ प्रनि
रतःशरेक्षुप्लक्षाम्रकार्ष्यखदिरपीयूक्षाभ्योऽसंज्ञायामपि ८
४ ५ ॥ एभ्यःपरस्यवनस्यनस्यणत्वं । प्रवणं । विभाषौ
षधिवनस्पतिभ्यः । ८ ४ ६ ॥ दूर्वावणं । दूर्वावनं ।
शिरीषवणं । शिरीषवनं । द्यच्त्र्यज्भ्यामेव । नेह ।
देवदारुवनं । इरिकादिभ्योन । इरिकावनं । मिरिका
वनं । वाहनमाहितात् ८ ४ ८ ॥ आरोप्ययदुह्यतेत

द्व्यचिस्थान्निमित्ताद्वाहनस्यनस्यणः । इक्षुवाहणं । आहितात्किं । इन्द्रवाहनं । पानंदेशे ८ ४ ९ ॥ पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यपानस्यनस्यणः । क्षीरम्पानंयेषांते क्षीरपाणाः । उशीनराः । सुरापाणाः । प्राच्याः । वा भावकरणयोः ८ ४ १० ॥ क्षीरपानं । क्षीरपाणं । प्रातिपदिकान्तनुंविभक्तिषुच ८ ४ ११ ॥ पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्यएषुस्थितस्यनस्यणोवा । माषवापिणौ ॥ व्रीहिवापाणि । माषवापेण । पक्षेमाषवापिनावित्यादि ॥ कुमतिच ८ ४ १३ ॥ कवर्गवत्युत्तरपदेप्राग्वत् । हरिकामिणौ । हरिकामाणि । हरिकामेण ॥ पदव्यवायेपि । ८ ४ ३८ ॥ णत्वंन । माषकुम्भवापेन ॥ अतद्धितइतिवक्तव्यं ॥ आर्द्रगोमयेण । शुष्कगोमयेण ॥ पारस्करप्रभृतीनिचसंज्ञायां ६ १ १५७ ॥ एतानिससुट्कानिनिपात्यंते । पारस्करः । किष्किंधा । तद्बृहतोःकरपत्योश्चोरदेवतयोःसुट्तलोपश्च । तात्पूर्वं चत्वंनदकारोपिवोध्यः । तद्बृहतोर्दकारतकारौलुप्येतेकरपत्योस्तुसुट् । चोरदेवतयोरितिसमुदायोपाधिः । तस्करः । बृहस्पतिः । प्रायस्यचित्तिचित्तयोः ॥ प्रायश्चित्तिः । प्रायश्चित्तं । वनस्पतिरित्यादि । आकृतिगणोयम् ॥ इतिसमासाश्रयविधयः ॥ समाप्तःसमासः

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

समर्थानां प्रथमा द्वा ४ १ ८२ ॥ इदंपदत्रयमाधिक्रियते । प्राग्दिशइतियावत् । प्राग्दीव्यतोऽण् ४ १ ८३ ॥ तेनदीव्यतीत्यतःप्रागणधिक्रियते । अश्वपत्या

दिभ्यश्च ४ १ ८४ ॥ एभ्योऽण्स्यात्प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु । अश्वपतेरपत्यादिआश्वपतं गाणपतम् । दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदाण्ण्यः ४ १ ८५ ॥ प्राग्दीव्यतीयेष्वर्थेषु । दितेरपत्यादिदैत्यः । अदितेरादित्यस्यवाआदित्यः ॥ यणोमयोद्वेवाच्ये ॥ मयइतिपंचमीयणइतिषष्ठीतिपक्षे यस्यद्वित्वं । हलोयमांयमिलोपः ८ ४ ६४ ॥ वास्यात् । इत्यसतिलोपेद्वित्वेचसतित्रियंरूपं । असतिलोपेद्वित्व लोपयोर्वाद्वियं । द्वित्वाभावेलोपेचसतिएकयं । प्राजापत्यः । देवाद्यञञौ । दैव्यं । दैवं । बहिषष्टिलोपोयञ्च ॥ बाह्यः । ईकक्च ॥ किितिच ७ २ ११८ ॥ कितित द्धितेऽचामादेरचोवृद्धिः । बाहीकः । गोरजादिप्रसंगे यत् । गोरपत्यादिगव्यं । उत्सादिभ्योऽञ् ४ १ ८६ ॥ औत्सः ॥ इत्यपत्यादिविकारांतार्थाःप्रत्ययाः ॥ स्त्रीपुंसाभ्यांनञ्स्नञौभवनात् ४ १ ८७ ॥ धान्यानांभवनइत्यतःप्रागर्थेष्वाभ्यामेतौस्तः । स्त्रैणः । पौंस्नः ॥ तस्यापत्यम् ४ १ ५ ९२ ॥ षष्ठ्यन्तात्कृतसंधेःसमर्थादपत्येर्थे उक्तावक्ष्यमाणाश्चप्रत्ययावास्युः ॥ ओर्गुणः ६ ४ १४६ उवर्णान्तस्यभस्यगुणस्तद्धिते । ओरोदितिवक्तव्येगुणोक्तिःसंज्ञापूर्वकोविधिरनित्यइतिज्ञापयितुं । तेनस्वायंभुवमित्यादिसिद्धं । उपगोरपत्यमौपगवः । आश्वपतः दैत्यः । औत्सः । स्त्रैणः । पौंस्नः । अपत्यंपौत्रप्रभृति गोत्रं ४ १ १६२ ॥ अपत्यत्वेनविवक्षितंपौत्रादिगोत्र संज्ञंस्यात् । एकोगोत्रे ४ १ ९३ ॥ गोत्रेएकएवप्रत्ययः स्यात् । उपगोर्गोत्रापत्यमौपगवः ॥ गर्गादिभ्योयञ्

४ १ १०५ ॥ गोत्रापत्ये। गर्गस्यगोत्रापत्यंगार्ग्यः।
वात्स्यः। यञञोश्च २ ४ ६४ ॥ गोत्रेयद्यञन्तमञन्तं
चतदवयवयोरेतयोर्लुक्तत्कृतेवहुत्वेनतुस्त्रियां। गर्गाः।
वत्साः। गोत्रेऽलुगचि ४ १ ८९ ॥ अजादौप्राग्दीव्यती
येविवक्षितेगोत्रप्रत्ययस्यालुग्स्यात् ॥ गर्गाणांछात्राः।
वक्ष्यमाणोवृद्धाच्छः। आपत्यस्यचतद्धितेनाति। ६ १
१५१ ॥ हलःपरस्यापत्ययस्यलोपस्तद्धितेनत्वाकारे।
गार्गीयाः। अनातिकिं। गार्ग्यायणः प्राग्दीव्यतीयेकिं।
गर्गेभ्योहितंगर्गीयं। अचिकिं। गर्गेभ्यआगतंगर्गरूप्यं ॥
जीवतितुवंश्येयुवा ४ १ १६३ ॥ वंश्येपित्रादौजीवतिपौ
त्रादेर्यदपत्यंचतुर्थादितद्युवसंज्ञमेवस्यान्नतुगोत्रसंज्ञम्
गोत्राद्यून्यस्त्रियां ४ १ ९४ ॥ यून्यपत्येविवक्षिते गो
त्रप्रत्ययान्तादेवप्रत्ययःस्यात्स्त्रियांतुनयुवसंज्ञा ॥ यञि
ञोश्च ४ १ १०१ ॥ गोत्रेयौयञिञौतदन्तात्फक् ॥ आय
नेयीनीयियःफढखच्छघांप्रत्ययादीनां ७ १ २ ॥ प्रत्यया
देःफस्यआयन्ढस्यएय्खस्यईन्छस्यईय्घस्यइय्स्युः।
गर्गस्ययुवापत्यंगार्ग्यायणः ॥ अतइञ्। ४ १ ९५ ॥
अपत्येर्थे। दाक्षिः ॥ वाह्वादिभ्यश्च ४ १ ९६ ॥ वाह
विः। औडुलोमिः। औडुलोमी। लोम्नोपत्येषुवहुष्व
कारोवक्तव्यः। वाह्वादिञापवादः ॥ उडुलोमाः। आ
कृतिगणोयं ॥ अनृष्यानंतर्येविदादिभ्योऽञ् ४ १ १०४
येत्वत्रानृषयस्तेभ्योऽपत्येऽन्यत्रतुगोत्रे। विदस्यगोत्रंवै
दः। वैदौ। विदाः। पुत्रस्याऽपत्यंपौत्रः। पौत्रौ। यञ
ञोश्चेतिसूत्रेप्रवराध्यायप्रसिद्धंगोत्रं तनेहन। पौत्राः ॥

एवंदौहित्रादयः ॥ शिवादिभ्योऽण् ४ १ ११२ ॥ अपत्ये । शैवः । गांगः ॥ ऋष्यंधकवृष्णिकुरुभ्यश्च ४ १ ११४ ॥ ऋषिभ्यः । वासिष्ठः । वैश्वामित्रः । अंधकेभ्यः । श्वाफल्कः । वृष्णिभ्यः । वासुदेवः । कुरुभ्यः । नाकुलः । साहदेवः ॥ मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः ४ १ ११५ ॥ संख्यादिपूर्वस्यमातृशब्दस्यउदादेशःस्यादण्प्रत्ययश्च । द्वैमातुरः । षाण्मातुरः सांमातुरः । भाद्रमातुरः ॥ स्त्रीभ्योढक् ४ १ १२० ॥ स्त्रीप्रत्ययान्तेभ्योढक् । वैनतेयः ॥ कन्यायाःकनीनच ४ १ ११६ ॥ चादण् कानीनोव्यासः कर्णश्च ॥ राजश्वशुराद्यत् ४ १ १३७ ॥ राज्ञोजातावेव ॥ येचाभावकर्मणोः ६ ४ १६८ ॥ यादौतद्धितेऽन्प्रकृत्यास्यान्नतुभावकर्मणोः । राजन्यः । जातावेवेतिकिं ॥ अन् ६ ४ १६७ ॥ प्रकृत्याऽणिपरे । राजनः । श्वशुर्यः । क्षत्राद्घः ४ १ १३८ ॥ क्षत्रियः । जातावित्येव । क्षात्रिरन्यः ॥ रेवत्यादिभ्यष्ठक् ४ १ १४६ ॥ ठस्येकः ७ ३ ५० ॥ अङ्गात्परस्यठस्येकादेशः । रैवतिकः ॥ गोत्रेकुंजादिभ्यश्चफञ् ४ १ ९८ ॥ व्रातचफञोरस्त्रियां ५ ३ ११३ ॥ व्रातवाचिभ्यश्चफञन्तेभ्यश्चस्वार्थेञ्यप्रत्ययःस्यात् । कौंजायन्यः । कौंजायन्यौ । वहुत्वेलुग्वक्ष्यते । व्राध्नायन्यः ॥ नडादिभ्यःफक् । ४ १ ९८ ॥ गोत्रइत्येव । नाडायनः । चारायणः । अनंतरोनाडिः ॥ अश्वादिभ्यःफञ् ४ १ ११० ॥ गोत्रे । आश्वायनः ॥ इतश्चानिञः ४ १ १२२ ॥ इकारान्ताद्द्व्यचोऽपत्येढक्नत्विञन्तात् । दौलेयः । नैधेयः । आत्रेयः । आत्रेयो ॥ अ

त्रिभृगुकुत्सवसिष्ठगोतमांगिरोभ्यश्च २ ४ ६५ ॥ एभ्यो गोत्रप्रत्ययस्यलुक्स्यात्तत्कृतबहुत्वेनतुस्त्रियाम् । अत्रयः । भृगवः । कुत्साः । वसिष्ठाः । गोतमाः । अंगिरसः । शुभ्रादिभ्यश्च ४ १ १२३ ॥ ढक्स्यादपत्ये । शौभ्रेयः । कल्याण्यादीनामिनङ् ४ १ १२६ ॥ एषामिनङ् स्यात्ढक्च । काल्याणिनेयः । बांधकिनेयः । कुलटायावा । ४ १ १२७ ॥ इनङ्मात्रंविकल्पतेढक्तुनित्यःपूर्वेणैव । कौलटेयः । कौलटिनेयः । सतीभिक्षुक्यत्रकुलटा ॥ चटकायाऐरक् ४ १ १२८ ॥ चटकादितिवाच्यम् । प्रातिपदिकग्रहणेलिंगविशिष्टस्यापिग्रहणमितिसिद्धंति । चटकस्यचठकायावाअपत्यंचाटकैरः । स्त्रियामपत्येलुग्वक्तव्यः । तयोरेवस्त्र्यपत्यंचटका ॥ गोधायाढ्रक् ४ १ १२९ ॥ गौधेरः । शुभ्रादित्वाड्ढक् । गौधेयः ॥ क्षुद्राभ्योवा । ४ १ १३१ ॥ अंगहीनाःशीलहीनाश्चक्षुद्रास्ताभ्योढ्रक्वा । पक्षेठक् । काणेरः । काणेयः । दासेरः । दासेयः ॥ पितृष्वसुश्छण् । ४ १ १३२ ॥ अगोपवादः । पैतृष्वस्त्रीयः । ढकिलोपः । ४ १ १३३ ॥ पितृष्वसुर्यढुक्तन्तदस्यापिस्यात् । मातृष्वस्त्रीयः । मातृष्वसेयः ॥ कुलात्खः ४ १ १३९ ॥ कुलीनः । तदन्तादपि ॥ उत्तरसूत्रेअपूर्वपदादितिलिङ्गात् । आढ्यकुलीनः ॥ अपूर्वपदादन्यतरस्यांयड्ढकञौ ४ १ १४१ ॥ कुलादित्येव । पक्षेखः । महाकुलः । महाकुलीनः । महाकुलीनः ॥ दुष्कुलाड्ढक् ४१ १४२ ॥ वा । पक्षेखः । दौष्कुलेयः । दुष्कुलीनः ॥ स्वसुश्छः । ४ १ १४३ ॥

स्वस्रीयः ॥ भ्रातुर्व्यच्च । ४ १ १४४ ॥ चाच्छः । भ्रातृव्यः । भ्रात्रीयः ॥ मनोर्जातावञ्यतौषुक्च ४ १ १६१ समुदायार्थोजातिः । मानुषः । मनुष्यः ॥ तक्ष्णोऽणुपसंख्यानं ॥ षपूर्वहन्धृतराज्ञामणि । ६ ४ १३५ ॥ एषामणितद्धितेऽनोकारलोपः । ताक्ष्णः ॥ तिकादिभ्यःफिञ् ४ १ १५४ ॥ तैकायनिः ॥ वृद्धिर्यस्याचामादिस्तद्वृद्धम् १ १ ७३ ॥ यस्यसमुदायस्याचांमध्येआदिवृद्धिस्तवृद्धसंज्ञंस्यात् ॥ उदीचांवृद्धादगोत्रात् ४ १ १५७ ॥ आम्रगुप्तायनिः । प्राचांतुआम्रगुप्तिः ॥ प्राचामवृद्धात्फिन्वहुलं ४ १ १६० ॥ ग्लुचुकायनिः ॥ जनपदशब्दात्क्षत्रियादञ् ४ १ १६८ ॥ जनपदक्षत्रिययोर्वाचकादञ्पत्त्ये । पांचालः । क्षत्त्रियसमानशब्दाज्जनपदात्तस्य राजन्यपत्यवत् । पंचालानांराजापांचालः ॥ पूरोरण् ॥ पौरवः ॥ द्व्यञ्मगधकलिंगसूरमसादण् ४ १ १७० ॥ द्व्यच् । आंगः । वांगः । मागधः ॥ पांडोर्ड्यण् ॥ पांड्यः ॥ वृद्धेत्कोशलाजादाञ्ञ्यङ् ४ १ १७१ ॥ वृद्धात् । आम्बष्ठ्यः । इत् आवन्त्यः कौशल्यः । अजावस्यापत्यं आजाद्यः ॥ कुरुनादिभ्योण्यः ४ १ १७२ ॥ कौरव्यः । नैषध्यः ॥ तेतद्राजाः ४ १ १७४ ॥ अञादयस्तद्राजसञ्ज्ञाः स्युः ॥ तद्राजस्यवहुषुतेनैवास्त्रियां २ ४ ६२ ॥ बहुष्वर्थेषुतद्राजस्यलुक्तत्कृतबहुत्वेनतुस्त्रियाम् । पंचालाइत्यादि ॥ कंवोजाल्लुक् ४ १ १७५ ॥ तद्राजस्य । कंवोजः कंवोजौः । कंवोजादिभ्यइतिवक्तव्यम् । चोलः शकः । केरलः यवनः ॥ अणिञोरनार्षयोगुरूपोत्तमयोःष्यङ्गो

त्रे ४ १ १७८ ॥ त्र्यादीनामन्त्यमुत्तमन्तस्यसमीपमुपोत्तमं ॥ गोत्रेयावणिञौविहितौअनार्षौतदन्तयोगुरूपोत्तमयोः प्रातिपदिकयोः स्त्रियांष्यङादेशः । यङश्चाप् कुमुदगन्धेर्गोत्रापत्यंस्त्रीकौमुदगन्ध्या वाराह्या अनार्षयोः किं वासिष्ठी । गुरुपोत्तमयोः किम् । औपगवी । गोत्रे किम् अहिच्छत्रेजाताआहिच्छत्री ॥ इत्यपत्याधिकारः । तेन रक्तंरागात् ४ २ १ ॥ कषायेणरक्तंवस्त्रंकाषायं । मांजिष्ठं । रागात्किं देवदत्तेनरक्तंवस्त्रं ॥ लाक्षारोचनाट्ठक् ४ २ २ लाक्षिकः । रौचनिकः ॥ शकलकर्दमाभ्यामुपसंख्यानम् ॥ शाकलिकः । कार्दमिकः ॥ नील्याअन् ॥ नील्यारक्तंवस्त्रंनीलं ॥ पीतात्कन् । पीतकं ॥ हरिद्रामहारजनाभ्यामञ् ॥ हारिद्रं । महारजनं ॥ नक्षत्रेणयुक्तः कालः ४ २ १३ ॥ तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्राणियलोपः । ४२३ ॥ पुष्येणयुक्तेपौषंअहः । लुवविशेषे ४२४ ॥ पूर्वेणविहितस्य लुप्षष्टीदण्डात्मकस्यकालस्यावांतरविशेषश्चेन्नगम्यते ॥ अद्यपुष्यः ॥ दृष्टंसाम ४२११७ ॥ तेनेत्येव । वसिष्ठेनदृष्टंवासिष्टंसाम वामदेवाड्ड्यड्ड्यौ ४ २ १९ ॥ वामदेवेन दृष्टंवामदेव्यं ॥ परिवृतोरथः ४ २ १० ॥ वस्त्रेणपरिवृतो वास्त्रोरथः । तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः ४ २ १४ ॥ शरावेउद्धृतः । शारावओदनः ॥ संस्कृतंभक्ष्याः ४ २ १६ ॥ सप्तम्यन्तादण्स्यात्संस्कृतेर्थेयत्संस्कृतंभक्ष्याश्चेत्तेस्युः । भ्राष्ट्रेषुसंस्कृताभ्राष्ट्राःभक्षाः ॥ शूलोखाद्यत् ४ २ ७१ ॥ अणोपवादः । शूलेसंस्कृतंशूल्यंमासं । उख्यम् ॥ दध्नष्ठक् । ४ २ १ १८ ॥ दध्निसंस्कृतंदाधिकं ॥ सास्मिन्पौर्णमासीति ॥ ४ २ २२ ॥

इतिशब्दात्संज्ञायामितिलभ्यते । पौषीपौर्णमासीअस्मि न्यौषोमासः । साऽस्यदेवता । ४ २ २४ ॥ इन्द्रोदेवताऽस्यै न्द्रंहविः ॥ पाशुपतं । वार्हस्पत्यं । त्यज्यमानद्रव्येउद्देश्य विशेषोदेवतामंत्रस्तुत्याच । ऐन्द्रोमंत्रः ॥ कस्येत् ४ २ २५ ॥ कशब्दस्यईकारादेशःस्यात्प्रत्ययसंनियोगेन ॥ यस्ये तिलोपात्परत्वादादिवृद्धिः । कोब्रह्मादेवताऽस्यकायंह विः ॥ श्रीर्देवतास्यश्रायम् ॥ शुक्राद्घन् ४ २ २६ ॥ शु क्रियं । सोमाट्ट्यण् ४ २ ३० ॥ सौम्यं । वाय्वृतुपित्रुष सोयत् ४ २ ३१ ॥ वायव्यं । ऋतव्यं ॥ रीङृतः ७ ४ २७ अकृद्यकारेऽसार्वधातुकयकारेच्वौ चपरेऋदन्तांगस्यरीङा देशः ॥ यस्येतिच ॥ पित्र्यं ॥ उषस्यं ॥ द्यावापृथिवी शुनासीरमरुत्त्वदग्नीषोमवास्तोष्पतिगृहमेधाच्छच ४ २ ३२ ॥ चाद्यत् । द्यावापृथिवीयं । द्यावापृथिव्यं । शुना सीरीयं । शुनासीर्यं ॥ महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञ् ४ २ ३५ महाराजिकं । प्रोष्ठपदिकं ॥ देवताद्वन्द्वेच ७ ३ २१ ॥ अ त्रपूर्वोत्तरपदयोराद्यचोर्वृद्धिर्ञितिणितिकितिच । आग्नि मारुतं ॥ नेन्द्रस्यपरस्य । ७ ३ २२ ॥ सौमेन्द्रः । परस्य किं । ऐन्द्राग्नः ॥ दीर्घाच्चवरुणस्य ७ ३ २३ ॥ नवृद्धिः । ऐन्द्रावरुणं । दीर्घात्किं ॥ आग्निवारुणीमनड्वाही मा लभेत पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः ४ २ ३६ ॥ एते निपात्यन्ते । पितुर्भ्रातापितृव्यः ॥ मातुर्भ्रातामातुलः । मातुःपितामातामहः ॥ पितुःपितापितामहः ॥ तस्यस मूहः ४ २ ३७ ॥ काकानांसमूहःकाकं । वकानांसमूहः । वाकम् ॥ भिक्षादिभ्योऽण् ४ २ ३८ ॥ भैक्षम् । गर्भिणीनां

समूहोगार्भिणम् । इहभस्याढइतिपुंवद्भावेकृते । इनण्य नपत्ये । ६ ४ १६४ ॥ अनपत्यार्थेऽणिइन्प्रकृत्या ॥ नते नस्तद्धितइतिटिलोपोन । युवतीनांसमूहोयौवनम् ॥ गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद्वुञ् । ४ २ ३९ ॥ ग्लुचुकायनीनांसमूहोग्लौचुकायनकं । औक्षक मित्यादि । आपत्यस्यचेतियलोपेप्राप्ते ॥ प्रकृत्याकेराज न्यमनुष्ययुवानः ॥ राजन्यकम् । मानुष्यकं । वृद्धाच्चेति वक्तव्यम् ॥ वार्द्धकं । केदाराद्यञ्च ४ २ ४० ॥ चाद्वुञ् । कैदार्यं । कैदारकम् । गणिकायायञ्वक्तव्यम् । गाणिक्यं ठञ्कवचिनश्च ४ २ ४१ ॥ चात्केदारादपि ॥ कवचि नांसमूहःकावचिकं । कैदारिकं ॥ ग्रामजनवन्धुभ्यस्तल् ४ २ ४३ ॥ ग्रामता । जनता वन्धुता ॥ तलंतंस्त्रियाम् ॥ गजसहायाभ्यांचेतिवक्तव्यम् । गजता सहायता ॥ अ न्हःखःक्रतौ अहीनःक्रतुः ॥ अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ४ २ ४७ ॥ इसुसुक्तान्तात्कः ७ ३ ५१ ॥ इस् उस् उक् तएतद न्तात्परस्यठस्यकः साक्तुकं हास्तिकं । धैनुकं ॥ केशाश्वा भ्यांयञ्छावन्यतरस्याम् ४ २ ४८ ॥ पक्षेठगणौ । कैश्यं । कैशिकं । अश्वीयं । आश्वं ॥ पाशादिभ्योयः ४ २ ४९ ॥ पाश्या । तृण्या । धूम्या । वन्या । वात्या ॥ खलगोर थात् ४ २ ५० ॥ खल्या । गव्या । रथ्या ॥ इनित्रक ट्यचश्च ४ २ ५१ ॥ खलादिभ्यःक्रमात्स्युः ॥ खलिनी । गोत्रा । रथकट्या । खलादिभ्यइनिर्वक्तव्यः । डाकिनी । कुटुंविनी । आकृतिगणोयम् । तदस्यांप्रहरणमितिक्री डायांणः ४ २ ५७ ॥ दण्डःप्रहरणमस्यांक्रीडायान्दा

गडा ॥ मौष्टा ॥ घञःसास्यांक्रियेतिञः ४ २ ७० ॥ घञन्तात्क्रियावाचिनःप्रथमान्तादस्यामित्यर्थे स्त्रीलिंगे ञप्रत्ययः ॥ श्येनतिलस्यपातेञे ६ ३ ७१ ॥ अनयोर्मुम् स्यात्ञप्रत्ययेपरेपातशब्देउत्तरपदे । श्यैनम्पातामृगया तैलंपातास्वधा ॥ श्येनतिलस्यकिम् ॥ दंडपातोस्यांदांडपातातिथिः ॥ तदधीतेतद्वेद ४ २ ५९ ॥ नय्वाभ्यां पदांताभ्यांपूर्वौतुताभ्यामैच् ७ ३ ३ ॥ पदांताभ्यांयकारवकाराभ्यांपरस्याचोनवृद्धिःकिंतुताभ्यांपूर्वौक्रमादैचावागमौस्तः ॥ व्याकरणमधीतेवेत्तिवावैयाकरणः । क्रमादिभ्योवुन् ४ २ ६१ ॥ क्रमकः । पदकः ॥ शिक्षकः । मीमांसकः ॥ क्रतूक्थादिसूत्रान्ताट्ठक् ४ २ ६० ॥ क्रतुविशेषवाचिनामेवग्रहणं । तेभ्योमुख्यार्थेभ्योवेदितरि तत्प्रतिपादकग्रंथपरेभ्यस्त्वधेतरि ॥ आग्निष्टोमिकः ॥ वाजपेयिकः ॥ उक्थंसामविशेषः ॥ तल्लक्षणपरोग्रन्थविशेषोलक्षणयोक्थं ॥ तदधीतेवेदवाऔक्थिकः ॥ मुख्यार्थात्तूक्थशब्दात्ठगणौनेष्येते । नैयायिकः ॥ वार्त्तिकः ॥ लौकायतिकः ॥ सूत्रांतात्तुअकल्यादेरेवेष्यते । सांग्रहसूत्रिकः ॥ अकल्पादेःकिं । काल्पसूत्रः ॥ विद्यालक्षणकल्पान्ताच्चेतिवक्तव्यं ॥ वायसविद्यिकः ॥ गौलक्षणिकः ॥ पाराशरकल्पिकः ॥ अंगक्षत्रधर्म्मत्रिपूर्वाद्विद्यांतान्नेतिवक्तव्यं । आंगविद्यः । क्षात्रविद्यः । धार्म्मविद्यः ॥ त्रिविधाविद्यात्रिविद्यातामधीतेवेत्तिवात्रैविद्यः । तदस्मिन्नस्तीतिदेशेतन्नाम्नि ४ २ ६७ ॥ उदुम्बराः संत्यस्मिंदेशेऔदुम्बरोदेशः ॥ तेननिर्वृत्तं ४ २ ६८ ॥

कुशांबेननिर्वृत्ताकौशांबीनगरी ॥ तस्यनिवासः ४ २ ६९ ॥ शिवीनांनिवासोदेशःशैवः ॥ अदूरभवश्च ४ २ ७० ॥ विदिशायाअदूरभवंवैदिशम् ॥ वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञिञ्ञ्यककठकोरीहणकृशाश्वर्श्य कुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशवलपक्षकर्णसुतंगमप्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः ४ ३ २० ॥ सप्तदशभ्यःसप्तदशक्रमात्स्युश्चातुरर्थ्यां ॥ अरीहणादिभ्योवुञ् । अरीहणेननिर्वृत्तमारीहणकं ॥ कृशाश्वादिभ्यश्छण् । कार्शाश्वीयः ॥ ऋश्यादिभ्यःक । ऋश्यकं । कुमुदादिभ्यष्ठच् । कुमुदिकं ॥ काशादिभ्यइलः ॥ काशिलः ॥ तृणादिभ्यःसः । तृणसं । प्रेक्षादिभ्यइनिः । प्रेक्षी ॥ अश्मादिभ्योरः । अश्मरः ॥ सख्यादिभ्योढञ् ॥ साखेयं ॥ संकाशादिभ्योण्यः ॥ सांकाश्यं ॥ वलादिभ्योयः ॥ वल्यं ॥ पक्षादिभ्यःफक् । पाक्षायणः ॥ पथःपंथच । पान्थायनः । कर्णादिभ्यःफिञ् । कार्णायनिः ॥ सुतंगमादिभ्यइञ् ॥ सौतंगमिः ॥ प्रगदिनादिभ्योञ्यः । प्रगदिन् ॥ प्रागद्यः । वराहादिभ्यःकक् ॥ वाराहकः । कुमुदादिभ्यष्ठक् ॥ कौमुदिकः ॥ जनपदेलुप् ४ २ ८१ ॥ जनपदेवाच्येचातुरर्थिकस्युलुप् ॥ लुपियुक्तवद्व्यक्तिवचने १ २ ५१ ॥ लुपिसतिप्रकृतिवल्लिंगवचनेस्तः ॥ पंचालानांनिवासोजनपदःपंचालाः कुरवः । अंगाः । कलिंगाः ॥ वरणादिभ्यश्च ४ २ ८२ ॥ अजनपदार्थआरंभः ॥ वरणानामदूरभवन्नगरंवरणाः । शर्करायावा ४ २ ८३ ॥ अस्माच्चातुरर्थिकस्यलुप्स्यात् ॥ ठक्छौच । ४ २ ८४ ॥ शर्क

रायाएतौस्तः। कुमुदादौवराहादौचपाठसामर्थ्यात्पक्षे ठच्ककौ॥ वाग्रहणसामर्थ्यात्पक्षेऔत्सर्गिकोण्। तस्य लुब्विकल्पः। षड्रूपाणि॥ शर्करा। शार्करिकं। शार्करं। शर्करीयं॥ शर्करिकं। शार्करकं। नद्यांमतुप् ४ २ ८५ चातुरर्थिकः। इक्षुमती॥ कुमुदनडवेतसेभ्योड्मतुप्। ८ २ ९॥ झयः ८ २ १०॥ मतोर्मस्यवः। कुमुद्वान् नड्वान् मादुपधायाश्चमतोर्वोऽयवादिभ्यः ८ २ १०॥ मवार्णा वर्णान्तान्मवर्णाऽवर्णो पधायाश्चयवादिवर्जितात्परस्यम तोर्मस्यवः। वेतस्वान्॥ नडशादातूड्वलच्। ४ २ ८८॥ नड्वलः। शाद्वलः। शिखायावलच्। ४ २ ८९॥ शिखावलः। उत्करादिभ्यश्छः ४ २ ९०॥ उ त्करीयम्॥ नडादीनांकुक्च। ४ २ ९५॥ नडकीयं॥ क्रुंचाह्रस्वत्वंच॥ क्रुंचकीयः॥ तक्षन्नलोपश्च॥ तक्षकी यः॥ ३॥ इतिचातुरर्थिकाः॥ ३॥ शेषे ४ २ ९२ अपत्यादिचतुरर्थ्यंतादन्योर्थःशेषस्तत्राणादयःस्युः॥ च क्षुषागृह्यते। चाक्षुषंरूपं। श्रावणःशब्दः। औपनिष दःपुरुषः। दृषदिपिष्टादार्षदाःसक्तवः। उलुखलेक्षुस्म औलूखलोयावकः। अश्वैरूह्यते आश्वोरथः। चतुर्भि रुह्यते। चातुरंसकटं। चतुर्दश्यां दृश्यतेचातुर्दशंरक्षः तस्याविकारइत्यतःप्राक्शेषाधिकारः॥ राष्ट्रावारपाराघ खौ ४ २ ९३॥ आभ्यांघखौस्तः। राष्ट्रेजातादिराष्ट्रियः अवारपारीणः॥ अवारपाराद्विगृहीतादपिविपरीता च्चेतिवक्तव्यम्॥ अवारीणः॥ पारावारीणः इहप्रकृति विशेषात् घादयष्टुट्युलन्ताःप्रत्ययाउच्यन्ते। तेषांजा

तादयोर्थविशेषाः समर्थविभक्तयश्चवक्ष्यन्ते। ग्रामाद्य
खञौ ४ २ ९४॥ ग्राम्यः। ग्रामीणः॥ नद्यादिभ्योढक् ४
२ ९७॥ नादेयं। माहेयं। वाराणसेयं॥ दक्षिणाप
श्चात्पुरसस्त्यक् ४ २ ९८॥ दाक्षिणात्यः। पाश्चात्यः।
पौरस्त्यः॥ द्युप्रागपागुदक्प्रतीचोयत्। ४ २ १०१॥
दिव्यं। प्राच्यं। अपाच्यं। उदीच्यं। प्रतीच्यं॥ अ
व्ययात्त्यप् ४ २ १०४॥ अमेहक्कतसित्रेभ्यएव॥ अ
मात्यः॥ इहत्यः॥ क्कत्यः। ततस्त्यः॥ तत्रत्यः। त्यब्
नेर्ध्रुवेइतिवाच्यम्॥ नित्यः। निसोगते। ह्रस्वात्तादौ
तद्धिते ८ ३ १०१॥ ह्रस्वादिणःसस्यषस्तादौतद्धिते।
निर्गतोवर्णाश्रमेभ्योनिष्ट्रग्श्चांडालादिः॥ अरण्याण्णः।
आरण्याःसुमनसः॥ दूरादेत्यः॥ उत्तरादाहञ्॥ औ
त्तराहः॥ ऐषमोह्यःश्वसोऽन्यतरस्याम् ४ २ १०५॥
एभ्यस्त्यब्वा। पक्षेवक्ष्यमाणौट्युट्युलौ। ऐषमस्त्यम्।
ऐषमस्तनम्॥ ह्यस्त्यं। ह्यस्तनं। श्वस्त्यं। श्वस्तनम्।
पक्षेशौवस्तिकंवक्ष्यते॥ वृद्धाच्छः ४ २ ११४॥ शालीयः॥
त्यदादीनिच १ १ ७४॥ वृद्धसंज्ञानिस्युः। तदीयः।
वानामधेयस्यवृद्धसंज्ञा॥ देवदत्तीयः। दैवदत्तः॥ भ
वतष्ठक्छसौ ४ २ ११५॥ वृद्धाद्भवतएतौस्तः॥ भावत्कः
सितिच॥ तद्धितेपूर्वंपदंस्यात्। जश्त्वं। भवदीयः।
वृद्धादित्यनुवृत्तेःशत्रन्तादणेव। भावतः॥ काश्यादि
भ्यष्ठञ्ञिठौ ४ २ ११६॥ इकारउच्चारणार्थः। काशि
की॥ काशिका। वैदिकी। वैदिका॥ आपदादिपूर्व
पदात्कालांतात्॥ आपदादिराकृतिगणः॥ अपरकालि

की ॥ आपत्कालिका ॥ धन्वयोपधाद्वुञ् ४ २ १२१ ॥ धन्वविशेषवाचिनोयकारोपधाच्चदेशवाचिनोवृद्धाद्वुञ् स्यात् । ऐरावतंधन्वः । ऐरावतकः ॥ सांकाश्यकाम्पिल्यशब्दौवुञ्छणादिसूत्रेगण्यान्तौ । सांकाश्यकः । कांपिल्यकः ॥ नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः ४ २ १२८ ॥ कुत्सितेप्राविण्येचनगरशब्दाद्वुञ्स्यात् । नागरकश्चौरः शिल्पीवा ॥ एतयोःकिं । नागराः । ब्राह्मणाः ॥ अरण्यान्मनुष्ये ४ २ २९ ॥ वुञ् स्यात् ॥ औपसंख्यानिकणस्यापवादः । पथ्यध्यायन्यायविहारमनुष्यहस्तिष्विति वाच्यम् ॥ आरण्यकःपंथाः ॥ अध्यायोन्यायोविहारोमनुष्योहस्तीवा ॥ गर्त्तोत्तरपदाच्छः ४ २ १३० ॥ देशइत्येव ॥ वृकगर्त्तीयं ॥ गहादिभ्यश्च ४ २ १३८ ॥ गहीयः ॥ युष्मदस्मदोरन्यतरस्यांखञ्च ४ ३ १ ॥ चाच्छः ॥ पक्षेऽण् । युवयोर्युष्माकंवायंयुष्मदीयः ॥ अस्मदीयः ॥ तस्मिन्नणिचयुष्माकास्माकौ ४ ३ २ ॥ युष्मदस्मदोरेतावादेशौस्तःखञिअणिच । यौष्माकीणः । आस्माकीनः ॥ यौष्माकः ॥ आस्माकः ॥ तवकममकावेकवचने ४ ३ ३ ॥ एकार्थवाचिनोयुष्मदस्मदोस्तवकममकौस्तः खञिअणिच ॥ तावकीनः ॥ तावकः ॥ मामकीनः ॥ मामकः ॥ छेतु ॥ प्रत्ययोत्तरपदयोश्च ७ २ ९८ ॥ मपर्यन्तयोरेकार्थवाचिनोस्त्वमौस्तःप्रत्ययेउत्तरपदेच । त्वदीयः । मदीयः । त्वत्पुत्रः ॥ मध्यान्मः ४ ३ ८ ॥ मध्यमः ॥ असांप्रतिके ४ ३ ९ ॥ मध्यशब्दादप्रत्ययः सांप्रतिकेऽर्थे । उत्कर्षापकर्षहीनोमध्योवैयाकरणः । म

ध्यंदारु । नातिह्रस्वंनातिदीर्घमित्यर्थः ॥ द्वीपादनुसमु
द्रंयञ् ४ ३ १० ॥ समुद्रसमीपेयोद्वीपस्तद्विषयाद्द्वीप
शब्दाद्यञ्स्यात् । द्वैप्यम् । द्वैप्या ॥ कालाट्ठञ् ४ ३
११ ॥ मासिकम् । साम्वत्सरिकं ॥ अव्ययानांभमात्रे
टिलोपः ॥ सायंप्रातिकः । पौनःपुनिकः । कथंतर्हिशा
र्वरस्यतमसोनिसिद्धये इतिकालिदासः ॥ अनुदितौष
सरागेतिभारविः । समानकालीनंप्राक्कालीनमित्यादि
च । अपभ्रंशाएवइतिप्रामाणिकाः । तत्रजातइतियाव
त्कालाधिकारः ॥ श्राद्धेशरदः ४ ३ १२ ॥ ठञ्स्यात् । ऋ
त्वणोपवादः । शरदिभवं शारदिकंश्राद्धम् ॥ विभाषारो
गातपयोः ४ ३ १३ ॥ शारदिकः । शारदोवारोगश्चात
पोवा ॥ निशाप्रदोषाभ्यांच ४ ३ १४ ॥ ठञ्वा । नैशि
कम् । नैशम् । प्रादोषिकम् । प्रादोषम् ॥ श्वसस्तुट्च
४ ३ १५ ॥ श्वसष्ठञ्वातुट्च ॥ द्वारादीनांच ७ ३ ४ ॥
एषांनवृद्धिरैजागमश्च । शौवस्तिकम् ॥ संधिवेला द्यृतु
नक्षत्रेभ्योऽण् ४ ३ १६ ॥ संधिवेलायांभवंसांधिवेलम् ।
ग्रैष्मम् ॥ संधिवेला संध्या अमावास्या त्रयोदशी चतु
र्दशी पौर्णमासी प्रतिपत् ॥ प्रावृषएण्यः ४ ३ १७ ॥
प्रावृषेण्यः ॥ वर्षाभ्यष्ठक् ४ ३ १८ ॥ वर्षासुसाधुर्वा
र्षिकोवासः ॥ सर्वत्राण्चतलोपश्च ४ ३ २२ ॥ हेमन्ता
दण्तलोपश्चवेदलोकयोः ॥ चकारात्पक्षेऋत्वण् । हेम
न्तेभवं हैमनम् । हैमन्तम् ॥ वसनम् ॥ सायंचिरम्प्रा
ह्णेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौतुट्च । ४ ३ २३ ॥ सायमि
त्यादिभ्यश्चतुर्भ्यः अव्ययेभ्यश्चकालवाचिभ्यष्ट्युट्युलौस्त

स्तयोस्तुट्च। सायंभवं सायंतनं। चिरंतनं। प्राह्णप्र गयोरेदन्तत्वंनिपात्येते। प्राह्णेतनं। प्रगेतनं। दोषा तनं। दिवातनं। चिरपरुत्परारिभ्यस्त्नोवक्तव्यः। चि रत्नम्। परुत्नं। परारित्नं॥ अग्रादिपश्चाड्डिमच्॥ अग्नि मं। पश्चिमं॥ अंताच्च॥ अंतिमं॥ विभाषापूर्वाह्णा पराह्णाभ्याम् ४ ३ २४॥ आभ्यांट्युटयुलौवास्तस्तयोस्तु ट्च। पक्षेठञ्। पूर्वाह्णेतनम्। पौर्वाह्णिकं। अपराह्ण तनं। आपराह्णिकं॥ तत्रजातः ४ २ ३५॥ सप्तमी समर्थाज्जातइत्यर्थेऽणादयोघादयश्चस्युः॥ स्रुघ्नेजातः स्रौघ्नः। औत्सः। राष्ट्रियः॥ अवारपारीणइत्यादि॥ प्रावृषष्टप् ४ ३ २६॥ एण्यस्याऽपवादः। प्रावृषिकः। प्रायभवः ४ ३ ३९॥ तत्रेत्येव॥ स्रुघ्नेप्रायेणबाहुल्ये नभवतिस्रौघ्नः॥ सम्भूते ४ ३ ४१॥ स्रुघ्नेसम्भवति स्रौघ्नः। कोशाड्ढञ् ४ ३ ४२॥ कौशेयंवस्त्रं॥ तत्रभ वः ४ ३ ५३॥ स्रुघ्नेभवःस्रौघ्नः॥ औत्सः। राष्ट्रियः॥ दिगादिभ्योयत्। ४ ३ १४॥ दिश्यं। वर्ग्यं॥ शरी रावयवाच्च ४ ३ ५५॥ दन्त्यं॥ कंठ्यं॥ दृतिकुक्षिकल शिवस्त्यस्त्यहेर्ढञ् ४ ३ ५६॥ दार्त्तेयं॥ कलशिर्घ टः॥ तत्रभवंकालशेयं॥ ग्रीवाभ्योणूच ४ ३ ५७॥ चाढ्ढञ्॥ ग्रैवेयं ग्रैवम् गम्भीराञ्ञ्यः। ४ २ ५८॥ गम्भीरेभवंगांभीर्यं॥ अव्ययीभावाच्च ४ ३ ५९॥ परि मुखेभवंपारिमुख्यं॥ परिमुखादिभ्यएवेष्यते॥ नेह। औपकूलः॥ अन्तःपूर्वपदात्ठञ् ४ ३ ६०॥ अव्ययी भावादित्येव। वेश्मनिइति अन्तर्वेश्मंतत्रभवंआन्त

वैश्मिकं ॥ आन्तर्गणिकं ॥ अध्यात्मादेष्ठञिष्यते ॥ अ
ध्यात्मेभवंआध्यात्मिकं ॥ अनुशतिकादीनांच ७ ३ २०
एषामुभयपदवृद्धिर्ञितिणितिकितिच ॥ आधिदैविकं ॥
आधिभौतिकम् ॥ ऐहलौकिकं ॥ आकृतिगणोयं ॥ जि
ह्वामूलांगुलेश्छः ४ ३ ६२ ॥ जिह्वामूलीयं ॥ अंगुलीयं ॥
वर्गान्ताच्च ४ ३ ६३ ॥ कवर्गीयं ॥ ततआगतः ४ ३
७४ ॥ स्रुघ्नादागतः स्रौघ्नः ॥ ठगायस्थानेभ्यः ४ ३
७५ ॥ शुल्कशालायाआगतः शौल्कशालिकः ॥ विद्यायो
निसंवन्धेभ्योवुञ् ४ ३ ७७ ॥ औपाध्यायकः । पैता
महकः ॥ ऋतष्ठञ् ४ ३ ७८ ॥ वुञोपवादः । हौतृकं ।
मातृकं । भ्रातृकं ॥ पितुर्यच्च ४ ३ ७९ ॥ चाट्ठञ् ।
रीङृतः । यस्येतिलोपः । पित्र्यं । पैतृकं ॥ गोत्रादंक
वत् ४ ३ ८० ॥ विदेभ्यआगतंवैदं । गार्गम् । दाक्षं ।
औपगवकं ॥ हेतुमनुष्येभ्योन्यतरस्यांरूप्यः । ४ ३ ८१ ॥
समादागतंसमरूप्यं । पक्षेगहादित्वाच्छः । समीयं ।
देवदत्तीयं । देवदत्तरूप्यं ॥ मयट्च ४ ३ ८२ ॥ सम
मयं ॥ प्रभवति ४ ३ ८३ ॥ हिमवतः प्रभवतिहैम
वतीगंगा ॥ विदूराञ्ञ्यः ४ ३ ८४ ॥ विदूरात्प्रभव
तिवैदूर्योमणिः । दन्तमध्योयंशाद्वलवत् । नतुनड्व
लवन्मूर्द्धन्यमध्यः । नन्वर्थासंगतिः । वालवायाद्धिस
सौप्रभवतिविदूरेतुसंस्क्रियते । सत्यं । अतएवसमाहि
तंभाष्येवालवायोविदूरंचेति । वालवायशब्दःप्रत्ययंल
भतेविदूरादेशञ्च । सूत्रेपठितेनादेशेनानुरूपस्थानीआ
क्षिप्यते ॥ तद्गच्छतिपथिदूतयोः ४ ३ ८५ ॥ स्रुघ्नङ्गच्छ

तिस्रौघ्नः । पन्थादूतोवा ॥ अभिनिष्क्रामतिद्वारं ४ ३ ८६ ॥ स्रुघ्नमभिगच्छतिस्रौघ्नंकान्यकुब्जद्वारं ॥ अधिकृत्यकृतेग्रन्थे ४ ३ ८७ ॥ शारीरकमधिकृत्यकृतोग्रंथः । शारीरकीयः । शारीरकंभाष्यमितित्वभेदोपचारात् ॥ सोऽस्यनिवासः ४ ३ ८९ ॥ सुघ्नोनिवासोस्यस्रौघ्नः ॥ तेनप्रोक्तम् ४ ३ १०१ ॥ पाणिनिनाप्रोक्तंपाणिनीयं ॥ पाराशर्यशिलालिभ्यांभिक्षुनटसूत्रयोः । ४ ३ ११० ॥ णिनिःस्यात् । पाराशर्येणप्रोक्तंभिक्षुसूत्रमधीयते । पाराशरिणः । भिक्षवः । शैलालिनोनटाः ॥ कर्मन्दकृशाश्वादिनिः ४ ३ १११ ॥ कर्मन्देनप्रोक्तम्भिक्षसूत्रमधीयतेकर्मन्दिनोभिक्षवः । कृशाश्विनोनटाः ॥ उपज्ञाते ४ ३ ११५ ॥ पाणिनिनाउपज्ञातंपाणिनीयं ॥ तस्येदं ४ ३ १२० ॥ उपगोरिदमौपगवं । समिधामाधानेषेण्यण् । सामिधेन्योमंत्रः ॥ रथाद्यत् ४ ३ १२१ ॥ रथ्यञ्चक्रम् ॥ पत्रपूर्वादञ् ४ ३ १२२ ॥ अश्वरथस्येदंआश्वरथं ॥ हलसीराट्ठक् ४ ३ १२४ ॥ हालिकम् सैरिकम् गोत्रचरणाद्वुञ् ४ ३ १२६ ॥ औपगवकं । चरणाद्धर्माम्नाययोरितिवक्तव्यम् । काठकं ॥ संघाङ्कलक्षणेष्वञ्यञिञामण् ४ ३ १२७ ॥ घोषग्रहणमपिकर्त्तव्यं । अञ् । वैदःसंघोकोघोषोवा । वैदं । लक्षणं । यञ् । गार्गः । गार्गं ॥ इञ् । दाक्षः । दाक्षं । परंपरासंबंधोंकः । साक्षात्तुलक्षणम् ॥ ४ ॥ इतिशैषिकाः ॥ ४ ॥ तस्यविकारः ४ ३ १३४ ॥ अश्मनोविकारेटिलोपोवक्तव्यः ॥ अश्मनोविकारआश्मः ॥ भास्मनः । मार्त्तिकः ॥ अवयवे

चप्राण्योषधिवृक्षेभ्यः ४ ३ १३५ ॥ चाद्विकारे। मयूरस्यविकारोऽवयवोवामायूरः। मौर्वं। काण्डंभस्मवा। पैप्पलं ॥ त्रपुजतुनोःषुक् ४ ३ १३८ ॥ आभ्यामणएतयोःषुक्च। त्रापुषं। जातुषं ॥ ओरञ् ४ ३ १३९ ॥ दैवदारवं ॥ अनुदात्तादेश्च ४ ३ १४० ॥ अञ्। कापित्थम् ॥ पलाशादिभ्योवा ४ ३ १४१ ॥ अञ्। पालाशं ॥ खादिरं। शम्याष्लञ् ४ ३ १४२ ॥ शामीलम् ॥ मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः ४ ३ १४३ ॥ प्रकृतिमात्रान्मयड्वास्याद्विकारावयवयोः। अश्ममयं। आश्मनं। अभक्ष्येत्यादिकिं। मौद्गः। सूपः। कार्पासमाच्छादनं ॥ नित्यंवृद्धशरादिभ्यः ४ ३ १४४ ॥ आम्रमयं। शरमयं। एकाचोनित्यं। वाङ्मयं ॥ गोश्चपुरीषे ४ ३ १४५ ॥ गोमयम् ॥ एण्याढञ् ४ ३ १५९ ॥ ऐणेयं। एणस्यतुऐणं ॥ गोपयसोर्यत् ४ ३ १६० ॥ गव्यं। पयस्यं ॥ फलेलुक् ४ ३ १६३ ॥ विकारावयवप्रत्ययस्य ॥ लुक्तद्धितलुकि ६ ५ ७ ॥ उपसर्जनस्त्रिप्रत्ययस्य ॥ आमलक्याःफलम्। आमलकम् ॥ प्लक्षादिभ्योऽण् ४ ३ १६४ ॥ विधानसामर्थ्यान्नलुक् प्लाक्षं ॥ न्यग्रोधस्यचकेवलस्य ७ ३ ५ ॥ अस्यनवृद्धिरैजागमश्च। नैयग्रोधं ॥ जंब्वावा। ४ ३ १६५ ॥ अण्फले ॥ जाम्ववं। पक्षेओरञ्। तस्यलुक् ॥ जंवु ॥ लुप्च ४ ३ १६६ ॥ जंब्वाः फलप्रत्ययस्य लुब्वास्यात् ॥ लुपियुक्तवत्। जंवूः ॥ फलपाकशुषामुपसंख्यानं। व्रीहयः। मुद्गाः पुष्पमूलेषु वहुलं ॥ मल्लिकायाः। पुष्पंमल्लिका। जात्याःपुष्पं जाती

विदार्य्याःमूलंविदारी। वहुलग्रहणाल्लेह॥ पाटलानि
पुष्पाणि॥ साल्वानिमूलानि। वाहुलकात्क्वचिल्लुक्।
अशोकम्॥ करवीरं॥ हरितक्यादिभ्यश्च ४ ३ १६६
फलप्रत्ययस्यलुप्। हरीतक्यादीनांलिङ्गमेवप्रकृतिवत्।
हरीतक्याःफलानि हरीतक्यः॥ इतिप्राग्दीव्यतीयाः५॥
प्राग्वहतेष्ठक् ४ ४ १॥ तद्वहतीत्यतः प्राग्ठगधिक्रिय
ते। तदाहेतिमाशब्दादिभ्यउपसंख्यानं॥ माशब्दःका
रीतियआहसमाशब्दिकः॥ आहौप्रभूतादिभ्यः॥ प्रभूत
माहप्राभूतिकः॥ पार्य्याप्तिकः॥ पृच्छतौसुस्नातादिभ्यः।
सुस्नातंपृच्छतिसौस्नातिकः। शौखशायनिकः। आनुशाति
कादिः॥ गच्छतौपरदारादिभ्यः॥ पारदारिकः॥ गौरुत
ल्पिकः॥ तेनदीव्यतिखनतिजयतिजितं ४ ४ २॥ अक्षैर्दी
व्यतिखनतिजयतिजितंवा आक्षिकः॥ संस्कृतं ४ ४ ३॥
दध्नासंस्कृतन्दाधिकं॥ मारिचिकं॥ तरति ४ ४ ५॥ उ
डुपेनतरति। औडुपिकः॥ गोपुच्छाट्ठञ् ४ ४ ६॥ गौ
पुच्छिकः॥ नौद्व्यचष्ठन् ४ ४ ७॥ नाविकः। घटिकः॥
चरति ४ ४ ८॥ हस्तिनाचरतिहास्तिकः। दध्नाचर
तिदाधिकः शकटेनचरतिशाकटिकः॥ पर्प्यादिभ्यःष्ठन्
४ ४ १०॥ पर्प्येणचरतिपर्प्पिकः। येनापिठेनपंगवश्चरंति
सपर्पः॥ आश्विकः। रथिकः॥ श्वगणाट्ठञ्च। ४ ४
११॥ चात्ष्ठन्॥ श्वादेरिञि ७ ३ ८॥ ऐच्न। श्वाभ
स्त्रिः इकारादावितिवाच्यम्। श्वगणेनचरतिश्वागणिकः
श्वगणिकः॥ वेतनादिभ्योजीवति ४ ४ १२॥ वेतनेन
जीवतिवैतनिकः। धानुष्कः॥ हरत्युत्सङ्गादिभ्यः ४ ४ १५॥

उत्संगेनहरति औत्संगिकः ॥ भस्त्रादिभ्यष्ठन् ४ ४ १६ ॥ भस्त्रयाहरतिभास्त्रिकः । षित्वाद्भास्त्रिकी ॥ विभाषाविवधात् ४ ४ १७ ॥ ष्ठन् । पक्षेठक् । विवधेनहरति । विवधिकः ॥ एकदेशविकृतत्वाद्वीवधादपि । वैवधिकः । विवधवीवधशब्दौउभयतोवद्धशिक्येस्कन्धवाह्येकाष्ठेवर्त्तते ॥ निर्वृत्तेक्षद्यूतादिभ्यः ४ ४ १९ ॥ अक्षद्यूतेननिर्वृत्तंआक्षद्यूतिकंवैरं ॥ संसृष्टे ४ ४ २ ॥ दध्नासंसृष्टंदाधिकम् ॥ लवणाल्लुक् ४ ४ २४ ॥ लवणेनसंसृष्टोलवणः ॥ सूपः ॥ मुद्गादण् ४ ४ २५ ॥ मौद्गओदनः ॥ उञ्छति ४ ४ ३२ ॥ वदराण्युञ्छतिवादरिकः ॥ रक्षति ४ ४ ३३ ॥ समाजंरक्षतिसामाजिकः ॥ शब्ददर्दुरंकरोति ४ ४ ३४ ॥ शब्दंकरोतिशाब्दिकः । दार्दुरिकः ॥ पक्षिमत्स्यमृगान्हन्ति ४ ४ ३५ ॥ स्वरूपस्यपर्यायाणांविशेषाणांचग्रहणं ॥ मत्स्यपर्यायेषुमीनस्यैव । पक्षिणोहन्तिपाक्षिकः । शाकुनिकः । मायूरिकः । मात्सिकः । मैनिकः । शाकुलिकः । मार्गिकः । हारिणिकः । सारंगिकः ॥ धर्मंचरति ४ ४ ४१ ॥ धार्मिकः ॥ अधर्माच्चेतिवक्तव्यं । आधर्मिकः ॥ तदस्यपण्यं ४ ४ ५१ ॥ अपूपाः पण्यमस्यआपूपिकः ॥ लवणाट्ठञ् । ४ ४ ५३ ॥ लावणिकः । शिल्पं ४ ४ ५५ ॥ मृदङ्गवादनंशिल्पमस्य मार्दंगिकः ॥ प्रहरणं ४ ४ ५७ ॥ असिःप्रहरणमस्यआसिकः ॥ धानुष्कः ॥ शक्तियष्ट्योरिकक् ४ ४ ५९ ॥ शाक्तिकः । याष्टीकः ॥ अस्तिनास्ति दिष्टंमतिः ४ ४ ६० ॥ अस्तिपरलोकइत्येवंमतिर्यस्यसआस्तिकः ॥ नास्तीति

मतिर्यस्यसनास्तिकः ॥ दिष्टमितिमतिर्यस्यदैष्टिकः ॥ शीलम् ४ ४ ६१ ॥ अपूपभक्षणंशीलंयस्यआपूपिकः ॥ छत्रादिभ्योणः । ४ ४ ६२ ॥ गुरोर्दोषाणामावरणंछत्रं ॥ तच्छीलमस्येतिछात्रः ॥ तत्रनियुक्तः ४ ४ ६९ ॥ आकरेनियुक्तः ॥ आकारिकः ॥ निकटेवसति । ४ ४ ७३ ॥ नैकटिकोभिक्षुः ॥ ६ ॥ इतिठगधिकारः ॥ ६ ॥ प्राग्घिताद्यत् ४ ४ ७५ ॥ तस्मैहितमित्यतःप्राग्यदधिक्रियते ॥ तद्वहतिरथयुगप्रासंगं ४ ४ ७६ ॥ रथंवहतिरथ्यः । युग्यः । प्रासंग्यः ॥ धुरोयड्ढकौ ४ ४ ७७ ॥ धुर्यः । धौरेयः ॥ हलसीराट्ठक् ४ ४ ८१ ॥ हलंवहतिहालिकः । सैरिकः ॥ विध्यत्यधनुषा ४ ४ ८३ ॥ द्वितीयांताद्विध्यतीत्यर्थेयन्नचेत्तत्रधनुःकरणं । पादौविध्यंतिपद्याः । शर्कराः ॥ नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसंमितेषु ४ ४ ९१ ॥ नावातार्यंनाव्यंजलं । वयसातुल्योवयस्यः । धर्मेणप्राप्यंधर्म्यं । विषेणवध्योविष्यः मूलेनआनाम्यंमूल्यं । मूलेनसमोमूल्यः । सीतयासमीतंसीत्यंक्षेत्रं । तुलयासंमितंतुल्यं ॥ तत्रसाधुः ४ ४ ९८ ॥ सामसुसाधुः सामन्यः । अग्र्यः । कर्मण्यः । शरण्यः ॥ सभायायः ४ ४ १०५ ॥ सभ्यः ७ ॥ इतियतोवधिः ॥ ७ प्राक्क्रीताच्छः ५ १ १ ॥ तेनक्रीतमित्यतःप्राक्छोधिक्रीयते ॥ उगवादिभ्योयत् ५ १ २ ॥ प्राक्क्रीतादित्येव । उवर्णान्ताद्गवादिभ्यश्चयत्स्याच्छस्यापवादः । नाभिनभंच । नभ्योक्षः । नभ्यमंजनं । रथनाभावेवेदं । शुनःसंप्रसारणंवाचदीर्घत्वं । शुन्यम् । शून्यम् । ऊधसो

नङ्च। ऊधन्यः॥ कंबलाच्चसंज्ञायां ५ १ ३॥ यत्।
कंबल्यं। ऊर्णापलशतं। संज्ञायांकिं। कंबलीयाऊर्णा॥
विभाषाहविरपूपादिभ्यः ५ १ ५॥ आमिक्ष्यंदधि।
आमिक्षीयं। पुरोडाश्यास्तंडुलाः। पुरोडाशीयाः। अ
पूप्यं। अपूपीयं॥ तस्मैहितं ५ १ ५॥ वत्सेभ्योहि
तोवत्सियोगोधुक्। शंकव्यंदारु। गव्यं। हविष्यं॥
शरीरावाद्यत् ५ १ ५॥ दंत्यं। कंठ्यं। नस्यं। अजा
विभ्यांथ्यन् ५ १ ८॥ अजथ्यायूथिः। अविथ्या॥ आ
त्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः ५ १ ९॥ आत्मध्वा
नौखे ६ ४ १६९॥ प्रकृत्यास्तः। आत्मनेहितं। आत्मनी
नं। विश्वजनीनं। कर्मधारयादेवेष्यते। अन्यत्रविश्व
जनीयं। पंचजनादुपसंख्यानं। पंचजनीनं। कुमातिच
इतिणः। मातृभोगीणः। आचार्यादणत्वंच। आचा
र्यभोगीनः॥ छयतोःपूर्णोऽवधिः॥ प्राग्वतेष्ठञ् ५ १
१८॥ तेनतुल्यमित्यतःप्राक्ठञधिक्रियते॥ आर्हाद
गोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक् ५ १ १९॥ तदर्हतीत्ये
तदभिव्याप्यठञधिकारमध्येठञोऽपवादष्ठगधिक्रियतेगो
पुच्छादीन्वर्जयित्वा॥ असमासेनिष्कादिभ्यः ५ १ २०
आर्हादित्येतत्तेनक्रीतमितियावदनुवर्त्तते। निष्कादि
भ्योऽसमासेठगार्हीयेष्वर्थेषु। निष्केणक्रीतादिनैष्किकं॥
समासेतुठञ्॥ परिमाणांतस्यासंज्ञाशाणयोः ७ ३ १७
उत्तरपदवृद्धिर्ञिदादौ। परमनैष्किकं॥ शताच्चठन्यताव
शते ५ १ २१॥ शत्यंशतिकं। अशतेकिं॥ संख्याया
अतिशदंतायाःकन् ५ १ २२॥ आर्हीयेर्थे। शतंपरि

माणमस्यशतकःसंघः वहुकः । त्यन्तायास्तुसाम्प्रतिकः । शदन्तायाः । चात्वारिंशत्कः ॥ वतोरिड्वा ५ १ २३ वत्वंतात्कनइड्वा । तावत्कः । तावतिकः ॥ कंसाट्टि ठञ् ५ १ २५ ॥ कंसिकः । अर्द्धाच्च ॥ अर्द्धिकः । अध्य र्द्धपूर्वद्विगोर्लुगसंज्ञायां । ५ १ २८ ॥ अध्यर्द्धपूर्वाद्द्विगो श्चपरस्याहीयस्यलुक् । अध्यर्द्धकंसं । द्विकंसं । संज्ञायां तु । पांचकपालिकं ॥ तेनक्रीतं ५ १ ३७ ॥ ठञ् । गोपु च्छेनक्रीतंगौपुच्छिकं । साप्ततिकं । ठक् । नैष्किकं ॥ तस्ये श्वरः ५ १ ४२ ॥ सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणञौस्तः ॥ अनु शतिकादीनांचेतिवृद्धिः । सर्वभूमेरीश्वरःसार्वभौमः । पार्थिवः ॥ तदस्यपरिमाणं ५ १ ५७ ॥ प्रस्थःपरिमा णमस्यप्रास्थिकोराशिः ॥ स्तोमेडविधिः ॥ पंचदशमंत्राः परिमाणमस्यपंचदशः ॥ सप्तदशः ॥ सोमयागेषुछन्दो गैःक्रियमाणापृष्ट्यादिसंज्ञिकास्तुतिःस्तोमः ॥ पंक्तिविं शतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पंचाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिश तं ५ १ ५९ ॥ एतेरूढिशब्दानिपात्यंते ॥ तदर्हति ५ १ ६३ ॥ श्वेतच्छत्रमर्हतिश्वैतच्छत्रिकः ॥ दंडादिभ्यः ५ १ ६६ ॥ एभ्योयत् ॥ दंडमर्हति ॥ दंड्यः ॥ अर्घ्यः । वध्यः ॥ तेननिर्वृत्तं ५ १ ७९ ॥ अह्नानिर्वृत्तमाह्निकं ॥ १ ॥ इतिठञ्टकोरवधिः ॥ १ ॥ तेनतुल्यंक्रियाचे द्वतिः ५ १ ११५ ॥ ब्राह्मणेनतुल्यंब्राह्मणवत् ॥ अधीते । क्रियाचेत्किम् ॥ गुणतुल्येमाभूत् ॥ पुत्रेणतुल्यःस्थूलः ॥ तत्रतस्येव ५ १ ११६ ॥ मथुरायामिवमथुरावत्स्रुघ्नेप्रा कारः । चैत्रस्येवचैत्रवत् । मैत्रस्यगावः ॥ तस्यभावस्त्व

तलौ ५ १ ११९ ॥ प्रकृतिजन्यबोधेप्रकारोभावः। गोर्भावः। गोत्वम्। गोता। त्वान्तंक्लीबं। तलन्तंस्त्रियाम् ॥ आचत्वात् ५ १ १२० ॥ ब्राह्मणस्त्वइत्यतःप्राक्त्वतलावधिक्रियेते। अपवादैःसहसमावेशार्थमिदं। चकारोनञ्स्नञ्भ्यामपिसमावेशार्थः ॥ स्त्रियाभावःस्त्रैणं ॥ स्त्रीत्वं। स्त्रीता। पौंस्नम्। पुंस्त्वं। पुंस्ता ॥ पृथ्वादिभ्यइमनिज्वा ५ १ १२२ ॥ वावचनमणादिसमावेशार्थम् ॥ रऋतोहलादेर्लघोः ६ ४ १६० ॥ इष्टेमेयस्सु। टेः ६ ४ १५५ ॥ लोपइष्टेमेयस्सु। पृथुमृदुभृशकृशदृढपरिवृढानामेवरत्वं। पृथोर्भावः। प्रथिमा। पार्थवं। म्रदिमा मार्दवं ॥ वर्णदृढादिभ्यःष्यञ्च ५ १ १२३ ॥ चादिमनिच्। शौक्ल्यं। शुक्लिमा। दार्ढ्यम्। द्रढिमा ॥ गुणवचनब्राह्मणादिभ्यःकर्मणिच ५ १ १२४ ॥ चाद्भावे। जडस्यभावःकर्मवाजाड्यं। मौढ्यं। ब्राह्मण्यम्। आकृतिगणोयम् ॥ चतुर्वर्णादीनांस्वार्थेउपसंख्यानम् ॥ चातुर्वर्ण्यम्। चातुराश्रम्यम्। त्रैवर्ग्यम्। षाड्गुण्यम्। सैन्यम्। सान्निध्यम्। औपम्यम्। त्रैलोक्यमित्यादि ॥ स्तेनाद्यन्नलोपश्च ५ १ १२५ ॥ नेतिसंघातग्रहणम्। स्तेनस्यभावःकर्मवास्तेयम्। सख्युर्यः ५ १ १२६ सख्यम् ॥ कपिज्ञात्योर्ढक् ५ १ १२७ ॥ कापेयम् ॥ ज्ञातेयम् ॥ पत्यन्तपुरोहितादिभ्योयक्। ५ १ २९ ॥ सैनापत्यम्। पौरोहित्यम्। राजासे। राजन्शब्दोऽसमासेयकंलभतइत्यर्थः। राज्ञोभावःकर्मवाराज्य। समासेतुब्राह्मणादित्वात्ष्यञ्। आधिराज्यम् ॥ प्राणभृज्जा

तिवयोवचनोद्गात्रादिभ्योऽञ् ५ । १२९ ॥ प्राणभृजातिः । आश्वम् । वयोवचनं । कौमारं । औद्गात्रं । औन्नेत्रं । सौष्टवम् ॥ हायनांतयुवादिभ्योऽण् ५ ११३० ॥ द्वैहायनम् । त्रैहायनम् । यौवनम् । स्थाविरम् । श्रोत्रियस्यय लोपश्च । श्रौत्रम् । कुशलनिपुणचपलपिशुनकुतूहलक्षेत्रज्ञाः युवादिषुब्राह्मणादिषुचपठ्यंते । कौशल्यं । कौशलमित्यादि ॥ इगंताच्चलघुपूर्वात् ५ १ १३१ ॥ शुचेर्भावः कर्मवाशौचम् । मौनम् ॥ योपधाद्गुरूपोत्तमाद्वुञ् ५ १ १३२ ॥ रामणीयकम् । आभिधानीयकम् । सहायाद्वा । साहाय्यम् । साहायकम् ॥ द्वंद्वमनोज्ञादिभ्यश्च ५ २ १३३ शैष्योपाध्यायिका । मानोज्ञकं ॥ १० ॥ इतिनञ्स्नञोरवधिः ॥ १० ॥ धान्यानांभवनेक्षेत्रेखञ् ५ २ १ ॥ मुद्गानांभवनंक्षेत्रंमौद्गीनम् ॥ व्रीहिशाल्योर्ढक् ५ २ २ ॥ व्रैहेयम् । शालेयम् ॥ यवयवकषष्टिकाद्यत् ५ २ ३ ॥ यव्यं । यवक्यम् । षष्टिक्यं ॥ विभाषातिलमाषोमाभंगाणुभ्यः ५ २ ४ ॥ यत् । पक्षेखञ् । तिल्यं । तैलीनम् । माष्यं । माषीणम् । उम्यं । औमीनम् । भंग्यं । भांगीनम् । अणव्यम् । आणवीनम् । ततसर्वादेःपथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रंव्याप्नोति ५ २ ७ ॥ सर्वादेःपथ्याद्यन्ताद्द्वितीयांतात्खः । सर्वपथान्व्याप्नोतिसर्वपथीनः । सर्वाङ्गीणः । सर्वकर्मीणः । सर्वपत्रीणः । सर्वपात्रीणः ॥ हैयंगवीनंसंज्ञायाम् ५ २ २३ ॥ नवनीतेनिपातायम् ॥ तस्यपाकमूलेपील्वादिकर्णादिभ्यःकुणप्जाहचौ ५ २ २४ ॥ पीलूनांपाकः पीलूकुणः । कर्णस्यमूलंकर्णजाहं ॥ पक्षात्तिः ५ २ २५ मू

लेइत्यनुवर्त्तते । पक्षस्यमूलंपक्षतिः ॥ तेनवित्तश्चुंचुपूच–
णपौ ५ २ २६ ॥ यकारःप्रत्यययोरादौलुप्तोनिर्दिष्टः ।
तेनचस्यनेत्वम् ॥ विद्ययाविन्नोविद्याचुंचुः । विद्याच
णः ॥ वेःशालचशंकटचौ ५ २ २८ ॥ क्रियाविशिष्टसा
धनवाचकात्स्वार्थे । विस्तृतंविशालं । विशंकटम् ।
सम्प्रोदश्चकटच् ५ २ २९ ॥ संकटम् । प्रकटम् । उत्क
टं ॥ चाद्विकटम् ॥ अलाबूतिलोमाभंगाभ्योरजस्युपसं
ख्यानं । अलाबूनांरजोऽलाबूकटम् । तिलकटम् ॥ गो
ष्ठजादयःस्थानादिषुपशुनामभ्यः ॥ गवांस्थानंगोगोष्ठ
म् ॥ संघातेकटच् ॥ अवीनांसंघातोऽविकटः ॥ विस्ता
रेपठच् ॥ अविपटः ॥ द्वित्वेगोयुगच् ॥ द्वावुष्ट्रौउष्ट्रगो
युगं ॥ षट्त्वेषड्गवच् ॥ अश्वषड्गवम् । स्नेहेतैलच् ।
तिलतैलम् । सर्षपतैलम् ॥ अवात्कुटारच्च ५ २ ३० ॥
चात्कटच् । अवकुटारः । अवकटः ॥ नतेनासिकायाः
संज्ञायांटीटच्नाटच्भ्रटचः ५ २ ३१ ॥ अवादित्येव ।
नतंनमनं । नासिकायानतंअवटीटम् । अवनाटम् । अ
वभ्रटम् । तद्योगान्नासिकावटीटा । पुरुषोऽवटीटः ॥
उपाधिभ्यांत्यकन्नासन्नारूढयोः । ५ २ ३४ ॥ पर्वत
स्यासन्नंस्थलंउपत्यका । आरूढंस्थलमधित्यका ॥ कर्म
णिघटोऽठच् ५ २ ३५ ॥ कर्मणिघटतेकर्मठः ॥ तदस्य
संजातंतारकादिभ्यइतच् ५ २ ३६ ॥ तारकाःसंजाता
अस्यतारकितंनभः । पंडितः । आकृतिगणोयम् ॥ प्रमा
णेद्वयसज्दघ्नञ्मात्रचः ५ २ ३६ ॥ उरूप्रमाणमस्यउरुद्व
यसं । उरुदघ्नं । उरुमात्रं । प्रथमश्चद्वितीयश्चऊर्द्धमानेम

तौमम । ऊर्ध्वमानङ्किलोन्मानम्परिमाणंतुसर्वतः । आया मस्तुप्रमाणंस्यात्संख्याबाह्यातुसर्वतः ॥ पुरुषहस्तिभ्या मणाच ५ २ ३८ ॥ पुरुषःप्रमाणमस्यपौरुषम् । पुरुषद्वय सं । हास्तिनम् हस्तिद्वयसम् ॥ यत्तदेतेभ्यःपरिमाणेव तुप् ५ २ ३९ ॥ यत्परिमणमस्ययावान् । तावान् ॥ एतावान् ॥ किमिदंभ्यांवोघः ५ २ ४० ॥ आभ्यांवतुप्र स्यचघः ॥ इदंकिमोरिश्की ६ । ३ । ९० ॥ दृग्दृशवतुषु । कियान् । ईयान् ॥ किमःसंख्यापरिमाणेडतिच ५ २ ४१ ॥ चाद्वतुप् । तस्यचघः । कासंख्यायेषांतेकति । कियंतः ॥ संख्यायाअवयवेतयप् ५ २ ४२ ॥ पंचअवयवाअस्य पंचतयम् ॥ द्वित्रिभ्यांतयस्यायज्वा ५ २ ४३ ॥ द्वयं । द्वि तयं । त्रितयं । त्रयम् । उभादुदात्तोनित्यम् ५ २ ४४ ॥ उभशब्दात्तयपोयच्स्यात्सचाद्युदात्तः ॥ उभयम् ॥ त दस्मिन्नधिकमितिदशांताड्डः ५ २ ४५ ॥ एकादश अधिकाअस्मिन्नेकादशं ॥ शतसहस्रयोरेव ॥ नेह ॥ एकादशाऽधिकाअस्यांविंशत्यां ॥ प्रकृतिप्रत्ययार्थयोः समानजातीयत्वएवेष्यते । नेह । एकादशमाषाअधि काअस्मिन्सुवर्णशते ॥ शदन्तविंशतेश्च । ५ २ ४६ ॥ डःस्यादुक्तेर्थे । त्रिंशदधिकाअस्मिन्त्रिंशंशतं । विंशं ॥ तस्यपूरणेडट् ५ २ ४८ ॥ संख्यायाइत्येव । एकादशा नांपूरणएकादशः ॥ नांतादसंख्यादेर्मट् ५ २ ४९ ॥ डटोमडागमः ॥ पंचानांपूरणःपंचमः ॥ नान्तात्किम् । विंशः ॥ असंख्यादेःकिं । एकादशः ॥ षट्कतिकतिप यचतुरांथुक् ५ २ ५१ ॥ डटि ॥ षण्णांपूरणःषष्ठः ॥

कतिथः ॥ कतिपयशब्दस्यासंख्यात्वेपिश्रतएवज्ञापका तुडट् । कतिपयथः ॥ चतुर्थः ॥ चतुरश्छयतावाद्यक्षर लोपश्च ॥ तुरीयः । तुर्यः ॥ वहुपूगगणसंघस्यतिथुक् । ५ २ ५२ ॥ डटि ॥ वहुतिथः ॥ वतोरिथुक् ५ २ ५३ डटि ॥ यावतिथः ॥ द्वेस्तीयः ५ २ ५४ ॥ डटोऽपवा दः । द्वयोःपूरणोद्वितीयः ॥ त्रेःसंप्रसारणंच ५ २ ५५ तृतीयः ॥ इहहलइतिदीर्घोन ॥ द्वितीयतृतीयेतिनिर्दे शात् ॥ विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् ५ २ ५८ ॥ डटः ॥ विंशतितमः । विंशः । एकविंशतितमः । एक विंशः ॥ नित्यंशतादिमासार्द्धमाससंवत्सराच्च ५ २ ५७ शतस्यपूरणःशततमः । एकशततमः ॥ मासादेरतएव ज्ञापकात्तुडट् । मासतमः ॥ षष्ट्यादेश्चासंख्यादेः ५ २ ५८ ॥ षष्टितमः ॥ संख्यादेस्तुविंशत्यादिभ्यइतिविक ल्पएव ॥ एकषष्टः ॥ एकषष्टितमः ॥ मतौछःसूक्तसा म्नोः ५ २ ५९ ॥ मत्वर्थेछः ॥ अच्छावाकशब्दोऽस्त्य स्मिन्नच्छावाकीयंसूक्तं ॥ वारवंतीयंसाम ॥ श्रोत्रियं श्छंदोऽधीते ५ २ ८४ ॥ श्रोत्रियः ॥ वेत्यनुवृत्तेः ॥ छांदशः ॥ श्राद्धमनेनभुक्तमिनिठनौ ५ २ ८५ ॥ श्रा द्धी । श्राद्धिकः ॥ पूर्वादिनिः ५ २ ८६ ॥ पूर्वंकृतम नेनपूर्वी ॥ सपूर्वाच्च ५ २ ८७ ॥ कृतपूर्वी ॥ इष्टादि भ्यश्च ५ २ ८८ ॥ इष्टमनेनेष्टी ॥ अधीती ॥ अनुप द्यन्वेष्टा ५ २ ९० ॥ अनुपदमन्वेष्टाअनुपदीगवाम् । साक्षाद्द्रष्टरिसंज्ञायाम् ५ २ ९१ ॥ साक्षाद्द्रष्टासा क्षी ॥ तदस्यास्त्यस्मिन्नितिमतुप् ५ २ ९४ ॥ गावोस्या

स्मिन्वासंतिगोमान् ॥ तसौमत्वर्थे १ ४ १९ ॥ तांतसां तौभसंज्ञौस्तोमत्वर्थेप्रत्ययेपरे ॥ संप्रसारणम् ॥ विदुष्मान् ॥ गुणवचनेभ्योमतुपोलुगिष्टः ॥ शुक्लोगुणोऽस्यास्तिशुक्लःपटः ॥ कृष्णः ॥ प्राणिस्थादातोलजन्यतरस्याम् ५ २ ९६ ॥ चूडालः ॥ चूडावान् । प्राणिस्थात्किं ॥ शिखावान्दीपः । प्राण्यंगादेव ॥ नेह ॥ मेधावान् ॥ सिध्मादिभ्यश्च ५ २ ९७ ॥ लच्स्या । सिध्मलः । सिध्मवान् । वातदंतवलललाटानामूङ्च ॥ वातूलः । दंतूलः ॥ वलूलः ललाटूलः ॥ वत्सांसाभ्यांकामवले । ५ २ ९८ ॥ लच्स्याद्यथासंख्यंकामवतिवलवतिचार्थे ॥ वत्सलः । अंसलः ॥ फेनादिलच्च ५ २ ९९ ॥ चाल्लच् । अन्यतरस्यांग्रहणंमतुप्समुच्चयार्थमनुवर्त्तते । फेनिलः ॥ फेनलः । फेनवान् ॥ लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यःशनेलचः ५ २ १०१ ॥ लोमादिभ्यःशः ॥ लोमशः । लोमवान् । रोमशः ॥ रोमवान् ॥ पामादिभ्योनः ॥ पामनः ॥ अंगात्कल्याणे । अंगना ॥ लक्ष्म्याअच्च ॥ लक्ष्मणः ॥ पिच्छादिभ्यइलच् ॥ पिच्छिलः । पिच्छवान् । उरसिलः । उरस्वान् ॥ प्रज्ञाश्रद्धार्चाभ्योणः ५ २ १०१ प्राज्ञोव्याकरणं ॥ प्राज्ञा । श्राद्धः । आर्चः । वृत्तेश्च । वार्त्तः ॥ तपःसहस्राभ्यांविनीनी ५ २ १०२ ॥ विनीन्योरिकारोनकारपरित्राणार्थः ॥ तपस्वी ॥ सहस्री ॥ अणच ५ २ १०३ ॥ तापसः । साहस्रः ॥ ज्योत्स्नादिभ्यउपसंख्यानम् ॥ ज्यौत्स्नः ॥ तामिस्रः ॥ सिकताशर्कराभ्यांच ५ २ १०४ ॥ सैकतोघटः । शार्करः ॥ देशे

लुविलचौच ५ २ १०५ ॥ चादरामतुप्च ॥ सिकताः संत्यस्मिन्देशेसिकता ॥ सिकतिलः । सैकतः ॥ सिकतावान् । एवंशर्करेत्यादि ॥ दंतउन्नतउरच् ५ २ १०६ उन्नतादंताअस्यदंतुरः ॥ ऊषसुषिमुष्कमधोरः ५ २ १०७ ऊषरः । सुषिरः । मुष्कोंडः । मुष्करः । मधुरः ॥ रप्रकरणे खमुखकुंजेभ्यउपसंख्यानम् ॥ खरः मुखरः । कुंजोहस्तिहनुः ॥ कुंजरः ॥ नगपांसुपांडुभ्यश्च । नगरं । पांसुरः पांडुरः । कच्छ्वाहृस्वत्वंच ॥ कच्छुरः ॥ द्युद्रुभ्यांमः ५ २ १०८ ॥ द्युमः । द्रुमः ॥ केशाद्वोन्यतरस्याम् ५ २ १०९ प्रकृतेनान्यतरस्यांग्रहणेनमतुपिसिद्धेपुनर्ग्रहणंइनिठनोः समावेशार्थम् । केशवः । केशी । केशिकः । केशवान् । अन्येभ्योपिदृश्यते । मणिवोनागविशेषः ॥ हिरण्यवो निधिविशेषः ॥ अर्णसोलोपश्च ॥ अर्णवः ॥ गांडग्रजगात्संज्ञायाम् ५ २ १०१ ॥ हृस्वदीर्घयोर्यगातंत्रेणानिर्देशः । गांडीवम् । गांडिवम् ॥ अर्जुनस्यधनुः । अजगवंपिनाकः ॥ कांडांडादीरन्नीरचौ । ५ २ १११ ॥ काण्डीरः । आंडीरः ॥ रजःकृष्यासुतिपरिषदोवलच् ५ २ ११२ ॥ रजस्वलास्त्री । कृषीवलः ॥ वलइतिदीर्घः ॥ आसुतीवलः । शौंडिकः ॥ परिषद्वलः ॥ पर्षदितिपाठान्तरम् ॥ पर्षद्वलः । अन्येभ्योपिदृश्यते । भ्रातृवलः । पुत्रवलः ॥ शत्रुवलः ॥ दन्तशिखात्संज्ञायाम् । ५ २ ११३ ॥ दन्तावलोहस्ती ॥ शिखावलःकेकी ॥ अतइनिठनौ । ५ २ ११५ ॥ दन्डी । दन्डिकः ॥ व्रीह्यादिभ्यश्च ५ २ ११६ ॥ व्रीही ॥ व्रीहिकः ॥ तुन्दादिभ्यइलच्च ५२११६ ॥ चादिनिठनौ ॥

मतुप्च। तुंदिलः। तुंदी। तुंदिकः। तुंदवान्॥ रूपादाह
तप्रशंसयोर्यप् ५२११२०। आहतंरूपमस्यास्तीतिरूप्यःकार्षा
पणः॥ प्रशस्तंरूपमस्यास्तीतिरूप्योगौः॥ अन्येभ्योपि
दृश्यते॥ हिम्याःपर्वताः॥ गुण्याब्राह्मणाः॥ अस्माया
मेधास्रजोविनिः ५२१२१॥ यशस्वी। यशस्वान्॥
मायावी॥ मायावान्॥ ब्रीह्यादिपाठान्मायी॥ मा
यिकः। स्रग्वी॥ शृंगवृन्दाभ्यामारकन्। शृंगारकः॥
वृन्दारकः॥ फलबर्हाभ्यामिनच्॥ फलिनः॥ बर्हिणः।
हृदयाच्चालुरन्यतरस्याम्॥ हृदयालुः। हृदयी। हृदयि
कः। हृदयवान्। शीतोष्णतृप्रेभ्यस्तदसहने॥ शीतंन
संनतेशीतालुः उष्णालुः॥ तृप्रःपुरोडाशस्तन्नसहतेतृप्रा
लुः। तप्पर्वमरुद्भ्याम्। पर्वतः। मरुत्तः॥ ऊर्णायायु
स् ५२१२३॥ उर्णायुः। वाचोग्मिनिः ५२१२४॥ वाग्मी॥
आलजाटचौबहुभाषिणि ५२१२५॥ कुत्सितइतिवक्तव्य
म्॥ कुत्सितंबहुभाषतेवाचालोवाचाटः॥ यस्तुसम्यग्ब
हुवदतितत्रवाग्मीत्येव॥ स्वामिन्नैश्वर्ये ५२१२६॥ ऐश्व
र्यवाचकात्स्वशब्दान्मत्वर्थेआमिनिच्॥ स्वामी॥ अ
र्शआदिभ्योच्। ५२१२७॥ अर्शांसिअस्यविद्यंतेअर्शसः॥
आकृतिगणोयम्। वातातीसाराभ्यांकुक्च ५२१२९॥
चादिनिः। वातकी। अतिसारकी। पिशाचाच्च॥ पि
शाचकी॥ हस्ताज्जातौ ५२१३३॥ हस्ती॥ वर्णाद्ब्र
ह्मचारिणि ५२१३४॥ वर्णी। कंशंभ्यांबभयुस्तितुतयसः
५२१३८॥ कमित्युदकसुखयोः। शमितिसुखे। आभ्यां सप्त
प्रत्ययाःस्युः। युस्यसोःसकारः पदत्वार्थः। कंवः। कंभः

कंयुः । कंतिः । कंतुः । कंतः । कंयः । एवंशंवइत्यादि ॥ तुंदिवलिवटेर्भः ५ २ १३९ ॥ तुंदिभः । वलिभः । वटिभः ॥ अहंशुभमोर्युस् ५ २ १४० ॥ अहंयुः । अहंकारवान् । शुभंयुः । शुभान्वितः ॥ इतिमत्वर्थीयाः ॥ प्राग्दिशोविभक्तिः ५ ३ १४१ ॥ दिग्शब्देभ्यइत्यतःप्राग्वक्ष्यमाणाःप्रत्ययाविभक्तिसञ्ज्ञाःस्युः । अथस्वार्थिकाः ॥ किंसर्वनामवहुभ्योऽद्व्यादिभ्यः ५ ३ २ किमःसर्वनाम्नोबहुशब्दाच्चेतिप्राग्दिशोधिक्रियते ॥ पंचम्यास्तसिल् ५ ३ ७ ॥ पञ्चम्यन्तेभ्यःकिमादिभ्यस्तसिल्वा ॥ कुतिहोः ७ २ १०४ ॥ किमःकुस्तादौहादौचविभक्तौ । कुतः । कस्मात् ॥ इदमइश् ५ ३ ३ ॥ प्राग्दिशीये । इतः ॥ अन् ५ ३ ४ ॥ एतदःप्राग्दिशीये । अनेकाल्त्वात्सर्वादेशः ॥ अतः । अमुतः । यतः । ततः । वहुतः । द्व्यादेस्तु । द्वाभ्यां ॥ पर्यभिभ्यांच ५ ३ ९ ॥ तसिल् । परितः सर्वतइत्यर्थः ॥ अभितः उभयतइत्यर्थः ॥ सप्तम्यास्त्रल् ७ ३ १० ॥ कुत्र । यत्र । तत्र । वहुत्र ॥ इदमोहः ५ ३ ११ ॥ त्रलोपवादः । इह ॥ किमोऽत् ५ ३ १२ ॥ वास्यात् ॥ क्वाति ७ २ १०५३ ॥ किमः । क्व । कुत्र ॥ इतराभ्योपिदृश्यन्ते ५ ३ १४ ॥ पञ्चमीसप्तमीतरविभक्त्यन्तादपितसिलादयोदृश्यन्ते । दृशिग्रहणद्भवदादियोगएव । सभवान् । ततोभवान् । तत्रभवान् । तंभवंतं । ततोभवन्तं ॥ तत्र भवंतं । एवं दीर्घायुः । देवानांप्रियः । आयुष्मान् ॥ सर्वैकान्यकिंयत्तदःकालेदा ५ ३१ १५ ॥ सप्तम्यन्तेभ्यएभ्यः

कालार्थेभ्यःस्वार्थेदास्यात् ॥ सर्वस्यसोन्यतरस्यांदि ५ ३ ६ ॥ दादौप्राग्दिशीयेसर्वस्यसोवा ॥ सर्वस्मिन्काले। सदा। सर्वदा। एकदा। अन्यदा। कदा। यदा। तदा। कालेकिं। सर्वत्रदेशे ॥ इदमोर्हिल् ५ ३ १६ ॥ सप्तम्यन्तात् ॥ एतेतौरथोः ५ ३ ४ ॥ इदमएतइत्एतौस्तो रेफादौथकारादौचप्राग्दीशीयेपरे। अस्मिन्कालेएतर्हि। कालेकिं। इहदेशे। अधुना ५ ३ १७ ॥ इदमोनिपातोयम् ॥ दानीञ्च ५ ३ १८ ॥ इदमोदानींप्रत्ययः काले। इदानीम् ॥ तदोदाच ५ ३ १९ ॥ तदा। तदानीम् ॥ अनद्यतनेर्हिलन्यतरस्याम् ५ २ २० ॥ कर्हि। कदा। यर्हि। यदा। तर्हि। तदा ॥ एतदः ५ ३ ४ ॥ एतइत्एतौस्तोरेफादौथकारादौचप्रादिशीये। एतस्मिंकालेएतर्हि ॥ सद्यःपरुत्परार्येषमःपरेद्यव्यद्यपूर्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभयेद्युरुत्तरेद्युः ५ ३ २२ ॥ एतेनिपात्यन्ते ॥ द्युश्चोभयाद्वक्तव्यः ॥ उभयद्युः ॥ प्रकारवचनेथाल् ५ ३ २३ ॥ प्रकारवृत्तिभ्यःकिमादिभ्यस्थाल् ॥ तेनप्रकारेणतथा। यथा ॥ इदमस्थमुः ५ ३ २४ ॥ थालोपवादः। एतदोपिवाच्यः। अनेनएतेनवाप्रकारेणइत्थम् ॥ किमश्च। ५ ३ २५ ॥ केन प्रकारेणकथम् ॥ इतिप्राग्दिशीयाः ॥ १२ ॥ दिक्शब्देभ्यःसप्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्योदिग्देशकालेष्वस्तातिः ५ २ २७ ॥ सप्तम्याद्यन्तेभ्योदिशिरूढेभ्योदिग्देशकालवृत्तिभ्यःस्वार्थेऽस्तातिः ॥ पूर्वाधरावराणामसिपुरधवश्चैषाम् ५ ३ ३९ ॥ एभ्योऽस्तात्यर्थेसिस्तद्योगेचैषांपु

र्अध्अव्इत्यादेशाःस्युः ॥ अस्तातिच ५ ३ ४० ॥
पूर्वादीनांपुरादयःस्युः । पूर्वस्यां । पूर्वस्याः । पूर्वावा
दिक्पुरःपुरस्तात् । अधः । अधस्तात् । अवः । विभाषा
वरस्य ५ ३ २४१ ॥ अस्तातौअवास्यात् । अवस्तात् ।
अवरस्तात् । एवंदेशेकालेच । दिशिरूढेभ्यःकिम् । ऐं
न्द्र्यांवसति । सप्तम्याद्यन्तेभ्यःकिम् । पूर्वंग्रामंगतः ॥
दिगादिवृत्तिभ्यःकिम् ॥ पूर्वस्मिन्गुरौवसति ॥ अस्ता
तिचेतिज्ञापकादसिरस्तातिंनबाधते ॥ दक्षिणोत्तराभ्या
मतसुच् ५ ३ २८ ॥ अस्तातेरपवादः ॥ दक्षिणतः ॥
उत्तरतः ॥ विभाषापरावराभ्याम् ५ ३ २९ ॥ परतः ।
परस्तात् । अवरतः । अवरस्तात् ॥ अंचेर्लुक् ५ ३ ३० ॥
अंचत्यंतादिक्शब्दादस्तातेर्लुक्स्यात् । प्राक् । उदक् ॥
उपर्युपरिष्टात् ५ ३ ३१ ॥ निपातावेतौ ॥ पश्चात् ५ ३ ३२ ॥
तथा ॥ उत्तराधरदक्षिणादातिः ५ ३ ३४ ॥ उत्तरात् ।
अधरात् । दक्षिणात् ॥ एनबन्यतरस्यामदूरेपंचम्याः ५
३ ३५ ॥ उत्तरादिभ्यएनब्वास्यादवध्यवधिमतोःसामीप्ये
पञ्चम्यंतात्तुन । उत्तरेण । अधरेण । दक्षिणेन । पक्षेय
थास्वंप्रत्ययाः । इहकेचिद्दिक्शब्दमात्रादेनपमाहुः । पू
र्वेणग्रामम् ॥ दक्षिणादाच् ५ ३ ३६ ॥ अस्तातेर्विषये
दक्षिणावसति । अपंचम्याइत्येव । दक्षिणादागतः ॥
आहिचदूरे ५ ३ ३३ ॥ चादाच् । दक्षिणाहि । दक्षिणा ॥
उत्तराच्च ५ ३ ३८ ॥ उत्तराहि । उत्तरा ॥ संख्यायावि
धार्थेधा ५ ३ ४२ ॥ क्रियाप्रकारेवर्त्तमानात् संख्याश
ब्दात्स्वार्थेधास्यात् । चतुर्धा । एकाद्धोध्यमुजन्यतरस्या

म् ५ ३ ४४ ॥ ऐकध्यं । एकधा ॥ द्वित्र्योश्चधमुञ् ५ ३ ४५ ॥ आभ्यांधाइत्यस्यधमुञ्वा । द्वैधम् । द्विधा । त्रैधम् । त्रिधा ॥ एधाच्च ५ ३ ४६ ॥ द्वेधा । त्रेधा ॥ याप्येपाशप् ५ ३ ४७ ॥ कुत्सितोभिषग्भिषक्पाशः ॥ तीयादीकक्स्वार्थेवावाच्यः । द्वैतीयीकः । द्वितीयः । तार्तीयिकः तृतीयः । नविद्यायाः । द्वितीयाविद्येत्येव ॥ एकादाकिनिच्चासहाये ५ ३ ५२ ॥ चात्कंल्लुकौ । एकः । एकाकी । एककः ॥ भूतपूर्वेचरट् ५ ३ ५३ ॥ आढ्यो भूतपूर्वआढ्यचरः ॥ षष्ठ्यारूप्यच ५ ३ ५४ ॥ षष्ठ्यंताद् भूतपूर्वेरूप्यःस्याच्चरट्च । कृष्णस्यभूतपूर्वागौः कृष्णरूप्यः कृष्णचरः ॥ अतिशायनेतमबिष्ठनौ ५ ३ ५५ ॥ अतिशयविशिष्टार्थेएतौस्तः । अयमेषामतिशयेनाढ्यआढ्यतमः । लघुतमोलघिष्ठः ॥ तिङश्च ५ ३ ५६ ॥ तिङंतादतिशयेद्योत्येतमप्स्यात् ॥ तरप्तमपौघः १ १ २२ ॥ किमेत्तिङव्ययघादाम्वद्रव्यप्रकर्षे ५ ४ ११ ॥ किमएदंतात्तिङोऽव्ययाच्चयोघस्तदन्तादामुः स्यान्नतुद्रव्यप्रकर्षे किंतमाम् । प्राह्णेतमाम् । प्रगेतमाम् । पचतितमाम् । उच्चैस्तमाम् । द्रव्यप्रकर्षेतुउच्चैस्तमस्तरुः ॥ द्विवचनविभज्योपपदेतरबीयसुनौ ५ ३ ५७ ॥ द्वयोरेकस्याऽतिशये विभक्तव्येचोपपदेसुप्तिङंतादेतौस्तः । पूर्वयोरपवादः । अयमनयोरतिशयेनलघुर्लघुतरोलघीयान् । उदीच्याः प्राच्येभ्यःपटवः पटुतराः । पटीयांसः ॥ अजादीगुणवचनादेव ५ ३ ५८ ॥ इष्ठन्नीयसुनौ । नेह । पाचकतरः ॥ पाचकतमः ॥ प्रशस्यस्यश्रः ५ ३ ६७ ॥ इष्ठेयसोःपरतः

प्रकृत्यैकाच् ६ ४ ६३ ॥ इष्ठादिष्वेकाच्प्रकृत्यास्यात्। श्रेष्ठः श्रेयान् ॥ ज्यच ५ ३ ६१ ॥ प्रशस्यस्यज्यादेशइष्ठेयसोः । ज्येष्ठः ॥ ज्यादादीयसः ६ ४ १६० ॥ आदेःपरस्य । ज्यायान् ॥ वृद्धस्यच ५ ३ ६२ ॥ ज्यादेशश्चजाद्योः । ज्येष्ठः । ज्यायान् ॥ अंतिकवाढयोर्नेदसाधौ ५ ३ ६३ अजाद्योरिष्ठेयसोः । नेदिष्ठः । नेदीयान् । साधिष्ठः । साधियान् ॥ स्थूलदूरयुवह्रस्वक्षिप्रक्षुद्राणांयणादिपरम्पूर्वस्यचगुणः ६ ४ १५६ ॥ एषांयणादिपरंलुप्यतेपूर्वस्यचगुणइष्ठादिषु ॥ स्थविष्ठः ॥ दविष्ठः । यविष्ठः । ह्रसिष्ठः । क्षेपिष्ठः । क्षोदिष्ठः । एवमीयसुन् ॥ ह्रस्वक्षिप्रक्षुद्राणांपृथ्वादित्वाद्ध्रसिमा । क्षेपिमा ॥ क्षोदिमा ॥ प्रियस्थिरस्फिरोरुबहुलगुरुवृद्धतृप्रदीर्घवृन्दारकाणांप्रस्थस्फवर्वंहिगर्वर्षित्रब्द्राघिवृन्दाः ६ ४ १५७ ॥ प्रियादीनांप्रादयःस्युरिष्ठादिषु । प्रेष्ठः । स्थेष्टः । स्फेष्ठः । वरिष्टः । वंहिष्टः । गरिष्ठः । वर्षिष्टः । त्रपिष्ठः । द्राघिष्टः । वृंदिष्टः । एवमीयसुन् । प्रियोरुवहुलगुरुदीर्घाणांपृथ्वादित्वात्प्रेमेत्यादि ॥ वहोर्लोपोभूचवहोः ६ ४ १५८ ॥ वहोःपरयोरिमेयसोलोपःस्याद्बहोश्चभूरादेशः । भूमा । भूयान् ॥ इष्टस्ययिट्च ६ ४ १५९ ॥ वहोःपरस्यइष्टस्यलोपोयिडागमश्च। भूयिष्ठः ॥ विन्मतोर्लुक् ५ ३ ६५ ॥ इष्टेयसोः परतः । अतिशयेनस्रग्वीस्रजिष्टः । स्रजीयान् ॥ अतिशयेनत्वग्वान् त्वचिष्टः । त्वचीयान् ॥ प्रशंसायांरूपप् ५ ३ ६६ ॥ सुवंतात्तिङंताच्च । प्रशस्तःपटुःपटुरूपः । पचतिरूपम् ॥

ईषदसमाप्तौकल्पब्देश्यदेशीयरः ५ ३ ६७ ॥ ईषदूनो विद्वान्विद्वत्कल्पः । विद्वद्देश्यः । विद्वद्देशीयः । पचतिकल्पं ॥ विभाषासुपोवहुच्पुरस्तात्तु ५ ३ ६८ ॥ ईषदूनःपटुर्वहुपटुः । पटुकल्पः । सुपःकिम् ॥ यजतिकल्पम् ॥ प्रागिवात्कः ५ ३ ७० ॥ इवेप्रतिकृतावित्यतः प्राक्काधिकारः ॥ अव्ययसर्वनाम्नामकच्प्राक्टेः ५ ३ ७१ ॥ कापवादः ॥ तिङश्चेत्यनुवर्त्तते ॥ कस्यचदः ५ ३ ७२ ॥ कांताव्ययस्यदादेशोऽकच् ॥ अज्ञाते ५ ३ ७३ कस्यायमश्वोऽश्वकः ॥ उच्चकैः । नीचकैः ॥ सर्वके । पचतकि । धकित् ॥ कुत्सिते ५ ३ ७४ ॥ कुत्सितोऽश्वोऽश्वकः ॥ अल्पे ५ ३ ८५ ॥ अल्पन्तैलम् तैलकम् ॥ ह्रस्वोवृक्षोवृक्षकः ॥ अस्मिन्प्रकरणेहलादौप्रत्ययेद्वितीयादचःपरस्यलोपोवावाच्यः ॥ देवदत्तकः । देवकः ॥ लोपःपूर्वपदस्यच ॥ दत्तकः ॥ विनापिप्रत्ययंपूर्वोत्तरपदयोर्लोपोवावाच्यः ॥ सत्यभामा । भामा । सत्या ॥ कुटीशमीशुंडाभ्योरः ५ ३ ८८ ॥ ह्रस्वाकुटीकुटीरः ॥ शमीरः । शुंडारः ॥ कुत्वाडुपच् ५ ३ ८९ ॥ ह्रस्वाकुतूःकुतुपः । कुतूःकृत्तेःस्नेहपात्रंह्रस्वासाकुतुपःपुमान् ॥ कासूगोणीभ्यांष्टरच् ५ ३ ९० ॥ आयुधविशेषः कासूः । ह्रस्वासाकासूतरी । गोणीतरी ॥ वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्चतनुत्वे ५ ३ ९१ ॥ वत्सतरः । उक्षतरः । अश्वतरः । ऋषभतरः ॥ किंयत्तदोनिर्द्धारणद्वयोरेकस्यडतरच् ५ ३ २ ॥ अनयोःकतरोवैष्णवः । यतरः । ततरः ॥ वावहूनांजातिपरिप्रश्नेडतमच् । ५ ३ ९३ ॥

जातिपरिप्रश्नइतिप्रत्याख्यातमाकरे । कतमोभवतांक ठः । यतमः । ततमः । वाग्रहणमकजर्थम् ॥ एकाच्चप्रा चाम् ५ ३ ९४ ॥ डतरच् डतमच्चस्यात् । अनयोरे कतरोमैत्रः । एषामेकतमः ॥ इतिप्रागिवीयाः ॥ १३ ॥ इवेप्रतिकृतौ ५ ३ ९६ ॥ कन्स्यात् ॥ अश्वइवप्रतिकृ तिरश्वकः ॥ शाखादिभ्योयः ५ ३ १०४ ॥ शाखेवशाख्यः । मुख्यः ॥ जघन्यः । अग्र्यः । शरण्यः ॥ कुशाग्राच्छः ५ ३ १०५ ॥ कुशाग्रीयः ॥ तत्प्रकृतवचनेमयट् ५ ४ २१ ॥ प्राचूर्येणप्रस्तुतंप्रकृतंतस्यवचनंप्रतिपादनम् । भा वेऽधिकरणेवाल्युट् । आद्येप्रकृतमन्नंअन्नमयम् । अ पूपमयम् । द्वितीयेअन्नयोयज्ञः । अपूपमयंपर्व ॥ सं ख्यायाःक्रियाभ्यावृत्तिगणनेकृत्वसुच् ५ ४ १७ अभ्यावृत्ति र्जन्म । क्रियाजन्मगणनवृत्तेःसंख्यायाःस्वार्थेकृत्वसुच् । पंचकृत्वोभुंक्ते । संख्यायाःकिं ॥ भूरिवारान्भुंक्ते ॥ द्वि त्रिचतुर्भ्यःसुच् ५ ४ १८ ॥ कृत्वसुचोऽपवादः द्विर्भुंक्ते ॥ त्रि र्भुङ्क्ते रात्रस्य । चतुर्भुङ्क्ते ॥ एकस्यसकृच्च ५ ४ १९ ॥ सकृदादेशःचात्सुच् ॥ सकृद्भुंक्ते ॥ देवतान्तात्तादर्थ्ये यत् ५ ४ २४ ॥ तदर्थएवतादर्थ्यम् । अतएवस्वार्थेष्यञ् । अग्निदेवतायैइदमग्निदेवत्यम् पितृदेवत्यम् ॥ पादा र्घाभ्यांच ५ ४ २५ ॥ पादार्थमुदकंपाद्यं । अर्घ्यम् ॥ अ थेर्ञ्यः ५ ३ २६ ॥ अतिथयेइदमातिथ्यं । नवस्यनूआदे शस्त्नतनप्खाश्चवक्तव्याः ॥ स्वार्थे । नूत्नं ॥ नूतनम् ॥ नवीनम् ॥ भागरूपनामभ्योधेयः ॥ भागधेयम् । रूप धेयम् । नामधेयम् । आग्नीध्रसाधारणादञ् ॥ आग्नी

ध्रं । साधारणम् ॥ देवात्तल् ५ ४ २७ ॥ देवएवदेवता ॥ अवेःकः ५ ४ २८ ॥ अविरेवअविकः ॥ यावादिभ्यःकन् ५ ४ २९ ॥ यावएवयावकः । मणिकः । सर्वप्रातिपदिकेभ्यः स्वार्थेकन् । वहुतरकं ॥ मृदस्तिकन् ५ ४ ३९ मृदेवमृत्तिका सस्नौप्रशंसायां ५ ४ ४० ॥ रूपपोऽपवादः । प्रशस्तामृन्मृत्सा । मृत्स्ना ॥ प्रज्ञादिभ्यश्च ५ ४ ३८ ॥ अणूस्यात् ॥ प्रज्ञएव प्राज्ञः । दैवतः । वांधवः ॥ पूगाञ्ञ्योऽग्रामणीपूर्वात् ॥ ५३११२ स्वार्थे । नानाजातीयाअनियतवृत्तयोर्थकामप्रधानाः संघाःपूगाः । लौहितध्वज्यः ॥ञ्यादयस्तद्राजाः ५३११९ तद्राजस्येतिलुक् । लोहितध्वजाः ॥ व्रातेतिञ्यञ् । कापोतपाक्यः । कपोतपाकाः ॥ कौंजायनाइत्यादि ॥ वहूल्यार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम् ५ ४ ४२ ॥ वहूनिददातिवहुशः ॥ अल्पशः ॥ बहूल्यार्थान्मंगलामङ्गलवचनम् नेह । वहुददात्यनिष्टेषु ॥ अल्पंददात्याभ्युदयिकेषु ॥ संख्यैकवचनाच्चवीप्सायां ५ ४ ४३ ॥ द्वौद्वौददातिद्विशः ॥ माषंमाषंददातिमाषशः ॥ परिमाणशब्दावृत्तावेकार्था एव ॥ संख्यैकवचनात्किं ॥ घटंघटंददाति ॥ विप्सायां किं ॥ द्वौददाति ॥ कारकादित्येव ॥ द्वयोर्द्वयोःस्वामी ॥ प्रतियोगेपंचम्यास्तसिः ५ ४ ४४ ॥ प्रतिनाकर्मप्रवचनीयेनयोगेयापंचमीविहितातदन्तात्तसिः ॥ प्रद्युम्नः कृष्णतःप्रति ॥ आद्यादिभ्यस्तसेरुपसंख्यानम् ॥ आदौआदितः ॥ मध्यतः ॥ पृष्टतः ॥ पार्श्वतः ॥ आकृतिगणोयम् ॥ स्वरेणस्वरतः ॥ वर्णतः । कृभ्वस्तियोगेसंपद्यकर्त्तरिच्विः ५ ४ ५० ॥ अभूततद्भावइतिवक्तब्यम् ॥ विकारा

त्मतांप्राप्नुवत्यांप्रकृतौवर्त्तमानाद्विकारशब्दात्स्वार्थेच्चिर्वास्यात्करोत्यादिभिर्योगे ॥ अस्यच्वौ ७ ४ ३२ ॥ ईत् । अकृष्णःकृष्णः संपद्यतेतंकरोतिकृष्णीकरोति । ब्रह्मीभवति । गंगीस्यात् ॥ अव्ययस्यच्वावीत्वन्नेतिवाच्यम् ॥ दोषाभूतमहः । दिवाभूतारात्रिः ॥ क्यच्व्योश्च ६ ४ १५२ ॥ हलःपरस्यापत्ययस्यलोपःक्येच्वौचपरतः ॥ गार्गीभवति ॥ च्वौच ७ ४ २६ ॥ दीर्घः । शुचीभवति ॥ पटूस्यात् ॥ अरुर्मनश्चक्षुश्चेतोरहोरजसांलोपश्च ५ ४ ५१ ॥ चाच्च्विः । अरूकरोति । उन्मन्नीकरोति । उच्चक्षूकरोति । विचेतीकरोति । विरहीकरोति । विरजीकरोति॥ विभाषासातिकार्त्स्न्ये ५ ४ ५२॥ च्विविषयेसातिर्वास्यात्साकल्ये। सात्यदाद्योः । कृत्स्नंशस्त्रमग्निःसंपद्यते ॥ अग्निसाद्भवति । अग्नीभवति ॥ कात्स्न्र्येकिं ॥ एकदेशेनशुक्लीभवतिपटः ॥ अभिविधौसंपदाच ५ ४ ५३ ॥ संपदाकृभ्वस्तिभिश्चयोगेसातिर्वाव्याप्तौ ॥ पक्षेकृभ्वस्तियोगेच्विःसम्पदातुवाक्यमेव ॥ अग्निसात्संपद्यतेअग्निसाद्भवतिशस्त्रम् ॥ अग्नीभवति ॥ जलसात्संपद्यतेजलीभवतिलवणम् ॥ तदधीनवचने ५ ४ ५४ ॥ सातिःकृभ्वस्तिभिःसंपदाचयोगे । राजसात्करोति ॥ राजाधीनमित्यर्थः ॥ देयेत्राच ५ ४ ५५ ॥ तदधीनेदेयेत्रास्यात्सातिश्चकादियोगे । विप्राधीनंदेयंकरोतिविप्रत्राकरोति । विप्रत्रासंपद्यते । पक्षेविप्रसात्करोति ॥ देयेकिं ॥ राजसाद्भवतिराष्ट्रं ॥ देवमनुष्यपुरुषपुरुमर्त्येभ्योद्वितीयासप्तम्योर्वहुलम् ५ ४

५६ ॥ एभ्योद्वितीयान्तेभ्यःसप्तम्यंतेभ्यश्चत्रास्यात् ॥ देवत्रावन्दे । रमेया । वहुलोक्तेरन्यत्रापि । बहुत्राजीवतोमनः ॥ अव्यक्तानुकरणाद्द्व्यजवरार्द्धादनितौडाच् ॥ ५ ४ ५७ ॥ द्व्यजवरंन्यूनंनतुततोन्यूनमृअनेकाजितियावत् तादृशमर्द्धंयस्यतस्माड्डाच्कृभ्वस्तिभिर्योगे । डाचिवहुलंद्वेभवतः ॥ डाचिविवक्षितेद्वित्वम् ॥ नित्यमाम्रेडितेडाचीतिवक्तव्यम् ॥ डाच्परंयदाम्रेडितन्तस्मिन्यरे पूर्वपरयोर्वर्णयोःपररूपंस्यात् ॥ इतितपयोःपः ॥ पटपटाकरोति ॥ अव्यक्तानुकरणात्किम् । दृषत्करोति । द्व्यजवरार्द्धात्किं ॥ श्रत्करोति ॥ अवरेतिकिं । खरटखरटाकरोति । अनितौकिं ॥ पटितिकरोति ॥ कृञोद्वितीयतृतीयशंववीजात्कृषौ ५ ४ ५८ ॥ द्वितीयादिभ्योडाच्कृञयोगेएव । वहुलोक्तेरव्यक्तानुकरणादन्यस्यडाचिनद्वित्वम् ॥ द्वितीयंतृतीयंकर्षणंकरोतिद्वितीयाकरोति । तृतीयाकरोति । शंवाकरोति । वीजाकरोति ॥ संख्यायाश्चगुणांतायाः ५ ४ ५९ ॥ द्विगुणाकरोतिक्षेत्रं ॥ समयाच्चयापनायाम् ५ ४ ६० ॥ कृषावितिनिवृत्तं । समयाकरोति । कालंयापयतीत्यर्थः ॥ सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने ५ ४ ६१ ॥ सपत्राकरोतिमृगं । सपुंखशरप्रवेशनेनसपत्रंकरोतीत्यर्थः । निष्पत्राकरोति । सपुंखस्यशरस्याऽपरपार्श्वे निर्गमनान्निष्पत्रंकरोतीत्यर्थः ॥ अतिव्यथनेकिं ॥ सपत्रंनिष्पत्रंवाकरोतिभूतलम् ॥ निष्कुलान्निष्कोषणे ५ ४ ६२ ॥ निष्कुलाकरोतिदाडिमं । निर्गतंकुलमंतरवयवानांसमूहोयस्मादितिवहुव्रीहेर्डाच् ।

सुखप्रियादानुलोम्ये ५ ४ ६३ ॥ सुखाकरोति । प्रियाकरोतिगुरुम् । अनुकूलाचरणेनानंदयतीत्यर्थः ॥ दुःखात्प्रातिलोम्ये ५ ४ ६४ ॥ दुःखाकरोतिस्वामिनम् । पीडयतीत्यर्थः ॥ शूलात्पाके ५ ४ ६५ ॥ शूलाकरोति । शूलेनपचतीत्यर्थः ॥ सत्यादशपथे ५ ४ ६६ सत्याकरोतिभांडंवणिक् । क्रेतव्यमितितथ्यंकरोतीत्यर्थः । शपथेतुसत्यंकरोतिविप्रः ॥ मद्रात्परिवापणे । ५ ४ ६७ ॥ मद्रशब्दोमंगलार्थः ॥ परिवापणंमुंडनं । मद्राकरोतिकुमारम् ॥ मंगल्यमुंडनेनसंस्करोतीत्यर्थः ॥ भद्राच्चेतिवक्तव्यम् ॥ भद्राकरोति । अर्थःप्राग्वत् ॥ परिवापणेकिम् ॥ मद्रंकरोतिभद्रंकरोति ॥ इतितद्धितप्रक्रिया ॥ १४ ॥ सर्वस्यद्वे ८ १ १ ॥ इत्यधिकृत्य ॥ परेर्वर्जने ८ १ ५ ॥ परिपरिवंगेभ्योवृष्टोदेवः ॥ उपर्यध्यधसःसामीप्ये ८ १ ७ ॥ उपर्युपरिग्रामम् ॥ ग्रामस्योपरिष्टात्समीपदेशेइत्यर्थः ॥ अध्यधिसुखं । सुखस्योपरिष्टात्समीपकालेदुःखमित्यर्थः ॥ अधोऽधोलोकं । लोकस्याधस्तात्समीपदेशेइत्यर्थः ॥ वाक्यादेरामंत्रितस्यासूयासंमतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु ८ १ ८ ॥ सुंदरसुंदरवृथातेसौन्दर्यम् । देवदेववंद्योसि । दुर्विनीतदुर्विनीतइदानींज्ञास्यसि । धानुष्कधानुष्कवृथातेधनुः । चोरचोरघातयिष्यामित्वाम् ॥ एकंवहुव्रीहिवत् ८ १ ९ ॥ द्विरुक्तएकशब्दोबहुव्रीहिवत् । तेनसुप्लोपपुंवद्भावौ । एकैकमक्षरम् । इहद्वयोरपिसुपोर्लुकिसतिवहुव्रीहिवद्भावादेवप्रातिपदिकत्वात्समुदायात्सुपूतच्चएकवचनमेव ।

एकैकयाहुत्या ॥ आवाधेच ८ १ १० ॥ पीडायांद्वेस्तो बहुव्रीहिवच्च । गतगतः । गतगता ॥ प्रकारेगुणवचनस्य ८ १ १२ ॥ सादृश्येद्योत्येगुणवचनस्यद्वेस्तस्तच्च कर्मधारयवत् । पटुपट्वी ॥ पटुपटुः । पटुसदृशईषत्पटुरितियावत् ॥ आनुपूर्व्येद्वेवाच्ये । मूलेमूलेस्थूलः । संभ्रमेणप्रवृत्तौयथेष्टमनेकधाप्रयोगोन्यायसिद्धः ॥ सर्पः २ । वुध्यस्व २ । सर्पः ३ । वुध्यस्व ३ ॥ कर्मव्यतिहारेसर्वनाम्नोद्वेवाच्येसमासवच्चवहुलम् ॥ वहुलग्रहणादन्यपरयोर्नसमासवत् । इतरशब्दस्यतुनित्यम् ॥ असमासवद्भावेपूर्वपदस्थस्यसुपःसुर्वक्तव्यः ॥ अन्योन्यंविप्रानमन्ति । अन्योन्यौ । अन्योन्येनकृतम् ॥ अन्योन्यस्मैदत्तमित्यादि ॥ स्त्रीनपुंसकयोरुत्तरपदस्थायाविभक्तेरांभावोवाच्यः । अन्योन्यांअन्योन्यंपरस्परम् ॥ परस्परं ॥ इतरेतरां । इतरेतरंवाइमेब्राह्मण्यौकुलेवाभोजयतः । दलद्वयेटावभावःक्लीवेचाद्धिरहःस्वमोः । समासेसोरलुक्चेतिसिद्धंवाहुलकात्तयं ॥ अन्योन्यमित्यादौ दलद्वयेटाप् ॥ अडूडतरेत्यदड्चप्राप्तः ॥ अन्योन्यसंसक्तमहस्त्रियामम् ॥ अन्योन्याश्रयः ॥ परस्पराक्षिसादृश्यम् । अदृष्टपरस्परैरित्यादौसोर्लुक्चप्राप्तः ॥ सर्ववाहुलकात्समाधेयम् ॥ इतिद्विरुक्तप्रक्रिया ॥ १५ ॥

स्त्रियाम् ४ १ ३ ॥ अधिकारोयंसमर्थानामितियावत् ॥ अजाद्यतष्टाप् ४ १ ४ ॥ अजादीनामकारांतस्य चवाच्यंयत्स्त्रीत्वंतत्रद्योत्येटाप्स्यात् । अजा । अजादिभिःस्त्रीत्वस्यविशेषणान्नेह । पञ्चाजी । अत्राहिस

मासार्थसमाहारनिष्ठंस्त्रीत्वं। अतः। खट्वा। अजा एडका। अश्वा। चटका। मूषिका। वाला वत्सा। होडा मंदा। विलाता। संभस्त्राजिनषणपिण्डेभ्यःफलात्। संफला। भस्त्रफलइत्यादि। सदच्कागडप्रान्तशतैकेभ्यःपुष्पात्॥ सत्पुष्पा। प्राक्पुष्पा प्रत्यक्पुष्पा। शूद्राचामहत्पूर्वाजातिः॥ पुंयोगेतुशूद्री। अमहत्पूर्वाकिं। महाशूद्री। क्रुंचा। उष्णिहा। देवविशा। ज्येष्टाकनिष्टामध्यमेतिपुंयोगेपि। कोकिलाजातावपि। मूलान्नञः। अमूला॥ उगितश्च ४ १ ६॥ ङीप्। भवन्ती। पचंती। वनोरच ४ १ ७॥ वन्नन्तान्नदन्ताच्चङीप्स्याद्रश्चान्तादेशः। सुत्वानमतिक्रांताअतिसुत्वरी। धातिधीवरी। शर्वरी। वनोनहशइतिवक्तव्यम्॥ अवावाब्राह्मणी। राजयुद्वा। वहुव्रीहौवा। वहुधीवा। वहुधीवरी॥ पादोन्यतरस्याम् ४ १ ८॥ द्विपदी। द्विपात्॥ टावृचि ४ १ ९॥ द्विपदाऋक्। एकपदा॥ मनः ४ १ ११॥ मन्नन्ताल्लङीप्। सीमानौ॥ अनोवहुव्रीहेः ४ १ १२॥ अन्नन्ताद्वहुव्रीहेर्नङीप्। वहुयज्वा। वहुयज्वानौ॥ डावुभाभ्यामन्यतरस्याम् ४ १ १३॥ सूत्रद्वयोपात्ताभ्यांडाव्वा। सीमा। सीमे। सीमानौ। दामानौ। दामे॥ अनउपधालोपिनोन्यतरस्याम् ४ १ २८॥ अन्नंताद्वहुव्रीहेरुपधालोपिनोवाङीप्। पक्षेडाप्निषेधौ। वहुराज्ञी। वहुराज्ञ्यौ। वहुराजा। वहुराजानौ॥ प्रत्ययस्थात्कात्पूर्वस्यातइदाप्यसुपः ७ ३ ४४ प्रत्ययस्थात्ककारात्पूर्वस्याकारस्येकारःस्यादापिपरेस–

आप्सुपःपरोनचेत् । सर्विका । कारिका । अतः किं । नौका । प्रत्ययस्थात्किं । शक्नोतीतिशका । असुपः किं । बहुपरिव्राजकानगरी । मामकनरकयोरुपसंख्यानम् ॥ मामिका ॥ नरिका । त्यक्त्यपोश्च । दाक्षिणात्यिका । इहत्यिका ॥ नयासयोः ७ ३ ४५ ॥ यत्तदोरस्येन्न ॥ यका सका । यकां । तकां । त्यकनश्चनिषेधः । उपत्यका अधित्यका आशिषिवुनश्चन ॥ जीवका । भवका । उत्तरपदलोपेन । देवदत्तिका । देवका । क्षिपकादीनांच ॥ क्षिपका ध्रुवका । चटका । कन्यका ॥ तारकाज्योतिषि । वर्णकातांतवे । वर्त्तकाशकुनौप्राचाम् । अष्टकापितृदैवत्ये । सूतकापुत्रिकावृन्दारकाणांवेतिवक्तव्यं । एषांवा अकारोभवतीत्यर्थः । सूतिका । सूतकेत्यादि ॥ उदीचामातःस्थानेयकपूर्वायाः ७ ३ ४६ ॥ यकपूर्वस्यस्त्रीप्रत्ययस्यातःस्थानेयोत्तस्यकात्पूर्वस्येद्वापिपरे । केणइतिह्रस्वः । आर्यका । आर्यिका । चटकका । चटकिका । आतः किं । सांकाश्येभवा सांकाशियका । यकेतिकिं । अश्विका । स्त्रीप्रत्ययः किं । शुभंयिका ॥ अभाषितपुंस्काच्च ७ ३ ४८ ॥ एतस्माद्विहितस्यातःस्थानेतइद्वा ॥ गंगका । गंगिका ॥ आदाचार्याणाम् ७ ३ ४९ ॥ पूर्वविषये । गंगाका ॥ अनुपसर्जनात् ७ १ १४ ॥ अधिकारोयंयूनस्तिरित्यभिव्याप्य ॥ टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः ४ १ १५ ॥ अनुपसर्जनंयाट्टिदादितदन्तंयददन्तंततोङीप् । कुरुचरी । उपसर्जनत्वान्नेह । बहुकुरुचरा । नदट् ॥ नदी । देवट् ।

देवी। सौपर्णेयी। ऐंद्री। औत्सी। ऊरुद्वयसी। ऊरुदघ्नी। ऊरुमात्री। पंचतयी। आक्षिकी। लावणिकी। यादृशी॥ इत्वरी। नञ्स्नञीकक्ख्युंस्तरुणतलुनानामुपसंख्यानम्। स्त्रैणी। पौंस्नी। शाक्तीकी। आढ्यंकरणी। तरुणी॥ तलुनी॥ यञश्च ४ १ २६ यञन्तात्प्रातिपदिकाद्ङीप्। अकारलोपेकृते॥ हलस्तद्धितस्य ६ ४ १५० हलउत्तरस्योपधाभूततद्धितयस्यलोपइति। गार्गी॥ प्राचांष्फतद्धितः ३ १ १७॥ यञन्तात्ष्फोवा॥ षःप्रत्ययस्य १ ३ ६॥ प्रत्ययादिःषइत्स्यात्। आयनेयीनीत्यायनादेशः। षित्वसामर्थ्यात्षिद्गौरेतिङीष्। गार्ग्यायणी॥ वयसिप्रथमे ४ १ २७॥ प्रथमवयोवाचिनोऽदन्तान्ङीप्। कुमारी। वयस्यचरमइतिवाच्यम्। वधूनी। चिरंटी॥ द्विगोः ४ १ २१॥ अदन्ताद्द्विगोर्ङीप्। त्रिलोकी। अजादित्वात्त्रिफला। त्र्यनीकासेना॥ अपरिमाणविस्ताचितकंबल्येभ्योनतद्धितलुकि ४ १ २२॥ अपरिमाणान्ताद्बिस्ताद्यन्ताच्चद्विगोर्नङीप्तद्धितलुकि। पञ्चभिरश्वैःक्रीतापञ्चाश्वा। आर्हीयष्ठक्। अध्यर्द्धेतिलुक्। द्वौविस्तौपचति। द्विविस्ता। द्व्याचिता। द्विकंबल्या। परिमाणात्तुद्व्याढकी। तद्धितलुकिकिं॥ समाहारेपंचाश्वी॥ कांडांतात्क्षेत्रे ४ १ २३॥ क्षेत्रेयःकाडांतोद्विगुस्ततोनङीप्तद्धितलुकि। द्वेकाण्डेप्रमाणमस्याः द्विकांडाक्षेत्रभक्तिः॥ मात्रचःप्रमाणेलोद्विगोर्नित्यमितिलुक्। क्षेत्रेकिं। द्विकाण्डीरज्जुः। पुरुषात्प्रमाणेऽन्यतरस्याम् ४ १ २४॥ प्रमाणेयःपुरुषस्तदन्ताद्विगो

ङीव्वास्यात्तद्धितलुकि। द्वौपुरुषौप्रमाणमस्याद्विपुरुषी द्विपुरुषावा। परिखा॥ ऊधसोऽनङ् ५ ४ १३१॥ ऊधोन्तस्यवहुव्रीहेरनङ्स्त्रियाम्॥ वहुव्रीहेरूधसोङीष् ४ १ २५॥ ऊधोन्ताद्वहुव्रीहेः। कुंडोध्नी। स्त्रियांकिं। कुंडोधोधेनुकं॥ दामहायनान्ताच्च। ४ १ २६॥ संख्यादेर्वहुव्रीहेर्दामन्ताद्धायनान्ताच्चङीप्। द्विदाम्नी। द्विहायनीवाला। त्रिचतुर्भ्यांहायनस्यणत्वंवाच्यम्॥ वयोवाचकहायनस्यङीपूणत्वंचेष्यते। त्रिहायणी। चतुर्हायणी। वयसोन्यत्र। त्रिहायना। चतुर्हायनाशाला॥ अन्तर्वत्यतिवतोर्नुक् ४ १ ३२०॥ नांतस्त्वान्ङीप्। अंतर्वत्नी। पतिवत्नी। गर्भभर्तृसंयोगएवेष्यते। अन्यत्रतु। अन्तरस्त्यस्यांशालायांघटः। पतिमतिपृथिवी॥ पत्युर्नोयज्ञसंयोगे ४ १ ३३॥ वसिष्टस्यपत्नी॥ विभाषासपूर्वस्य ४ १ ३४॥ पतिशब्दांतस्यनोवा। गृहपत्नी। गृहपतिः। दृढपत्नी। दृढपतिः॥ नित्यंसपत्न्यादिषु ४ १ ३५ सपत्नी। एकपत्नी। विरपत्नी॥ पूतक्रतोरैच ४ १ ३६॥ पूतक्रतोःस्त्री। पूतक्रतायी॥ वृषाकप्यग्निकुसितकुसिदानामुदात्तः ४ १ ३७॥ एषामुदात्तऐआदेशोङीप्च। वृषाकपेःस्त्री। वृषाकपायी। अग्नायी। कुसितायी। कुसिदायी॥ मनोरौवा ४ १ ३८ मनुशब्दस्यौकारादेशःस्यादुदात्तैकारश्चवाङीप्च। मनयी। मनावीमनुः॥ वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तोनः ४ १ ३९ वर्णवाचीयोनुदात्तान्तस्तोपधस्तदन्ताद्वाङीप्रस्यनः॥ एता। एनी। रोहिता। रोहिणी। षिद्गौरादिभ्यश्च ४

१ ४१ ॥ ङीष् । नर्त्तकी । गौरी । अनडुही । अनड्वाही । पिप्पल्यादयश्च ॥ आकृतिगणोयम् ॥ मत्स्यस्यङ्याम् ॥ यलोपः । मत्सी ॥ जानपदकुंडगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशकामुककवराद्वृत्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णानाच्छादनायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु ४ १ ४२ ॥ एकादशभ्यःक्रमाद्वृत्यादिष्वर्थेषुङीष् । जानपदी । वृत्तिश्चेत् । अन्याजानपदा । अजन्तत्त्वान्ङीपि आद्युदात्तः । कुंडी । अमत्रंचेत् । कुण्डान्या । गोणी आवपनंचेत् । गोणान्या । स्थलीअकृत्रिमाचेत् । स्थलान्या । भाजीश्राणाचेत् । भाजान्या । यवागुरुष्णिकाश्राणाविलेपितरलाचसाइत्यमरः । नागी । स्थूलाचेत् । नागान्या । कालीवर्णश्चेत् कालान्या । नीली । अनाच्छादनंचेत् । नीलान्या । नीलारक्ताशाटीत्यर्थः । कुशी ॥ अयोविकारश्चेत् । कुशान्या । कामुकीमैथुनेच्छावतीचेत् । कामुकान्या । कवरी । केशानांसन्निवेशविशेषश्चेत् । कवरान्या ॥ शोणात्प्राचाम् ४ १ ४३ ॥ शोणी । शोणा ॥ वोतोगुणवचनात् ४ १ ४४ ॥ उदन्ताद्गुणवाचिनोवाङीष् । मृद्वी । मृदुः । उतःकिं । शितिः । गुणेतिकिम् । आखुः । खरुसंयोगोपधान्न । खरुः । पाण्डुः ॥ वह्वादिभ्यश्च ४ १ ४५ ॥ वाङीष् । वह्वी । वहुः । कृदिकारादक्तिनः ॥ रात्री । रात्रिः । सर्वतोक्तिन्नर्थादित्येके । शकटी । शकटिः ॥ पुंयोगादाख्यायाम् ४ १ ४८ ॥ यापुमाख्यापुंयोगात्स्त्रीयांवर्ततेततो ङीष् । गोपस्यस्त्रीगोपी । पालकान्तान्न । गोपालि

का । अश्वपालिका । सूर्य्याद्देवतायाञ्चाप् । सूर्यस्य स्त्रीदेवतासूर्य्या । देवतायाङ्किम् । सुरीकुन्तीमानुषीयम् ॥ इन्द्रवरुणभवसर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक् ४ १ ४९ ॥ ङीष्च । इन्द्राणी । हिमारण्ययोर्महत्वे । महद्धिमंहिमानी । यवाद्दोषे ॥ दुष्टोयवोयवानी ॥ यवनाल्लिप्याम् । यवनानांलिपिर्यवनानी । मातुलोपाध्याययोरानुग्वा । मातुलानी । मातुली । उपाध्यायानी । उपाध्यायी ॥ आचार्यादणत्वञ्च ॥ अचार्यानी ॥ अर्यक्षत्रियाभ्यांवास्वार्थे ॥ अर्याणी ॥ अर्या ॥ क्षत्रियाणी । क्षत्रिया । पुंयोगेतु । अर्यी । क्षत्रियी ॥ क्रीतात्करणपूर्वात् ४ १ ५० ॥ क्रीतांताददंतात्करणादेर्ङीष् । वस्त्रक्रीती । क्वचिन्न । धनक्रीता ॥ वहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात् ४ १ ५२ ॥ क्तान्तान्ङीष् ॥ ऊरुभिन्नी ॥ अस्वांगपूर्वपदाद्वा ४ १ ५३ ॥ पूर्वेणनित्येप्राप्तेविकल्पोयम् ॥ सुरापीति ॥ सुरापीता ॥ स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् ४ १ ५४ ॥ असंयोगोपधमुपसर्जनंयत्स्वांगंतदंताद्वाङीष् । अतिकेशी । अतिकेशा । चन्द्रमुखी ॥ चन्द्रमुखा । संयोगोपधात्तु । सुगुल्फा । अद्रवन्मूर्त्तिमत्स्वांगंप्राणिस्थमविकारजं ॥ अतत्स्थंतत्रदृष्टंचतेनचेत्तत्तथायुतं ॥ १ ॥ सुस्वेदा ॥ द्रवत्वात् ॥ सुज्ञाना ॥ अमूर्त्तत्वात् ॥ सुमुखाशाला । अप्राणिस्थत्वात् । सुशोफा । विकारजत्वात् ॥ सुकेशी सुकेशावारथ्या ॥ अप्राणिस्थस्यापिप्राणिनिदृष्टत्वात् । सुस्तनीसुस्तनावाप्रतिमा ॥ प्राणिवत्प्राणिशद्दृशेस्थित

त्वात् ॥ नासिकोदरोष्ठजंघादन्तकर्णशृङ्गाच्च ४ १ ५५ ॥ वाङीष् । तुंगनासिकी । तुंगनासिका ॥ पुच्छाच्च ॥ सुपुच्छी । सुपुच्छा ॥ कबरमणिविषशरेभ्योनित्यम् ॥ कबरपुच्छी ॥ उपमानात्पक्षाच्चपुच्छाच्च ॥ उलूकपक्षी शाला । उलूकपुच्छीसेना ॥ नक्रोडादिबह्वचः ४ १ ५६ क्रोडादेर्बह्वचश्चस्वांगान्नङीष् । कल्याणक्रोडा ॥ आकृतिगणोयं ॥ सुजघना ॥ सहनञ्विद्यमानपूर्वाच्च ४ १ ५७ ॥ नङीष् । सकेशा । अकेशा । विद्यमाननासिका ॥ नखमुखात्संज्ञायाम् ४ १ ५८ ॥ ङीषून शूर्पणखा । गौरमुखा । संज्ञायांकिं । ताम्रमुखीकन्या ॥ वाहः ॥ ४ १ ६१ ॥ वाहन्तान्ङीष् । दित्यौहि ॥ सख्यशिश्वीति भाषायां ४ १ ६२ ॥ सखी । अशिश्वी ॥ जातेरस्त्रीविषयादयोपधात् ४ १ ६३ ॥ जातिवाचियन्नचस्त्रियान्नियतमयोपधंततोङीष् ॥ आकृतिग्रहणाजातिर्लिंगानांच नसर्वभाक् । सकृदाख्यातनिर्ग्राह्यागोत्रंचचरणैःसह ॥१॥ घटी । वृषली । औपगवी । कठी । जातेःकिं । मुंडा । अस्त्रीविषयात्किम् । बलाका । अयोपधात्किम् । क्षत्रिया ॥ योपधप्रतिषेधेगवयहयमुकयमनुष्यमत्स्यानामप्रतिषेधः ॥ गवयी । हयी । मुकयी । मनुषी । मत्सी ॥ पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च ४ १ ६४ ॥ पाकाद्युत्तरपदाज्जातिवाचिनःस्त्रीविषयादपिङीष् ॥ ओदनपाकी । शंकुकर्णी । शालपर्णी । शंखपुष्पी । दासीफली । दर्भमूली ॥ गोवाली । ओषधिविशेषेरूढाः । इतोमनुष्यजातेः ४ १ ६५ ॥ ङीष् । दाक्षी ॥ ऊङुतः

४१६६ ॥ उकारांतादयोपधान्मनुष्यजातिवाचिनऊङ् । कुरूः ॥ पंगोश्च ४ १ ६८ ॥ पंगूः ॥ श्वशुरस्योकाराकारलोपश्च । चादूङ् ॥ पुंयोगलक्षणङीषोपवादः ॥ श्वश्रूः ॥ ऊरूत्तरपदादौपम्ये ४ १ ६९ ॥ उपमानवाचिपूर्वपदमुरूत्तरपदंयत्तस्मादूङ् ॥ करभोरूः ॥ संहितशफलक्षणवामादेश्च ४ १ ७० ॥ संहितोरूः ॥ सहितसहाभ्यांच ॥ सहितोरूः । सहोरूः ॥ शार्ङ्गरवाद्यञोङीन् ४ १ ६३ ॥ शार्ङ्गरवादेरञोयोकारस्तदन्ताच्चजातिवाचिनोङीन् ॥ शार्ङ्गरवी । वैदी । नृनरयोर्वृद्धिश्च । नारी ॥ यङश्चाप् ४ १ ७४ ॥ यङंताच्चाप् ॥ आंवष्ठ्या ॥ कारीषगन्ध्या । षाद्यञश्चाप्वाच्यः ॥ पौतिमाष्या ॥ आवट्याच्च ४ १ ७५ ॥ अस्माच्चाप् ॥ यञश्चेतिङीपोपवादः ॥ अत्रटशब्दोगर्गादिः ॥ आवट्या ॥ यूनस्तिः ४ १ ७७ ॥ युवन्शब्दात्तिः ॥ युवतिः ॥ अनुपसर्जनादित्येव ॥ वहवोयुवानोयस्यांवहुयुवा । युवतीतितुयौतेःशत्रन्तान्ङीपिवोध्यम् ॥ इतिस्त्रीप्रत्ययाः ॥ षष्ठीयुक्तःश्छन्दसिवा १ ४ ९ ॥ पतिशब्दोघिसंज्ञः । क्षेत्रस्यपतिनावयं ॥ इहवेतियोगंविभज्यछंदसीत्त्यनुवर्त्तते ॥ तेनसर्वेविधयश्छन्दसिवैकल्पिकाः ॥ वहुलंछन्दसीत्यादिरस्यैवप्रपंचः ॥ अयस्मयादीनिच्छन्दसि १ ४ २० ॥ साधूनि ॥ भपदसंज्ञाधिकाराद्यथायोगंसंज्ञाद्वयंवोध्यम् ॥ तथाचवार्त्तिकं ॥ उभयसंज्ञान्यपीतिवक्तव्यमिति ॥ ससुष्टुभासऋक्कतागणेन ॥ पदत्वात्कुत्वंभत्वाजजश्त्वाभावः ॥ नैनंहिन्वंत्यपिवाजिनेषु ॥ अत्रपदत्वाज्जश्त्वंभत्वात्कु

त्वाभावः ॥ तेप्राग्धातोः ॥ छन्दसिपरेऽपि १ ४ ८१ ॥ व्यवहिताश्च १ ४ ८२ ॥ हरिभ्यांयाह्योकआ ॥ आ मन्द्रैरिन्द्रहरिभिर्याहि ॥ तृतीयाचहोश्छन्दसि २ ३ ३ जुहोतेःकर्मणितृतीयास्याद्द्वितीयाच ॥ यवाग्वाग्निहोत्रंजुहोति ॥ मंत्रेश्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशोण्विन् ३ २ ७१ ॥ श्वेतवहादीनांडस्पदस्येतिवक्तव्यं ॥ यत्रपदत्वं भावितत्रण्विनोपवादोडस्वक्तव्यइत्यर्थः । श्वेतवाः ॥ श्वेतवाहौ ॥ श्वेतवाहः ॥ उक्थानिउक्थैर्वाशंसतिउक्थशायजमानः ॥ उक्थशासौ ॥ पुरोदास्यतेदीयतेपुरोडाः ॥ अवेयजः ३ २ ७२ ॥ अवयाः ॥ अवयाजौ । अवयाजः ॥ अवयाःश्वेतवाःपुरोडाश्च ८ २ ६७ ॥ एतेसंबुद्धौकृतदीर्घानिपात्यन्ते ॥ चादुक्थशाः ॥ लिङर्थे लेट् ३ ४ ७ ॥ सिब्बहुलंलेटि ३ १ ३४ ॥ इतश्चलोपः परस्मैपदेषु ३ ४ ९७ ॥ लेटस्तिङांवा ॥ लेटोडाटौ ३ ४ ९४ ॥ स्तौवातौचपितौ । सिब्बहुलंणिद्वक्तव्यः ॥ वृद्धिः ॥ प्रणआयुंषितारिषत् ॥ सुपेशसस्करतिजोषिषद्धि ॥ आसाविषदर्शसानाय ॥ सिपइलोपस्यचाभावे ॥ पतातिविद्युत् ॥ प्रियःसूर्य्येप्रियोअग्नाभवाति ॥ सउत्तमस्य ३ ४ ९८ ॥ लेटउत्तमस्यवालोपः । करवावः ॥ करवाव ॥ टेरेत्वं ॥ आतऐ ३ ४ ९५ ॥ लेटआकारस्य ॥ सुतेभिःसुप्रयसामादयैते ॥ आतामित्याकारस्य ऐ ॥ वैतोन्यत्र ३ ४ ९६ ॥ लेटएकारस्यऐःस्याद्वा आतऐइत्यस्यविषयंविना ॥ पशूनामीशै । ग्रहाग्गृह्यांतै ॥ अन्यत्रकिं ॥ सुप्रयसामादयैते ॥ उपसंवादाशङ्कयोश्च

३ ४ ८ ॥ पणवंधेऽआशंकायांचलेट् ॥ अहमेवपशूना मीशै ॥ नेजूजिह्मायंतोनरकंपताम ॥ व्यत्ययोवहुलम् ३ १ ८५ ॥ विकरणानांछन्दसि ॥ आण्डाशुष्मस्यभे दति ॥ भिनत्तीतिप्राप्ते । जरसामरतेपतिः । म्रियतइति प्राप्ते । इन्द्रोवस्तेननेषतु ॥ नयतेर्लोट् । शप्सिपौद्वौ विकरणौ । इन्द्रेणयुजातरुषेमवृत्रं तरेमेत्यर्थः ॥ तर तेर्विध्यादौलिङ् ॥ उः सिप्‌शप्‌चेतित्रयोविकरणाः ॥ सुप्तिङुपग्रहलिंगनराणांकालहलच्स्वरकर्त्तृयङांच ॥ व्य त्ययमिच्छतिशास्त्रकृदेषांसोपिचसिध्यतिवाहुलकेन ॥१॥ धुरिदक्षिणायाः ॥ दक्षिणस्यामितिप्राप्ते ॥ चषालंयेअ श्वयूपायतक्षति ॥ तक्षंतीतिप्राप्ते ॥ उपग्रहःपरस्मैपदा त्मनेपदे ॥ ब्रह्मचारिणमिच्छते । इच्छतीतिप्राप्ते ॥ प्र तीपमन्यऊर्मिर्युध्यति । युध्यतइतिप्राप्ते । मधोस्तृप्ता इवासते । मधुनइतिप्राप्ते ॥ नरःपुरुषः । आसधावी रैर्दशभिर्वियूयाः । वियूयादितिप्राप्ते । कालःकालवा चकाःप्रत्ययाः ॥ श्वोग्निनाधास्यमानेन । लुटोविषये लृट् ॥ तमसोगाअदुक्षत् । अधुक्षदितिप्राप्ते ॥ मित्र वयंचसूरयः ॥ मित्रावयमितिप्राप्ते । स्वरव्यत्ययस्तुव क्ष्यते ॥ कर्त्तृशब्दःकारकमात्रपरः ॥ तथाचतद्वाचिनां कृत्तद्धितानांव्यत्ययः । अन्नादायः ॥ अणित्रषयेअच् । यङोयशब्दादारभ्यलिङ्ङाशिष्यङितिङकारेणप्रत्याहारः तेषांव्यत्ययोभेदतीत्यादिरुक्तएव ॥ छन्दस्युभयथा ३ ४ ११७ ॥ धात्वधिकारोक्तःप्रत्ययःसार्वधातुकार्द्धधा तुकोभयसञ्ज्ञःस्यात् ॥ वर्द्धंतुत्वासुष्टुतयः । वर्द्धयन्त्विव

त्यर्थः ॥ आर्द्धधातुकत्वास्मिलोपः ॥ विभृणित्वरे ॥ सा
र्वधातुकत्वात्श्नुःश्नभावश्च ॥ हुश्नुवोरितियण् ॥ तुम
र्थेसेसेनसेअसेन्क्सेकसेनध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्शध्यैशध्यै
न्तवैतवङ्तवेनः ३ ४ ९ ॥ से । वक्षेरायः ॥ सेन् । ता
वामेषे । असे । शरदोजीवसेधाः । असेनित्त्वयाद्युदात्तः ।
क्से । प्रेषे । कसेन् । गवामिवश्रियसे । अध्यैअ
ध्यैन् । जठरंपृणध्यै । पक्षेआद्युदात्तं । कध्यैकध्यै
न् । आहुवध्यै । शध्यै । राधसःसहमादयध्यै । श
ध्यैन् । वायवेपिबध्यै । तवै । दातवाउ । तवेङ् ।
सूतवे । तवेन् । कर्त्तवे । प्रयैरोहिष्यैअव्यथिष्यै ३ ४
१२ ॥ एतेनिपात्यंते ॥ प्रयातुंरोढुंअव्यथितुमित्यर्थः ॥
दृशेविख्येच ३ ४ ११ ॥ निपातौ । द्रष्टुंविख्यातुमित्य
र्थः ॥ कृत्यार्थेतवैकेकेन्यत्वनः ३ ४ १४ ॥ धातोरेते
स्युः ॥ तवै । अन्वेतवै ॥ केन् ॥ अवगाहे । केन्य ॥
दिदृक्षेण्यः ॥ त्वन् ॥ कर्त्वम् ॥ सृपितृदोःकसुन् ३
४ १७ ॥ तुमर्थे ॥ पुराक्रूरस्यविसृपोविरप्शिन् । पुरा
जतृभ्यआतृदः ॥ प्रकृत्यांतःपादमव्यपरे ६ ४ ११५ ॥
ऋक्यादमध्यस्थएङ्प्रकृत्यास्यान्नतुवकारयकारपरेऽति
उपप्रयंतोअध्वरम् ॥ सुजातेअश्वसूनृते ॥ अन्तःपादं
किं । एतासएतेर्चंति ॥ अव्यपरेकिं ॥ तेवदन् ॥ अ
व्यादवध्यादवक्रमुरव्रतायमवं त्ववस्युषुच ६ ४ ११६ ॥
एषुव्यपरेप्यतिएङ्प्रकृत्या ॥ वसुभिर्नोअव्यात् ॥ मित्र
महोअवध्यात् ॥ मासीत्रासो अवक्रमुः ॥ तेनोअव्रत ।
शतधारोअयंमणिः । तेनोअवन्तु ॥ कुशिकासोअवस्य

वः ॥ सुपांसुलुक्पूर्वसवर्णाच्छेयाडाड्यायाजालः ७ ३ ३ ऋजवःसंतुपंथाः ॥ पंथानइतिप्राप्ते ॥ परमेव्योमन् ॥ व्योमनीतिप्राप्ते ॥ धीतीमतीसुष्टुती । धीत्या । मत्या । सुष्टुत्येतिप्राप्तेपूर्वसवर्णः ॥ यासुरथारथीतमा । यौसुरथावितिप्राप्तेआ । नताद्व्राह्मणम् ॥ नतमितिप्राप्तेआत् ॥ यादेवविद्मतात्वा । यतिमिप्राप्ते ॥ नयुस्मेवा जवंधवः ॥ अस्मेइन्द्रावृहस्पती ॥ युष्मासुअस्मभ्यमितिप्राप्तेशे । उरुयाधृष्णुया । उरुणा । धृष्णुनेतिप्राप्तेया न भा पृथिव्याः । नाभावितिप्राप्तेडा ॥ ताअनुष्ट्योच्यावयतात् । आडोड्या । साधुया । साध्वितिप्राप्तेयाच् । वसंतायजेत । वसंतइतिप्राप्तेआल् ॥ इयाडियाजीकाराणामुपसंख्यानम् ॥ उर्विया ॥ उरुणेतिप्राप्ते इया । सुक्षेत्रिया सुक्षेत्रिणेतिप्राप्ते डियाच् । दृतिंनशुष्कंसरसीशयानं । सरस्यामितिप्राप्तेई ॥ आज्जसेरसुक् ७ १ ५० व्राह्मणासः । तन्वादीनांवेयड्वडौ ॥ तन्वंपुषेम । तनुवंपुषेम ॥ विष्वंपश्य । विषुवंपश्य ॥ स्वर्गोलोकः ॥ सुवर्गोलोकः ॥ त्र्यंवकं ॥ त्रियंवकं ॥ वरेण्यं ॥ वरेणियं ॥ अतोभिसऐस् ॥ वहुलंछन्दसि ७ १ १० ॥ अग्निर्देवेभिः ॥ मंत्रेष्वाड्यादेरात्मनः ६ ४ १४१ ॥ आत्मन्शब्दस्यादेर्लोपआङि ॥ त्मनादेवेषु ॥ अपोभिः ॥ मासश्छन्दसीतिवक्तव्यम् ॥ माद्भिः ॥ शरद्भिः ॥ प्रसमुपोदःपादपूरणे ८ १ ६ ॥ एषांद्वस्तः । प्रप्रायमग्निः । संसमिद्युवसे ॥ उपोपमेपरामृश ॥ किन्नोदुदुहर्षसे ॥ षष्ठ्याःपतिपुत्रपृष्टपारपदपयस्पोषेषु ८ १ ५३ ॥ विसर्गस्यःसःस्यात् ।

वाचस्पतिंविश्वकर्माणमू ॥ दिवस्युत्रायसूर्य्याय । दिषस्पृष्ठंभंदमानः ॥ तमसस्यारमस्य ॥ परिवीतइलस्पदे ॥ दिवस्ययोदिधिषणाः ॥ रायस्पोषंयजमानेषुधत्तम् । इतिवैदिकप्रक्रिया ॥ धातोः ६ १ १६३ ॥ अन्तउदात्तःस्यात् ॥ अनुदात्तंपदमेकवर्जं । ६ १ १५८ ॥ परिभाषेयंस्वरविधिविषया ॥ यस्मिन्पदेयस्योदात्तःस्वरितोवाविधीयतेतमेकमचंवर्जयित्वाशेषन्तत्पदमनुदात्ताचूकंस्यात् ॥ गोपायतन्नः ॥ अत्रसनाद्यंताधातवइतिधातुत्वेधातुस्वरेणयकाराकारउदात्तः ॥ शिष्टमनुदात्तं ॥ उदात्तादनुदात्तस्यस्वरितः ८ ४ ६६ ॥ इतितकाराकारःस्वरितः ॥ स्वरितात्संहितायामनुदात्तानां १ २ ३९ ॥ एकश्रुतिःस्यात् ॥ इतिनकाराकारःप्रचयः । अनुदात्तस्यचयत्रोदात्तलोपः ६ १ १५१ ॥ यस्मिन्ननुदात्तेउदात्तोलुप्यतेतस्योदात्तः । देवींवाचं ॥ अत्रङीबुदात्तः ॥ आद्युदात्तश्च ३ १ ३ ॥ प्रत्ययस्याद्युदात्तःस्यात् ॥ कर्त्तव्यं ॥ अनुदात्तौसुप्पित्तौ ३ १ ४ ॥ पूर्वस्यापवादः ॥ यज्ञस्य । नयोयुच्छति ॥ शप्पिपोरनुदात्तत्वेस्वरितप्रचयौ ॥ चितः ३ १ २६८ ॥ अन्तउदात्तःस्यात् ॥ चितःसप्रकृतेर्वह्वकजर्थम् । चितिप्रत्ययेसतिप्रकृतिप्रत्ययसमुदायस्यान्तउदात्तोवाच्यइत्यर्थः ॥ नभन्तामन्यकेसमे । यकेसरस्वती ॥ तकत्सुते ॥ तद्धितस्य ६ १ १६४ ॥ चितस्तद्धितस्यांतउदात्तः ॥ पूर्वेणसिद्धेजित्स्वरवाधनार्थम् ॥ कौञ्जायनाः ॥ कितः ६ १ १६५ ॥ कितस्तद्धितस्यांतउदात्तः । यदाग्नेयः ॥ तित्स्वरितम् ६ १ १८५ ॥

क्नूनं ॥ उपोन्नमंरिति ६ १ ११७ ॥ रित्प्रत्ययान्त स्योपोत्तममुदात्तंस्यात् । यदाहवर्नीये । ञ्नित्यादिर्नि त्यम् ६ १ १९७ ॥ ञिदंतस्य निदन्तस्यचादिरुदात्तः । यस्मिन्विश्वानिपौंस्याः ॥ पुंसःकर्मणिब्राह्मणादित्वात्ष्य ञ् । सुतेदधिष्वनश्चनः ॥ चायतेरसुन् ॥ चायतेरन्नेह्र स्वश्चेतिचकारादसुनोनुडागमः ॥ लिति ६ १ १९६ ॥ प्रत्ययात्पूर्वमुदात्तंस्यात् ॥ चिकीर्षकः ॥ अत्रईकारस्यो दात्तता ॥ इत्यादिप्रयोगमनुसृत्यान्वाख्यातव्यम् ॥ ६३ इतिस्वरप्रक्रिया ॥ ६३ ॥ एषावरदराजेनबालानामुप कारिका ॥ अकारिपाणिनीयानांमध्यसिद्धान्तकौमुदी ॥ १ ॥ कृतिर्वरदराजस्यमध्यसिद्धान्तकौमुदी ॥ तस्या संख्यातुविज्ञेयाखबाणकरवह्निभिः ॥ २ ॥ ३२५० ॥ इतिश्रीचविटकंविटवरदराजकृतामध्यसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता । शुभम् ॥ ॥ ॥

लिङ्गम् । स्त्री । अधिकारसूत्रेएते ॥ ऋकारान्तामा तृदुहितृस्वसृयातृननन्दरः १ । एते पञ्चैवस्त्रीलिङ्गाः ॥ अन्यूप्रत्ययान्ताधातुः २ । अनिप्रत्ययान्तऊप्रत्यान्त श्चधातुःस्त्रियांस्यात् । अवनिः । चमूः । मिन्यन्तः ३ मिनिप्रत्ययान्तौस्त्रियाम् ॥ भूमिः । ग्लानिः ॥ क्तिन्न न्तः ४ । कृतिरित्यादि । ईप्रत्ययान्तश्च ५ । लक्ष्मीः ॥ ऊङाबन्तश्च ६ । कुरूः । अजा । य्वन्तमेकाक्षरम् ७ । श्रीः । भूः । विंशत्यादिरानवतेः ८ । इयंविंशतिः । तलन्तः ९ । शुक्लता । भाःस्रुक्स्रग्दिगुष्णिगुपानहः १० । इयंभाः । स्थूणोर्णेनपुंसकंच ११ । स्थूणा । स्थूण

म् । शष्कुलिराजिकुट्यशनिवर्त्तिभ्रुकुटित्रुटिवलिपङ्क्तयः १२ । एतास्त्रियांस्युः । इयंशष्कुलिः ॥ अप्सुमनस्समासिकतावर्षाणांवहुत्वञ्च १३ ॥ अबादीनाम्पञ्चानां स्त्रीत्वंस्याद्वहुत्वञ्च । आपइमाः ॥ ताराधाराज्योत्स्नादयश्च १४ । इयन्तारा ॥ इतिस्त्र्यधिकारः ॥ ॥

पुमान् । अयमधिकारः ॥ घञबन्तः १ । पाकः । करः । भावार्थएवेदम् । घाजन्तश्च २ । विस्तरः । चयः । भयलिङ्गभगपदानिनपुंसके ३ । भयमित्यादि । नङन्तः ४ । पुंसिस्यात् । यज्ञइत्यादि । याञ्चास्त्रियाम् ५ । पूर्वस्यापवादः । क्यन्तोघुः ६ । आधिः । प्रधिः । इषुधिःस्त्री च ७ । चात्पुंसि । इयमयंवाइषुधिः । द्यौःस्त्रियाम् ८ । क्रतुपुरुषकपोलगुल्फमेघाभिधानानि ९ । क्रतुरध्वरः । अभ्रन्नपुंसकम् १० । पूर्वस्यापवादः । उदंतः ११ । अयंपुंसिस्यात् । प्रभुः । विभुः । धेनुरज्जुकुहुसरयुतनुरेणुप्रियंगवःस्त्रियाम् १२ । इयंधेनुः । रुत्वंतः १३ मेरुः । सेतुः । दारुकसेरुजतुवस्तुमस्तूनिनपुंसकेच १४ इदंदारु दारुः । सक्तुर्नपुंसकेच १५ । सक्तु । सक्तुः । अदंतइत्यधिकृत्य । कोपधः १६ । कोपधोकारान्तःपुंसिस्यात् । स्तबकः । कल्कः । चिवुकादीनिनपुंसके १७ । चिवुकम् । टोपधः १८ । अदन्तःपुंसि । घटः । पटः । किरीटादीनिनपुंसकेच १९ । किरीटम् किरीटः । णोपधः २० अदन्तःपुंसि । गणः । पाषाणः । ऋणादीनिपुंसके २१ ऋणम् । कार्षापणादीनिनपुंसकेच २२ । चात्पुंसि । थोपधः २३ । अदन्तःपुंसि । रथः । यूथः । नोपधः

२४ । अदन्तःपुंसि । इनः । फेनः । जघनादीनिनपुंस के २५ । जघनम् । पोपधः २६ । अदन्तःपुंसि । दीपः । पर्पः । पापादीनिनपुंसके २७ । पापम् । शूर्पकुतपकु णपद्वीपविटपानिनपुंसकेच २८ । चात्पुंसि ॥ भोपधः २९ । कुंभः । सरभः । तलभंनपुंसकम् ३० । जृंभन्नपुं सकेच ३१ । मोपधः ३२ । होमः । धर्मः । रुक्मादी निनपुंसके ३३ । इदंरुक्ममित्यादि । संग्रामादीनिनपुं सकेच ३४ । चात्पुंसि । संग्रामः । संग्रामम् । योपधः ३५ । हयः । समयः । किसलयादीनिनपुंसके ३६ । गोमयादीनिनपुंसकेच ३७ । रोपधः ३८ । क्षुरः खुरः । अंकुरः । द्वारादीनिनपुंसके ३९ । इदंद्वारम् । शुक्रमदे वतायाम् ४० । देवतायांतुशुक्रः । षोपधः ४१ । वृषः वृक्षः । शिरीषादीनिनपुंसके ४२ । इदंशिरीषम् । सो पधः ४३ । वायसः । महानसः । पनसविसवुससाह सानिनपुंसके ४४ । चमसादीनिनपुंसकेच ४५ । चात्पुंसि । कसंचाप्राणिनि ४६ । कंसःकंसंवापानपात्रम् ४७ । प्राणिनितुकंसऔग्रसेनिः । रश्मिदिवाभिधानानि ४८ अतइतिनिवृत्तम् । दीधितिःस्त्रियाम् ४९ । दिनाहनी नपुंसके ५० । दिनम् । अहः । मानाभिधानानि ५१ । कुडवः । द्रोणाढकौनपुंसकेच ५२ । चात्पुंसि । खारीमानिकेस्त्रियाम् ५३ । इयंखारिः । दाराक्षतला जासूनांबहुत्वंच ५४ । इमेदाराः । मरुद्गरुत्तरदृत्विजः ५५ । अयंमरुत् । ध्वजगतमुञ्जपुञ्जाः ५६ । एतेपुं सि । वंशांशपुरोडाशाः ५७ । अयंवंशः । ह्रदकन्दकु

न्दवुद्बुदशब्दाः ५८ । अयंह्रदः । अर्घपथिमथ्यृभुक्षिस्त म्बनितम्बपूगाः ५९ । अयमर्घः । सारथ्यतिथिकुक्षि वस्तिपाण्यञ्जलयः ६० ॥ इतिपुंल्लिगाधिकारः ॥

पल्लवपल्वलकफरेफकटाहनिर्व्यूहमठमणितरङ्गतुरङ्गग न्धस्कन्धमृदङ्गसङ्गसमुद्रपुङ्खाः ६१। अयंपल्लवइत्यादि । ऋषिराशिदृतिग्रन्थिक्रिमिध्वनिवलिकौलिमौलिरविक विकपिमुनयः ६२ । एतेपुंसिस्युः । अयमृषिः । हस्त कुन्तान्तव्रातवातदूतधूर्त्तसूतचूतमुहूर्त्ताः ६३ । एतेपुं सि । अयंहस्तइत्यादि ॥ इतिपुल्लिङ्गाधिकारः ॥

नपुंसकम् अयमधिकारः । भावेल्युडन्तः १ । ज्ञानम् हसनम् । भावेकिम् । पचनः । निष्ठाच २ । भावेया निष्ठातदन्तंक्लीवंस्यात् । गीतम् । त्वष्यञौतद्धितौ ३ । शुक्लत्वम् । शौक्ल्यम् । षित्वसामर्थ्यात्पक्षेस्त्रीत्वेङीष् चातुरी । कर्मणिचब्राह्मणादिगुणवचनेभ्यः ४ । ब्राह्म ण्यम् । यद्यढग्यगञण्वुञ्छाश्चभावकर्मणि ५ । एतानि क्लीवानि । स्तेयम् । सख्यम् । कापेयम् । सेनापत्यम् । औष्ट्रम् । द्वैहायनम् । पितापुत्रकम् । अच्छावाकीय म् । अव्ययीभावः ६ । अधिहरि । द्वन्द्वैकत्वम् ७ । पा णिपादम् । अनल्पेछाया ८ । शरच्छायम् । इसुसन्तः ९ हविः । सर्पिः । धनुः । अर्चिःस्त्रियांच १० । इदमि यंवार्चिः । छदिःस्त्रियामेव ११ । इयंछदिः । मुखनय नलोहवनमांसरुधिरकार्मुकविवरजलहलधनान्नाभिधा नानि १२ । एषामभिधायकानिक्लीवेस्युः । मुखमाननंव क्रम् । इत्यादि । सीरार्थोदनाःपुंसि १३ । वक्रनेत्रार

